

Radlińskie Towarzystwo Kulturalne

LEKSYKON RADLIŃSKI

Z tej i na tej ziemi

Zeszyt I

Redakcja Eryk Holona

Radlin 2020

Radlińskie Towarzystwo Kulturalne

Projekt okładki i opracowanie graficzne

Dariusz Holona

Korekta

Teresa Wowra

**Publikacja przygotowana i opublikowana w ramach realizacji zadania
publicznego kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego, pod nazwą**

„Nasza Izba”

w 2020 r. sfinansowanego przez miasto Radlin

Copyright by Radlińskie Towarzystwo Kulturalne

ISBN 978-83-944932-31

Drukarnia Legis Grzegorz Lisiecki. Wodzisław Śląski

Nakład 200 egz.

Autorzy haseł

Adamczyk Andrzej

Adamczyk Błażej

Cichy Kazimierz

Holona Eryk

Nowak Maria

Pająk Donata

Rduch - Michalik Teresa

Wstęp

Obchody 100 rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę stanowią kanwę szeregu inicjatyw. Radlińskie Towarzystwo Kulturalne zaprasza do udziału w przygotowaniu „Leksykonu Radlińskiego” na Rocznicę 100 lat przyłączenia ziemi rybnicko – wodzisławskiej do Macierzy oraz jubileuszu 25 lat samostanowienia miasta Radlin. Z tytułu leksykonu wynika, że chcemy aby był poświęcony naszemu miastu. Istnieją przesłanki przemawiające za tym aby taką inicjatywę podjąć. Każda społeczność szuka odniesień, które ukazują ją w miejscu rozpoznawalnym i lokalizowanym przez innych. Droga do tego prowadzi m. in. poprzez ukazanie wkładu do globalnego i regionalnego dorobku kulturowego jej reprezentantów w różnorodnych dziedzinach życia. Mając na uwadze skomplikowane dzieje Radlina, poniżej zamieszczam zarys jego historii, której poznanie nawet w tak okrojonej formie pozwoli czytelnikowi zorientować się w jej meandrach.

Zarys historii Radlina

„Przeszłość zachowana w pamięci jest częścią teraźniejszości”

Tadeusz Kotarbiński

Istnienie Radlina odnotowano w dokumencie historycznym /Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis*/ w rejestrze „Registrum Wyasdenca” poprzez zapis „Item in Redlino debent esse LXIII mansi”. Składał się z Radlina Dolnego i Górnego. Dolny Radlin był osobnym alodialnym dobrem rycerskim i znajdował się w rękach wielu właścicieli. Zakupił go wraz z Szonowcem /częścią Radlina Górnego/ w 1804 r. hr. Ernest von Strachwitz. Natomiast Górny pozostawał we władaniu kolejnych panów na Wodzisławiu. Połączenie gmin Radlina Górnego i Dolnego nastąpiło z dniem 01.01.1869 r.

Radlin, tak jak inne wsie w okolicach Rybnika i Wodzisławia zmienił swoją lokalizację z prawa polskiego na niemieckie. Wraz ze zmianami osadniczymi kształtowała się sieć parafialna. Przemawia za tym fakt istnienia w nim kościoła już w XIV wieku, o którym zamieszcza informację B. Panzram w „Liste der Kirchorte des Bistums Brealau bis zu Ende des 15 Jahrhunderts”. Przy nim istniała szkoła parafialna. Píše o niej F. I. Henke w „Kronika, czyli opis topograficzno - historyczno - statystyczny miasta i wolnego mniejszego państwa stanowego Wodzisław na Górnym Śląsku”, podając datę 1730 r. Po rozbudowie w 1830 r. była ona już szkołą dwuklasową. W 1757 r. wybudowano w Radlinie Dolnym nowy murowany barokowy kościół. Jednakże przeistoczono go w filię kościoła wodzisławskiego. Parafię ponownie erygowano dekretem z dnia 21.09.1903 r., a rozporządzenie o powołaniu parafii staje się prawomocnym z dniem 01.04.1904 r.. Obecny kościół wybudowano w latach dwudziestych XX wieku.. Szkoły znajdowały się również „Radlinie Górnym” (1905 r.) oraz jego części Głożyny (1893 r.), a także w Obszarach (1901 r.) i kolonia Kop. „Emma” (1912 r.). Funkcjonowała również szkoła mniejszościowa (niemiecka 1925-1937). Decyzją prezydenta rejencji opolskiej (25.10.1913 r.) do obwodu gminy Radlin przyłączono gminę Obszary. Wojewoda Śląski z dniem 03.06. 1924 r.. zniósł obszar dworski Radlin i wcielił go do gminy Radlin. Na jej terenie w 1858 r. powstaje kopalnia „Emma”, która rozpoczęła wydobywanie w 1883 r. /obecnie „Marcel”/, a od 1911 r. powstał w niej wydział koksowni /Koksownia Radlin/. W latach 1907-1925 Rybnickie Gwarectwo Węglowe miało swoją siedzibę w budynku nr 52 przy dzisiejszej ul. P. Rogozina w Biertułtowach, później w budynku I zarządu kopalni „Emma”.

W 1894 r. zostało zarejestrowane Towarzystwo św. Barbary. W 1911 r. powstało Polskie Towarzystwo Śpiewu „Wanda”, a w 1919 roku założono Towarzystwo Śpiewu „Jadwiga”. W tym samym roku powstały gniazda „Sokoła” w Obszarach i Radlinie oraz Towarzystwo Śpiewu „Gwiazda” w Głożynach. W I Pułku Strzelców Bytomskich wśród 304 żołnierzy z pow. rybnickiego było 32 radlinian. Mieszkańcy Radlina uczestniczyli w walkach powstań śląskich. W III powstaniu brały udział kompanie radlińska, głożyńska oraz z Obszar i kop. „Emma”. Ta ostatnia m.in. w bitwie na linii Olza-Buków, jednej z najkrwawszych na odcinku „Grupy Południowej” (23.05.1921 r.).

Dnia 10.05.1923 r. powołano do życia Towarzystwo gry piłki nożnej „Orzeł Emma-Obszary” (obecnie „Górnik Radlin”). Radlin jest wsią, w której działa kółko rolnicze (1 z 8 w pow. rybnickim w 1931 r.).

Decyzją wojewody śląskiego M. Grażyńskiego z dnia 16.08.1932 r., od 1.09.1932 r. do obwodu gminy Radlin została przyłączona gmina Biertułtowy.

Miejscowość Biertułtowy, tak jak i Radlin, widnieje w „Registrum Wyasdense” (“Ittem in Bertoldi vila sum duodecimo mansi”), a pierwsza wzmianka o niej występuje w dokumentach klasztornych w 1243 r. Były wtedy wsią księżęcą. Folwark biertułtowski w 1494 r. darował Sobkowi Kropacz z Niewiadomia, który sprawował zarząd w imieniu księcia raciborskiego Jana III na Rybniku. W 1792 r. na jej terenie powstaje jedna z najstarszych kopalń na G. Śląsku („Versuch Kohlengrube”) od 1797 r. kop. „Hoym”. Już w 1840 r. powstała kop. „Reden” (czynna do 1905 r.), a w 1858 r. kolejna „Mariahilf” (czynna do 1884 r.). Także część obszaru wydobywania kopalń „Sylwester”, „Carolus” i „Johann Jacob” leżała na terenie Biertułtów.

1.02.1864 r. zainaugurowano naukę w jednoklasowej szkole dla 81 uczniów z Biertułtów. W 1899 r. przeniesiono naukę do nowej 4 klasowej szkoły /po rozbudowie w latach 70 –ch XX wieku obecna SSP/.

Na terenie Biertułtów w 1842 r. powstaje pierwsza budowla sakralna, kaplica św. Jana Nepomucena. W 1892 r. założony został przez Leopolda Zarzeckiego Związek Katolickich Robotników p.w. św. Józefa.

W 1905 r. L. Zarzecki buduje kapliczkę p.w. Najświętszej Maryi Panny. Korzystając z pomocy M. Basisty, organizuje biertułtowski „Eleusis” w 1907.

17.07.1910 r. miało miejsce uroczyste wprowadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej do Biertułtów. 13.11.1913 r. powstaje Katholischer Kirchenbau Verein w Biertułtowach. W 1919 r. przy Towarzystwie św. Józefa w Biertułtowach założono chór mieszany (od 15.02.1920 r. Towarzystwo Śpiewu „Słowacki”).

W I Pułku Strzelców Bytomskich, wśród 304 żołnierzy z pow. rybnickiego było 22 biertułtowan. Mieszkańcy wsi uczestniczyli w walkach powstań śląskich.

W III powstaniu brała udział kompania biertułtowska. A same Biertułtowy były siedzibą komisarza obwodu Wielkie Rudy.

21.03.1920 r. powstało w Biertułtowach Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. Rok później, 18.04.1921 r., założone zostało Towarzystwo Polek. Dnia 29 lipca 1925 r. dekretem Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego została ustanowiona samodzielna parafia w Biertułtowach . W maju 1926 r. rozpoczęto prace przy fundamentach kościoła. Uroczystość jego poświęcenia odbyła się 7.10.1928 r.

Obydwie gminy w grudniu 1931 r. przed połączeniem miały 15 728 mieszkańców (Radlin 9786, Biertułtowy 5942). Pod względem powierzchni (23km²) nowa gmina Radlin zajmowała 7 miejsce w pow. rybnickim. Uchwałą nr VI/17 z dnia 5.07.1954 r. PPRN w Rybniku nadano gromadzie Radlin ustrój miejski. Radlin zostaje miastem /uchwałą Prezydium Rady Ministrów z dnia 11.08.1954 r./.

Miejscowość była rozpoznawalna dzięki wynikom radlińskich gimnastyków. Stała się miejscem przygotowań olimpijskich w tej dyscyplinie oraz piłkarzy, bokserów oraz szermierzy klubu „Górnik Radlin”.

W 1975 r. w wyniku reformy administracyjnej (1.06.1975 r.), Radlin został włączony do Wodzisławia Śl. W roku 1997 Radlin odzyskuje prawo do samostanowienia, jednakże jego historyczna część, tzw. Radlin II, pozostaje w granicach administracyjnych Wodzisławia.

Wizytówką obecnego Radlina są nie tylko kościoły w Biertułtowach i Głożynach, familoki na „Emie” - kop. „Marcel”, MOSiR, MOK, Centrum miasta z rzeźbą Matki oraz fontanną, Obiekt Gimnastyczny im. L. Blanika, Orliki, kwiatowe skwery, ale przede wszystkim Tężnia, pierwszy tego typu obiekt w przemysłowej części Śląska, wraz z przestrzenią rekreacyjną: placem zabaw, siłownią, ścieżką do masażu stóp oraz lokalem gastronomicznym.

** Zdania historyków dotyczące daty powstania „Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis” (księga uposażeń bpa wrocławskiego), najstarszego zachowanego dokumentu historycznego zawierającego wykaz wsi śląskich, są podzielone. Część z nich, m. in. Ryszard Żerdziński jest zdania, że księga powstała z inicjatywy bpa krakowskiego Jana Muskaty, pełniącego w latach 1258–1293 obowiązki poborcy świętopietrza w metropolii gnieźnieńskiej, której podporządkowana była diecezja wrocławska. Pozostali uważają, iż jest ona dziełem bpa wrocławskiego Henryka z Wierzbna i powstała w 1305 roku.*

O Leksykonie radlińskim

Prace nad leksykonem zostały zapoczątkowane przez piszącego te słowa w 2003 r. Wtedy to ukazał się kolejny periodyk „Wici” Radlińskiego Towarzystwa Kulturalnego z datą 17.10.2003, w którym zamieszczono cztery szkice biograficzne radlinian: ks. F. Palarczyka, ks. hm. dr Franciszka (Hermana) Jastrzębskiego, Pawła Gacy oraz Huberta Gruszczyka. W kolejnych periodykach również zamieszczono kilka notek biograficznych. Niestety zabrakło konsekwencji, a także w jakiejś mierze kompetencji oraz odpowiedniego potencjału osobowego, by zamiar urzeczywistnić. Prace nad przygotowaniem i wydaniem publikacji p.t. „Pamięć śladów - śladami pamięci” (red.: E. Holona) w 2018 r. w ramach realizacji zadania publicznego „Prowadzenie Izby Regionalnej miasta Radlin” uświadomiły nam brak wydawnictwa, które w postaci encyklopedycznych haseł będących udokumentowaniem aktywności mieszkańców na różnych płaszczyznach zaprezentowało by swoisty - lokalny fenomen kulturowy.

Nie jesteśmy w tej materii lepsi, ani gorsi od innych. Nie mamy powodu do megalomanii czy też okazywania pokory. Mamy natomiast legitymizację i prawo, by przyznawać się do swojego miasta, miejsca zamieszkania, pracy i życia. Podstawę stanowią dokonania naszych antenatów, niezależnie od tego czy byli rodowitymi radlinianami czy też znaleźli swoje miejsce w Radlinie i jemu oddali wszystkie swoje umiejętności, talenty, całe życie naznaczone pracą identyfikując się z nim, łącząc z nim swój los.

Wyzwaniem jest opracowanie koncepcji i nakreślenie obszaru treści jakie zostaną w formie haseł zaprezentowane. Z pewnością powinny to być m.in. hasła: biograficzne, topograficzne., historyczne, gospodarcze, poświęcone kulturze fizycznej czy rzeczowe omawiające działalność organizacji (politycznych, kulturalno – oświatowych, młodzieżowych, itd.).

Dobór haseł do prezentacji mimo wszystko będzie miał charakter subiektywny i zależeć będzie od efektów kwerendy piśmiennictwa i prasy oraz dostępności do źródeł archiwalnych. Dlatego też z uwagi na brak dostępu do źródeł trzeba będzie zrezygnować z haseł, które powinny się znaleźć w leksykonie. Hasła zostaną opatrzone bibliografią przedmiotową o literaturze, archiwaliach, relacjach oraz ilustracjami (fotografiami) w przypadku możliwości ich zamieszczenia.

Kolejne części leksykonu będą ukazywały się drukiem w miarę opracowania i przygotowania haseł. Chcemy aby zeszyt I, który Państwu przekazujemy w nakładzie 200 egz., omawiany i dyskutowany, zachęcił do udziału w pracach zespołu

autorskiego. Im więcej będzie współautorów, tym większa szansa na komplementarny charakter planowanego wydania. Będzie także możliwość nagrania zawartości (treści) I zeszytu na DVD w trakcie odwiedzin Izby Regionalnej.

Mamy nadzieję, że leksykon stanie się przydatnym źródłem informacji dla wszystkich, którym bliskie są sprawy naszego miasta. Każda pomoc, zdjęcie itp. współudział w opracowaniu haseł przyczyni się do ubogacenia edycji kolejnych zeszytów leksykonu, drugiego w 2021 i ostatniego z planowanych w 2022 r. Wszystkie poprawione, uzupełnione zostaną zamieszczone w jednym woluminie. Możemy wspólnymi wysiłkiem nas wszystkich udostępnić w miarę zadowalające kompendium wiedzy o naszym miejscu, o ludziach z tej i na tej ziemi.

Eryk / RTK

P.S.

Wszelkie uwagi, spostrzeżenia, możliwość uczestnictwa w pracach zespołu, informacje o sposobie pozyskania zdjęć, materiałów ikonograficznych, uzupełnienia itd. prosimy kierować na adres: rtk@radlin.pl Kolejny zeszyt (II) w następnym roku będzie podstawą wydania leksykonu w wersji końcowej w jednym woluminie w 2022 roku. Chcielibyśmy, aby zawierał jak najwięcej haseł. Prosimy o udział w pracach, a nawet nadsyłanie nazw haseł, jakie powinny się w nim znaleźć. W niektórych hasłach zamieszczonych w I zeszycie występują luki, oznacza to, że będą uzupełnione po uzyskaniu wiarygodnych danych. Jeśli nie będzie to możliwe, wówczas hasło zostanie zredagowane na nowo.

A

Adamczyk Brunon ur. się 14.02.1908 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Johana I Marii z d. Milion. Szkołę powszechną ukończył w Biertułtowach. Egzamin dojrzałości zdał w 1928 r. w Państwowym Gimnazjum w Rybniku. Następnie podjął studia w Wyższej Szkole Handlowej w Krakowie, którą ukończył w 1932 r. Pracował najpierw w biurze sprzedaży węgla w kop. „Anna” w Pszowie, a następnie w Komunalnej Kasie Oszczędności w Rybniku i przez jakiś czas w Banku Ludowym w Rydułtowach oraz w Rybnickim Gwarectwie Węglowym. Był aktywnym członkiem Związku Strzeleckiego przy kop. „Ema”. W pierwszym dniu okupacji hitlerowskiej dołączył do uciekających na wschód, ale szybko zawrócił i pod przybranym nazwiskiem „Krajewski” podjął pracę jako pracownik fizyczny. Zagrożony represjami, nie podpisał volkslisty, chronił się na terenie GG. W 1940 r. zaczął działać w ruchu oporu. By uniknąć aresztowania w Krakowie, wyjechał do Kielc, a po krótkim czasie przeniósł się do Warszawy. Przebywając w Warszawie, działa nadal w podziemiu i 3.11.1942 r. zginął na ulicy „rozstrzelany za opór”, jak doniosło na interwencję rodziny gestapo.

Literatura i źródła: L. Musiolik, Rybniczanie słownik biograficzny, Rybnik 2000 r., s. 9; *Księga pamiątkowa Państwowego Gimnazjum i Liceum w Rybniku 1922-1947*, Rybnik Komitet Obchodu XXV-lecia, s. 12, J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina). AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Biertułtowach (1903-1932) 14/444, sygn.6.

Eryk Holona

Antończyk Agata z d. Pyszny ur. się 30.01.1921 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim, w rodzinie Adama i Anny z d. Nikiel Była drużynową drużyny harcerzek przy szkole podstawowej w Biertułtowach. W l. 1936-1939 pracowała jako bibliotekarka w bibliotece TCL (Towarzystwa Czytelni Ludowych). Po wkroczeniu Niemców postanowiła wraz z harcerkami Zofią Zarembik i Krystyną Marcol, ocalić od zniszczenia przynajmniej część książek z biblioteki, z którą były mocno związane. Odważne harcerki przez kilka nocy wkradały się do opieczętowanej przez Niemców biblioteki, z której udało się wynieść ponad 300 książek. W 1940 r. wstąpiła do organizacji konspiracyjnej. Była łączniczką komendanta Władysława Kuboszka w Inspektoracie Rybnickim ZWZ/AK, przechowywała materiały konspiracyjne. 18.12.1940 r. aresztowano jej ojca, brata i rodzinę Gruszczyków, Agaty nie zabrano do więzienia. Gestapo było zorientowane o jej roli łączniczki i chciało dzięki niej dotrzeć do innych konspiratorów. Została aresztowana dopiero 12.02.1943 r. wraz z matką. Odwieziono je do Urzędu Gminnego w Radlinie i osadzono w piwnicy tego budynku. Matka została zwolniona następnego dnia. Agatę odwieziono do gestapo w Rybniku, skąd w transporcie z innymi aresztowanymi dostała się do KL Auschwitz (nr 39466). Ulokowana była w bloku 2a na czas śledztwa, a następnie 26.03.1943 r. przekazano ją do obozu i przewieziono do Birkenau blok BIIG. W obozie wykonywała różne prace. Przeżyła trud obozowej egzystencji do ostatniego dnia jego funkcjonowania obozu. W styczniu 1945 r. uczestniczyła w „marszu śmierci” z Oświęcimia do Wodzisławia Śl., a stamtąd w transporcie zbiorowym wywieziono ją do KL Ravensbruck, w którym została zarejestrowana jako więźniarka nr 100366. Po trzech tygodniach, tj. 13.02.1945 r., przekazano ją do KL Neustadt-Glewe i tam została wyzwolona 3.05.1945 r. przez Armię Czerwoną. Po powrocie do domu w jej życiu, tak jak u wielu więźniów KL, występowały psychiczne objawy syndromu obozowego. Pracowała zawodowo na KWK „Ignacy” w której była przewodniczącą Koła Ligi Kobiet. PO przejściu na emeryturę była również członkiem ZBoWiDu, pełniła w nim funkcje sekretarza. Uczestniczyła w działaniach radlińskich harcerzy. Będąc członkiem HKS „Skaut” w Radlinie, brała udział w spotkaniach z młodzieżą szkolną, przede wszystkim w SP nr 2 w Radlinie - Biertułtowach, którą kiedyś sama ukończyła. Dzięki jej staraniom w trakcie likwidacji Izby Pamięci na terenie parku pamięci ZBoWiD, jej zasoby zostały przekazane na wyposażenie pracowni historycznej w SP nr 2.

W 1977 r. skorzystała z zaproszenia brytyjskiej Fundacji Sue Ryder i spędziła 3 tygodnie w ośrodku Stagenhoe – Bedford goszczącego b. więźniów KL. Agata Antończyk zmarła 25.12.1990 r., jest pochowana na cmentarzu parafialnym w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura i źródło: Kobiety Radlina i Niepodległa 1918 – 2018. Kobiące twarze radlińskiej historii, red.: E. Holona, Radlin 2018, s. 14, B. Adamczyk, Tropem Harcerskiego Kręgu Seniora „Skaut” w Radlinie. 1986 w Służbie Ojczyzny 2016, Radlin 2016, J. Klistala, Martyrologium harcerek i harcerzy chorągwi śląskich w latach 1939-1945. Słownik biograficzny. Katowice: Komenda Chorągwi Śląskiej ZHP, 2015, J. Klistala, Martyrologium Mieszkańców Ziemi Rybnickiej i Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945 – Słownik Biograficzny, E. Holona i B. Adamczyk; Radlin. Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s.266-267 oraz 278 - 280, Kronika Koła ZBoWiD Wodzisław Śl. – Radlin, wywiad, relacja córki Gabrieli Grunwald z d. Antończyk.

Donata Pająk, Eryk Holona

B

Ks. Bednorz Alfred ur. się 22.05.1912 r. w Biertułtowych w pow. rybnickim w rodzinie Ignacego i Katarzyny z d. Marszolik. Ukończył szkołę powszechną w Biertułtowach. Był uczniem Państwowego Gimnazjum w Rybniku, skąd przeniósł się do gimnazjum przy klasztorze OO Oblatów Marii Niepokalanej w Lublińcu. Po maturze rozpoczął studia w Seminarium Duchownym w Obrze pod Poznaniem. Wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej, a nowicjat odbył w Markowicach k/ Inowrocławia. Święcenia kapłańskie otrzymał w dniu 20.06.1939 r. z rąk abpa Walentego Dymka. W marcu 1940 r. na podstawie fałszywego paszportu opuścił ziemie polskie i udał się do Włoch z zamiarem kontynuowania studiów teologicznych. W czerwcu 1940 r. wraz z grupą polskich uchodźców, w tym również żołnierzy na czele z biskupem Gawliną, znalazł się we Francji. W 1941 r. rozpoczął pracę duszpasterską w ośrodku dla uchodźców pochodzenia polskiego w Banyuls et Vernets – les - Bains we Francji położonego blisko granicy andorskiej i hiszpańskiej. Organizował przerzuty Polaków przez granicę z dr Alojzym Pawelcem do Polskich Sił Zbrojnych w Szkocji. Był tam do 1943 r. W lutym 1943 r. przez Hiszpanię dostał się do Wielkiej Brytanii. Tam dołączył do grupy 14 kapelanów wojskowych. Jego dalsze losy wojenne związane były z I Samodzielną Brygadą Spadochronową gen. Sosabowskiego, w której był kapelanem 2 batalionu. Brał udział w desancie pod Arnhem, został ranny. Walczył w rejonie Driel. Po zakończeniu wojny i demobilizacji w 1949 r. nie powrócił do Polski. Jako duszpasterz pracował we Francji. W latach 1950 -1953 w Marles – les - Mines, następnie (1953-1980) w miejscowości Waziers Notre - Dame. Zmarł 11.10.1981 r. Do chwili śmierci zachował polskie obywatelstwo. Jest pochowany w grobowcu Ojców Oblatów w Vandricourt we Francji. W walkach brał udział w stopniu kapitana, był odznaczony Krzyżem Walecznych, posiadał także odznaczenia alianckie, m.in. Croix à la Valeur.

Literatura i źródła: E. Holona, Ocalić od zapomnienia. Karki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Biertułtowy 2000, s. 106-107, Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku.

Eryk Holona

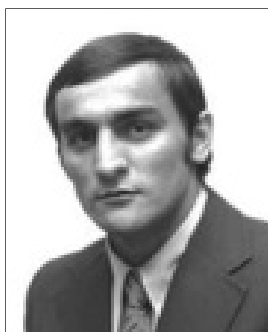

Bednorz Jerzy, lekarz medycyny, ur. się 12.03.1932 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Roberta i Heleny z d. Kondrot. Do szkoły powszechnej uczęszczał w latach II wojny światowej, Następnie kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum, a następnie w I Liceum Ogólnokształcącym w Rybniku, w którym zdał maturę w 1951 r. Należał do DH im. Wł. Jagiełły w Biertułtowach. By móc zarabiać na siebie i wspomóc materialnie rodziców, skorzystał z możliwości ukończenia wstępnego kursu pedagogicznego dla absolwentów gimnazjów i liceów. Podjął pracę na obwarowanym przymusem administracyjnym etacie przewodnika Organizacji Harcerskiej Związku Młodzieży Polskiej oraz nauczyciela historii w roku szkolnym 1950/51 w SP nr 6 (na „Emie”) w Radlinie. W 1951 r. po pomyślnie zdanym egzaminie na biologię na Uniwersytecie Jagiellońskim nie uzyskał zgody na rozpoczęcie studiów. Objęło go nowe rozporządzenie o poborze do czynnej służby wojskowej nauczycieli, którą odbył dwa lata później w okresie od 1953 – 1954. W 1956 r. rozpoczął studia w Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach, które ukończył w 1961 r. Posiadał specjalizacje: I^o z zakresu medycyny przemysłowej, którą uzyskał w 26.03.1971 r. oraz II° w dziedzinie chorób wewnętrznych (19.09.1973 r.). Pracę zawodową rozpoczął w szpitalu w Rydułtowach w 1961 r., z którym był związany od 1960 r. Od 1966 r. pracował w Przychodni Górniczej w Radlinie. Po objęciu w niej funkcji kierownika w 1973 r. wprowadził zmiany strukturalno organizacyjne w zakresie sprawowanej opieki medycznej. Istniejącą izbę chorych zamieniono na oddział wewnętrzny (30 łóżek). Pełnił w nim funkcje ordynatora. Także z jego inicjatywy w 1989 r. utworzono oddział dermatologiczny. Od 1971 r. przez wiele lat był lekarzem sportowym w Klubie Gimnastycznym w Radlinie. Na emeryturę przeszedł w 2009 r. Będąc na emeryturze, współpracował z NZOZ w Rydułtowach, świadcząc usługi w zakresie medycyny pracy oraz prowadził prywatny gabinet. Zaangażowany w działania laikatów. Członek Rady Duszpasterskiej Archidiecezji Katowickiej. Brał aktywny udział w działalności Harcerskiego Kręgu Seniora „Skaut” w Radlinie, w którym pełnił funkcję zastępcy komendanta (1986 – 2016). Członek Radlińskiego Towarzystwa Kulturalnego. Współorganizator zjazdów koleżeńskich absolwentów kierunku medycznego Śląskiej Akademii Medycznej, rocznika 1961. Laureat wyróżnień: „Quality” burmistrza Radlina (2010 r.) oraz Okręgowej Rady Lekarskiej w Katowicach Zasłużeni dla ochrony zdrowia ziemi wodzisławskiej (2013 r.) Posiadał państwowe odznaczenia, m. in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Brązowy i Srebrny Krzyż Zasługi oraz odznaki:

Za Zasługi dla Chorągwi Śląskiej, Zasłużony dla Rozwoju Województwa Katowickiego, a także szereg innych wyróżnień. Zmarł 28.10.2018 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura, źródła: H. Rojek, 120 lat kopalni „Marcel” 1883 – 2003, Radlin 2005, s. 65. Kronika Drużyny Harcerzy im. Władysława Jagiełły w Biertułtowach (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). B. Adamczyk, Tropem Harcerskiego Kręgu Seniora „Skaut” w Radlinie 1986 w Służbie Ojczyzny 2006. Radlin 2017, s.79. Zbiory (arch. rodz.) udostępnione przez syna L. Bednorza. Adiustacja merytoryczna syn L. Bednorz oraz J. Grabowska z d. Bednorz (siostra).

Eryk Holona

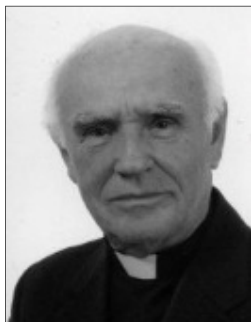

Biegalski Andrzej ur. 5.03. 1953 r. w Gierczynie w pow. lwóweckim w rodzinie osadnika wojskowego Franciszka i Franciszki z d. Saplis. Po ukończeniu szkoły podstawowej, kontynuował naukę w liceum ogólnokształcącym w pobliskim Mirsku. Trudna sytuacja finansowa rodziny skłoniła go do przerwania nauki w liceum i wyjazdu na Górną Śląsk. Miejscem docelowym był Radlin, a o jego wyborze prawdopodobnie zdecydował fakt funkcjonowania domu kolonijnego i wczasowego kop. „Marcel” w Gierczynie i kontakt z młodzieżą przyjeżdżającą na kolonie podczas wakacji. W Radlinie podjął naukę w Zasadniczej Szkole Górniczej przy KWK „Marcel”. W czasie wolnym przychodził na treningi do sekcji KS „Górnik” Radlin: boksu, judo i pchnięcia kulą. Obdarzony doskonałymi warunkami fizycznymi (190 cm, 92 kg) oraz ogromną siłą ciosu poświęcił się uprawianiu boksu. W sekcji bokserskiej „Górnika” Radlin odniósł swoje pierwsze sukcesy: mistrzostwo Śląska juniorów (1971), zwycięstwo w II Ogólnopolskiej Spartakiadzie Młodzieży (1971), mistrzostwo Śląska (1972) oraz triumf w Turnieju o „Złoty Pas Polusa” (1972). Biegalski, nie mając szans na dalszy rozwój sportowy, bowiem zespół z Radlina spadł z II ligi, przeniósł się do klubu Górnika Pszów w maju 1973 r. Potem był reprezentantem warszawskiej Legii (1975-1976) i GKS Jastrzębie (1977-1983). Podczas odbywania zasadniczej służby wojskowej (19.02.1975) ówczesny trener kadry narodowej dr Wiktor Nowak zaproponował mu udział w przygotowaniach do ME w Katowicach. Z propozycji skorzystał odnosząc kilka miesięcy później swój życiowy sukces zdobywając tytuł mistrza Europy w wadze ciężkiej. Następne lata, nie przyniosły niestety, spodziewanych postępów.

Mimo to klasyfikowany jest jako najlepszy „ciężki” w historii naszego boksu, przed takimi zawodnikami jak Zarenkiewicz, Węgrzyniak, G. Skrzecz, Jędrzejewski, Trela czy Gościański. Był 3-krotnym mistrzem Polski: w wadze ciężkiej (1974, 1978) i superciężkiej (1979), 2-krotnym mistrzem kraju w rywalizacji drużynowej: w barwach Legii Warszawa (1975) i GKS Jastrzębie (1977), 8-krotnym reprezentantem Polski w meczach międzypaństwowych 1974-1976, w których odniósł 3 zwycięstwa, poniósł 5 porażek. Dwukrotny uczestnik mistrzostw Europy (1975, 1979). W Katowicach (1975) wywalczył złoty medal w wadze ciężkiej. Startował także w mistrzostwach świata (1974) w Hawanie, na których zajął miejsca od 5-8. Zwycięzca turniejów: "Złoty Pas Polusa" (1972, 1973), "Czarne Diamenty" (1974) i "Gryf Szczeciński" (1976) - wszystkie w kat. ciężkiej. W tradycyjnym plebiscycie "PS" na najlepszego sportowca Polski (1975) zajął 4 m. Olimpijczyk z Montrealu (1976). Stoczył 237 walk (201 - 0 - 36). Po zakończeniu kariery mimo uprawnień trenerskich II klasy nie znalazł wsparcia i możliwości pracy w środowisku jastrzębskim. Zaproponowano mu jedynie pracę fizyczną na dole w kopalni „Jastrzębie”. Ostatecznie trafił na kopalnię „Jankowice”, w której został maszynistą wyciągowym. Jednocześnie zajmował się trenowaniem młodych pięściarzy w pobliskim Górniku Boguszowice. W lipcu 2003 r. przeszedł na emeryturę. Pod koniec życia Andrzej Biegalski zmagał się z ciężką chorobą. Zmarł 14.03.2017 r. w Szpitalu Górniczym w Jastrzębiu-Zdroju. Jest pochowany na cmentarzu w Mszanie.

Literatura i źródła: Informacje i materiały przekazane przez Blandynę Biegalską. Kronika sekcji bokserskiej GKS Jastrzębie 1965-1982, „Boks” 1972-1981; „Bokser” 2003, „Dziennik Zachodni” 2006, „Trybuna Robotnicza” 1975-1980. M. Boratyn, Andrzej Biegalski (1953-2017) – jedyny Polak z pasem mistrza Europy wagi ciężkiej, „Biuletyn Galerii Historii Miasta” nr 3 (45) z IX 2017 r. i J. Zmarzlik, Mistrz wszechwag, Warszawa 1975. P. Osmólski, Leksykon Boks, s. 16. Relacja szwagierki Danuty Biegalskiej.

Donata Pająk, Eryk Holona

Ks. Blokesz Jan (Egidiusz) ur. się 8.02.1928 r. w Radlinie - Obszarach w rodzinie Feliksa i Anny z d. Otawa (Gasior?) Ochrzczony został w kościele parafialnym p. w. WNMP w Biertułtowach. Wzrastał w rodzinnej wspólnocie zachowującej religijne i narodowe tradycje. Szkołę powszechną ukończył w 1942r. w Radlinie - Obszarach. Po niej rozpoczął pracę w firmie spożywczej A. Nieslera w Wodzisławiu i przygotowywał się do zawodu kupieckiego w szkole

handlowej w Rybniku. Po wyzwoleniu Rybnika i okolic, przez trzy miesiące pracował w biurze ewidencji ludności w Urzędzie Gminnym w Radlinie- Biertułtowach. Nie mając do końca skryształizowanej orientacji zawodowej, podjętej decyzji wyboru zawodu, w fazie poszukiwań zetknął się z notką na łamach „Gościa Niedzielnego” informującą o gimnazjum z internatem w Mikołowie, które prowadzili salwatorianie. Ten epizod zadecydował o wyborze drogi życiowej. 16.09.1954r. rozpoczął w nim naukę, a po trzech latach z grupą kolegów szkolnych wstąpił do nowicjatu w zakonie salwatorian w Bagnie koło Wrocławia. Przyjął habit i imię zakonne Egidiusz. Dnia 8.09.1949r. złożył pierwszą profesję zakonną. Jednakże z powodu nieukończenia gimnazjum wrócił z innymi alumnami do Mikołowa. W latach 1951-1956 studiował filozofię i teologię w Instytucie Ojców Dominikanów w Krakowie. Dnia 5.04.1955 r. ks. Jan przyjął święcenia diakonatu z rąk ks. bpa Franciszka Jopa. Rok później w uroczystość św. Jana Chrzciciela, dnia 24.06. 1956r., przyjął święcenia kapłańskie w kościele Księży Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie z rąk bpa pomocniczego archidiecezji krakowskiej Stanisława Rosponda. Po obowiązkowym studium praktycznym, w latach 1957-1960 ks. Jan Blokesz pracował jako wikariusz i katecheta szkolny w parafii p.w. NMP Matki Zbawiciela w Mikołowie. W okresie od 1.09. 1960 r. do 1.08.1961r. był wikariuszem w parafii diecezjalnej p.w. św. Jakuba Apostoła w Człuchowie w diecezji gorzowskiej. Po krótkim pobycie w domach zakonnych w Bagnie i we Wrocławiu, przełożeni doceniając praktyczne uzdolnienia ks. Blokesza, skierowali go do domu prowincjonalnego w Krakowie przy ul. Łobzowskiej 22, gdzie przez trzy lata był ekonomem domowym. Dekretem ks. Prowincjonała oraz kurii biskupiej w Gorzowie Wlkp. od 14.07.1963r. rozpoczął pracę w roli proboszcza, superiora i ekonoma w nowo przejętej przez salwatorian parafii w Krzyżu Wielkopolskim. W ciągu 18 lat posługi duszpasterskiej w niej zrealizował szereg inwestycji, m. in. wyremontował gruntownie kościół parafialny, wybudował kościół filialny w Drawinach, odnowił inne kościoły, zbudował nową plebanię. Mimo wielu zajęć, w latach 1972-1975 ukończył studia zaoczne w zakresie teologii praktycznej

w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, uwieńczone zyskaniem stopnia magistra teologii (21.05.1980r.). Po 18 latach pracy w Krzyżu Wlkp. został odwołany w celu pokierowania pracami przy budowie nowego gmachu alumnatu w Wyższym Seminarium Duchownym Salwatorian w Bagnie. Dnia 1.08.1981r. przeniósł się do Bagna, i zajął się budową. Dnia 11.10. 1985r. miał powody do satysfakcji, uczestniczył w otwarciu i poświęceniu seminaryjnego budynku mieszkalnego. Po pięciu latach pobytu w Bagnie przeniósł się dnia 30.06.1986r. do domu zakonnego w Trzebnicy. Brał czynny udział w pracy duszpasterskiej w parafii p.w. św. Bartłomieja i św. Jadwigi. Przez dwadzieścia lat codziennie dojeżdżał wcześniej rano z Mszą św. do kaplicy św. Izydora w klasztorze sióstr boromeuszek w Małuszynie. Przez trzynaście lat obsługiwał kościół filialny p.w. Ciała i Krwi Pańskiej w Rzepatowicach, w którym zrealizował wiele inwestycji. Wierni przychodzący do bazyliki znali go przede wszystkim jako cierpliwego spowiednika. Ks. Jan Blokesz zmarł 8 lutego 2013r., w dzień swoich 85 urodzin i w dzień swoich imienin, w Trzebnicy. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym przy ul. Prusickiej.

Źródła i literatura: Eryk Holona, Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Radlin - Biertułtowy 2000, s. 111, Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku.

Eryk Holona

Brachmański Wiktor ur. 17.10.1892 r. w Radlinie, w części, która do 31.12.1868 r. była oddzielną gminą Radlin Dolny, w pow. rybnickim w rodzinie Johanna i Anny z d. Krautwurst. Po ukończeniu szkoły ludowej uczył się w Rydułtowach zawodu krawca. Brał udział w I wojnie światowej. Po wojnie wrócił do Radlina i prowadził własny warsztat krawiecki. Włączył się do pracy na niwie narodowej. Był członkiem Towarzystwa Śpiewaczego „Jadwiga”, z jego inicjatywy powstało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, w którym pełnił funkcje prezesa. W marcu 1919 r. wstąpił do POW Górnego Śląska. Z grupą POW uczestniczył w wielkiej manifestacji, dotyczącej polskości ziemi górnośląskiej, jaka miała miejsce w Rybniku dnia 1.05.1919 r. Brał udział w I powstaniu śląskim jako dowódca plutonu POW. W II powstaniu 19.08.1920 r. był dowódcą jednego z dwóch plutonów kompanii radlińskiej maszerującej na Wodzisław Śl., który zajął go bez walki. Brał udział w akcji plebiscytowej. Był lokalnym dowódcą POW na Radlin. Od 3.05.1921 r. uczestniczył w trzecim powstaniu, pełniąc funkcję d-cy kompanii, a od 23.05.1921 r. dowódcy II baonu 14 pułku wodzisławskiego. Po zakończeniu III powstania, pełnił służbę w straży gminnej Radlina

do czerwca 1922 r. Do drugiej wojny światowej prowadził własny warsztat krawiecki w Wodzisławiu. Należał do Związku Powstańców Śląskich. W przededniu II wojny św. pełnił funkcję d-cy II kompanii III Powstańczego Batalionu Obrony Narodowej. W okresie okupacji hitlerowskiej został aresztowany 2.05.1940 r. i przekazany do więzienia w Rybniku, a stamtąd przetransportowano go do KL Dachau, w którym otrzymał nr 7327, przebywał na bloku BL 18/4. Został zwolniony z obozu w sierpniu 1942 r. Po powrocie do domu otrzymał nakaz pracy w zakładzie krawieckim w Raciborzu, w którym pracował do końca wojny. Zmarł 7.11.1969 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii MM w Radlinie II (obecnie dzielnica Wodzisławia Śl.). Posiadał odznaczenia: Krzyż Walecznych, Medal Niepodległości, Gwiazdę Górnośląską, Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Literatura i źródła: AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie (1874-1932) 14/443, sygn.20, s.146. J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, E. Holona, Twoi Antenaci. Radlin. Obszary i kop. „Emma”, Głóżyny, Biertułtowy przed i podczas III powstania śląskiego, Radlin 2016, s. 6 i 25.

Eryk Holona

Brachmański Władysław ur. 11.05.1914 r. w Radlinie, w części, która do 31.12.1868 r. była oddzielną gminą Radlin Dolny, w pow. rybnickim, w rodzinie Mateusza i Barbary z d. Duda. W 1921 r. rodzice przeprowadzili się do Wielopola k/ Rybnika (od 1973 roku miejscowość jest dzielnicą Rybnika). Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął naukę w rybnickim gimnazjum, w którym zdał maturę w 1934 r. Odbił służbę wojskową w szkole podchorążych piechoty. Przez rok był słuchaczem Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Latem 1939 r. został powołany do służby wojskowej. Uczestniczył w kampanii wrześniowej w stopniu podchorążego piechoty w jednostce - grupie operacyjnej w garnizonie Dubno na Wołyniu. Wraca z kampanii wrześniowej w pierwszych dniach listopada 1939 r. Wiosną 1940 r. podjął pracę w jednej z miejscowych cegielni jako pracownik fizyczny. Angażuje się w działalność konspiracyjną w polskiej organizacji podziemnej w Wielopolu, pełni w niej funkcję kolportera ulotek i łącznika. Z kolegami zbudował nielegalnie radio, co umożliwiło mu wykonywanie nasłuchu polskojęzycznych audycji i rozpowszechnianie tych wiadomości wśród znajomych. Ponieważ od dłuższego czasu organizacja była inwigilowana i obserwowana przez gestapo, 13.06.1942 r. Władysław został aresztowany. Był przetrzymywany w więzieniu w Rybniku, a po dwóch dniach

został przewieziony do więzienia śledczego w Mysłowicach. Po śledztwie przekazano go 17.07.1942 r. do KL Auschwitz, w którym otrzymał nr 47691. Cierpienia zadane podczas szczegółowego śledztwa, konfrontacje z innymi aresztowanymi, w Mysłowicach miały daleko idące skutki. Zmarł w obozie 24.08.1942 r. Miał lat 28.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina).

Eryk Holona

Brandys Karol ur. się 05.12.1895 r. w Pawłowicach w pow. pszczyńskim w rodzinie Franciszka i Marii z d. Kuboszek (Kubaszek). Ukończył ewangelickie gimnazjum w Raciborzu. W latach 1915 – 1918 służył w armii cesarstwa niemieckiego. Od grudnia 1918 r. nawiązał kontakt z POW w Warszawie, uczestniczył we wstępnej fazie tworzenia POW Górnego Śląska. Brał udział w stopniu por. w powstaniu wielkopolskim. W czerwcu 1919 r. awansował na stp. kapitana. Po I powstaniu śląskim był komendantem obozu dla uchodźców w Sosnowcu. Następnie służył w I Pułku Strzelców Bytomskich, który w czasie wojny polsko bolszewickiej został włączony do wielkopolskiej armii rezerwowej, a 2 czerwca stoczył krwawą i zwycięską bitwę pod Rybczanami. Karol Brandys za udział w tej wojnie został odznaczony Srebrnym Krzyżem Virtuti Militarii. W lipcu 1920 r., tak jak wielu innych żołnierzy pochodzących ze Śląska, został skierowany do pracy w sztabie POW G. Śl. oraz pracy na rzecz przyłączenia Śląska do Polski. Po II powstaniu śląskim był d-cą Policji Górnego Śląska w Strzelcach Opolskich. W nocy z 2 na 3 maja 1921 r. IV batalion dowodzony przez Karola Brandysa z podgrupy „Harden”, przy wsparciu miejscowych struktur Polskiej Organizacji Wojskowej opanował miejscowość Zawadzkie wraz z hutą i posterunkiem niemieckiej policji plebiscytowej. Następnie batalion K. Brandysa brał udział w walkach w rejonie Zębówic w składzie grupy „Linke”. Po zakończeniu powstania powrócił do czynnej służby wojskowej w 23 Górnośląskiej Dywizji Piechoty, którą pełnił do końca 1928 r. 4.06.1927 r. ożenił się z Łucją Szafron w Tychach. 5.12. 1928 r. wziął udział w otwartym konkursie na stanowisko naczelnika Gminy Radlin, w którym ostatecznie po kilkukrotnym głosowaniu został pierwszym naczelnikiem gminy pobierającym wynagrodzenie. Funkcję objął 19.03.1929 r. 14.11.1929 r. został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi za zasługi około przyłączenia Śląska do Polski. W latach 1935 – 1938 był członkiem Komisji Rewizyjnej Związku Gmin Województwa Śląskiego oraz wchodził w skład wewnętrznych komisji związku dla spraw organizacji

ustroju gmin wiejskich i komisji ds. bezrobotnych. Funkcję naczelnika pełnił do 24.08.1939 r. t. j. do dnia mobilizacji. Dostaje przydział do 55 dywizji piechoty w składzie Grupy Operacyjnej Śląsk, którą tworzyły bataliony Śląskiej Brygady Obrony Narodowej. Jej zadanie to obrona umocnionego odcinka „Mikołów”. Szlak bojowy Karol Brandys ukończył tak jak i dywizja, po bitwie pod Tomaszowem Lubelskim. Został w niej ranny i ukrywał się w pow. olkuskim w latach 1940-1945 oraz w Generalnej Guberni pod fałszywym nazwiskiem. Angażuje się w działania ruchu oporu (AK). Po zakończeniu wojny pracuje w magistracie miasta Katowice. W połowie 1945 r. wraca do Radlina. Rada Gminy na swoim posiedzeniu 31.08.1945 r. przywraca go na stanowisko naczelnika. 19.05.1949 r. na posiedzeniu Rady Gminy składa podanie o zwolnienie go z urzędu. Jego prośba została odrzucona. Ostatecznie o dalszym piastowaniu urzędu zdecydowała ustawa z dnia 30.03.1950 r. o terenowych organach władzy jednolitej w państwie. Jej treść przedstawił na posiedzeniu rady I sekretarz KG PZPR Roman Piątek. 24.04.1950 r. Karol Brandys w trakcie posiedzenia postawił wniosek o zwolnienie go funkcji i o przejście na emeryturę od 1.06.1950 r. Następnie pracował w zakładach mięsnych w Rybniku (był prawdopodobnie dyrektorem). Był członkiem Związku Samopomocy Chłopskiej. Od 1961 r. na emeryturze. Działacz kombatancki, członek ZPŚl. PZZ. ZWPŚl. ZBoWiD. W 1950 r. mianowany na stp. majora. Odznaczony m. in.: Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Sztandarem Pracy I Kl. Zmarł 14.11.1981 r. w Katowicach i w nich jest pochowany.

Literatura i źródła: Encyklopedia Powstań Śląskich, Opole 1982, s. 53, 54. Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego (powstańcy wielkopolscy.pl), T. Sanecki, Historia I Pułku Strzelców Bytomskich. Hanke E., I Pułk Strzelców Bytomskich, wspomnienia i dokumenty, Katowice 1968, APwK OwR Acta Wydział Powiatowy w Rybniku 1918,1922-1939, sygn.18/82-273 i 18/82-03 ;273 oraz Acta Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rybniku 1945-1950, sygn. 18/154-110, 18/154 – 121, 18/154 – 157 i 371, E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s.58 i 61. Z. Jasiński, Zębownicy Powstańcy, Zębownicy 1981, s. 7 i 11.Oddziałowe Archiwum IPN w Katowicach; sygn. 02/1412. AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Pawłowicach (1874-1932) 17/415, sygn.16. „Orędownik Samorządu”, Organ Związku Gmin Województwa Śląskiego, nr 7/1935, rocznik XI oraz nr 5/1938, rocznik XIV.

Eryk Holona

Brawański Konrad ur. się 9.01.1918 r. Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Pawła i Franciszki z d. Konieczny. Szkołę powszechną ukończył w Radlinie. Uczęszczał do Państwowego Gimnazjum w Rybniku. Przerwał w nim naukę z powodu braku środków na pokrycie czesnego wskutek utraty pracy przez ojca. Od 1928 r. był aktywnym członkiem ZHP, a od 1932 r. członkiem Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej przy parafii MM w Radlinie. By nie być ciężarem dla rodziny ochotniczo wstępuje w 1934 r. do wojska. 30.08.1937 r. jako elew szkoły podoficerskiej w Śremie kończy ją w stop. kaprała. Następnie (od 1.09.1937 do 31.03.1938 r.) był instruktorem szkoły podoficerskiej 20 p. p. Ziemi Krakowskiej w Krakowie. W okresie od kwietnia 1938 do 20.12.1938 r. był słuchaczem Centrum Wyszczolenia w Grudziądzu. Podczas sierpniowej mobilizacji w 1939 r. został oddelegowany do 55 Rezerwowej Dywizji Piechoty, której zadaniem był obrona umocnionego odcinka „Mikołów”, do Górnośląskiej Brygady Obrony Narodowej pod rozkazami płk. Józefa Gizy. Brał udział w kampanii wrześniowej na szlaku bojowym Mikołów – Baranów – Janów – Biłgoraj – Tomaszów, miejscowość Zielona. Dostał się do niewoli, był jeńcem w obozie w Wadowicach, skąd został zwolniony i wrócił do Radlina. Tak jak i wielu innych mieszkańców Radlina za niepodpisanie „volkslisty” listy został skierowany na roboty przymusowe do miejscowości Laband (Łabendy k/Gliwic), a następnie do Münsterbergu (Ziębice). Od marca 1940 r. zaangażował się w działalność ruchu oporu. Współdziałał z Pawłem Kłoskiem, kwatermistrzem obwodu wodzisławskiego rybnickiego inspektoratu AK. Po zakończeniu II wojny św. podjął pracę w Koksowni Radlin, w której pracował 30 lat, do przejścia na emeryturę. Był związany z Towarzystwem Śpiewu „Jadwiga” w Radlinie II. Od 1948 r. był zaangażowany w prowadzenie zawodów – meczy piłkarskich, występował w roli sędziego. Miał w swoim dorobku prowadzenie 1301 zawodów, w tym przez 15 lat rozgrywek ligowych na szczeblu krajowym i międzynarodowy Pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Wydziału Sędziowskiego PZPN w Okręgu rybnickim. Brał czynny udział w przejawach życia społecznego na terenie miasta. Był odznaczony złotą Odznaką PZPN, odznaką „Harcerskiej Służbie Ziemi Śląskiej”, złotą odznaką „Zasłużony w Rozwoju Województwa Katowickiego. Zmarł 5.05.1980 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii p.w. MM w Radlinie II.

Literatura i źródła: Kronika Koła Miejskiego ZBoWiD nr 4 Wodzisław Śl. – Radlin (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina)

Eryk Holona

C

Cieślik Maksymilian (ojciec) ur. 8.02.1896 r. w Starej Wsi k/Raciborza. W okresie plebiscytu reprezentował stronę polską w policji plebiscytowej w Głubczycach. Z chwilą wybuchu trzeciego powstania śląskiego polscy policjanci zostali w Głubczycach rozbrojeni i umieszczeni w więzieniu raciborskim. Po powstaniu i podziale G. Śląska przeprowadził się z rodziną do polskiej jego części. Pełnił służbę w policji przez jakiś czas w Lubomi, a od 1925 do 1939 r. w Radlinie. Mieszkał z rodziną w Biertułtowach w budynku Paula Kwiotka. Jedno z mieszkań zajmowała w nim również rodzina policjanta Adolfa Larysza. 1.09.1939 r. obydwaj pełnili służbę na posterunku policji wraz z dwoma innymi policjantami (Janem Polokiem, Janem Pieczką). Po przejeździe kolumny niemieckiej wszyscy podjęli próbę ucieczki w kierunku Żor przez Jankowice. Pod Żorami zostali zatrzymani przez zmotoryzowany patrol niemiecki. Oddali broń, informując, że są członkami straży ochrony kolei. Jeszcze tego samego dnia po powrocie do domu Maksymilian Cieślik został w godzinach wieczornych aresztowany i uwięziony w piwnicy Urzędu Gminnego w Radlinie z pozostałymi w. w. policjantami. 4.09.1939 r. został wraz z nimi przetransportowany do więzienia w Rybniku. Następnie do więzienia w Raciborzu, Zgorzelca, Rawicza, a stamtąd do KL Buchenwald, gdzie podczas pierwszego apelu został dotkliwie pobity kijem przez esesmana, który zainteresował się jego ubiorem (granatowymi policyjnymi spodniami oraz wysokimi butami, zapytany o zawód, poinformował, że był policjantem). Po trzech miesiącach został przeniesiony do KL Mauthausen, w którym zachorował na krwawą biegunkę. Zmarł 20.05.1940 r. Miał 44 lata.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina).

Eryk Holona

Cieślik Maksymilian (syn) ur. się 4.04.1920 r. w Markowicach k/ Raciborza w rodzinie Maksymiliana i Anny z d. Gacka. Od 1925 r. zamieszkał z rodzicami w Biertułtowach w budynku, w którym mieścił się sklep Paula Kwiotka. Ukończył szkołę powszechną na „Emie”. Był członkiem DH przy kop. „Ema” oraz DH im. Wł. Jagiełły w Biertułtowach. Był zafascynowany budową modeli samolotów. Będąc członkiem LOPP w Radlinie, ukończył kursy w szkole szybowcowej LOPP w Goleszowie

i Polichnie – Pińczowie. Przed II wojną światową był zatrudniony jako kreślarz w hucie „Silesia” w Rybniku - Paruszowcu. Ewakuował się wraz z pracownikami biurowymi na kilka dni przed wybuchem wojny pod Warszawę, skąd przenieśli się z uczestnikami ewakuacji do Krakowa. Został w nim zatrzymany podczas obławy i razem ze 100 młodymi Polakami i postawiony pod murem. Uniknął rozstrzelania i udało mu się wrócić do domu 8.10.1939 r. Do pracy w poprzednim miejscu nie został przyjęty. Znając los swojego ojca, zdecydował się wraz z kolegami Janem Kurą i (?) Marcolem, po wcześniejszych przygotowaniach, na ucieczkę z Radlina 18.10.1939 r. Po dwóch tygodniach matka otrzymała wiadomość o dotarciu do polskiego obozu cywilnego w Zóhony, następnie w Gyöngyös na Węgrzech. Stąd przez Jugosławię i Włochy przedostał się do Francji, tam zgłosił się do lotnictwa. 22.02.1940 r., został wcielony do Centrum Wyszkozenia Ziemnego w Lyonie. Od 3.04.1940 r. jest już na terenie do Anglii. Niecały miesiąc później, 2.5.1940 r. składa przysięgę wojskową. Pełnił służbę w dywizjonie bombowym 300, w którym odbył 13 lotów bojowych oraz w dywizjonie 301 - lotów 17. Nie wrócił z lotu z nad Kolonii 29.06.1943 r. Jego bombowiec został zestrzelony w pobliżu Brukseli. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w miejscowości Sint – Pieters – Rode. Miał 23 lata. Kapral Maksymilian Cieślik był odznaczony jako strzelec i radiotelegrafista dwukrotnie Krzyżem Walecznych oraz Krzyżem Virtuti Militari V klasy.

Literatura i źródła: P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Biografia M. Cieślika, Izba Tradycji Harcerstwa w Rydułtowach. B. Adamczyk, Harcerskie Zbliżenia cz. II, Rydułtowy 2010, s. 74

Eryk Holona

Czaplewski Alojzy ur. się 27.06.1906 r. w Hamborn (Nadrenia Północna – Westfalia) Pochodził z rodziny kolejarskiej Leona i Marianny z d. Chrzanowskiej. Ukończył gimnazjum w Czersku na Pomorzu. Następnie podjął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Poznaniu. Egzamin dyplomowy złożył 31.12.1932 r. Pracował kolejno w szpitalach w Poznaniu, w Rybniku. Podczas II wojny św. A. Czapiewski był zatrudniony w szpitalu w Rydułtowach. Udzielał pomocy medycznej żołnierzom 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej, rannym w boju granicznym w Głożynach 1.09.1939 r. Był zaangażowany w działalność ruchu oporu. Jako lekarz zakładowy kop. „Ema” był do dyspozycji jednostek AK obwodu wodzisławskiego niosąc pomoc medyczną rannym żołnierzom. Od 1945 r. pracował na stanowisku lekarza okręgowego Spółki Brackiej, a od 1953 r. w utworzonej Górniczej Służbie Zdrowia jako kierownik przychodni zakładowej kop. „Marcel” (do 1973 r.). Miał duży wpływ na kształtowanie i charakter sprawowanej opieki i politykę zdrowotną w gminie Radlin. Już na pierwszym posiedzeniu grupy mieszkańców (30.03.1945 r.), na którym dokonano wyboru tymczasowego naczelnika gminy (Józefa Ecksteina) dobrowolnie przyjął na siebie obowiązek sprawowania opieki nad wszystkimi dziećmi. Objął kierownictwo nad działem sanitarnym, później komisją sanitarną (od 1946 r.), a od 1948 r. był kierownikiem Komisji Zdrowia. Przez cały okres do 26.09.1949 r., a i później Radlin miał największy rejon ubezpieczeń społecznych w powiecie przy jednoosobowej obsadzie lekarskiej, w osobie Alojzego Czapiewskiego, Po przejściu na emeryturę pracował nadal jako lekarz w przychodni, a także w Górniczej Szkole Przemysłowej. Zmarł nagle w marcu 1977 r. Pozostawił po sobie pamięć skromnego i uczciwego człowieka, zastężonego dla lecznictwa górniczego na terenie Radlina, który nigdy nie dopuszczał jakiegokolwiek podziału pacjentów, dla niego nie było różnicy w tym względzie. Zmarł 28.03.1977 r. w Radlinie. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Biertułtowach.

Literatura i źródła: Nowiny nr 1(54) Rok III z dnia 11.01.1958 („25 lat pracy lekarskiej”), B. Brzost, Rybnicki Inspektorat AK, Katowice, 1985, s. 94, B. Adamczyk, Harcerskie zbliżenia, cz. II, Rydułtowy 2010, s. 32, E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 60 i 168 – 173

Eryk Holona, Donata Pająk

D

Danel Franciszek ur. się 7.06.1898 r. w Obszarach w pow. rybnickim, syn Albiny Danel. Pracował jako ślusarz w koksowni w Radlinie. Brał udział w II i III powstaniu śląskim. W trzecim powstaniu był członkiem załogi pociągu pancernego "Piorun", walczącego pod Górą św. Anny. Na początku okupacji nadal pracował w koksowni w Radlinie. Aresztowany 13.10.1939 r. pod zarzutem udziału w powstaniach śląskich, przebywał pół roku w więzieniu w Katowicach, a następnie został przekazany do KL Dachau. Mimo ciężkich warunków jakie panowały w obozie, przeżył i odzyskał wolność, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Niestety nie wrócił do domu, zginął w niewyjaśnionych okolicznościach na terenie Niemiec.

Literatura i źródła: Kronika ZBoWiD koła Obszary (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 3, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie (1874-1932) 14/443, sygn.26.

Eryk Holona

Duda Czesław ur. się 24.08.1920 r. w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Augustyna i Marty z d. Kolorz. Ojciec Czesława po III powstaniu śl., w którym brał udział, krótko pracował na kop. „Emma”, a następnie wstąpił do policji i pełnił służbę w Chwałowicach. Tutaj ukończył szkołę powszechną, a następnie w latach 1932 - 1935 uczęszczał do Państwowego Gimnazjum w Rybniku. Harcerz od 10 r. ż., zastępowy IX DH im. Tadeusza Kościuszki w Chwałowicach. Z powodu warunków materialnych był zmuszony przerwać naukę w gimnazjum i rozpocząć pracę w kopalni w Chwałowicach jako ładowacz, a następnie jako praktykant górniczy. Po uzyskaniu pewnego zasobu środków finansowych rozpoczął naukę w Szkole Górniczej w Katowicach. Wybuch II wojny św. nie pozwolił mu jej ukończyć. Dnia 1.09.1939 r. wraz z kolegami podjął decyzję o udaniu się do Żor. Pod Żorami zostali zatrzymani przez wojsko niemieckie i skierowani do obozu przejściowego w Norymbergii.

Po 6 tygodniach wrócił do domu. Nie miał stałego zatrudnienia, pracował dorywczo, wykonując różnorodne prace. Zaangażował się w działalność konspiracyjną, w której wiodącymi postaciami była rodzina Tkoczów. Wiosną 1940 r. wraz z kolegami przygotowywał się do ucieczki na Węgry. W zaplanowanym dniu, 1.05.1940 r., opuszczenia Chwałowic został aresztowany. Był więziony w Rybniku, następnie został przekazany do KL Dachau, a po 6 tygodniach przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Wycieńczony ciężką pracą w kamieniołomach. zmarł 27.11.1941 r., miał zaledwie 21 lat.

Literatura, źródła: L. Musiolik, Rybniczanie słownik biograficzny, Rybnik 2000, s. 42, J. Klistala, Martyrologium harcerki i harcerzy chorągwi śląskich w latach 1939 – 1945, Słownik biograficzny, Katowice 2015. Tenże Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939 – 1945. J. Gawroński, Duda Czesław, w: XXV, 1922 – 1947 Księga Pamiątkowa Państwowego Gimnazjum i Liceum w Rybniku, 1947, s. 17. P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina).

Eryk Holona

Duda Roman ur. się 10.12.1896 r. w Obszarach w pow. rybnickim w rodzinie Franciszka i Marianny z d. Rojek. Ukończył szkołę ludową w Obszarach. Uzyskał kwalifikacje w zakresie instalacji rur wodno – kanalizacyjnych. Uczestnik II i III powstania śląskiego. W trzecim powstaniu w stopniu kpr. brał udział w walkach kompanii sztabowej z Obszar i kop. „Emma”. Pracownik dołowy kop. „Emma” do 13.10.1939 r., kiedy to został aresztowany. Był więziony w piwnicach budynku Urzędu Gminy Radlin, następnie w więzieniu w Rybniku. Potem przeniesiony do więzienia w Katowicach, w którym pozostawał do 5.07.1940 r. Już wtedy był więziony pod numerem 1165. Był przesłuchiwany na okoliczność udziału w domniemanych przestępstwach w okresie powstań. Z Katowic został przekazany do KL Oranienburg, następnie przeniesiono go do KL Neuengamme k/Hamburga, a stamtąd jesienią 1940 r. do KL Dachau, w którym nadano mu numer obozowy 13691. W każdym miejscu uwięzienia wykorzystywano jego kompetencje zawodowe w zakresie instalacji rur przemysłowych. I to chyba go uratowało bowiem doczekał się wyzwolenia obozu przez wojska amerykańskie w dniu 29.04.1945 r. Po zakończonej okupacji i powrocie do domu, pracował w kop. „Ema”, a po zmianie jej nazwy

(27.04.1949 r.) na kop. „Marcel”, do przejścia na emeryturę w 1961 r. Zmarł w 1966 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura, źródła: AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Biertułtowach (1874-1932) 14/443, sygn. 24, s.153. Kronika ZBoWiD koła Obszary ZBoWiD (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). E. Holona, Twoi Antenaci Radlin, Obszary i kop. „Emma”, Głóżyń, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, aneks 4 s. 5 oraz aneks 5 s.12. P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina). J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945.

Eryk Holona

Dzierżęga Alfred ur. 5.09.1919 r. w Radlinie w pow. rybnickim, w części Radlin Dolny, która do 31.12.1868 r. była samodzielną gminą. W rodzinie Jana i Emilii z d. Hetmaniok. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Radlinie. Był członkiem DH im. B. Chrobrego. Po ukończeniu szkoły wstąpił do orkiestry wojskowej w Lublińcu i został zawodowym muzykiem. Krótco przed wybuchem II wojny światowej, w mobilizacji sierpniowej, został wcielony do lublinieckiego pułku piechoty. W kampanii wrześniowej pełnił służbę w ochronie kancelarii pułkowej. Kolumna taborów została rozbita pod wsią Pierzanki pod Częstochową. Ostańciał wycofujące się pododdziały w zorganizowanym punkcie oporu do wyczerpania amunicji. Dowódca patrolu niemieckiego rozstrzelał na miejscu jego obsadę. Dzierżęga, postrzelony, raniony nieprecyzyjnym strzałem, stracił przytomność. Gospodarz, zmuszony do pogrzebania żołnierzy, po zorientowaniu się, że jeden z nich żyje, udzielił pomocy rannemu. O jego sytuacji wiadomość rodzinie przekazał żołnierz z Katowic, który po rozwiązaniu swojego oddziału przypadkowo poprosił o pomoc opiekujących się nim gospodarzy. Dostarczył on rodzinie list i zegarek od Alfreda. W wyniku działania podjętego przez ojca i krewnego został przewieziony do szpitala w Częstochowie. Amputowano mu w nim nogę i przeprowadzono transfuzję krwi. Latem 1940 r. wrócił do domu ale jako inwalida – z protezą jednej nogi. Przy nadarżającej się okazji grał na weselach, latem w parkowej orkiestrze w Jastrzębiu Zdroju. Założył rodzinę, zeniąc się w 1941 r. z mieszkanką Radlina. W 1943 r. otrzymał pracę w dworcowej kasie biletowej w Radlinie. Mimo inwalidztwa zaangażował się w działalność organizacji konspiracyjnej AK. Wskutek zdrady organizacji został aresztowany 30.08.1944 r.

Był więziony w Rybniku, w Bytomiu, w Katowicach, skąd został przekazany do więzienia w Berlinie. 16.01.1945 r. został skazany na śmierć. Wyrok prawdopodobnie wykonano natychmiast.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), B. Adamczyk, Harcerskie Zbliżenia cz. II, Rydułtowy 2010, s. 74-75.

Eryk Holona

Dziwoki Lothar ur. 12.07.1942 w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Emila i Marii z d. Rduch. Podstawową szkołę muzyczną w klasie puzonu ukończył w Rybniku, następnie średnią w Katowicach. Studiował w Akademii Muzycznej. Tutaj także w 1977 r. Lothar Dziwoki otrzymał tytuł magistra sztuki w zakresie gry na puzonie i aranżacji. Był wykładowcą w Akademii Muzycznej na Wydziale Jazzu i Muzyki Rozrywkowej oraz twórcą Wydziału Puzonu. Lothar Dziwoki, nazywany „polskim Armstrongiem”, muzyk jazzowy, puzonista, aranżer, wokalista i dyrygent, był uczestnikiem wielu festiwali i konkursów, m.in. Jazz Jamboree w Warszawie, na którym zdobył Złotą Tarkę, Jazz nad Odrą we Wrocławiu (pięciokrotny laureat) oraz festiwali zagranicznych w Pradze, Budapeszcie, Sofii, Oslo, Norymberdze, Wiedniu, Tokio oraz San Francisco. Założyciel zespołu „Lotarsi” oraz Żorskiej Orkiestry Rozrywkowej. Z orkiestrą występował m. in. tacy soliści jak: Krystyna Prońko, Urszula Dudziak, Ewa Uryga, Andrzej Dąbrowski, Stanisław Sojka oraz Mieczysław Szczęśniak. Koncertował z jego orkiestrą również zespół Carrantuohill Adama Drewnioka z Rybnika grający tradycyjną muzykę celtycką oraz folk irlandzki. Lothar Dziwoki grał także na statkach pasażerskich z Czesławem Sachsem, muzykiem z Radlina. Miał w dorobku wspólne występy ze swoim rówieśnikiem Paulem Anką oraz Ginger Rogers. Zmarł po długiej chorobie 10.11.2019 r. Jest pochowany na cmentarzu w Żorach.

Literatura i źródła: Nowiny tyg. Regionalny z dnia 12.11.2019, oraz <https://www.youtube.com/w...67Eys10tALkryYY>

Donata Pajqk

E

Eleusis* tajne koło samokształceniowe i samowychowawcze, którego członkowie byli zobowiązani do pogłębiania narodowej samowiedzy, doskonalenia własnej osobowości według zasad zakonu filaretów, do posłuszeństwa, ubóstwa, przestrzegania prostoty życia i braterskiej równości. Koło w Biertułtowach zostało założone w 1908 r. przez Maksymiliana Basistę, który w 1907 r. był uczestnikiem 6 - miesięcznego kursu Seminarium Wychowania Narodowego. Sam był członkiem koła „Eleusis” w Krakowie i z ramienia Zarządu Głównego od 1906 r. przyjmował zgłoszenia na kursy w siedzibie seminarium. W 1908 r. zostało założone przez niego koło w Rybniku. Szczególną aktywnością wyróżniał się ośrodek biertułtowsko – rydułtowski. Działalnością Koła „Eleusis” w Biertułtowach kierował najpierw Feliks Szulik, a od 1909 r. Ignacy Buła. Do tzw. dwunastki** elsów obok Feliksa. Szulika i Ignacego Buły należeli jako pierwsi m. in. Franciszek Zarzecki, Jan Skupień (byli uczestnikami kursu Seminarium Wychowania Narodowego), Wilhelm Połomski, Józef Połomski, Jan Buła, Józef Buła, Ludwik Konieczny, Jan Grzesista, Franciszek Kwiaton, Józef Michalski, Jan Szulik, Roman Szulik, Kasper Szulik, Jan Radecki, Izidor Basztoń. Szczególnie zasłużonym dla ruchu eleuzyjskiego, o którym pisze we wspomnieniach M. Basista, był wśród 50 elsów Leopold Zarzecki, założyciel dwu Związków Katolickich Robotników, św. Józefa w Biertułtowach i św. Barbary w Radlinie. To w jego domu w 1908 r. zorganizowano konspiracyjny dwumiesięczny kurs oświatowy, który prowadziła Olga Zbijewska, delegowana z Krakowa. Uczestniczyło w nim około 30 elsów.

Elsowie ośrodka biertułtowskiego uczestniczyli w akcji wiecowej legalnego ruchu abstynenckiego w powiecie rybnickim w 1910 r. Przynależność biertułtowskich elsów do legalnie działającego Towarzystwa p.w. św. Józefa stwarzała warunki dla wielokierunkowej pracy narodowej. Wybuch I wojny św. i pobór do armii niemieckiej przerwała działalność koła. Po zakończeniu działań wojennych najbardziej wymierny wyraz miała działalność niepodległościowa biertułtowskich elsów w strukturach Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska, na szlaku walk o granice Polski oraz w przygotowaniu powstań i udziale w nich, pracach w kampanii plebiscytowej o przyłączenie Śląska do Macierzy, w latach 1919 – 1921.

W pierwszym rzędzie od prawej: Karol Sporysz, Olga Zbijewska (z Krakowa), Leopold Zarzecki, dalej jego żona i córki, na ziemi synowie Zarzeckich, W drugim rzędzie od lewej: Jan Kowol, Józef Połomski, Józef Michalski, Franciszek Kwiaton, Jordan, Jan Grzesista, Ignacy Buła, Wilhelm Połomski, Ludwik Konieczny, S. Wadowski (z Królestwa), Ignacy Konieczny, Jan Gawenda, Józef Buła, Kołtun (z Galicji), Jan Arios. U góry: Feliks Szulik, Józef Michalski, Franciszek Zarzecki, Jan Buła, Jan Skupień, Gawenda.

***Eleusis**, organizacja programowo wszechpolska integrująca G. Śląsk z Galicją i Krakowem, elitarna kuźnica wychowania narodowego założona przez Wincentego Lutosławskiego występowała pod tą nazwą od 1903 r. 22.01.1903 r grupa założycieli tej organizacji w liczbie 12 reprezentantów trzech zaborów podczas obchodów 40 rocznic powstania styczniowego w Krakowie, złożyła w obecności uczestników śluby poczwórnej wstrzeźliwości (od alkoholu, palenia tytoniu, hazardu i rozpusty).
** w założeniu twórcy ruchu filareckiego W. Lutosławskiego koła miały liczyć 12 członków.

Literatura, źródła: B. Adamczyk, Leopold Zarzecki 1855 – 1929 160. rocznica urodzin zasłużonego dla sprawy polskiej Ślązaka, górnika z Biertułów, Radlin 2016, s. 29 – 35, J. Kwiatek; „Eleusis” na Górnym Śląsku w latach 1903 – 1914, Opole 1991, s, 15 i 16 oraz 55 i 64

Eryk Holona

F

Forajter Alojzy ur. 14.06.1915 r. w Radlinie – Obszarach* w pow. rybnickim w rodzinie Konstantego i Anastazji z d. Danel, Ukończył szkołę powszechną w Radlinie – Obszarach i prawdopodobnie także 3 letnią szkołę handlowo – kupiecką, by móc pracować w zawodzie drogerzysty, a takowym był. Pracował 1 rok w Rybniku, a następnie w laboratorium Koksowni Radlin. Odbył służbę wojskową w Dubnie w 43 pułku piechoty na Wołyniu. W ramach sierpniowej mobilizacji znalazł się w jego szeregach i brał udział w walkach wrześniowych na szlaku bojowym zakończonym zadaniem obrony rubieży odcinka żoliborskiego w Warszawie. Wrócił do domu w listopadzie 1939 r. Kontynuował pracę jako laborant w poprzednim miejscu pracy. Odmówił podpisania volklisty deklarując jednoznacznie narodowość polską. Został aresztowany 29.06.1942 r. w wyniku oskarżenia o sabotaż (zanieczyszczenie benzolu, paliwa używanego w czołgach produkowanego w koksowni) Przez jakiś czas był więziony w Rybniku, a następnie przewieziony do więzienia w Katowicach. Później do więzienia śledczego w Mysłowicach, skąd 7.08.1942 r. został przekazany do KL Auschwitz, w którym otrzymał nr 56894. Zmarł 23.10.1942 r.

** Obszary były samodzielną gminą do 1914 r. (decyzja prezydenta rejencji opolskiej o włączeniu ich do obwodu gminy Radlin z dnia 25.10.1913 r.)*

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina).

Eryk Holona

G

Gaca Paweł ur. się w 5.10.1917 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Ryszarda i Moniki z d. Dragon. Ukończył szkołę powszechną w Biertułtowach, Następnie zaczął pracować na kop. „Ignacy”, w której uczył się zawodu elektryka. Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Biertułtowach prowadzona była wtedy w obiektach przekazanych mu w II połowie lat dwudziestych na wniosek dyrektora kop. Hoym, Mariana Wojciechowskiego. Towarzystwo pozyskało boisko „Sokolskie” oraz budynek po b. kotłowni szybu

„Pfajffer”, w którym urządzono salę do ćwiczeń, tzw. – „Sokolnię”. W rodzinie Gaców uprawiało gimnastykę pięciu braci. Jednym z nich, był Paweł. Swój debiut miał na Mistrzostwach Polski w 1937 r., na których zwyciężył w konkurencji skoku przez konia, a w wieloboju (składał się z 12 konkurencji) zajął 11 miejsce. Rok później reprezentował Polskę na XI Mistrzostwach Świata, na których w wieloboju zajął 5 miejsce, natomiast w klasyfikacji indywidualnej 40. Przed wybuchem II wojny światowej wystąpił w meczach międzypaństwowych z Niemcami i Jugosławią. Był zawodnikiem, który na dobrą sprawę zdobywał i podnosił swoje umiejętności obserwując innych podczas ćwiczeń, na które dojeżdżał do Katowic 3 razy w tygodniu. Praktyczne umiejętności i kompetencje zdobywał, prowadząc treningi z młodzieżą – juniorami. Będąc czynnym zawodnikiem, pracował jako elektryk na dole w kopalni. Wybuch II wojny światowej przerwał działalność TG „Sokół”, a jego zawodnicy zatrudnili się w ościennych kopalniach, niektórych zmuszano do pracy z młodzieżą. Musieli też brać udział w różnych pokazach i zawodach sportowych organizowanych w ramach współzawodnictwa pomiędzy załogami kopalń Gruppe II Rybnik, koncernu Reichswerke Hermann Göring. Wcielano również niektórych przymusowo do Wehrmachtu. Paweł Gaca został wcielony do wojska niemieckiego pierwszy raz w 1941 r. Po krótkim pobycie w nim wrócił do pracy na kopalni, prawdopodobnie na wniosek dyrekcji kopalni, ze względu na brak wykwalifikowanych elektryków. Po raz drugi Paweł Gaca został wcielony do niemieckiej armii 1.06.1944 r. i skierowany na front do Włoch. W październiku 1944 r., z 576 Pułkiem Grenadierów, trafia w górski rejon Apeninów Emiliańskich. Od 15 października ciężkie boje w tym rejonie z armią niemiecką toczy 5 Kresowa Dywizja Piechoty, w której walczy jego najstarszy brat Helmut. Dwaj bracia, Paweł i Helmut, są znów bardzo blisko siebie,

ale po przeciwnych stronach frontu – jeden w mundurze niemieckiego Wehrmachtu, drugi w polskim mundurze, obaj z bronią w ręku. Dosięga ich przekleństwo Ślązaków, że „brat strzyło do brata”. Był to jeden z wielu epizodów „Tragedii Górnosląskiej”. Helmut ginie 18.10.1944 r. w okolicy miasteczka Santa Sofia, a dwa dni, później, w dniu pogrzebu Helmuta, również w pobliżu Santa Sofii, Paweł dostaje się do polskiej niewoli. W wyniku przesłuchań prowadzonych przez oficerów wywiadu po 27.05.1945 r, w obozie przejściowym „Jolanda” został zakwalifikowany do służby w jednostkach II Korpusu gen Wł. Andersa. Dostał przydział do 2 kompanii, 21 Batalionu Piechoty, w miejscowości San Basilio. 26.07.1945 r., Paweł złożył raport w dowództwie, w którym poprosił o zwolnienie z Polskich Sił Zbrojnych i odesłanie go do Polski. Miesiąc później, 25.08.1945 r. został przeniesiony do brytyjskiego obozu dla polskich repatriantów (British Control of Polish Repatriation Camp) w miejscowości Cervinara. Prawdopodobnie wrócił do Polski w grudniu 1945 r. transportem kolejowym przez Austrię, Czechosłowację, do Kędzierzyna – Koźła. Wróciło tą drogą prawie 13 000 żołnierzy. Po powrocie z wojny Paweł wraz z byłymi zawodnikami i działaczami, uczestniczył we wskrzeszaniu działalności klubu i wyposażeniu go w odpowiedni sprzęt do ćwiczeń. Pozwoliło to na rozpoczęcie regularnych zajęć w nim. Sam również uczestniczył w treningach. W latach 1947 – 1952 brał udział w 9 spotkaniach międzypaństwowych i międzynarodowych. Wyrazem uznania władz i w pewnym sensie podziękowania, był jego udział w igrzyskach olimpijskich 1952 r. w Helsinkach. Miał wtedy 35 lat, a więc był w wieku, w którym prawie nikt nie uprawiał gimnastyki wyczynowo. Mimo to podczas występów w 6-boju drużynowym zajął 13 miejsce. Startował w 5 konkurencjach indywidualnych, plasując się na miejscach od 55 do 89, a w 2 na miejscach powyżej 100. Jako reprezentant TG „Sokół Biertułtowy” i Klubu Górnik Radlin zdobył 24 tytuł mistrza Polski w następujących konkurencjach, w:

wieloboju (1947, 1949 i 1951),

skoku przez konia (1937, 1947 - 1953),

ćwiczeniach na poręczach (6-boju 1948 i 1950),

ćwiczeniach na koniu z łękami (1948, 1950 – 1952),

ćwiczeniach na kółkach (1947),

ćwiczeniach wolnych (1938, 1948 -1950),

ćwiczeniach na drążku (1951).

Po igrzyskach w Helsinkach Paweł Gaca sukcesywnie rezygnował z czynnego uprawiania sportu i w coraz w większym stopniu zajmował się pracą trenerską. Wraz ze swoim bratem Henrykiem, również zawodnikiem TG „Sokół” w Radlinie –

Biertułtowach, mistrzem Śląska juniorów w 1939 r., tworzyli klubową kadre instruktorsko - trenerską Wychowali wielu wybitnych gimnastyków. Byli wśród nich Ernest Hawełek, Alfred Kucharczyk, bracia Kubicowie: Wilhelm, Mikołaj i Sylwester, Marian Pieczka, Jerzy Kruża. Reprezentowali Polskę na igrzyskach olimpijskich w latach 60 i 70 XX wieku. Za ich sprawą Radlin stał się Ośrodkiem Przygotowań Olimpijskich w gimnastyce. W latach 1965 – 1968 wybudowano nowe obiekty – salę gimnastyczną. Paweł Gaca prowadził kadre narodową gimnastyków na igrzyskach w Rzymie (1960) i Meksyku (1968). Był członkiem zarządu PZG i OZG w Katowicach, sędzią międzynarodowym (1971 -1979) Posiadał tytuły: Zasłużonego: Mistrza Sportu, Działacza Kultury Fizycznej, Wyróżnienie „Quality” burmistrz miasta Radlina oraz odznaczenia Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 11.08.2008 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura, źródła: „Wici” periodyk Radlińskiego Towarzystwa Kulturalnego. T. Patas, Folder Okolicznościowy z okazji 85-lecia Klubu Gimnastycznego „Radlin”, Materiały biograficzne Pawła Gacy udostępnione przez Andrzeja Gacę.

Eryk Holona

Gleńsk Paweł ur. 29.11.1909 r. w Komprachcicach w pow. opolskim w rodzinie Józefa i Marii z d. Długosz. Po ukończeniu szkoły ludowej kontynuował naukę w Męskim Seminarium Nauczycielskim w Tarnowskich Górach, które ukończył w 1929 w szkole powszechnej w Radlinie – Biertułtowach. Po ożenku z Pelagią Małeszczyk zamieszkał w Radlinie w Kolonii „Ema”. Nie ewakuował się na wschód w sierpniu 1939 r. mimo otrzymania polecenia, pozostał w Radlinie. Jednak w obawie, że zostanie powołany do wojska niemieckiego (miejsce urodzenia) udał się rodzinne strony do Komprachcic. Przebywał w domu rodziców do przejścia frontu w 1945 r. i wtedy zdecydował się na powrót do Radlina. Kiedy przybył na dworzec kolejowy w Opolu i zwrócił się do dowódcy posterunku radzieckiego o wydanie przepustki umożliwiającej mu przejazd koleją do Radlina, został aresztowany. Kilka dni później został odesłany do Odessy. Po pięciu miesiącach został zwolniony i mógł wrócić do Polski. Udał się do domu rodzinnego w Komprachcicach i bez porozumienia z żoną zdecydował się przyjąć ofertę na organizację roku szkolnego w placówce oświatowej w miejscowości Ochodze w pobliżu Komprachcic. Jest w niej kierownikiem do 1953 r.

Przez cały ten okres co tydzień przyjeżdża do Radlina. W 1953 r. zostaje kierownikiem szkoły podstawowej w Zabełkowie, do której dojeżdża z Radlina przez kolejnych 9 lat. Od 1962 r. jest nauczycielem w szkołach podstawowych, najpierw w Radlinie – Obszarach, następnie, do czasu przejścia na emeryturę w 1970 r., w Radlinie – Głożynach. Nie pozostał bezczynny, brał udział w pracach Komisji Historycznej przy Oddziale ZBoWiD w Wodzisławiu Śl.. Był kimś, komu zawdzięczamy zebranie materiałów dokumentujących skalę terroru nazistów w miejscowościach pow. wodzisławskiego oraz zaangażowanie mieszkańców Radlina (wszystkich jego dzielnic) w walkę o przyłączenie Górnego Śląska do Polski. W oparciu o materiały archiwalne oraz zebrane relacje w opracowanych zeszytach zawarł historię ich zmagania i wyrzeczeń podczas powstań i kampanii plebiscytowej w latach 1918 – 1921 oraz świadectwa terroru i prześladowań w l. 1939 – 1945. Są one „kopalnią wiedzy” i szczegółów dotyczących przeżyć osobistych rozmówców, z którymi przeprowadzał wywiady. Wiele biogramów leksykonu znalazło się w nim tylko dlatego, że umożliwiły to dokonania Pawła Gleńskiego – Opolanina, związanego z Radlinem. Zmarł 01.05.2000 r., jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie Bierutowach.

Literatura, źródła: Kroniki szkół podstawowych w Obszarach, Głożynach i Biertułtowach. Własnoręczny szkic życiorysu P. Gleńskiego, zbiory B. Adamczyka, Materiały biograficzne udostępnione przez wnuka Piotra Gleńskiego.

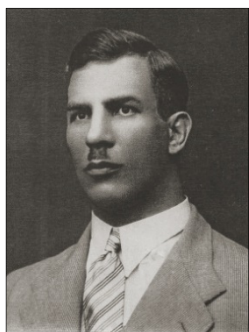
Eryk Holona

Grabiec Eryk ur. się 11.03.1912 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Józefa i Sophie (Zofii) z d. Fojcik. Ukończył tutaj szkołę powszechną. Przed wybuchem II wojny światowej pracował na stanowisku drogomistrza w obwodzie Tarnowskie Góry. Był komendantem terenowego oddziału młodzieży powstańczej (OMP) w Biertułtowach. Przed wybuchem II wojny światowej został ewakuowany na wschód, skąd wrócił do domu w listopadzie 1939 r. W 1940 r. zaangażował się w działalność ruchu oporu w Towarzystwie Orła Białego. Zajmował się między innymi pomocą żywnościową dla ofiar terroru hitlerowskiego. Wykorzystując fakt zatrudnienia w sklepie swojej siostry Marii (Weiner) na stanowisku zakupowego, realizował zamówienia na kartki żywnościowe w oparciu o fikcyjne dane (nazwiska). Uzyskana tą drogą nadwyżka kartek służyła do zakupu żywności dla więźniów obozu pod Wiedniem. Na skutek denuncjacji musiał się ukrywać w miejscowości Suszec k./Pszczyny, w której podczas masowych aresztowań został przez przypadek

zatrzymany 10.04.1942 r. Po przewiezieniu na gestapo do Rybnika, stwierdzono, że aresztowano osobę poszukiwaną za działalność w ruchu oporu na terenie Radlina w pow. rybnickim. Skatowany został przewieziony na opatrzenie ran do szpitala w Rybniku, a następnie przekazano go do więzienia w Katowicach, w którym sąd doraźny skazał go na śmierć. Został zgilotynowany 13.06.1942 roku.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Kronika Koła Miejskiego ZBoWiD nr 4 Wodzisław Śl. – Radlin. B. Adamczyk; Harcerskie Zbliżenia cz. II, Rydułtowy 2010, s. 75. AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Biertułtowach (1903-1932) 14/444, sygn.7. M. Cabak, Związek Harcerstwa Polskiego w Radlinie w l. 1939 – 1949, (praca dyplomowa nap. pod kierunkiem prof. J. Chlebowczyka, Filia U Śl. w Cieszynie 1975).

Eryk Holona

Grabowski Leon ur. się 23.05.1909 r. w Obszarach w pow. rybnickim, w rodzinie Maksymiliana i Marty z d. Barteczko. Uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Radlinie Mieszkał z rodzicami i rodzeństwem w Obszarach. Ojciec prowadził piekarnię, w której Leon wyuczył się zawodu piekarza. Posiadał ponadprzeciętne warunki fizyczne, miał 218 cm wzrostu (w niektórych publikacjach prasowych jest mowa o 214,5. 222, 224, a nawet 225 cm) i 120 kg wagi. Jakiś czas rodzina Grabowskich mieszkała na ul. Zebrzydowickiej w Rybniku, prowadząc swoją restaurację, a także piekarnię przy ulicy Raciborskiej W latach 1930 – 1932 Leon odbywał służbę wojskową i jak donosił tygodnik „Wielkopolska Ilustracja” z dnia 16.02.1930 r., był najwyższym żołnierzem w armii polskiej. Po odbyciu służby wojskowej zainteresował się nim m.in. cyrk Bronisława Szczęsnego z Szopienic, zapaśnika i sztangisty, medalisty w obu dyscyplinach oraz działacze sportowi. Trafił do istniejącego w Rybniku klubu „Gwiazda”. Był to jednak epizod w jego „życiu sportowym”, bowiem nie wziął udziału w żadnych zawodach czy turniejach organizowanych przez Śląski Związek Ciężkiej Atletyki oraz Polski Związek Ciężkiej Atletyki. Warunki fizyczne predysponowały go do roli mistrza na miarę Cygankiewicza

czy Pytłasińskiego. Zarabiał, występując w cyrku zapaśniczym. W 1933 r. uczestniczył w turnieju zapaśniczym w Łodzi, który odbywał się w cyrku sportowym. Występował w widowiskach cyrkowych oraz pokazach zapaśniczych, m. in. 12.08.1934 r. toczył walkę z murzynem Thompsonem w Rybniku na stadionie letniska „Ruda”. Wielką karierę w zapasach zdobył dzięki stosowanej technice chwytu nelsona, zyskując przydomek „króla nelsona”. Od stycznia 1936 r. przygotowywał się w Londynie do pojedynków bokserskich na ringach Ameryki. Treningi z nim prowadził b. amatorski mistrz Anglii Larry Gains, a sparingpartnerem był niemiecki bokser Neusel. Po siedmiu miesiącach przygotowań stoczył pojedynek „kontrolny” z Johnym Rice, który oglądał m. in. słynny zapaśnik Władysław Zbyszko Cyganiewicz. Do Ameryki udał się statkiem „Queen Mary”, by stoczyć 3 zakontraktowane pojedynki. Przybrał pseudonim Leon Ketchell. Pierwszą walkę stoczył z Larry Haynesem, bokserem o dużej renomie. Odnosił spektakularne zwycięstwa, nokautując kilku przeciwników. W 1937 r. wrócił jednak do Europy. W swojej karierze toczył pojedynki na wielu arenach w kraju i w Europie, m. in. w Poznaniu, Warszawie, Łodzi, Katowicach, Przemyślu, Gdańsku, Wrocławiu, Zurychu, Królewcu, Grodnie, Wilnie, Wiedniu Strasburgu, Dreźnie, Lwowie, nie licząc szeregu innych miejscowości. Leonek, bo tak był nazywany, przez całe dorosłe życie miał problem z nabyciem dla siebie butów o odpowiednim wymiarze (57 – 58). Musiał je obstałować, a kiedy już były gotowe, to tak jak np. w Londynie były eksponowane w witrynie sklepowej i gromadziły przed nią przechodniów. W czasie okupacji siłacz z Radlina, jak go także nazywano, prowadził restaurację po rodzicach prawdopodobnie w Książenicach k/Rybnika lub w Jejkowicach. Po wojnie osiadł w Niemczech Zachodnich, prawdopodobnie w Hamburgu, w którym założył szkołę zapasów. Leon Grabowski zmarł ?

Literatura, źródła: A. Steuer, Dzieje ciężkiej atletyki na Górnym Śląsku 1876–1945. Katowice 1986. „Siedem Groszy” pismo z dnia 14.08.1934 nr 222 rok III. „Wielkopolska Ilustracja” z dnia 16.02.1930 r. Olbrzym z Obszarów, „Nowiny” 1993, nr 49, s. 23; Objazdowe zawodowstwo, „Nowiny” 1999, nr 51/52, s. 19. Zeszyty Rybnickie nr 18 monografie, E. Kulig, Dzieje Maroka- Nowin i Smolnej Dzielnicy Rybnika s. 191 i 192, Rybnik 2014. „Dziennik Białostocki” nr 192 z dnia 12.07.1936 r. Barteczkwie i Drewniakowie cz. 3 w: „Nowiny” z dnia 5.07.2011. Relacja B. Adamczyka. Zdjęcia i dane biograficzne archiwum rodzinne S. Grabowskiego /bratanek/. Wspomnienia Kazimiery Drewniak - Woryna z d. Barteczko.

Eryk Holona

Gruszczyc Dittmar ur. się 27.11.1913 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Pawła i Berty z d. Baranek. Przed wojną był zawodowym podoficerem Wojska Polskiego, służył w 4 pp. w Kielcach. Brał udział ze swoim pułkiem w kampanii wrześniowej. Do domu wrócił w grudniu 1939 r. i od razu też zaangażował się w działalność ruchu oporu. Gdy doszedł do wniosku, że jest śledzony, przeniósł się do krewnych zamieszkałych w Żorach oraz Roju i u nich urządził sobie kryjówkę. W kryjówce tej gromadził broń, przechowywał antyhitlerowskie ulotki, prowadził szkolenie dywersantów. Do podziemnej organizacji wciągnął także brata Ottona. Niestety, feralnego dnia 18.12.1940 r. przyjechał do rodziny do Biertułtów i został aresztowany wraz z rodziną tj. ojcem Pawłem, braćmi Oswaldem, Ottonem, siostrą Salomeą, bratową Zofią oraz ich współlokatorami, Adamem Pyszny z synem Aleksym. Wszystkich aresztowanych odwieziono do więzienia w Rybniku. Mężczyzn wywieziono z gestapo w Rybniku dnia 19.12.1940 r. do KL Auschwitz, w którym D. Gruszczyc zarejestrowany został w obozowej ewidencji jako więzień nr 7659. Zmarł w obozie 19.02.1942 r. Miał 29 lat.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk;, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina),

Eryk Holona

Gruszczyc Hubert ur. się 7.08.1919 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie górnik Leona i Bronisławy z d. Kominek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Biertułtowach kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum w Rybniku. Po zdaniu matury w 1937 r. i odbyciu rocznej służby wojskowej w Cieszynie, rozpoczął studia w Akademii Górniczej w 1938 r. na Wydziale Górniczym. Brał udział w kampanii wrześniowej 1939 roku. Ranny 19 września pod Tomaszowem Lubelskim, uznany za inwalidę został przekazany do szpitala w Krakowie. Po 9 - miesięcznym leczeniu i rehabilitacji podjął studia w Państwowej Szkole Technicznej Górniczo – Hutniczej, która stanowiła konspiracyjne ogniwo Akademii Górniczej, prowadzone przez rektora Walerego Goetla. W 1942 r. uzyskał dyplom technika górniczego i został włączony do tworzącej się nowej, podziemnej organizacji Akademii Górniczej,

pod nazwą Zakład Badań Materiałów (Staatliche Technische Trufanstalt). Brał udział w wielu akcjach konspiracyjnych m. in. takich, jak: badanie problemu zachodniej granicy Polski, przygotowywanie planów odbudowy uczelni, ratowanie mienia Politechniki Warszawskiej oraz biblioteki i manuskryptów Karola Bohdanowicza po powstaniu warszawskim. Ukrywał się od maja 1944 r., by uniknąć podpisania volkslisty. Był bowiem traktowany przez gestapo jako mieszkaniec „Altreichu” ze względu na miejsce pochodzenia. Od 1938 r. Hubert Gruszczyk związany był z Akademią Górniczo - Hutniczą w Krakowie, w której przeszedł wszystkie stopnie kariery naukowej, dwukrotnie piastował godność prorektora. W 1945 r. pracował najpierw jako zastępca asystenta w Katedrze Mineralogii i Petrografii Wydziału Górniczego. Dzięki kontynuowaniu studiów podczas wojny już w 1947 r. uzyskał dyplom inżyniera górnika, a w 1950 r. dyplom doktora nauk technicznych. Pełnił kolejno funkcje asystenta, starszego asystenta i adiunkta do 1952 r. na Wydziale Geologiczno-Mierniczym. Kierował wieloma jednostkami na uczelni, m. in.: Zakładem Surowców Metalicznych w Katedrze Surowców Mineralnych, Zakładem Geologii Złóż Rud, Katedry Złóż Rud, Zakładem Metodyki Poszukiwania Złóż w Instytucie Mineralogii i Złóż Surowców Mineralnych. Pełnił funkcję prodziekana Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego w latach 1956–1960 oraz prorektora ds. ogólnych w latach 1964-1969. Profesor nadzwyczajny (1962), profesor zwyczajny (1975). Autor 133 prac naukowych i skryptów z zakresu mineralogii i petrografii. Członek wielu redakcji wydawnictw, gremiów naukowych. Nagrodzony wieloma odznaczeniami państwowymi łącznie z Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim. Zmarł 18.08.1985 r. w szpitalu w Rydułtowach. Jest pochowany w Krakowie na Cmentarzu Rakowickim.

Literatura i źródło: L. Musiolik, Rybniczanie słownik biograficzny, *Rybnik 2000*, Hubert Gruszczyk – Historia AGH (historia.agh.edu.pl). Wywiad, relacja bratanicy Sylwii Tkocz z d. Gruszczyk.

Eryk Holona

Gruszczyk Oswald, ur. się 1.08.1917 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Pawła i Berty z d. Baranek. Ukończył szkołę powszechną w Biertułtowach, następnie gimnazjum państwowe w Żorach w 1938 r. Przed wojną zatrudniony jako praktykant biurowy w kop. „Ema” w Radlinie. W okresie okupacji pracował jako robotnik w firmie niemieckiej, lecz nie angażował się w działalność konspiracyjną. Niemniej, wraz z ojcem i braćmi został aresztowany 18.12.1940 r. pod zarzutem

spiskowania przeciwko Rzeszy niemieckiej. Przetransportowany tego samego dnia do KL Auschwitz, w którym zarejestrowany został w obozowej ewidencji jako więzień nr 7658. W obozie był zatrudniony w komandzie „Rollkommando”, które transportowało materiały budowlane dla jego rozbudowy. Przeżył w obozie do końca jego funkcjonowania. Uczestniczył w ewakuacji więźniów w „marszu śmierci” z Oświęcimia przez Pszczynę, Jastrzębie – do Wodzisławia Śl. i dalej wagonami towarowymi do KL Mauthausen, w którym zarejestrowany został jako więzień nr 117783, a stamtąd przeniesiono go do podobozu w miejscowości Melk. 15.04.1945 r. przekazano go do podobozu w Ebensee, który wyzwoliły wojska amerykańskie 5.05.1945 r. Z obozowej tułaczki wrócił do domu 4.08.1945 r. Zatrudnił się w kop. „Ema” w służbach normowania. Zmarł 19.03.1993 r. i jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Biertułtowach.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina).

Eryk Holona

Gruszczyk Otto ur. się 18.11.1903 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie w rodzinie Pawła i Berty z d. Baranek. Pracował w kop. „Emma” w Radlinie jako zawodowy strażak. W okresie okupacji hitlerowskiej został zwolniony z pracy i pozostawał bezrobotny do czasu zatrudnienia w niemieckiej firmie prowadzącej roboty wyładunkowe w kop. „Ema”. Zaangażował się w działalność ruchu oporu – wciągnięty do konspiracji przez brata Ditmara. Został aresztowany wraz z ojcem i braćmi oraz Pysznym Adamem i Aleksym 18.12. 1940 r. i przewieziony do więzienia w Rybniku, a następnie do KL Auschwitz, w którym był zarejestrowany jako więzień z nr 7655. Zmarł po sześciu miesiącach 24.06.1941 r. Miał 38 lat.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina),

Eryk Holona

Gruszczyk Paweł, ojciec Dietmara, Ottona, Oswalda, Engelberta, ur. się 25.06.1870 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim. Był górnikiem w kop. „Römer-Grube” w Niedobczycach. Przed I wojną światową dał się poznać jako wielki społecznik na terenie Biertułtów. Był w nich radnym w 2 dziesięcioleciu XX wieku. W okresie plebiscytu aktywnie włączył się w działalność plebiscytową. W jego domu gromadzono broń, która służyła kampanii biertułtowskiej podczas trzeciego powstania śląskiego. Był pierwszym polskim naczelnikiem gminy administracyjnej Biertułtowy (1922 – 1927). Wchodził w skład Zarządu Związku Budowy Kościoła w Biertułtowach. Uczestniczył w rozprawie (15.10.1924 r.) z udziałem władz kościelnych i świeckich, na której podjęta została decyzja o utworzeniu parafii w Biertułtowach. W 1925 r. przeszedł na emeryturę. Został aresztowany 18.12.1940 r. wraz z synami i współlokatorami (Pysznyimi) pod zarzutem działalności w organizacji konspiracyjnej. Przewieziony został do więzienia w Rybniku, w którym był poddany sadystycznemu śledztwu. Następnie przekazano go do KL Auschwitz, w którym zmarł 28.03.1941 r. Miał 71 lat.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), E. Holona, Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Biertułtowy 2000, s. 54, B. Adamczyk, Leopold Zarzecki 100. rocznica urodzin zasłużonego dla sprawy polskiej Ślązaka, górnika z Biertułtów, Radlin 2016, s. 51, E. Holona, B. Adamczyk, Radlin. Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s, 64 i 65.

Eryk Holona

Grzesiewska - Wojciechowska Maria z d. Oleś ur. się 9.10.1902 r. w Bismarck k/ Krefeld, (Westfalia Niemcy) w rodzinie górnika Jana i Luizy z d. Tomala, członków polonii westfalskiej, którzy uczestniczyli w przejawach jej życia społecznego. Ojciec był współzałożycielem Polskiego Związku Zawodowego Górników, matka współorganizatorką Towarzystwa Polek, Maria natomiast Towarzystwa Młodych Polek. W okresie poprzedzającym plebiscyt cała trójka brała udział w akcji propagandowej na rzecz Polski. Maria była skarbnikiem w Biurze Emigracyjnym

dla Górnoszlązaków w Krefeld. Rodzice przed plebiscytem udali się na Górny Śląsk, by wziąć udział w głosowaniu. Maria nie miała ukończonych 21 lat, pozostała na miejscu i podjęła pracę w ramach likwidacji biura. Przybyła na Górny Śląsk w sierpniu 1921 r. i podjęła pracę w Banku Polskim w Katowicach. Od 15.12.1922 r. rozpoczęła pracę biurową w kopalni „Hoym – Laura” w Niewiadomiu I/ Rybnika. W 1935 r. wyszła za mąż za Stanisława Grzesiewskiego, pracownika księgowości na kopalni „Hoym”. Maria pierwszy raz została aresztowana 15.09.1939 r. wraz z mężem za rzekome posiadanie broni. Drugi raz 05.06.1942 r. w Bieruńtowach w tym samym dniu co jej mąż Stanisław we Wrocławiu. Postawiono jej zarzut zdrady kraju, udziału w polskim ruchu oporu. Maria nie należała do AK, jednak z polecenia męża pełniła funkcje łącznika między nim (ps. Adam) a jego siostrzeńcem Mieczysławem Reszelem (ps. Konrad). Była więziona w Rybniku, Katowicach, później we Wrocławiu, skąd 16.12.1943 r. została skierowana do KL Auschwitz – Birkenau. Była ewakuowana wraz z pozostałymi kobietami 18.01.1945 r. W miejscowości Pawłowice udało jej się ukryć wraz Marią Weismanówną w gospodarstwie jej znajomych. Eskortujący kolumnę esesmani nie sprawdzili następnego dnia stanu osobowego więźniarek, obydwie były wolne. 20.01.1945 r. brat Marii Weismanówny odwiózł ją furmanką do Radlina. Ukrywała się w domu rodzinnym w Bieruńtowach do wyzwolenia Radlina. (27.03.1945 r.). 4.04.1945 została kierownikiem kasy gminnej w Radlinie. Niedługo potem została ponownie zatrudniona do pracy biurowej w poprzednim miejscu pracy, kop. „Ignacy” (b. kop. „Hoym”). 08.09.1947 r. wyszła powtórnie za mąż za inż. Mariana Wojciechowskiego b. dyrektora kop. „Ignacy”. W 1965 r. przeszła na emeryturę. Zmarła 18.04.1990 r. Jest pochowana na cmentarzu parafialnym w Bieruńtowach.

Źródła i literatura: P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. powiatu wodzisławskiego, Zesz. 2 (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s.60

Eryk Holona

Grzesiewski Stanisław pseud. Adam, urodził się 21.09.1901 r. w Wanne – Westfalia, dokąd jego rodzice wyjechali z Wielkopolski w poszukiwaniu pracy. Brali udział w życiu społecznym i kulturalnym Polonii. W 1919 r. sam wrócił do wolnej Polski i wstąpił do Wojska Polskiego, służąc w nim jako zawodowy podoficer. W 1922 r. był w oddziałach WP, które zajmowały przyznaną Polsce część Górnego Śląska. W 1923 r. zmienił miejsce służby, przeniósł się do Wojsk Ochrony Pogranicza.

Po dwóch latach w tej formacji odszedł ze służby i podjął pracę na stanowisku księgowego w kop. „Hoymgrube” (od 1925 r. kop. „Hoym” i od 1936 r. kop. „Ignacy”) w Niewiadomiu. Należał do grona osób wspierających materialnie piłkarzy TS „Błyskawica” kop. „Emma”. Był jego honorowym prezesem w 1934 r. Pracował w niej do 15.09.1939 r., kiedy to został aresztowany wraz z żoną Marią z d. Oleś za rzekome posiadanie broni. Przeprowadzone rewizje w ich domu nie potwierdziły zarzutu, zostali oboje zwolnieni z więzienia. Drugi raz aresztowano go 7.03.1940 r. i przebywał w więzieniu w Rybniku do 28.03.1940 r., z którego został zwolniony na skutek starań żony. W maju 1940 r. wysłany został przez Arbeitsamt w Wodzisławiu Śl. do pracy przymusowej we Wrocławiu w fabryce paszy dla koni. W 1941 r. wstąpił do podziemnej organizacji „Olimp”, należał w niej do grona aktywnych działaczy. Złożył przysięgę w Katowicach przyjmując pseudonim „Adam”. Zadaniem organizacji było gromadzenie materiałów natury wojskowej, zbieranie informacji o garnizonach niemieckich, lotniskach wojskowych, fabrykach produkcji dla wojska i o wojskowych transportach kolejowych. 5.06.1942 r. w związku z denuncjacją miały miejsce masowe aresztowania członków grupy „Olimp”. Stanisław po aresztowaniu został przekazany do więzienia we Wrocławiu, w którym przeszedł przesłuchiwanie z torturami, a następnie został przekazany do KL Gross-Rosen (Rogoźnica). Zmarł w nim 1.02.1943 r. Miał 42 lata.

Literatura i źródła: J. Klistała; Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk; Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Kronika Koła Miejskiego ZBoWiD nr 4 Wodzisław Śl. – Radlin (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Pięćdziesiąt lat Klubu Sportowego „Górnik” Radlin, opr. A. Sojka, wyd. KS „Górnik” Radlin, 1973, s. 12 i 27.

Donata Pajk

„Gwiazda” Górnośląska Trupa Teatralna była jedną z trzech, obok „Fredry” i „Wesołości”, stałych grup amatorskich, działających w ramach Wydziału Kulturalnego przy Polskim Komisariacie Plebiscytowym w Bytomiu. Założnikiem zespołu była grupa satyryczna „Gwiazda” założona w 1907 r. przez Franciszka Urbańczyka pod egidą Związku Katolickich Robotników p.w. św. Józefa w Biertułtowach. Ukonstytuowanie się grupy miało miejsce w okresie przelomowym, w latach 1918 – 1922, w którym praca na niwie patriotycznej i narodowej stanowiła

kontynuację działań z przełomu XIX i XX wieku dwóch wiodących towarzystw, wyżej wzmiankowanego Towarzystwa św. Józefa oraz Towarzystwa p.w. św. Barbary w Radlinie. Z ich inicjatywy i dzięki wsparciu członków powstały chóry „Jutrzenka”, „Jadwiga”, „Słowacki”, przy których zawiązywały się m. in. zespoły teatralne. Z inicjatywy Franciszka Urbańczyka z początkiem 1920 r. w Biertułtowach ” powołana została do życia amatorska grupa „Satyra”. Miała stanowić kontynuację działalności grupy satyrycznej „Gwiazda” Towarzystwa im. św. Józefa istniejącego w Biertułtowach od 1892 r., do wybuchu I wojny św. W szeregach „Satyry” znaleźli się późniejsi członkowie zespołu (trupy teatralnej) „Gwiazda” Helena Gruszka, Augustyna Mrozek, Tekla Mrozek, Henryk Szczęsny i Michał Kiermaszek. Funkcję kierownika zespołu pełnił Franciszek Urbańczyk. Zespół wystawiał swoje utwory sceniczne na terenie powiatu rybnickiego. Z chwilą gdy do Bottrop w Westfalii dotarła wiadomość o plebiscycie oraz wezwanie do udziału w nim emigrantów związanych z Górnym Śląskiem, ci masowo wracali do swoich stron rodzinnych, przede wszystkim uczestnicy polonii biorący udział w pracy narodowej. Niektórzy z nich, tak jak reemigranci Jan Wierzbica, Adolf Mandrysz czy Paweł Kłosok po odbyciu kursu zorganizowanego w Krakowie przeszli do pracy w Polskim Komisariacie Plebiscytowym. Zostali oddelegowani do pracy w teatrze plebiscytowym. Byli oni oraz Anna Święta i Karol Koźlik, aktywnymi uczestnikami życia kulturalnego w Bottrop. Istniał tu chór śpiewaczy im. Stanisława Wyspiańskiego, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, kółko teatralne „Gwiazda” oraz polska biblioteka. Jan Wierzbica pełnił funkcję kierownika zespołu scenicznego „Gwiazda”, był również autorem niektórych sztuk grywanych przez teatr. W połowie 1920 r. dzięki pośrednictwu Wydziału Kulturalno-Oświatowego Polskiego Komisariatu Plebiscytowego obie grupy połączyły się, przyjmując nazwę „Górnośląska Trupa Teatralna Gwiazda”. Kierownikiem mianowany został Jan Wierzbica. W skład zespołu weszli: Adolf Mandrysz, Paweł Kłosok, Józef Krupa, Wawrzyn Szymiczek, Anna i Alojzy Szymiczek, Helena Gruszka, siostry Tekla i Augustyna Mrozek, Michał Kiermaszek, Henryk Szczęsny oraz pianista zespołu Ernest Winkler. Większość spośród członków zespołu stanowili amatorzy. Wydział Kulturalny skierował grupę teatralną „Gwiazda” do działalności na teren powiatów: Olesno, Kluczbork i Racibórz. Zespół występował również w Biertułtowach i innych miejscowościach pow. rybnickiego. Podczas kampanii plebiscytowej dał 130 przedstawień, m. in. pod koniec 1920 r. : 5 października w Oleśnie, 12 października w Borkach Wielkich, a w listopadzie w Zawiśnie, Kochanowicach i Kozłowicach. W dniach od 1 stycznia do 17 marca 1921 r.

Stoją od lewej: Szymiczek Alojzy, Winkler Ernest (pianista), Kiermaszek Michał, Szymiczek Wawrzyniec, nieznany (policja plebiscytowa?), Krupa Józef, Szczęsny Henryk, Nowak Epifaniusz (ochroniarz), Urbańczyk Wiktor Siedzą od lewej: Mrozek Augustyna (po mężu Pielorz), Mrozek Tekla (po mężu Dwulecka), Szymiczek Anna (po mężu Baron), Gruszka Helena (po mężu Urbańczyk), właścicielka gospody U dołu: Kłosok Paweł i Mandrysz Adolf.

występował w 44 miejscowościach obszaru plebiscytowego. W 34 przedstawieniach wystawiono 74 utwory sceniczne (12 tytułów). Ważną rolę w działalności teatru odgrywał przedstawiany repertuar. Większość prezentowanych przedstawień należała do gatunku fars i scenek z życia wziętych. Zespół „Gwiazda” w swym programie posiadał kilka dobrze przygotowanych utworów scenicznych a do najczęściej grywanych należały sztuki: „Czarownik”; „10000 marek”; „Kuba Maciek”; „Na wymiarze”; „Rekruty”; „Żołnierz w szafie”; „Potrzepalski”; „Pajace”; „Gwiazdka”; „Wesele Halki”; „Cudowny automat” oraz „Swaty”. Widowiska uzupełniały wiązanki piosenek śląskich, które zespół wykonywał zwykle na zakończenie programu. Całokształtem spraw organizacyjnych zajmował się kierownik zespołu J. Wierzbica. Jego obowiązkiem było ścisłe współdziałanie z Wydziałem Kulturalnym Komisariatu Plebiscytowego w Bytomiu, skąd zespół otrzymywał instrukcje prowadzenia działalności oraz niezbędną pomoc

finansową i techniczną w postaci diet pieniężnych, materiałów propagandowych, kostiumów, rekwizytów i ochrony. Po plebiscycie, w dniu 31.03.1921 r. w Bytomiu, zorganizowano konferencję trzech grup teatralnych: „Fredro”, „Gwiazda” i „Wesołość”. Nastąpiło uroczyste pożegnanie uczestników akcji plebiscytowej, członków amatorskich zespołów teatralnych. Część z nich zaangażowana została w nowo utworzonym Śląskim Teatrze Ludowym. Z grupy teatralnej „Gwiazda” w skład nowo organizowanego teatru weszli: Helena Gruszka i Michał Kiermaszek. Pozostałym członkom „Gwiazdy” umożliwiono zdobycie dodatkowych kwalifikacji na specjalnie organizowanych kursach. W III powstaniu śląskim wzięli udział Helena Gruszka, która pracowała w sztabie Grupy Południe oraz Augustyna Mrozek, kolporterka powstańczej prasy. Michał Kiermaszek, Henryk Szczęsny i Ernest Winkler walczyli w szeregach 14 pułku wodziślawskiego, zaś Jan Wierzbica, Paweł Kłosok oraz Adolf Mandrysz brali udział w walkach 5 pułku rybnickiego. Zespół kontynuował swoją działalność w okresie międzywojennym ubogacając życie kulturalne mieszkańców Radlina i nie tylko. W pamięci mieszkańców, ich relacjach, postacią najczęściej wymienianą jest Adolf Mandrysz.

Literatura i źródła: Teresa Rduch – Michalik, Działalność plebiscytowa Górnośląskiej Grupy Teatralnej „Gwiazda,” /w:/ Kroniki Rybnickie. Numer pierwszy, Rybnik 1983, s. 167-178. Kronika Górnośląskiej Trupy Teatralnej „Gwiazda” z roku 1921. Spisana przez M. Kiermaszka (w posiadaniu Autorki). Relacje ustne H. i W. Urbańczyków z dn. 21.03.1975 r. oraz relacja ustna A. Pielorz z dn. 05.04.1975 r. (autoryzowane). K. Olszewski, Śląska Kronika Teatralna 1914-1922, Kraków 1969, s. 246. I. Nowak, Kartki z powstań i plebiscytu. Życie kulturalne w okresie plebiscytu, (w:) Pamiętniki powstańców śląskich, t.2, Katowice 1961, s.7. Kobiety Radlina i Niepodległa 1918 – 2018. KobiECE twarze radlińskiej historii, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 6

Teresa Rduch-Michalik

H

Huss Ludwina, z d. Holeczek, ur. 16.04.1879 r. w Skale pow. stryjskim w woj. stanisławowskim, córka Franciszka i Marii z d. Pawliczek. Po ukończeniu szkoły ludowej, ukończyła również niższą placówkę szkolnictwa zawodowego – szkołę gospodarstwa domowego. W 1900 r. wyszła za mąż za Ferdynanda Husa, naczelnika stacji w Gródku Jagiellońskim, który w 1906 r. udał się na Górny Śląsk dla lepszych zarobków. Początkowo pracował w jednej z kopalń w Bytomiu skąd przeniósł się do Radlina gdzie kontynuował pracę w kop. „Emma”. W 1915 r. dołączyła do niego Ludwina. Oboje aktywnie włączyli się w życie polityczne i społecznie w nowym miejscu zamieszkania. Byli członkami komisji plebiscytowej ze strony polskiej podczas głosowania 20.03.1921 r. W ich domu, w pobliżu kopalni, znajdował się po trzecim powstaniu, punkt rozdzielczy darów narodu polskiego i amerykańskiego przeznaczonych dla biednych polskich rodzin i tych rodzin, które utraciły żywicieli podczas powstań. Ludwina była członkinią Towarzystwa Polek przy kop. „Emma”. W pierwszych dniach okupacji została wraz z rodziną eksmitowana z mieszkania na robotniczej kolonii przy kopalni i przekwaterowana do Radlina Górnego, skąd po roku została przeniesiona do Radlina - Biertułów. Mąż zmarł w 1941 r. W tym roku rozpoczęła się akcja wpisywania na listę narodowościową. Jej nasilenie miało miejsce w I poł.1942 r. Wpis w dokumentacji dotyczący Ludwiny był jednoznaczny - narodowość polska. Ludwina została aresztowana 1.07.1942 r. i przewieziona do piwnic Zakładu Sióstr Urszulanek w Rybniku. W okresie okupacji przekształcono je na więzienie. 11.07.1942 r. przekazano ją do KL Auschwitz (nr 8572), w którym zmarła 27.09.1942 r.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945, Kobiety Radlina i Niepodległa 1918 – 2018. Kobiecte twarze radlińskiej historii, (red.): E. Holona, Radlin 2018, s.18.

Donata Pająk

J

Ks. Jarząbek Sergiusz, Piotr SDS ur. się 29.06.1935 r. w Radlinie – Biertułtowach w rodzinie górnik Antoniego i Klary z d. Piątek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Radlinie – Biertułtowach. rozpoczął naukę w Małym Seminarium Duchownym w Mikołowie (1949 r.). Po jego likwidacji w lipcu 1952 roku, podjął decyzję o wstąpieniu do nowicjatu salwatorian w Bagnie. Rozpoczął go 7.09.1952 r. i obrał imię zakonne Sergiusz. Pierwsze śluby zakonne

złożył 8.09.1953. Profesję wieczystą złożył w Bagnie 8. 09. 1958. Również tam, w Wyższym Seminarium Duchownym Salwatorian, odbył studia filozoficzno-teologiczne, a w międzyczasie zdał państwową maturę w Trzebnicy. 29.06.1960 w kościele parafialnym w Bagnie przyjął święcenia kapłańskie z rąk bpa Andrzeja Wronki. Po odbyciu w Seminarium Duchownym w Bagnie tzw. studium pastoralnego, został w 1961 r. przeniesiony do Obornik Śl., gdzie przez trzy lata pracował przy tamtejszej parafii jako wikariusz. W czerwcu 1964 r. przełożeni zakonnicy powierzyli mu pracę w parafii Świętej Rodziny w Warszawie-Zaciszu. Wówczas też zgłosił swoją kandydaturę na wyjazd do Brazylii w charakterze misjonarza. Po roku został ponownie mianowany wikariuszem w Obornikach Śl. Pracował w nich do 1972 r.. Prócz zajęć duszpasterskich pełnił również i inne funkcje zakonne, m. in.: ekonoma domowego, drugiego i pierwszego konsultora (doradcy), a także superiora (przełożonego) i ekonoma zarazem. Z uwagi na obiektywne okoliczności nie powiódł się zamysł wyjazdu do Brazylii. W 1972 r. został przeniesiony do Mikołowa, gdzie objął urząd superiora wspólnoty i proboszcza przy kościele parafialnym salwatorian. Ks. Jarząbek był przełożonym domu przez sześć lat, potem powierzono mu urząd wice superiora i funkcję ekonoma domowego, które sprawował do 1987 roku. W tym samym roku przestał pełnić funkcję proboszcza i otrzymał nominację na wikariusza z przeznaczeniem prowadzenia ośrodka duszpasterskiego w Śmiłowicach. Na początku września 1988 r. został mianowany przez bpa Damiana Zimonia spowiednikiem alumnów w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach. Od 1990 r. pełnił urząd wice superiora wspólnoty w Mikołowie i przeniósł się do Śmiłowic w celu ukończenia budowy kościoła i ożywienia działalności duszpasterskiej. Dekretem z 1.10.1992 r. został mianowany proboszczem parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Śmiłowicach, a w 1999 r. pełnił także urząd superiora i funkcję ekonoma nowo powstałej wspólnoty zakonnej. W 2002 r. został z powodu złego stanu zdrowia

zwolniony ze wszystkich pełnionych funkcji, a w 2004 r. wrócił do wspólnoty zakonnej w Mikołowie. Dalsze lata jego życia były naznaczone postępującym cierpieniem. Zmarł po długiej i ciężkiej chorobie 22.05.2012 r. w Mikołowie. Został pochowany w grobowcu zakonnym salwatorian na cmentarzu parafialnym w Mikołowie.

Literatura i źródła: Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku, , E. Holona; Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Radlin - Biertułtowy 2000, s.113

Eryk Holona

Ks. hm. dr Jastrzębski (Herman) Franciszek Wilhelm

ur. się 10.11.1916 r. w Obszarach w pow. rybnickim w rodzinie starszego asystenta kolejowego Szczepana i Marty z d. Przybysz. Po ukończeniu Szkoły Podstawowej im. Władysława Reymonta w Radlinie Obszarach (1923-1927). kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum w Rybniku. W 1935 r. zdał egzamin dojrzałości. Podczas nauki w gimnazjum był ministrantem oraz członkiem: Sodalicji Mariańskiej, DH im. Tadeusza Kościuszki w miejscu zamieszkania oraz Bratniej Pomocy. Po maturze przez rok pozostał w domu, aby nabrać sił i doświadczenia do odbycia studiów wyższych. W tym czasie wstąpił do Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży. Od 1936 r. studiował w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kontynuował działalność harcerską w drużynie kleryków prowadzonej przez ks. hm. Bonifacego Sławika. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił mu ukończenie studiów bowiem władze okupacyjne rozwiązały Seminarium Duchowne. Kontynuował studia w Seminarium w Widnawie, skąd wydalono go za zorganizowanie uroczystości z okazji rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Za osobistym wstawiennictwem bpa S. Adamskiego od października 1940 r. mógł kontynuować studia w Salzburgu. Tam też przyjął święcenia kapłańskie 8.03.1941 w kościele metropolitalnym przez postługę abpa Zygmunta Waitza. Po święceniach powrócił do diecezji katowickiej. Jako wikary w łagiewnikach Śląskich (od 15.04.1941) uczestniczył w pracach ZWZ - AK. W 1943 r. został członkiem tajnej Śląskiej Komendy Chorągwi ZHP. Od 1.08.1944 r. był wikarym w parafii św. Katarzyny w Czechowicach. W 1945 r. został mianowany katechetą w Miejskim Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Katowicach (Liceum im. M. Kopernika w Katowicach). Do egzaminu proboszczowskiego zgłosił się w 1946 r. Wymaganą pracę napisał na temat: „*Jakie nowe momenty duszpasterskie wniosła wojna w życie kościelne i jak na nie w duszpasterstwie zareagować*”. W tym samym

roku Rada Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego zaliczyła mu studia w Widnawie i Salzburgu do studiów uniwersyteckich i nadała tytuł magistra teologii. W 1946 r. uzyskał zgodę na zmianę nazwiska na Jastrzębski oraz przedstawienie kolejności imion. Dnia 15.06.1947r. został mianowany na stopień harcmistrza. Od 08.01.1948 był kapelanem Śląsko-Dąbrowskiej Chorągwi ZHP. Po usunięciu religii ze szkół oraz rozwiązaniu ZHP podjął dalsze studia (1951) na Uniwersytecie Jagiellońskim, na którym obronił dysertację doktorską p.t. „Okrucieństwa niemieckie w obozach na podstawie wspomnień i pamiętników. Odpowiedzialność zbiorowa czy indywidualna”. Uzyskał stopień naukowy doktora teologii. Z funkcji katechety został zwolniony przez kuratora Okręgu Szkolnego w 1950 r. W 1949 r. był na krótkich zastępstwach w Załęskiej Hałdzie i w Radoszowach. Od 1.09.1950 r. był wikariuszem w parafii NSPJ w Piotrowicach, a od 3.11. na zastępstwie w Niedobczycach. Ponadto był jeszcze wikariuszem w Brzezinach Śląskich (od 30.01.1951) i w parafii św. Marii Magdaleny w Tychach (od 13/03.1954). 28.08.1952 r. otrzymał prawo noszenia pelerynki proboszczowskiej. W 1957 r. związał się z Tarnowskimi Górami. Początkowo jako wicerektor Śląskiego Seminarium Duchownego prowadził kurs wstępny dla alumnów. Do 1960 r. pełnił też funkcję rektora kościoła p. w. św. Józefa. Po przeniesieniu w 1962 r. kursu wstępnego do Krakowa został mianowany rektorem kaplicy p. w. NMP znajdującej się w budynku, w którym do tej pory prowadzony był kurs dla alumnów. Zainicjował budowę kościoła oraz ufundował dzwon noszący imię jego patrona św. Franciszka Ksawerego. Po erygowaniu zaś w 1978 r. parafii p. w. Matki Bożej Królowej Pokoju ks. Jastrzębski został ustanowiony pierwszym jej proboszczem. W 1987 r. przeszedł na emeryturę. Od 1986 r. był członkiem honorowym Harcerskiego Kręgu Seniora „Skaut” w Radlinie. Mieszkał w konwiktie. Był członkiem Rady Kapłańskiej diecezji katowickiej oraz od 20.01.1993 do 24.06.1994 r. kapelanem Śląskiego Okręgu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. W 2001 r. na wniosek gliwickiego oddziału Szarych Szeregów został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Za swoją wieloletnią działalność był również odznaczony „Krzyżem Armii Krajowej” oraz Srebrnym Harcerskim Krzyżem Zasługi”. 1.03.2001 r. został mianowany kanonikiem honorowym Katowickiej Kapituły Metropolitalnej. Zmarł 9.12.2002 r. w Tarnowskich Górach. Jest pochowany na miejscowym cmentarzu.

Literatura i źródła: Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku, B. Adamczyk; W kręgu Harcerskich Seniorów, Wodzisław Śl. 1996, s.31-32, tenże; Harcerskie Zbliżenia cz. II, Rydułtowy 2010 r., s. 108-111, E. Holona; Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Radlin -Biertułtowy 2000, s.107-108

Eryk Holona

K

Kiermaszek Jan ur. się 25.05.1899 r. w Radlinie - Głóżynach w pow. rybnickim, w rodzinie Pawła i Joanny z d. Brawandzkiej.(Brawańska) Z zawodu był laborantem i pracował w koksowni w Radlinie. Był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół", Towarzystwa Śpiewaczego "Słowacki" w Biertułtowach. Należał do POW. Brał udział w III powstaniu śląskim w szeregach kompanii radlińskiej. Służbę w niej zakończył w stopniu kaprała. W trakcie przygotowań do powstania zorganizował w tajemnicy transport materiałów pędnych (paliwa) do Rybnika. Był członkiem zarządu Związków Zawodowych. W 1923 r. wspólnie z kolegą założył i prowadził w Chorzowie wytwórnię wód gazowanych, win i likierów. Zmienił swoją profesję, stając się kupcem. W 1928 r. został aresztowany w Brzegu i sądzony w Lipsku, pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Polski. W więzieniu niemieckim przebywał 2 lata. Był umieszczony na liście gończej (było na niej 5 mieszkańców Radlina) „Sonderfahundungsbuch Polen”, która sporządził Urząd Policji Kryminalnej w Berlinie. We wrześniu 1939 r. uciekał przed okupacją hitlerowską na wschód. Zdał sobie sprawę z bezsensowności ucieczki, wrócił do Chorzowa. Został natychmiast aresztowany i przekazany do więzienia w Bytomiu, a następnie do KL Auschwitz i tam zarejestrowany 30.07.1941 r. jako więzień nr 18882. Wykazał się niespotykaną odwagą, zwrócił uwagę SS-manom na nieludzkie postępowanie wobec więźniów. Po tym zdarzeniu był katowany i przetrzymywany w bunkrze bloku 11-go, w którym nie było nawet możliwości siedzenia. Zmarł 18.11.1941 r. po 2 latach od chwili aresztowania. Był odznaczony m. in.: Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Zasługi.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), E. Holona, Twoi Antenaci, Radlin, Obszar i kop. „Emma”, Głóżyń, Biertułtowy /przed i podczas/ III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, Aneks 4, s. 2. E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 270

Eryk Holona

Kiermaszek Stanisław ur. się 11.11.1926 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Michała i Zofii z d. Brachmańskiej. Ukończył szkołę powszechną na „Emie”. Był ministrantem w kościele WNMP w Biertułtowach. Kiedy wybuchła II wojna światowa był uczniem rybnickiego gimnazjum, Mimo młodego wieku, miał nieukończone 14 lat, został zesłany na roboty przymusowe. Najpierw był w Hlucinie k/ Ostrawy, a następnie w głębi Niemiec. Po 3 latach, w 1943 r., udało mu się zbiec

z grupą włoskich uciekinierów. Po dotarciu do Włoch trafił do ruchu oporu. Brał udział w akcjach włoskiej partyzantki. W 1946 r. wrócił do rodzinnego Radlina i podjął w niedługim czasie pracę w spółdzielczości. Wykazał się umiejętnościami organizacyjnymi, co miało wpływ na powierzanie mu odpowiedzialnych zadań i funkcji. Od 12.03.1951r został członkiem PZPR. W 1953 r. powierzono mu stanowisko prezesa Zarządu Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Wodzisławiu Śl. Pod jego kierownictwem zintensyfikowana została działalność spółdzielni. Wzrosła liczba - sieć sklepów oraz nakłady na inwestycje i kapitalne remonty placówek handlowych i zakładów produkcyjnych. W 1954 r. PSS Wodzisław Śl. włączył w swoje struktury radlińską spółdzielnię „Odrodzenie” w Radlinie - Biertułtowach, która istniała od 15.10.1925 r. Była to pierwsza spółdzielnia spożywców na ziemi wodzisławskiej. Z jego inicjatywy od 1956 r. PSS „Społem” w Wodzisławiu Śl. objęła patronat nad Chórem „Echo” w Radlinie - Biertułtowach, który był sprawowany do 1964 r. Z funkcji prezesa Zarządu PSS „Społem” odszedł w 1958 r. W okresie od 9.03.1958 do 19.01.1960 pełnił funkcję Przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Wodzisławiu. Natomiast w okresie od 2.02.1961 do 30.11.1964 był Przewodniczącym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Tarnowskich Górach, do których dojeżdżał na starym motocyklu. Od 6.11.1964 do 1975 r. był przez rok zastępcą Przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej gen. Jerzego Ziętka, później przez 10 lat jego I zastępcą. Wsparł swoim autorytetem inicjatywę kierownika szkoły Mariana Łunarzewskiego dotyczącą budowy szkoły 1000 - lecia w Radlinie Obszarach. Pozyskał przychylność gen Jerzego Ziętka, który poparł starania miejscowego koła Związku Weteranów Powstań Śląskich o utworzenie parku im. Powstańców Śl., w którym miała być zlokalizowana nowa szkoła. Brał udział z gen, Zientkiem w jej otwarciu w dniu 29.08.1965 r. Był inicjatorem powołania w 1967 r. Towarzystwa Miłośników Ziemi Wodzisławskiej. W 1973 r. objął protektorat nad uroczystościami jubileuszu 50-lecia Klubu Sportowego „Górnik” Radlin. Od 11.11.1975 r.

do 12.06.1978 r. pełnił funkcję wojewody katowickiego. Pracując zawodowo, uzupełniał swoje wykształcenie, uzyskał świadectwo dojrzałości, a następnie studiował na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, na którym w 1975 r. uzyskał tytuł magistra w zakresie administracji. Także na tym uniwersytecie w 1982 r. napisał pracę doktorską n. t. „Kształtowanie i realizacja polityki ochrony środowiska w uprzemysłowionym regionie na przykładzie województwa katowickiego”. Była ona odzwierciedleniem jego wizji utworzenia leśnego pasa ochronnego. Mógł o sobie powiedzieć, że przyczynił się w głównej mierze do utworzenia Uniwersytetu Śląskiego oraz rozbudowy szpitala w Reptach i Centrum Chorób Serca, a także do sprowadzenia wybitnego kardiologa, prof. Zbigniewa Religi do Zabrze. Wspólnie z gen. Jerzym Zientkiem był inicjatorem i patronem budowy centrum uzdrowiskowego w Ustroniu oraz ośrodków wczasowo sanatoryjnych w Ustroniu – Jaszowcu. Oprócz tak ważnych kwestii i dokonań odznaczał się wrażliwością na los zwykłych ludzi. Występował w roli ich rzecznika i mentora /przyp. aut./. Był także autorem publikacji pt. „Przeobrażenia społeczno – administracyjne na wsi województwa katowickiego”. Dokonania te stanowiły zwieńczenie aktywności zawodowej dały mu poczucie spełnienia i zadowolenia. Stanisław Kiermaszek odszedł na rentę w 1978 r. ze względu na stan zdrowia. W zasadzie został odwołany przez Z. Grudnia, który chciał na jego miejscu mieć osobę spolegliwą, a decyzję o odwołaniu wręczył mu kiedy był w szpitalu. Miał 52 lata i 36 lat pracy. Następne lata jego życia były zmaganiem się z nieuleczalną chorobą. Na początku lat osiemdziesiątych został relegowany z szeregów PZPR. Zmarł 5. 08.1983 r. i zgodnie z jego wolą został pochowany 10.08.1983 r. „wśród swoich” na cmentarzu w Radlinie - Biertułtowach. Jego życie jest przykładem o skomplikowanych losów Ślązaków. Stanisław Kiermaszek był człowiekiem niezwykle odważnym i prawym. Potrafił „postawić się” przedstawicielom władzy m. in. Zdzisławowi Grudniowi, sekretarzowi Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach - opowiadał śp. Kazimierz Kutz.

Literatura, źródła: Materiały biograficzne z zasobów archiwum rodzinnego śp. Katarzyny Chybickiej z d. Kiermaszek oraz jej siostry Heleny. Nowiny z dnia 27.10.2015, Od wolnej Polski przez kartki na mięso po walkę z sieciami - 90 lat PSS Społem Wodzisław. Historia Towarzystwa Miłośników Ziemi Wodzisławskiej, (w:) Herold Wodzisławski. Materiały biograficzne udostępnione ze zbiorów B. Adamczyka. Adiustacja merytoryczna, żona Hanna Suchorabska oraz siostrzeniec Tadeusz Łaciok.

Eryk Holona

Kiermaszek Zofia ur. się 31.07.1901 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim, w rodzinie Franciszka i Katarzyny z d. Skaba. Matka Stanisława. Gdy miała 13 lat zmarła jej matka. Po I wojnie światowej razem z rodzeństwem i ojcem zaangażowała się w akcję uświadamiania narodowego. Była druhną Towarzystwa Śpiewu „Słowacki” w Biertułtowach, które w kampanii plebiscytowej występowało w gospodach, na weselach z repertuarem pieśni patriotycznych. Należała do Trupy Teatralnej „Gwiazda” przy Komisariacie Plebiscytowym w Bytomiu, która dała 130 przedstawień w powiatach: opolskim, oleskim, kluczborskim i rybnickim. Była członkinią Towarzystwa Polek w Biertułtowach. W 1924 r. wyszła za mąż za Michała Kiermaszka, członka grupy satyrycznej „Gwiazda”. Mieszkała wraz z mężem w jednym domu z blisko spokrewnioną rodziną Różańskich. Po opuszczeniu Radlina przez Józefa Różańskiego, jej szwagra, Komendanta Obrony Narodowej w Radlinie, który ukrywał się w gospodarstwie rodziny Bochenkowej - Lang w Zbytkowie k/ Strumienia, Zofia była łączniczką między nim a jego żoną. 15.12.1944 r. w trakcie, jak się później okazało, feralnego wyjazdu do Zbytkowa, była śledzona przez gestapo, które wpadło na trop poszukiwanego Józefa Różańskiego, a ona sama została aresztowana na dworcu w Strumieniu i przewieziona do więzienia w Bielsku. Józef Różański został pojmany i zastrzelony następnego dnia. Według innej wersji, którą zrelacjonował kierownictwu członek grupy AK w Pawłowicach, Wilhelm Schmidt, kolejarz pracujący na dworcu w Strumieniu, Zofii Kiermaszkowej na dworcu zrewidowano bagaż, a zawierał on artykuły żywnościowe (masło, mięso itd.) podarowane przez Langów na okres zbliżających się świąt Bożego Narodzenia. Zarządzano od niej dokumentów osobistych. Kiedy otworzyła torebkę by je wyjąć, asystujący w rewizji policjant Gawron zauważył w niej list, po który natychmiast sięgnął. Był to list J. Różańskiego do żony. Zofia Kiermaszek została odprowadzona na posterunek policji i poddana przesłuchaniu. Prawdopodobnie jak zawsze w takich przypadkach, zastosowano wobec niej „środki przymusu”. W wyniku podjętej przez policję niemiecką akcji następnego dnia, 16.12.1945 r., Józef Różański został pojmany i zastrzelony. Po rozpoczęciu ofensywy nad Wisłą (12.01.1945 r.) Zofię ewakuowano wraz z pozostałymi więźniami z Bielska i dołączono do kolumny marszu śmierci więźniarek z KL Auschwitz – Birkenau do Wodzisławia Śl. Dnia 20.01.1945 r. przetransportowano ją wraz z innymi więźniarkami wagonami towarowymi do KL Ravensbrück, zaś stamtąd do KL Bergen - Belsen. Cierpiała głód wraz z innymi kobietami. Zofia, pragnąc wrócić do domu, daje kucharce obozowej ślubny pierścionek ukrywany w koku włosów, w zamian za talerz zupy. Po jej spożyciu zachorowała, zmarła wieczorem dnia 15.04.1945 r.. Rankiem 16.04.1945 r. obóz został wyzwolony przez amerykańskie wojska.

Literatura i źródło: J. Klistała *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945*, P. Gleńsk, *Ofiary terroru hitlerowskiego 1939/45 z terenu b. powiatu wodzisławskiego, Zeszyt 2 /zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina/*. K. Ochman, *Pomnik Ofiar Hitleryzmu w Strumieniu, Strumień 1997*, s. 21 oraz aneks 2 (s.36). AP Cieszyn, *Urząd Stanu Cywilnego w Rydułtowach (1895-1937) 14/412, sygn.17*.

Donata Pajak, Eryk Holona

Kijonka Tadeusz ur. się 10.11.1936 r. w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Antoniego i Róży z d. Kojzar . Ukończył szkołę podstawową w Radlinie. Będąc pod presją pragmatyzmu swoich rodziców w 1950 r. rozpoczął naukę w Technikum Budowy Maszyn Górniczych w Rybniku i uzyskał w nim świadectwo dojrzałości w 1954 r. Próbujący swoich sił w poezji został dostrzeżony przez polonistę, który zasugerował mu by złożył wizytę u wywodzącego się z pobliskiego Czuchowa, a mieszkającego w Czerwionce Wilhelma Szewczyka.

Po ukończeniu technikum objęty nakazem pracy przez rok pracował w Biurze Konstrukcyjnym „Mój” w Katowickiej Fabryce Sprzętu Górniczego. Wtedy też na dobre zamieszkał w Katowicach. Zainspirowany przez Wilhelma Szewczyka związał się z Kołem Młodych przy Związku Literatów Polskich. W 1955 r. zadebiutował w „Trybunie Robotniczej” tryptykiem p.t. „*Konstantynopol Mickiewicza*”, za który otrzymał pierwszą nagrodę w konkursie poetyckim z okazji Roku Mickiewicza. W tym samym roku podjął studia na Wydziale Filologii Polskiej w Wyższej Szkole Pedagogicznej; zaliczając 4 lata. Ukończył studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1960 roku. W trakcie studiów, w 1959 r. wydał swój pierwszy zbiór poezji pt. „*Witraże*”. Po ukończeniu studiów znalazł zatrudnienie jako redaktor w Polskim Radiu w Katowicach, w którym pracował do końca września 1962 r. Od października związał swoje życie zawodowe z nowo powstałym dwutygodnikiem „*Poglądy*”, w którym pracował do 1982 r., pełniąc w nim funkcje: publicysty, kierownika działu kulturalnego, sekretarza redakcji i reportażysty. W 1962 r. wstąpił do PZPR i przez lata pełnił funkcję I sekretarza POP przy oddziale Związku Literatów Polskich w Katowicach. Pracując w „*Poglądach*”, w 1967 roku związał się z Operą Śląską w Bytomiu, w której do 2013 roku pełnił funkcję kierownika literackiego. Zredagował wówczas m.in. jubileuszową księgę „*Pół wieku Opery Śląskiej 1945-2000*”, a także napisał dla sceny muzycznej libretta opery „*Wit Stwosz*” i musicalu dla dzieci „*Zaczarowany bal czyli Krasnoludki, Krasnoludki*”. Po podpisaniu porozumień w Jastrzębiu w 1980 r. wspólnie z Kazimierzem Kutzem i Wojciechem Kilarem

zaangażował się w tworzenie opinii i wypracowywanie stanowisk dotyczących rewizji miejscowej polityki kulturalnej. Opracowany przez Kijonkę raport o stanie kultury, w związku z jego zawartością, był podstawą jego przesłuchania, a w konsekwencji nie zweryfikowania go jako dziennikarza. Tadeusz Kijonka od 1983 r. pracował na stanowisku kierownika działu kulturalno-oświatowego w tygodniku społeczno-kulturalnym „Tak i nie”. W dwóch pierwszych numerach tygodnika opublikował dwuczęściowy szkic pod tytułem „Węzeł śląski”, poruszający wszystkie najistotniejsze problemy Ślązaków, sprawy volkslisty, służby w Wehrmachcie oraz innych śląskich kompleksów, słowem – nieakceptowanej polityki społecznej, osadzonej na poczuciu krzywdy śląskiej. Od listopada 1985 do 1991 roku Tadeusz Kijonka zasiadał w ławach poselskich w Sejmie PRL IX i X kadencji z ramienia Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, z której wystąpił wkrótce po wyborach w 1989 roku. Jako poseł wywołał dyskusję o „krzywdzie śląskiej”, a także o „kolonii wewnętrznej”, stwierdzając z trybuny sejmowej, że Śląsk więcej daje całej Polsce, niż otrzymuje w zamian. Na ręce premiera Tadeusza Mazowieckiego kilkakrotnie składał interpelacje dotyczące spraw Śląska, w tym wywozu Ślązaków do ZSRR w 1945 roku. W 1992 r. założył Górnośląskie Towarzystwo Literackie i został jego prezesem, a w 1995 r. powołał do życia i nieprzerwanie do końca 2012 roku pełnił funkcję redaktora naczelnego miesięcznika społeczno-kulturalnego „Śląsk”. Po śmierci Wilhelma Szewczyka w 1991 r., Kijonka przejął rolę mentora, adoratora Śląska. Optował na rzecz powołania do życia placówki naukowo-badawczej – Instytutu Badań nad Śląskiem. W 1997 r., jako inicjator Kongresu Kultury na Górnym Śląsku zabiegał o powołanie Rady Kultury Śląskiej. Miał wkład w powrocie polonistyki z Sosnowca do Katowic. Na jego dorobek literacki składają się zbiory wierszy, fragmenty w wydaniach zbiorowych, wydawnictwa zwarte, utwory poetyckie w czasopiśmie oraz utwory poetyckie w antologiach. Ogółem to 260 utworów. W uznaniu wieloletniej pracy i działalności społecznej Tadeusz Kijonka był wielokrotnie honorowany wysokimi odznaczeniami państwowymi, m. in.: Trzykrotnie odznaczony Orderem Odrodzenia Polski (Krzyżem Kawalerskim, Oficerskim i Komandorskim), Złotym Krzyżem Zasługi. Dwukrotnie wyróżniony resortowym odznaczeniem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis oraz licznymi nagrodami: im Karola Miarki, im. Wojciecha Korfantego, Nagrodą Kulturalną Śląska, Śląski Szmaragd. Otrzymał także odznakę „Zasłużony dla Uniwersytetu Śląskiego”. W 2016 roku otrzymał tytuł Honorowego Ślązaka Roku. Zmarł 30.06.2017 r. w Katowicach. Jest pochowany na katowickim cmentarzu przy ul. Francuskiej.

Literatura i źródła: T. Kijonka, Bibliografia prac, Biblioteka Śląska, Katowice 2013., [www. SARP. Katowice.pl](http://www.SARP.Katowice.pl)> leksykon dziennikarzy, T. Kijonka – Stowarzyszenie Dziennikarzy RP, oddział Katowice.

Eryk Holona

Koksownia Radlin. Decyzja o jej budowie jako wydziału kop. „Emma” prowadzącej wydobywanie węgla od 1883 r. została podjęta przez Dyрекcję Rybnickiego Gwarectwa Węglowego już w 1910 r. Była poprzedzona rozmowami z właścicielami gruntów, na których zamierzano ją wybudować w 1909 r. Swoje parceli zgodzili się sprzedać: Sitko z Radlina, Franciszek Kozielski, Joanna Swaczyna, Joanna Dzierżęga, Antoni Wziętek, Antoni Kowacki, Franciszek Kubala, Paulina Górecka, wszyscy z Obszar. Paweł Sachs i Franciszek Kubala nie wyrazili zgody na sprzedaż gruntów. By takową od nich uzyskać zastosowano wobec nich represje w formie zwolnienia z pracy w kopalni. Obydwaj wyjechali do Westfalii, jednak po roku wrócili i wyrazili zgodę na sprzedaż swoich parcel. Wszyscy właściciele za odstąpienie gruntów otrzymali zapłatę w złocie. W marcu 1911 r. uruchomiono zakład o nazwie Koksownia Kopalni „Emma” na bazie dwóch baterii koksowniczych oraz kotłownię, sortownię, kondensację, amoniakalnię, benzolownię i aparaturę do przerobu surowej smoły. W następnym roku wyprodukowano 78 t. koksu. W 1913 r. zbudowano 3 baterię oraz stację mielną, która umożliwiała zastosowanie w produkcji węgla o różnych asortymentach. Znaczący wzrost produkcji nastąpił w latach I wojny św. W pierwszym roku wojny koksownia, eksploatując 3 baterie, wyprodukowała 130 tys. koksu. W odpowiedzi na zapotrzebowanie na koks w 1915 r. uruchomiona została 4 bateria krzemionkowa typu Colin z regeneratorami wspólnymi dla całej baterii. Stworzyło to warunki dla wyprodukowania w następnym roku 216 tys. ton koksu. Powoływanie pracowników w wieku poborowym do wojska wpłynęło na spadek produkcji, a główną jego przyczyną był brak wykwalifikowanych pracowników. Sytuacji nie zmienił fakt zatrudnienia jeńców rosyjskich. Od 1920 r. koksownia stanowiła autonomiczny, samodzielny zakład, przy czym została zachowana jego dotychczasowa nazwa. Lata dwudzieste charakteryzował dalszy rozwój zakładu, m. in. uruchomiono nieczynną baterię, zbudowano nową stację mielną. Dla przyjmowania węgla wybudowano wywrotnicę wagonową, zastąpiono w przetaczaniu wagonów konie przesuwnicą wagonową. W 1928-1929 powstały dwie kolejne, 5 i 6, baterie typu „Otto” o wyższym stopniu zmechanizowania. W tym okresie wybudowana została sortownia węgla grubego, nowa kondensacja wyposażona w dwie trójstopniowe ssawy firmy Kühle-Koppe-Kausch, rozbudowano amoniakalnię oraz benzolownię, w której zainstalowano 6 nowych płuczek i 3 odpędzacz oleju firmy „Still”. Zmiany objęły również oddział siarczanu amonu, w którym uruchomiono 3 kolumny odpędowe wody amoniakalnej. Bazowano na węglu z kop. „Emma” oraz wsadowym z kop. „Anna” w Pszowie, który transportowano kolejką linową. W wyniku poczynionych inwestycji w 1929 r. wyprodukowano 398 tys. ton koksu.. Lata kryzysu ekonomicznego przyczyniły się do wygaszenia baterii i ograniczenia produkcji. Rok 1937 był czasem zmian i ponownego rozruchu wygaszonych baterii oraz wyposażenia w nowoczesną aparaturę. W następnym roku, 1938, koksownia osiągnęła najwyższy pułap produkcji, który wyniósł 529 tys. ton koksu, co stanowiło 23% całkowitej produkcji krajowej.

Podczas II wojny św. koksownię podporządkowano koncernowi *Reichswerke A.G. für Berg- und Hüttenbetriebe Hermann Göring*. Działania wojenne wymuszały ustawiczny wzrost produkcji. W 1941 r. rozpoczęto budowę instalacji do ciągłego przerobu benzolu surowego na benzynę lotniczą, toluen, benzen oraz solwentnaftu. Okres ten cechował brak troski o stan techniczny zakładu oraz nadmierną eksploatację. A działania wojenne w marcu 1945 r. spowodowały dalsze znaczne uszkodzenia obiektów oraz instalacji koksowni. Po zakończeniu działań wojennych sukcesywnie przywracano wydolność produkcyjną zakładu. Jednocześnie instalowano nowe urządzenia destylacji benzolu oraz automatycznego sterowania. W 1950 r. koksownia będąca przedsiębiorstwem państwowym, otrzymała nazwę Zakłady Koksochemiczne „Radlin”. Lata 50 - te stanowiły kolejny etap modernizacji urządzeń i instalacji. W następnym dziesięcioleciu wybudowano dwie nowe baterie, typ PTU o wydajności 340 tys. na rok. Zrealizowane inwestycje pozwoliły osiągnąć Koksowni „Radlin” w 1971 r. produkcję na poziomie 863 589 ton koksu oraz 350 mln m³ gazu. W 1980 r. w wyniku reorganizacji przemysłu koksowniczego został utworzony Kombinat Koksochemiczny „Zabrze”, do którego włączono Zakłady Koksochemiczne „Gliwice” oraz Zakład Koksochemiczny „Radlin”, jako Zakład 5. W 2000 roku (1.01.) Kombinat został przekształcony w Spółkę Akcyjną Skarbu Państwa.

Literatura i źródła: Kronika Koksowni „Radlin” (opr. P. Kołeczko). K. Cichy: 100 lat Koksowni Radlin, Radlin 2011.

Kazimierz Cichy

Kłosok Paweł ur. 20.01.1914 r. w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Franciszka i Anny z d. Szulik . Ukończył szkołę powszechną w Radlinie. Należał do harcerstwa. Po ukończeniu czterech klas Gimnazjum w Rybniku, w 1931 r. w wieku 17 lat wstąpił do Podoficerskiej Szkoły Piechoty dla małoletnich w Koninie i ukończył ją w 1934 r. w stopniu kaprała. Członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Biertułtowach, m. in. członek sekcji teatralnej Miał przydział jako instruktor do Szkoły Podoficerskiej 22 pułku piechoty, a w marcu 1939 r. do Dywizyjnej Szkoły Podchorążych Rezerwy IX Dywizji Piechoty. Po mobilizacji czerwcowej w 1939 r. dywizja wchodziła w skład Armii Pomorze. Z chwilą wybuchu wojny otrzymał przydział na stanowisko d-cy plutonu ckm na taczankach. Brał udział w bitwach na szlaku Radzyń Kock – Biała Podlaska – Lubartów – Tomaszów oraz pod Józefowem k/ Zamościa. Po rozwiązaniu oddziału pod Józefowem wrócił w październiku do Radlina. By uniknąć wywiezienia w głąb Rzeszy zatrudnił się w Urzędzie Gminnym

jako robotnik drogowy. Pracował w grupie wykonującej naprawy dróg. To ona na polecenie dozorczy miała usunąć gruzowisko po wysadzonym pomniku powstańców śląskich na placu im. L. Zarzeckiego. Podczas wykonywania zadania odkryto w gruzach kolumnę pomnika z patriotycznymi inskrypcjami i nazwiskami poległych w walkach podczas powstań śląskich oraz w wojnie 1920 r. Z pozostałymi pracownikami (A. Szymiczkiem, A. Koniecznym, I. Foterkiem) ukrył ją na wysypisku obok domu zakonnego Sióstr Służebniczek NMPNP i ogródków działkowych. Paweł Kłosok ps. „Zygma” był członkiem podziemnego ruchu oporu, ZWZ/AK od stycznia 1940 r. W inspektoracie AK Rybnik w obwodzie Wodzisław pełnił funkcje kwatermistrza oraz p.o. d-dcy batalionu Rydułtowy. Od połowy 1943 r. pracował w firmie Brown Beweri zakładającej linie wysokiego napięcia na Śląsku. W biurze firmy „pozyskał” zaświadczenia o zatrudnieniu, które przekazał organizacji w celu wykorzystania w działaniu konspiracyjnym. 18.08.1944 r. został aresztowany za działalność konspiracyjną i przebywał jakiś czas w więzieniu w Rybniku, a następnie przekazano go do więzienia śledczego (Ersatzpolizeigefängnis) w Mysłowicach. W styczniu 1945 r. przekazany został do więzienia w Bytomiu. Gdy w kierunku Śląska zbliżała się Armia Czerwona, był ewakuowany wraz z innymi więźniami przez Rybnik, Racibórz, Nysę do Kłodzka. Tam został załadowany z pozostałymi więźniami do odkrytych wagonów i wywieziony do Krümme k/Zelle. W kwietniu, gdy do obozu zbliżyła się armia amerykańska, więźniów poprowadzono na wschód. Zostali wyswobodzeni przez wojska radzieckie 28.04.1945 r. Paweł Kłosok piechotą dotarł do Poznania, a stamtąd pociągiem do Radlina. Do domu dotarł w czerwcu 1945 r. Jego żona Helena zginęła w czasie działań wojennych (26.03.1945 r.), osierociła dwójkę dzieci Wojciecha i Wandę. W krótkim czasie ożenił się z Gertrudą z d. Gajda. Zamieszkał wraz z rodziną w Radlinie – Obszarach. Podjął pracę w Zakładach Koksochemicznych w Radlinie, w których pracował do emerytury. Był wieloletnim członkiem Koła ZBoWiD nr 4 w Wodzisławiu – Radlinie. Zasłużony działacz ruchu spółdzielczego. Zmarł 23.12.1990 r., jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Radlinie - Biertułtowach. Był uhonorowany wieloma odznaczeniami, m. in. Krzyżem Armii Krajowej, Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939”, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego.

Literatura i źródła: P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 3, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina). Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, (red.:) E. Holona, Radlin 2018, s.92, B. Adamczyk, Harcerskie Zbliżenia cz. II, Rydułtowy 2010 r., s. 111. Autobiografia /szkic/

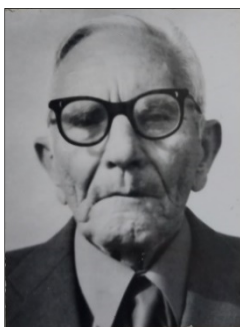
Paweł Kłosok (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), M. Brzost, Rybnicki Inspektorat Armii Krajowej, Katowice 1995, s. 46, 64, 95, 165 Archiwum rodzinne Wojciecha Kłosoka i Wandy Winkler z d. Kłosok.

Eryk Holona

Koleczko /Kołeczko/ Ignacy ur. się w 1922 r. w Radlinie – Obszarach w pow. rybnickim w rodzinie Pawła i Marty z d. Kowacki. Od 1932 r. był członkiem DH im. Tadeusza Kościuszki w Obszarach Po ukończeniu tu szkoły powszechnej praktykował u prywatnego geodety o nazwisku Żak w Wodzisławiu przy wytyczaniu granic pól. Jego pasją była zawsze muzyka. Przez trzy lata uczęszczał do szkoły muzycznej w Rybniku, ucząc się gry na skrzypcach. Zaś podczas okupacji pod zmienionym nazwiskiem uczył się gry na wiolonczeli, a jego profesor nie wiedział, że jeden z jego uczniów jest Polakiem. Pracował na kop. „Emma” w dziale mierniczym jako kreślarz. W 1939 r. podczas tzw. palcówki zadeklarował się jako Polak. Brał udział w ruchu oporu, był członkiem podziemnego Towarzystwa Orła Białego. Podczas okupacji z racji swojej pracy miał dostęp do map kopalni i koksowni. Wycinki z tych map przekazywał polskim organizacjom podziemnym. Po ukończeniu 21 lat został zmuszony do przyjęcia III grupy na tzw. „volksliście”, tej, która kwalifikowała wpisanych jako łątwych do Niemczenia. W 1943 r. został powołany do służby w Krigsmarine. Po kapitulacji Niemiec znalazł się w południowej Norwegii w obozie jenieckim. Prawie wcale w nim nie przebywał, bowiem grał w polskiej orkiestrze. W latach powojennych grał także w orkiestrze z miejscowymi muzykami, która towarzyszyła solistom w przedstawieniach operetkowych wystawianych w radlińskich restauracjach i świetlicach: u Grodonia, Słaniny (Turek), Barteczki, a także w okolicznych miejscowościach: u Holony w Popielowie, Kowalskiego w Radlinie II. Nie skorzystał z propozycji gry w orkiestrze symfonicznej filharmonii rybnickiej. Przez prawie 30 lat grał w amatorskiej orkiestrze symfonicznej w Pszczynie. Wraz z nią wystąpił w filmie Filipa Bajona „Magnat”, który kręcony był w pszczyńskim zamku. Przepracował 42 lata w górnictwie jako mierniczy i odszedł na emeryturę w 1978 r. W jesieni swojego życia z kwartetem smyczkowym koncertował w kameralnych lokalach dla niewielkiej liczby słuchaczy. Czynnie uczestniczył w grupie inicjatywnej „Czas na Radlin”, która zrealizowała zamiar odzyskania samostanowienia, odłączenia Radlina od Wodzisławia. Zmarł 29.10.2008 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Biertułtowach. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Literatura i źródła: archiwum rodziny Kołeczko. M. Cabak, Związek Harcerstwa Polskiego w Radlinie w l. 1939 – 1949, (praca dyplomowa nap. Pod kierunkiem prof. J. Chlebowczyka, Filia U Śl. w Cieszynie 1975)

Donata Pajk z d. Kołeczko

Kołeczko /Kołeczko/ Paweł ur. się 29.01.1897 r. w Obszarach w pow. rybnickim w rodzinie Antoniego i Magdaleny z d. Wowra. Szkołę powszechną ukończył w Obszarach. Od 1911 r. pracował przy budowie budynku zarządu koksowni oraz przy porządkowaniu i niwelowaniu terenu realizowanej inwestycji. Zaopatrywał w wodę pitną pracowników, pełnił rolę gońca oraz sprawował zakupy dla urzędników w konsumie kop. „Emma”. W 1913 r. został skierowany przez kop. „Emma” do prac biurowych w Urzędzie Okręgowym w Radlinie. Był współzałożycielem i członkiem zarządu, opiekunem chóru „Jutrzenka”, następnie jego skarbnikiem i kronikarzem oraz sekretarzem gniazda „Sokoła” w Obszarach. Należał do POW Górnego Śląska. Podczas plebiscytu brał udział w pracach biura spisowego (parytetycznego) w IV okręgu radlińskim - Obszary. W trakcie III powstania śląskiego kpr. Paweł Kołeczko brał udział w walkach kompanii z Obszar i kop. „Emma”. Był niezastąpionym fachowcem w rozpisywaniu nut nie tylko dla chóru „Jutrzenka”, ale również dla chórów okręgu wodzisławskiego. Do wybuchu II wojny światowej pracował w kop. „Emma” na stanowisku sygnalisty przy szybach wydobywczych. W niedługim czasie został skierowany na roboty przymusowe w głąb Niemiec do miejscowości Bückeberg w pow. Schamburg – Lipe w Saksonii. Był zatrudniony w cegielni do 1942 r. Wskutek trudów pracy, lichego wyżywienia podupał na zdrowiu i został zwolniony. Po powrocie do domu pracował dorywczo u rzeźnika Popeli oraz w firmie „Montan”. Następnie wrócił do pracy na kop. „Ema”, w której był zatrudniony do emerytury. Był markarzem - wydawcą znaczków kontrolnych tzw. „marek”. Zmarł 22.01.1983 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Biertułtowach. Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką Honorową III stp. nadaną przez Zarząd Główny Zjednoczenia Kół Śpiewaczych w Warszawie.

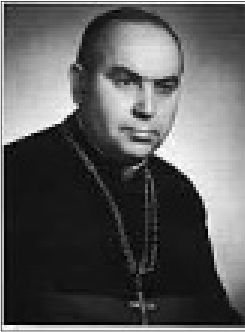
Literatura i źródła: Kronika Koła Miejskiego ZBoWiD nr 4 Wodzisław Śl. – Radlin (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), E. Holona, Twój Antenaci. Radlin, Obszary kop. „Emma”, Główny, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 7,8 i Aneks 4, s. 5, E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do Dziejów, Radlin 2012, s. 238. CAW Powstania Górnos Śląskie, sygnl.130.87,7 Lista strawnego Obszary. Wywiad – relacja Donaty Pająk z d. Kofeczko.

Donata Pająk, Eryk Holona

Kołodziej Jan ur. 25.11.1919 r. w Ruptawie w pow. rybnickim w rodzinie Emanuela i Franciszki z d. Jaśko. Mieszkał z rodzicami w kolonii „Ema” w Radlinie – Obszarach. Ukończył szkołę powszechną w Obszarach, w której należał do DH im. T. Kościuszki. Trudnił się zbieraniem węgla na hałdzie kopalni „Emma”. Za sprzedany węgiel wspólnie ze swoim kolegą kupili konia i wóz. Świadczyli mieszkańcom kolonii usługi w zakresie transportu węgla, materiałów budowlanych oraz zaopatrzenia w towar sklepu Bartosza. Podczas okupacji nie zmienił swojego zajęcia., jednakże na tzw. palcówce (Fingerabdruck) podał narodowość polską. Jesienią 1941 r. towarzyszył koledze podczas jego odwiedzin w domu sympatii mieszkającej w Chwałowicach. Nieprzemyślany żart jego kolegi, który udał funkcjonariusza gestapo i polecił matce sympatii zgłoszenie się na policji w następnym dniu (był żołnierzem werhmachtu) skutkowało aresztowaniem trójki przyjaciół. Jan z kolegami został osadzony w więzieniu w Rybniku. Po pół roku odbyła się rozprawa sądowa, na której jego koledzy (Brzoza i Wilczek) zostali skazani na rok więzienia, a Jan został zwolniony. Wrócił na posterunek policji w Chwałowicach by odebrać portfel z dokumentami. Po ich otrzymaniu został skierowany do drugich drzwi pomieszczenia, za którymi miało siedzibę gestapo. Został aresztowany i przewieziony do więzienia w Rybniku, a stamtąd transportem zbiorowym 17.03.1942 r. do KL Auschwitz, w którym otrzymał nr 26861. Był poddawany zbrodniczym eksperymentom medycznym. Zmarł 16.08.1942 r. w wieku 23 lat.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Głęńsk; Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), B. Adamczyk, Harcerskie Zbliżenia cz. II, Rydułtowy 2010 r., s. 75. M. Cabak, Związek Harcerstwa Polskiego w Radlinie w l. 1939 – 1949, (praca dyplomowa, maszynopis, nap. pod kierunkiem prof. J. Chlebowczyka, Filia U Śl. w Cieszynie 1975)

Eryk Holona

ks. Kard. Kominek Bolesław ur. się 23.12.1903 r. w Radlinie (obecnie tzw. Radlin II jest dzielnicą Wodzisławia Śl.). Był najstarszym z dziesięciorga dzieci Franciszka i Katarzyny z d. Kozielski. Bolesław po ukończeniu szkoły ludowej w miejscu urodzenia zaczął uczęszczać do niemieckiego gimnazjum w Rybniku, które ukończył 1923 r. jako jeden z dwóch pierwszych polskich maturzystów. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1927 r. z rąk bpa Arkadiusza Lisieckiego. Przez kolejne 3 lata studiował w Instytucie Katolickim w Paryżu. Przygotował rozprawę doktorską o poglądach Rudolfa Buckena i po jej obronie uzyskał stopień naukowy doktora. W tym okresie uzyskał również tytuł licencjata z zakresu nauk społecznych. Był znany z pracy duszpasterskiej w ośrodkach polonijnych we Francji. Po powrocie do kraju prawie przez rok był wikarym parafii św. Ap. Jana i Pawła w Katowicach – Dębie. W 1931 r. bp katowicki Stanisław Adamski mianował go sekretarzem osobistej kancelarii i powierzył mu sprawy związane z diecezjalną Akcją Katolicką. Do wybuchu wojny w 1939 r. pełnił funkcję sekretarza Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej, asystenta kościelnego diecezjalnego Związku Mężów Katolickich oraz był referentem Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Zajmował się również pracą dziennikarską redagując „Front Katolicki” (dodatek do „Gościa Niedzielnego”), „Der Sonntagsbote”, „Głos Misji Wewnętrznej”. Pisał też „Gawędy Stacha Kropiciela”, drukowane w „Gościu Niedzielnym”. Podczas drugiej wojny światowej pełnił funkcję referenta duszpasterskiego i prowadził działalność patriotyczno - społeczną. Był stałym łącznikiem i informatorem wywiezionego przez Niemców do Generalnej Guberni bpa S. Adamskiego. Był kapelanem Armii Krajowej na Śląsku. Rozwinął szeroką akcję pomocy dla świeckich i kapłanów, zwłaszcza uwięzionych w obozach koncentracyjnych. We wrześniu 1940 roku został Pełnomocnikiem d.s. Kościelno - Społecznych rządu emigracyjnego. 15 sierpnia 1945 r. / w literaturze podawane są również inne daty: 14.08.1945, czy 3.07.1945/ ks. Prymas August Hlond mianował ks. dr B. Kominka Administratorem Apostolskim na Śląsku Opolskim. Prowadził tam intensywną pracę organizacyjną /odbudowa zniszczonych kościołów, działalność integracyjna wśród ludności autochtonicznej i napływowej z terenów centralnej Polski oraz repatriantów ze wschodnim ziem II RP/, przygotowując zręby dzisiejszej diecezji opolskiej. W 1951 roku na pięć lat, wskutek zaostrzenia stosunków państwo -

Kościół, ks. B. Kominek został przez władze komunistyczne zmuszony do opuszczenia sprawowanego na Opolszczyźnie urzędu. 10 października 1954 r. otrzymał potajemnie sakrę biskupią z rąk bpa przemyskiego Franciszka Bardy. Dwa lata później (1.12.1956) został administratorem wrocławskiego okręgu kościelnego (b. diecezji wrocławskiej i archidiecezji ołmunieckiej). Zajął się organizowaniem niemal od podstaw życia kościelnego. Wiele wysiłku włożył w przywrócenie Polsce i Kościołowi tak zwanych Ziem Zachodnich. Tytuł abpa otrzymał w 1962 r. po uregulowaniu stosunków między Polską a RFN i po stabilizacji organizacji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych na mocy Bulli papieża Pawła VI „*Episcoporum Poloniae coitus*” regulującej stosunki kościelne w Polsce. Od 1972 roku był ordynariuszem i metropolitą wrocławskim. 5.03.1973 r. papież Paweł VI podniósł go do godności kardynalskiej. Ten sam papież mianował go członkiem Papieskiej Komisji „*Iustitia et Pax*” oraz Sekretariatu do spraw Niewierzących. Ks. Kard. B. Kominek w 1965 r. był inicjatorem i głównym autorem listu bpów polskich do niemieckich - „Przebaczamy i prosimy o przebaczenie”. Jako uczestnik Soboru Watykańskiego II brał aktywny udział w przygotowaniu „Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym”. Przez wiele lat przewodniczył Komisji Duszpasterskiej Episkopatu Polski, a także Krajowej Komisji „*Iustitia et Pax*”. Pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Europejskiej Konferencji Biskupów, zajmującej się zagadnieniami duszpasterskimi w Europie. Uczestniczył w Synodzie Biskupów w Rzymie, zajmującym się sprawiedliwością i kapłaństwem. Prowadził rozległą korespondencję, wygłaszał wiele wykładów, prowadził konferencje, pisał artykuły, wydał szereg pozycji w zakresie eklezjologii i teologii pastoralnej. Zmarł 10.03.1974 r. w wieku 71 lat. Pochowany został w Archikatedrze Wrocławskiej. Jego postać upamiętnia pomnik we Wrocławiu, nazwy wielu ulic i imion szkół, m.in. szkoła w Radlinie II, do której uczęszczał.

Literatura i źródło: Szkice do portretu. Kardynał Bolesław; (red. :) Ks. J. Krucina, Wrocław 2005. T. Serwotka, Kardynał Bolesław Kominek (1903 – 1974) Duszpasterz i Polityk, Wrocław 2013. Ks. A. Hanich, Ksiądz Infułat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945 – 1951). Opole 2012, T. I. Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, (red. :) E. Holona), Radlin 2018, s. 90- 92.

Błażej Adamczyk

Kominek Rufin ur. 27.10.1921 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Wilhelma i Anny z d. Golka (Gołka). Ukończył szkołę powszechną w Radlinie – Biertułtowach. Studiował na Wydziale Ceramiki Artystycznej Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych we Wrocławiu, uzyskując dyplom w 1953 r.. Wcześniej w 1950 roku rozpoczął już pracę zawodową na swojej macierzystej uczelni w Katedrze Ceramiki Artystycznej i Przemysłowej jako pracownik naukowo-dydaktyczny. W 1969 r. został samodzielnym pracownikiem w stopniu docenta obejmując jednocześnie kierownictwo Wydziału Ceramiki Artystycznej oraz prowadząc Pracownię Projektowania Ceramiki Przemysłowej. W 1975 r. został powołany na stanowisko prorektora ds. artystyczno-badawczych. Był także wieloletnim dziekanem Wydziału Ceramiki i Szkła, zaś w latach 1982-1984 pełnił funkcję rektora. Na portrecie w sali senatu ASP namalowanym przez Janinę Żemajtel został pokazany nie tylko z atrybutami władzy, ale też w widocznym spod obszytego gronostajami płaszczu battledressie. Akcent ten stanowi odwołanie do dramatycznego okresu niemiecko-polskiej przeszłości Rufina Kominka. W 1986 r. objął stanowisko profesora nadzwyczajnego. Był członkiem Międzynarodowej Akademii Ceramiki, wystawiał swe prace m.in. we Wiedniu, Waszyngtonie i Pradze. Za swoją działalność artystyczną oraz dydaktyczną otrzymał liczne nagrody i odznaczenia, w tym m.in.: Medal X - lecia PRL (1955), Złoty Krzyż Zasługi (1971), złotą odznakę Budowniczy Wrocławia (1970), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1983). W 1987 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 1.10.2002 r. we Wrocławiu. Jest pochowany na cmentarzu Psie Pole, gmina Długołęka w pow. wrocławskim.

Literatura i źródła ; Rufin Kominek w bazie „Ludzie nauki” portalu Nauka Polska, Encyklopedia Wrocławia, pod red. J. Harasimowicza, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2001. Z. Gebhard, Poczet Rektorów Akademii, (w:) dbc.wroc.pl › Content › PDF ›format_2006_50.pdf

Eryk Holona

Konieczny Antoni ur. 16.01.1920 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Jana i Marii z d. Wencel. Ukończył tu szkołę powszechną, członek DH im. Władysława Jagiełły w Biertułtowach w Szczepie im. Andrzeja Małkowskiego. Brał udział w pierwszym spotkaniu harcerzy z Obszar, kop. „Ema”, Markłowic, Głożyn, Biertułtów, Radlina w dniu 19.04.1945 r., na którym podjęto decyzję o reaktywowaniu w nich działalności drużyn ZHP. Członek kadry obozowej akcji letniej przed II wojną światową i po niej na obozach, Rydułtowicach k/Pszczyny (1939, komendant), Międzybrodziu (1947, oboźny). Przed wybuchem II wojny światowej brał udział w akcji ochrony i zabezpieczenia sprzętu obozowego oraz księgozbioru harcerskiej biblioteczki. Sam przechowywał namiot, który stanowił wyposażenie pierwszego powojennego obozu harcerzy radlińskich w Odrze w lipcu 1946 r. Pracował w zakładzie Alojzego Prusa w Rybniku. 1.09.1939 r., pełnił rolę gońca i był członkiem służby patrolowej w radlińskim Sztapie Obrony Narodowej. W godzinach rannych w trakcie odwożenia ojca do pracy został zatrzymany przez czołówkę kolumny wojsk niemieckich w okolicy budynku „Tropiciela”, jednak udało mu się uniknąć aresztowania. Po przejściu oddziałów kolumny niemieckiej wraz z Janem Adamczykiem udzielał pomocy dwóm rannym żołnierzom polskim, którzy wysadzili tunel kolejowy w Rydułtowach, a później uczestniczyli w bitwie w Głożynach. Znaleźli ich w okolicy hałdy kopalnianej (kop. „Ema”) i przetransportowali ich do punktu opatrunkowego w budynku szkoły przy ulicy Szkolnej. 2.09.1939 r. został aresztowany, uniknął jednak losu osadzonych z nim Konrada i Franciszka Wencłów oraz Franciszka Wawrzyniaka (drużynowego zuchów z Obszar) po interwencji Pawła Mencnera (członka mniejszości niemieckiej). Po przesłuchaniach 3.09.1939 r. został zwolniony z zakazem opuszczania domu przez 12 dni. Był członkiem grupy pracowników urzędu gminnego, która na polecenie dozorczy Delinera sprzątając gruzowisko wysadzonego pomnika Powstańców Śl. z placu L. Zarzeckiego w Biertułtowach, ukryła kolumnę pomnika na składowisku odpadów obok domu zakonnego SS NMPNP i ogródków działkowych. Od początku wojny był zastępowym w konspiracyjnej organizacji harcerskiej Towarzystwie Orła Białego w Radlinie. Prowadził nasłuch radiowy audycji rozgłośni londyńskiej i przekazywał podawane wiadomości Polakom. Był członkiem drużyny piłki nożnej Klubu Gimnastyczno-Sportowego Niebiesko-Biali - Kopalnia „Emma” („Turn - und Sportverein Blau-Weiß Emmagrube”) podczas II wojny światowej. Pod szyldem klubu była prowadzona konspiracyjna akcja pomocy więźniom KL Auschitz , która obejmowała dostarczanie żywności, ubrań, przede wszystkim jednak lekarstw. W ich dostarczanie zaangażowana była pracownica apteki w Radlinie o imieniu lub nazwisku „Bohnia”.

W drugiej połowie września 1941 r. na polecenie policji w asyście Piechuli z Rybnika, który był ustanowiony „Treuhänderem” (powiernikiem) na zakładzie Alojzego Prusa, został skierowany tam do pracy. Był w nim zatrudniony do końca 1941 r. W listopadzie 1943 r. został wysłany przez Arbeitsamt w Wodzisławiu na badania komisji lekarskiej wraz z innymi do restauracji R. Barteczki w Radlinie – Obszarach. Nie wcielono go do wojska niemieckiego, a skierowano do pracy w kop. „Ema” na stanowisku w „Rachubie” . W tym samym roku został przeniesiony na stanowisko w magazynie głównym kopalni „Ema”, w którym pracował do 11.01.1945 r. Jak sam pisze w autobiograficznych wspomnieniach, otrzymał powołanie do armii niemieckiej. W punkcie poboru (Komendzie w Rybniku) oficer postawił mu ultimatum, albo zgłosi się do wojska, albo on sam i jego rodzina poniesie śmierć przez rozstrzelanie lub w obozie w Oświęcimiu, do którego jest bliżej aniżeli do Weimaru. Zdecydował po naradzie z bliskimi oraz znajomymi, że uda się do wojska. Najpierw pojechał zgodnie z poleceniem do Gliwic (12.01.1945 r.), a stamtąd do Drezna skąd miał razem z innymi pociągiem wojskowym pojechać na front w okolice Krakowa. Po pretekstem potrzeby zaspokojenia pragnienia oddalił się od eszelonu. Dotarł do oddziału żołnierzy alianckich i oddał się do niewoli. Po pobycie na poligonie wojskowym w Mourmelolon le Grand, następnie w Mourmellon le Petit we Francji do 25.07.1945 r. zdecydował się wrócić do Polski. Dnia 13.08.1945 r. znalazł się z powrotem w Radlinie. Po wojnie, pełnił kierownicze funkcje w wodzisławskim hufcu ZHP. Angażował się w działalność klubu sportowego w Radlinie. W latach 1937 – 1949 był czynnym zawodnikiem drużyny piłkarskiej. Był również kierownikiem Sekcji Tenisa Stołowego oraz I drużyny piłki nożnej KS „Górnik” Radlin w l. 1952- 1958. W 1950 r. jako administrator kierował adaptacją obiektów w Gierczynie pozyskanych przez kopalnię „Marcel”. która przeznaczyła je na miejsce kolonii dla dzieci pracowników oraz dom wczasowy (FWP). Pełnił w czasie pierwszych turnusów kolonijnych funkcję intendenta. Pracował przez cały okres powojenny do przejścia na emeryturę w kop. „Marcel”. Członek HKS „Skaut” w Radlinie od 1986 r. Zmarł 13.05.1991 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułowach.

Literatura i źródła: B. Adamczyk, Harcerskie Zbliżenia, część II, Walka O Polskę 1939 – 1945, Rydułtowy 2000, s.36, 42, 45, 54-56, A. Konieczny, Mój wrzesień 1939 r. oraz fragment wspomnień autobiograficznych (maszynopisy udostępnione przez Błażeja Adamczyka), , [www. Historycy.org](http://www.Historycy.org). Okręg Sl. ZWZ/AK. Pięćdziesiąt lat Klubu Sportowego „Górnik” Radlin, opr. A. Sojka, wyd. KS „Górnik” Radlin, 1973, s. 110. E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s.272 i 278. J. Klistala, Martyrologium Harcerek i Harcerzy Chorągwi Śląskich w latach 1939 – 1945, Katowice

2015 Kronika Drużyny Harcerzy im. Władysława Jagiełły w Biertułtowach (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). M. Cabak, Związek Harcerstwa Polskiego w Radlinie w l. 1939 – 1949, (praca dyplomowa nap. pod kierunkiem prof. J. Chlebowczyka, Filia U Śl. w Cieszynie 1975)

Eryk Holona

Konieczny Stanisław ur. 12.2.1924 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Jana i Marii z d. Wencel, brat Antoniego. Ukończył tu szkołę powszechną, był członkiem DH im. Władysława Jagiełły w Biertułtowicach. Został w niej mianowany zastępowym na pierwszej zbiórce w dniu 20.04.1945 r. Członek kadry obozowej w Radkowie (1949) oraz w Międzybrodziu (1947). W pierwszym dniu wojny, 1.09.1939 r., pełnił dyżur w Sztapie Obrony Narodowej z harcerzami (bratem Antonim, braćmi Franciszkiem i Władysławem Plutą z DH im. Wł. Jagiełły, Karolem Ottawą z DH im. Tadeusza Kościuszki w Obszarach, Erykiem Mitko z DH im. Józefa Poniatowskiego przy kop. „Ema”) i powstańcami w Urzędzie Gminnym w Radlinie. Zostali otoczeni przez regularne wojsko niemieckie, a następnie za czynny opór zatrzymani i przewiezieni samochodami w okolice Warszowic k/Żor\ . Tam posłużono się nimi jako żywą tarczą - by wojsko Polskie nie strzelało do wkraczających żołnierzy Wehrmachtu (za każdym harcerzem siedł żołnierz niemiecki). Akcja ta trwała do 2.09.1939 r. Następnie został wywieziony z pozostałymi harcerzami do Raciborza, tam przed ludnością zgromadzoną na rynku zorganizowano nad nimi pokazowy sąd polowy zarzucając czyny popełnienia morderstwa na „volksdeutschach”. Wszystkich bito i poniżano, a po zainscenizowanym procesie odwieziono do więzienia w Rybniku, w którym podczas przesłuchań byli ponownie bici i torturowani. Konieczny Stanisław, tak jak pozostali harcerze, po jakimś czasie został zwolniony do domu. W listopadzie 1943 r. był poddany badaniom lekarskim wraz z chłopcami wezwanymi do stawienia się w restauracji R. Barteczki w Radlinie – Obszarach. Nie został wcielony do wojska niemieckiego, a skierowano go do obozu pracy w Blechhammer (Blachowni k/ Kędzierzyna). Uzyskał zgodę na codzienny dojazd do Blachowni z Radlina. Po wojnie pracował na KWK „Marcel” w sekcji zaopatrzenia Działu Mechanicznego. Brał udział w działalności koła PTTK „Gronie” przy kop. „Marcel”. Był jego współzałożycielem w 1957 r. W latach 1957 – 1964 członek zarządu. Członek HKS „Skaut” w Radlinie od 1986 r. Zmarł 18.01.2004 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Biertułtowach.

Literatura i źródła: Bohaterowie spod znaku lilijki: Harcerze Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego w latach wojny i okupacji hitlerowskiej w świetle zeznań własnych i świadków, red.: A. Szefer, s. 223-226. www. Historycy org. Okręg Sl. ZWZ/AK (31.03.2020). Wywiad - relacja żony Anieli Konieczny oraz córki Iwony Zimończyk z d. Konieczna.. Kronika Drużyny Harcerzy im. Władysława Jagiełły w Biertułtowach (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). H. Rojek, 120 lat kopalni „Marcel” 1883 - 2003, Radlin 2005, s. 268.

Eryk Holona

Kopalnie i pola górnicze na terenie Biertułtów. Pierwszą kopalnią na ziemi rybnickiej i jedną z najstarszych na Górnym Śląsku była kopalnia „Hoym” (od 4.09. 1936 r. „Ignacy”) założona w 1792 r. Na terenie Biertułtów istniały jeszcze dwie kopalnie, kopalnia „Reden” założona w 1840 r. i kopalnia „Mariahilf” od 1858 r. Oprócz tego na terenie Biertułtów istniały kopalnie, których tylko część obszaru znajdowała się na ich terenie. Były to kopalnie: „Sylwester” (1830), szyby „Ernst” i „Otto”., kop. „Carolus ” (1838), jej część biertułtowska była zlokalizowana na wschodnim zboczu Babiej Góry. kop. „Johann Jacob” (wydobycie od 1872), szyb „Anna”. Poza czynnymi kopalniami na terenie Biertułtów znajdowały się pola górnicze, w których nie prowadzono nigdy samodzielnego wydobycia. Centralną część miejscowości zajmowało pole „Biertułtowy” („Birtultau”) przyłączone do kop. „Hoym” w 1818 r. We wschodniej części miejscowości znajdowała się część pól „Mariasegen” i „Evanohöhe”, natomiast w zachodniej pola „Heinzmann” oraz „Oeynhausens”. Poza polem „Oeynhausens” (przyłączone do kop. „Charlotte” w Rydułtowach) pozostałe zostały przyłączone do kop. „Emma” w Radlinie.

Literatura i źródła: A. Adamczyk; Kopalnia Węgla Kamiennego Hoym Ignacy 1792 - 1967 – 2011, Warszawa 2011.

Eryk Holona

Kopalnia „Emma” – „Marcel”. Tak jak i w innych rejonach pow. rybnickiego w II poł. XIX wieku prowadzono poszukiwania złóż węgla również na terenie Radlina. Zezwolenie na wydobycie węgla i pozwolenie uruchomienia nowej kopalni pod nazwą „Emma” uzyskał w 1858 r. Ferdynand Wodack mistrz wiertniczy, z Rybnika, agronom Aleksander Seifert z Raciborza oraz księgowy Karfunkel z Gliwic Jej teren graniczył od strony płn. z kopalnią „Mariahilf”, od zachodniej z kopalnią „Reden”.

Wiercenia w celu ustalenia grubości, twardości oraz jakości spalania wydobytego węgla prowadzone były na gruntach będących własnością Wawrzyńca i Jerzego Kolorzów z Radlina. Kopalnia była położona w sąsiedztwie Kolonii Romanshof założonej przez Zofię Karolinę Dyhrn w latach 1776 – 1778, właścicielkę na Wodzisławiu. Pozytywne efekty wierceń nie przyczyniły się do eksploatacji węgla. Wstępne prace pochłonęły środki finansowe jakimi dysponowali właściciele, którzy byli zmuszeni do sprzedania kopalni Franciszkowi Strahlerowi z Niewiadomia. Tenże 23.03.1866 r. złożył wniosek o powiększenie pola górniczego kop. „Emma”. W 1872 r. Królewski Wyższy Urząd Górniczy we Wrocławiu podzielił kopalnię na 1000 kuksów (udziałów) pomiędzy członków będących jej właścicielami. Otrzymali je Fryderyk Grundmann 721 kuksów, Otto Friedlander 165, spadkobiercy F. Strahlera 80, J. Manzenhof 32 oraz P. Pisarek 2. Po szeregu inwestycjach w 1883 r. miało miejsce całkowite uruchomienie kop. „Emma”. Wydobycie było prowadzone dwoma szybami „Grundmann” oraz „Mauve”. Były one sukcesywnie pogłębiane. W 1903 r. szyb „Grundmann” został wyposażony w pierwsze na Górnym Śląsku żelazne rusztowanie szybowe. W roku uruchomienia kopalni wydobyto 83 t. węgla, jednakże rok później już 19.375 t., a w 1885 – 84,355 ton. Po oddaniu do użytku linii kolejowej do Wodzisławia w 1882 r. w sąsiedztwo szybów doprowadzono bocznice kolejową. W 1885 r. do kopalni przyłączono pole unieruchomionej kopalni „Mariahilf”. Trzy lata później dla wzbogacania węgla zbudowano sortownię i płuczkę, a w 1892 r. zbudowano brykietownię, która produkowała brykiety z miazgi i pyłu węglowego. Był to pierwszy zakład tego typu na Górnym Śląsku. W 1897 r. rozpoczęto przy kopalni budowę pierwszych budynków osiedla pracowniczego, a następnie stawiano w latach 1910-1914. W 1899 r. kopalnię nabył hurtownik węglowy Fritz von Friedlander - Fuld, który w 1903 r. dokupił jeszcze kopalnie: „Anna” w Pszowie oraz „Johann Jacob” (Römer) w Niedobczycach i te trzy zakłady włączył do powołanej 1.07.1903 r. spółki kapitałowej o nazwie „Rybnickie Gwarectwo Węglowe” *Rybniker Steinkohlen Gewerkschaft* z dyrekcją w Biertułtowach. Koncern ten nabył szereg nieczynnych sąsiednich pól, z których część przyłączył do kopalni „Emma”. Między innymi w 1909 r. unieruchomiono kopalnię „Reden” której szyb służył następnie do przewietrzania zachodniego rejonu kopalni. W 1908 r. została uruchomiona centrala elektryczna z trzema turbogeneratorami. Do tego czasu kopalnia otrzymywała energię elektryczną z sąsiedniej kopalni „Römer”. Z powodu odkrycia węgla koksującego, w 1910 r. podjęta została decyzja zbudowania koksowni z urządzeniem kondensacyjnym do uzyskiwania produktów ubocznych. Działania I wojny światowej nie przeszkodziły w rozwoju kopalni i w 1917 r. wydobycie osiągnęło milion ton przy zatrudnieniu

ponad 3000 pracowników, lecz od 1919 r. wydobyte spadało. Z początkiem lipca 1922 r. powiat rybnicki został włączony do Polski. Nie spowodowało to perturbacji w ruchu zakładu. Sytuacja własnościowa pozostała ta sama, tylko spółka otrzymała polską nazwę „Rybnickie Gwarectwo Węglowe”. W 1923 r. szyb „Wiktor” (wcześniej „Mauve”) pogłębiono do poziomu 400 m, a w 1926 roku do poziomu 600 m. W Markłowicach w 1932 r. zgłębiono szyb wentylacyjny (360 m), a w Jedłowniku w 1938 r. wspólny szyb wentylacyjny „Jedłownik” dla kopalń „Ema” i „Anna” (230 m). W tym samym roku w szybie „Antoni” (wczesnie „Grundmann”) do wydobywania zabudowano skip. Po napaści w 1939 r. Niemiec hitlerowskich na Polskę, kopalnię podporządkowano koncernowi *Reichswerke A.G. für Berg- und Hüttenbetriebe Hermann Göring*. Przywrócono poprzednie nazwy szybom - „Grundmann” i „Mauve” o Najwyższe wydobyte osiągnięto w 1943 r., wyniosło one 1.452.476 t przy zatrudnieniu 3468 pracowników w tym około 500 przymusowych. Radlin został zajęty przez wojska sowieckie 26.03 1945 r. a kopalnię uruchomiono 1 kwietnia. 2 kwietnia wydobyto pierwsze 115 t. węgla. W 1949 r. nazwę kop. „Ema” zmieniono na „Marcel”. W tym samym roku wydobyte wyniosło 1.097.530 t. Obszar górniczy kop. „Marcel” obejmuje powierzchnię 36.775 km². Zasoby przemysłowe do głębokości 1000m szacowane są na około 103 mln ton nie licząc węgla w filarach. W kop. „Marcel” (w 2020 r.) prowadzone jest wydobyte węgla w oparciu o szyby o różnym przeznaczeniu:

Szyb Wiktor – nazwa 1936-39, 1939-45, 1945-, uruchomiony w 1883; czynny, zjazdowy.; sięga poziomu 600 m, dawne nazwy: "Mauve", "Fryderyk-Wiktor".

Szyb Antoni – nazwa 1936-39, 1939-45, 1945, uruchomiony w 1883; czynny. zjazdowy; sięga poziomu 800 m; dawne nazwy: "Grundman", "Milly-Antonie".

Szyb III (Julia); głębiany w latach 1950-1970; czynny, wydobywczy.

Szyb IV (Barteczko); czynny, wentylacyjny.

Szyb Powietrzny VI.

Szyb Markłowice I; głębiany od 1925, czynny, zjazdowy.

Szyb Markłowice II; czynny, wentylacyjny.

Szyb Podsadzkowy.

Literatura i źródła: Jaros J., *Słownik Historyczny Kopalń Węgla na Ziemiach Polskich*, Katowice 1984 s. 74. Westphal J., *Jahrbuch für den Oberbergamtsbezirk Breslau*, Kattowitz, Breslau, Berlin 1913 s. 449-451. Voltz H., *Die Bergwerks- und Hüttenverwaltungen des Oberschlesischen Industrie- Bezirks*, Kattowitz 1892 s. 46. *Zeitschrift für das Berg- Hütten- und Salinenwesen in dem Preussischen Staate*, /w:/ Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, sygn. MGW/H/ 900. *Statystyka Przemysłu Węglowego w Polsce. Rok 1945, Cz. 1*, Katowice. H. Rojek, *120 lat kopalni „Marcel”*, 100 lat KSRG, Radlin 2005.

Andrzej Adamczyk, Eryk Holona

Kopalnia „Hoym - Ignacy”. Kopalnię jako doświadczalną *Versuch Kohlengrube* założył w 1792 r. w Biertułtowach Królewski Urząd Hutniczy w Rybniku *Königliche Hüttenamt zu Rybnik* podległy Śląskiej Komerze Wojenno-Dominialnej w Wrocławiu *Die schlesische Kriegs- und Domainen- Kammer zu Breslau*. Pierwsze szyby o głębokości 20 - 26 m znajdowały się na północno-zachodnim stoku biertułtowskiego wzgórza, na którym obecnie znajduje się cmentarz. Wodę odprowadzano sztolnią do pobliskiego potoku. Wydobycie roczne w tym czasie kształtowało się pomiędzy 150 a 220 t. Około 1797 r. kopalnia otrzymała nazwę „Hoym” na cześć ministra prowincji śląskiej Karola von Hoym. By zejść z eksploatacją poniżej poziomu sztolni, w 1806 roku kopalnię wyposażono w parową maszynę odwadniającą, którą umieszczono na 47 metrowym szybie „Maszynowym” *Machinen Schacht*. W 1832 r. kopalnia uzyskała oficjalne nadanie, gdyż poprzednio jako państwowa (królewska) takiego nadania nie potrzebowała. Powodem tej operacji było przeznaczenie kopalni do sprzedaży. Nastąpiła ona w 1834 r., kiedy to kopalnię nabyli prywatni udziałowcy stała się ona gwarectwem, do którego w tym samym roku przystąpili właściciele sąsiedniej kopalni „Sylwester”. Nowi właściciele, by założyć nową maszynę odwadniającą, wstrzymali odwadnianie pola „Hoym”, a całe wydobycie zlokalizowali w polu „Sylwester” odwadnianym sztolnią. Nową maszynę ustawiono na 49 metrowym szybie „Thürnagel” (Zygmunt) i uruchomiono w 1840 r. Budynek tego szybu przetrwał do obecnych czasów i nazywany jest „Maszyniokym”. W 1841 r. przyłączono do kopalni pole górnicze „Birtultau” leżące w centrum Biertułtów. Pokład miał nachylenie północne i celem otwarcia nowego poziomu eksploatacyjnego, w 1858 r. w północnej części kopalni, przy samej granicy z Niewiadomem, oddano do ruchu szyb „Graf Reden” (Sobieski) z parową maszyną odwadniającą i wyciągową. (Budynek tego szybu również przetrwał do obecnych czasów). Jeszcze jedno wydarzenie wywarło znaczący wpływ na rozwój kopalni. Otóż w 1856 r. oddano do ruchu linię kolejową, przebiegającą przez sąsiedni Niewiadom. W 1858 r. kopalnia uzyskała w Niewiadomiu bocznice

z rampą załadowniczą, do której od szybu „Graf Reden” prowadziła kolejka konna *Rossbahn* i pochylnia transportowa z linociągami *Brensberg*. Przyczyniło się to do rozwoju kopalni, która w 1859 r. przy zatrudnieniu 236 pracowników wydobyla 23.058 t. W 1868 r. wydzierżawiono, leżącą przy wschodniej granicy kopalni, nieczynną kopalnię „Carolus”. W 1871 r. przyłączono do kopalni leżące w Niewiadomiu pole górnicze „Laura”. Pole to uzyskało nadanie górnicze w 1844 r. i nie było eksploatowane. Połączone zakłady nazwano „Skonsolidowana Kopalnia Hoym-Laura” *Consolidirte Hoym-Laura Grube*. W polu „Laura” w 1879 r. uruchomiono szyb wydobywczy - odwadniający „Grundmann” (Kościszko). Otrzymał on również połączenie z pochylnią transportową do bocznic kolejowej. W 1890 r. „Skonsolidowaną Kopalnię Hoym-Laura” i „Carolus” nabył książę Hugo Hohenlohe Oehringen na Ujeździe. Odtąd kopalnia należała do książęcego dominium przemysłowego o nazwie „Montanwerke des Fürsten Hugo zu Hohenlohe, Herzogs von Ujest” z siedzibą w Sławięcicach. Po śmierci księcia Hugona w 1897 r., cały majątek przeszedł na własność jego syna księcia Christiana Hohenlohe Oehringen na Ujeździe. Przedsiębiorstwo odtąd nosiło nazwę „Montanwerke des Fürsten Christian Kraft zu Hohenlohe-Oehringen, Herzogs von Ujest”. Obok szybu „Grundmann” założono nowy szyb wydobywczy nazwany „Oppurg” („Głowacki”), który otrzymał połączenie z bocznicą kolejową parowym linociągami i od 1902 r. przejął całe wydobywanie kopalni. W tym okresie wydobywanie wynosiło od 74.662 t w 1890 roku do 169.191 t w 1912 r., a zatrudnienie 351 - 517 osób. Kolejna zmiana własności nastąpiła w 1913 r. Kopalnię przejęła wtedy spółka akcyjna o nazwie „Czernickie Górnictwo Węgla Kamiennego, Spółka Akcyjna” *Czernitzer Steinkohlen Bergbau Aktien Gesellschaft*. Większość udziałów tej spółki należała do księcia Hohenlohe Oehringen. Wybuch I wojny światowej nie miał wpływu na prowadzenie prac modernizacyjnych w kopalni, a wydobywanie węgla jako surowca strategicznego stało się priorytetem. Z początkiem lipca 1922 r. powiat rybnicki został włączony do Polski. Nie spowodowało to perturbacji w ruchu zakładu. Sytuacja własnościowa pozostała ta sama, tylko spółka otrzymała polską nazwę „Czernickie Towarzystwo Węglowe, Spółka Akcyjna”. Zmianie uległa także nazwa kopalni z „Consolidirte Hoym–Laura Grube” na „Kopalnia Hoym”. W 1936 r. zmieniono nazwę kopalni z „Hoym” na „Ignacy”, na cześć prezydenta Ignacego Mościckiego. Równocześnie zmieniono nazwy szybów „Oppurg” na „Głowacki” a „Grundmann” na „Kościszko”. W okresie międzywojennym największe wydobywanie osiągnięto w roku 1929, wyniosło ono 617.324 t. przy zatrudnieniu 1830 osób. Po napaści w 1939 r. Niemiec hitlerowskich na Polskę, kopalnię przejął koncern *Reichswerke A.G. für Berg- und Hüttenbetriebe Hermann Göring* i przywrócono starą nazwę kopalni i szybów.

W 1945 r. w nowej Polsce kopalnię upaństwowiono i podporządkowano Rybnickiemu Zjednoczeniu Przemysłu Węglowego. Przywrócono polskie nazwy zakładu i szybów. Kopalnię jednak uznano jako nierozwojową i nie przewidywano większych inwestycji, zamierzając zakończyć eksploatację na poziomie 400 m gdyż do tej głębokości sięgały dwa szyby: „Kościuszko” - wydobywczy i „Głowacki” - materiałowy i zjazdowy. Pozostałe szyby już w latach wcześniejszych zostały zlikwidowane. W 1966 r. wydobyte wyniosło 966.400 t przy zatrudnieniu 2795 osób. Było to najwyższe roczne wydobyte w historii kopalni. Zasoby w polu górniczym kopalni były na wyczerpaniu. By przedłużyć jej żywotność, w 1958 r. przyłączono do niej pole dawnej kopalni „Szczęście Beaty” *Beatensglück* unieruchomionej w 1919 r.. Leżało ono po stronie północnej i należało dotychczas do kopalni „Rymer”. W 1962 r. dołączono z rezerwy RZPW leżące jeszcze dalej na północ pole „Jejkowice”. W latach 1960 - 63 na poziomie 400 m drążono w tym kierunku dwa równoległe przekopy. Jednak po dotarciu do uskoku piecowskiego roboty stanęły, gdyż jego przebicie okazało się niemożliwe. W 1964 r. rozpoczęto w Jejkowicach głębianie szybu peryferyjnego systemem mrozeniowym. Po osiągnięciu w 1966 r. docelowej głębokości 252 m, przystąpiono do wystrzeliwania komory podszybia. Podwójne wdarcie wody, która wypełniła prawie cały szyb, zniweczyło te prace. Dalszy los kopalni stanął pod znakiem zapytania. Jedynym ratunkiem było przyłączenie jej do sąsiedniej kopalni „Rydułtowy”, co nastąpiło 1 stycznia 1968 r.. Od tego czasu funkcjonowała jako „Ruch II” kopalni „Rydułtowy. Z ważniejszych wydarzeń należy wymienić połączenie podziemne z kopalnią „Rydułtowy” przekopem pochyłym z poziomu 400 m na poziom 600 m w 1970 r.; zgłębianie w 1977 r. szybu „Głowacki do 600 m; zgłębianie szybu „Kościuszko” do 600 m i uruchomienie wydobywania w 1988 roku. Dnia 11.08.1995 r. wyciągnięto ostatni wózek węgla szybem „Kościuszko” i zlikwidowano odrębny ruch na kopalni „Ignacy”. Tak zakończyła byt najstarsza kopalnia w regionie. Jej dalsze losy związane są z dziejami kopalni „Rydułtowy”.

Literatura i źródła: Adamczyk A., Kopalnia Węgla Kamiennego Hoym Ignacy 1792 - 1967 – 2011, Warszawa 2011.

Andrzej Adamczyk

Kopalnia „Mariahilf” została założona w 1858 r. przez Loebela Freunda, właściciela ziemskiego z Rybnika. Jej obszar zajmował wschodnią część gminy Biertułtowy. Roboty zaczęto od zgłębiania szybu nazwanego „Dorel”, w którym zainstalowano parową maszynę odwadniającą. W 1860 r. rozpoczęto wydobywanie. Wyrobiska były przewietrzane przez odwiert wentylacyjny. W 1863 r. rozpoczęto głębianie nowego szybu wentylacyjnego nazwanego „Rölle”. Miał on później zostać także wydobywczym. Obydwa szyby znajdowały się na terenie obecnych ogródków działkowych przy ulicy Mariackiej. W 1864 r. nastąpiła zmiana właścicieli. Kopalnię nabyło gwarectwo, do którego należeli bracia: Moritz, Luis i Simon Adlerowie, fabrykanci i kupcy z Żor oraz hrabia Fryderyk Węgierski (*graf Fridrich von Wengersky*), właściciel dóbr rycerskich w Pszowie. W celu zwiększenia wydobywania węgla przygotowano nowe pole eksploatacyjne. Zostało ono udostępnione po zgłębieniu kolejnego szybu w latach 1870-1873, któremu nadano nazwę „Graf Johannes”. Znajdował się on w miejscu obecnego Miejskiego Ośrodka Kultury przy ulicy Mariackiej. Szyb wyposażono w parowe maszyny: odwadniającą i wyciągową. Od 1874 r. był głównym szybem wydobywczym i odwadniającym kopalni. Z końcem lat 70. zasoby udostępnione szybem „Graf Johannes” były na wyczerpaniu. Spadało wydobywanie i zatrudnienie. Eksploatację prowadzono jeszcze do stycznia 1884 r., w którym zaprzestano wydobywania. Właściciele zdecydowali się na oddanie kopalni „Mariahilf” w dzierżawę nowej i prężnej kopalni „Emma”. Nastąpiło to na zebraniu gwarków obydwu kopalń odbytym w Rybniku 18.05.1885 r.. Umowę dzierżawną podpisali: Gerhard Mauve ze strony kopalni „Emma” oraz Fryderyk Węgierski i Simon Adler ze strony kopalni „Mariahilf”.

Literatura i źródła: Adamczyk A., Reden Mariahilf Biertułtowskie Kopalnie, Rybnik 2005 wydanie elektroniczne na stronie www.sbc.org.pl/dlibra

Andrzej Adamczyk

Kopalnia „Reden” została założona w 1841 r. przez mistrza murarskiego Józefa Heintze z Dębu (obecnej części Katowic). Znajdowała się w południowo zachodniej części gminy Biertułtowy, po południowej stronie kopalni „Hoym”. Eksploatację rozpoczęto w 1842 r. przy pomocy szybów: „Fund” przy obecnej ulicy Matejki i „Versuch” (szyb badawczy) przy ulicy Hallera. Następnie wydobywanie przeniesiono na północ, gdzie założono kolejne szyby. Wybierano pokład pozostawiony przez kopalnię „Hoym”. W 1844 r. eksploatację przeniesiono na zachód. Dla zabezpieczenia

wydobycia wyrobiska kopalni „Reden” połączono je upadową odwadniającą z najbliższym wyrobiskiem kopalni „Hoym”. Jednocześnie pomiędzy kopalniami zawarto umowę wspólnego odwadniania. Koszty utrzymania maszyny odwadniającej zainstalowanej w kopalni „Hoym” dzielono proporcjonalnie w stosunku do węgla sprzedanego przez obydwie kopalnie. Także według tej samej proporcji wyliczono ilość drobnego węgla, który kopalnia „Reden” dostarczała do opalania kotłowni kop. Hoym. Od 1848 r. kopalnia stała się własnością kupca Jakuba Dresdnera z Bytomia. Eksploatacja trwała w niej do 1851 r. W 1857 r. nieczynną kopalnię kupił Loebel Freund, właściciel ziemski z Rybnika. Ten sam, który założył kopalnię „Mariahilf”. W tym samym roku kopalnię ponownie uruchomiono. Wydobycie było jednak znikome i w 1858 r. je przerwano. Nieczynną kopalnię w 1859 r. nabyli: Albert Ehrmann z Cieszyna i kupiec Dawid Berger z Lipska. ponownie prowadzona była w niej eksploatacja węgla, która trwała do połowy 1863 r. i od tego czasu kopalnia znów była nieczynna. Kolejnym nabywcą kopalni został Polomsky z Raciborza, który kupił ją w 1867 r. i w tym samym roku uruchomił. Prace trwały 8 miesięcy i w 1868 r. kopalnia kolejny już raz została unieruchomiona. W 1869 r. przeszła na własność Józefa Pschikall’a z Hitzing obok Wiednia. Eksploatację rozpoczęto w 1870 r. od pogłębienia szybu „Versuch” i wyposażenia go w maszyny odwadniającą, wyciągową i kotłownię. Umieszczono je w murowanym budynku nadszybia, który znajdował się w miejscu obecnej stacji paliwowej k/ Biedronki przy ulicy Hallera. Do tego czasu kopalnia nie posiadała urządzeń mechanicznych. Urobek wyciągano ręcznymi kołowrotami, a woda spływała do kopalni „Hoym”. Od 1871 r. ruszyło wydobycie. Warunki pracy w cienkich i słabo przewietrzonych pokładach były bardzo uciążliwe, dlatego szyb „Versuch” nazwany został przez górników „Tropiciel” (od śląskiego słowa „tropić się” - męczyć się) Do czasów współczesnych potoczna nazwa szybu funkcjonuje wśród starszych mieszkańców Biertułów. Eksploatację w kopalni zakończono w 1874 r. i kolejny już raz zakład został unieruchomiony. Urządzenia szybowe zdemontowano i rozebrano komin kotłowni. Sam budynek przetrwał wiele lat. Ostatecznie został rozebrany w maju 2004 roku. Kolejna zmiana właścicieli nastąpiła w 1887 r.. Wtedy to wdowa po Józefie Pschikall, ponownie zamężna, Marietta Bachmayer z Wiednia, sprzedała kopalnię dwom gwarkom: dyrektorowi górnictwu Gerardowi Mauve z Rybnika i powiatowemu inspektorowi budowlanemu Moebiusowi z Gross Strehlitz (Strzelce Opolskie). Nowi właściciele przystąpili do budowy nowoczesnego zakładu górnictwa. Rozpoczęto od głębinienia dwóch szybów, usytuowanych przy północnej granicy nadania, blisko drogi z Biertułów do Rydułtów (obecnej ulicy Rydułtowskiej). Były to nowoczesne szyby z obudową murową. Nosiły nazwy „Reden” i „Szyb II”. Przy szybach powstały

obiekty potrzebne do funkcjonowania kopalni, takie jak nadszybia, budynki maszyn wyciągowych, kotłownia, warsztat mechaniczny i inne. W Niewiadomiu założono boczną kolejową, przy której zbudowano rampę załadunkową. Prowadziła do niej napowietrzna kolejka linowa, o długości 1700 m. Wydobycie ruszyło w 1892 r. Pokłady kopalni pocięte były licznymi uskokami co komplikowało eksploatację albo wręcz ją uniemożliwiało. Wydobycie i zatrudnienie malało. Kopalnia wymagała dalszych nakładów, których nie byli w stanie ponieść obecni gwarkowie. W związku z tym w 1897 r. część kuksów, prawdopodobnie ponad połowę, nabył hrabia Hugo Lazy Arthur Henkel von Donnersmarck. Od tego roku kopalnia przeszła pod zarząd jego przedsiębiorstwa o nazwie *„Bergwerks und Hütten-Industrie der Grafen Hugo, Lazy, Arthur Henckel von Donnersmarck-Beuthen”* z siedzibą w Carlshof (obecnie Kartuszwiec w Tarnowskich Górach). W 1898 r. kopalnia przeszła całkowicie na własność hrabiego Donnersmarck'a. Największe wydobycie osiągnięto w niej w 1902 r.. W kolejnych latach wydobycie znowu malało, gdyż do eksploatacji nadawał się jedynie pokład „Reden” o miąższości 1,3 m, a próby podjęcia eksploatacji w innych pokładach kończyły się niepowodzeniem. Z końcem marca 1905 r. kopalnia wstrzymała wydobycie. Było to kolejne i definitywne zakończenie ruchu kopalni „Reden”. Do 1908 roku trwały jeszcze prace likwidacyjne na terenie zakładu. Nieczynną kopalnię w 1909 r. nabyło Rybnickie Gwarectwo Węglowe *Rybniker Steinkohlen-Gewerkschaft* i przyłączyło do sąsiedniej kopalni „Emma” (Marcel). Przekopem połączono kopalnię „Reden” z wyrobiskami eksploatacyjnymi kopalni „Emma”. Szyb kopalni „Reden” został szybem wentylacyjnym zachodniego rejonu kopalni „Emma”. W tym charakterze przetrwał do początków lat 30. zeszłego wieku. Następnie urządzenia mechaniczne zostały zdemontowane, ale budynki i stalowa wieża szybowa pozostały. Zrąb szybu został przykryty stalową klapą. Pod sam koniec II wojny światowej nieczynny już szyb okrył się ponurą sławą. Stał się miejscem kaźni mieszkańców Radlina i okolicznych miejscowości. W pierwszej połowie lat 60 szyb został zasypany. Następnie przystąpiono do likwidacji budynków kopalnianych, przy czym komin kotłowni wysadzono. Z obiektów kopalni pozostał jedynie budynek przy ulicy rydułtowskiej, który do dnia dzisiejszego jest zamieszkały.

Literatura i źródła: Adamczyk A., Reden Mariahilf Biertułtowskie Kopalnie, Rybnik 2005 wydanie elektroniczne na stronie www.sbc.org.pl/dlibra

Andrzej Adamczyk

Kopalnia „Sylwester” regularne wydobywanie podjęto w niej po uzyskaniu nadania górniczego z dnia 28.09.1830 r. przez radcę ekonomicznego Karola Fryderyka Guno z Raciborza. Zostało potwierdzone przez naczelne władze górnicze w Berlinie 10.11.1830 r. Kopalnia otrzymała nazwę „Sylwester”. Natomiast pomiar pola górniczego i osadzenia kamienia granicznego miały miejsce 22.04.1831 r. Jej właścicielem był wówczas powiatowy urzędnik skarbowy dr Antoni Kremser oraz naczelnik tegoż urzędu Daniel Hoffmann, obydwaj z Rybnika. Kopalnie „Hoym” i „Sylwester” w 1834 r. połączono w jeden zakład o nazwie „Skonsolidowana Kopalnia Hoym w Biertułtowach” *Consolidirte Hoym-Grube bei Birtultau*. W 1832 r. gwarkowie kopalni „Sylwester” złożyli wniosek o nadanie nowego pola górniczego o nazwie „Francisca”. Otrzymali jego nadanie 4.11.1834 r. przez Królewsko Pruski Wyższy Urząd Górniczy w Brzegu i zgodnie z umową powiększyło ono obszar skonsolidowanej kopalni. Kamień graniczny tego nadania znajduje się w Izbie Regionalnej miasta Radlin. Skonsolidowana kopalnia leżała na terenie gmin Biertułtowy i Niedobczyce. Prace wydobywcze na polach górniczych kopalni „Sylwester” prowadzone były szybami kołowrotowymi o głębokości od 17 do 40. metrów o nazwach, m. in.: „Gustaw”, „Oscar”, „Helena”, „Sylwester”, „Oswald”, „Hoffmann”, „Kremser itd.” Dalsza eksploatacja była prowadzona w ramach skonsolidowanej kopalni.

Literatura i źródła: Adamczyk A., Kopalnia Węgla Kamiennego Hoym Ignacy 1792 - 1967 – 2011, Warszawa 2011, s. 22 – 24

Eryk Holona

Kopalnia „Carolus”. Kopalnia została założona w 1838 r., leżała na terenie Niedobczyc i Biertułtów i eksploatowana była w latach 1838-1841. Węgiel wydobywano szybami „Fund” oraz „Strachwitz” we wschodniej części obecnej ulicy Górnośląskiej (część niedobecka). Kopalnia nie posiadała urządzeń mechanicznych. Urobek wyciągano na powierzchnię za pomocą ręcznych kołowrotów. Od 1842 r. kopalnia była nieczynna. Jej ponowne uruchomienie miało miejsce w 1855 r. po nabyciu ponad połowy koksów (65) przez prof. dr Karola Kuha z Wojnowic. Wydobywanie prowadzono pogłębianym szybem na wschodnim zboczu Babiej Góry (część biertułtowska), który otrzymał nazwę „Carolus”. Jednak ze względu na złą jakość węgla pod koniec 1859 r. wstrzymano roboty i kopalnię unieruchomiono. Nieczynną kopalnię wydzierżawiła kopalnia „Hoym” na podstawie umowy z dnia 10.10.1868 r. Mogła ona prowadzić wydobywanie w obszarze kopalni „Carolus” uiszczając czynsz dzierżawny od wydobytego węgla. Od 1868 r. wyłącznym właścicielem kopalni „Carolus” był radca handlowy Fryderyk Grudmann, a następnie

jego spadkobiercy. Jej dalsze losy odnoszą się do dziejów skonsolidowanej kopalni „Hoym” + „Carolus”.

Literatura i źródła: Adamczyk A., Kopalnia Węgla Kamiennego Hoym Ignacy 1792 - 1967 – 2011, Warszawa 2011, s. 34 – 36

Eryk Holona

Kozielski Franciszek ur. 13.09 1875 r. w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Franciszka i Franciszki z d. Tomiczek. Tak jak wielu młodych Ślązaków wyjechał do Nadrenii Westfalii. Brał udział w różnorodnych formach życia narodowego Polonii westfalskiej. Po powrocie na Górny Śląsk był jednym z głównych działaczy propolskich w Radlinie. W lipcu 1917 r. za działalność propolską został oskarżony przez Niemców o zdradę stanu. Aresztowany przez niemiecką policję z Radlina. Został skazany przez sąd wojenny w Raciborzu i osadzony w więzieniach w Wodzisławiu, Raciborzu i Krawarzu Polskim (Krowiarki). Był członkiem POW. W czasach powstań śląskich i plebiscytu działał m.in. w Polskiej Organizacji Wojskowej, W 1920 r. był ławnikiem w radzie gminy, a od grudnia 1920 r. objął urząd naczelnika w Radlinie, który piastował do 14.06.1926 r. Ponownie został wybrany na urząd naczelnika 30.07.1927 r. W wyniku konfliktu z miejscowymi działaczami Polskiego Zjednoczenia Stronnictwa Chrześcijańskiego i pomówienia go o sprzyjanie Niemcom (w 1917 r.) 20.07.1928 r. został odwołany. Brał udział w powstaniach śląskich. W III powstaniu uczestniczył w walkach kompanii sztabowej z Obszar i kop. „Emma”. W latach międzywojennych był członkiem Narodowego Stronnictwa Robotników (Narodowa Partia Robotników). Związku Obrony Kresów Zachodnich. W latach 20. XX wieku pełnił funkcję prezesa Związku Górników filii górniczej w Radlinie. Od 1936 r. należał do Związku Byłych Więźniów Niepodległościowych. W czasie II wojny światowej został oskarżony przez Niemców o publiczne posługiwanie się językiem polskim i skazany na grzywnę w wysokości 30 marek. Zmarł 25.09.1951 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym kościoła p.w. MM w Radlinie (obecnie dzielnica Wodzisławia Śl.)

Literatura i źródła: www.tuwodzislaw.pl>2015/11/20>Muzeum-wzbogaciło się o nowe eksponaty/gazeta informator (20.04.2020 r.), E. Holona, B. Adamczyk, Radlin. Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 58. E. Holona, Twój Antenaci Radlin, Obszary i kop. „Emma”. Główny, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, Aneks 4, s. 5

Eryk Holona, Donata Pajók

Kozielski Izidor ur. się 10.05.1898 r. w Radlinie w pow. rybnickim, w części, która do 1.01.1869 r. miała własną kancelarię gminną (Radlin Dolny), w rodzinie Franciszka i Franciszki z d. Tomiczek . Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa. Przygotowywał się do zawodu ślusarza. Od 18 roku życia pracował w warsztatach mechanicznych koksowni w kop. „Emma”. Był członkiem POW Górnego Śląska. Uczestniczył w działalności gniazda „Sokół” oraz Towarzystwa Śpiewu chóru „Jadwiga”. Uczestniczył z nimi kampanii plebiscytowej Brał udział we wszystkich powstaniach śląskich. W wyborach komunalnych w 1929 r. został wybrany do rady gminy w Radlinie. Nie zmienił miejsca pracy w koksowni, w której był jednym z założycieli Chrześcijańskich Związków Zawodowych, a także przewodniczącym Rady Zakładowej od 1932 r. do wybuchu II wojny św. Wspierał bezrobotnych w staraniach o zatrudnienie w koksowni. 8.09.1939 r. po zakończonej pracy został aresztowany i odprowadzony do piwnicy Urzędu Gminnego w Radlinie. Następnego dnia odprowadzono go do więzienia w Rybniku, skąd przewieziono go do więzienia w Raciborzu. Był więźniem zakładów w Zgorzelcu i Rawiczu oraz KL Buchenwald. Wiosną 1940 r. przeniesiono go do KL Mauthausen, w którym zmarł 16.06.1941 r.

Literatura i źródła: J. Klistafa, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Kronika Koła Miejskiego ZBoWiD nr 4 Wodzisław Śl. – Radlin (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Wywiad – relacja wnuczki Stefanii Kolorz z d. Musiolik. E. Holona, B. Adamczyk, Radlin. Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 59.

Eryk Holona

Kozielski Józef ur. się 5.02.1910 r. w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Wincenta i Albiny z d. Kominek. P ukończeniu szkoły ludowej uczęszczał do gimnazjum w Rybniku w latach 1923 - 1931. Następnie studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Zarabiał na swoje utrzymanie, udzielając korepetycji. Uzyskał tytuł magistra filozofii z prawem nauczania w szkołach średnich. Po studiach, po krótkim pobycie i pracy w Mławie, przeniósł się do Rybnika. Od 1936 r. do wybuchu II wojny światowej pracował w Szkole Handlowej w Rybniku. W początkowym okresie okupacji przebywał u rodziców w Radlinie. Następnie

od 1.07.1940 r. pracował jako nauczyciel języka polskiego i religii w szkole powszechnej w Będzinie. Zaangażował się w działalność ruchu oporu. W wyniku dekonspiracji lokalnej komórki ruchu oporu został aresztowany 10.07. 1941r. Skazany na 3 lata więzienia wyrokiem Sądu Ludowego w Berlinie, odbywał karę w więzieniu w Bytomiu. Pracował w Hucie „Julian”, miejscu słynnej kaźni więźniów politycznych. Po roku katorżniczej pracy został przez lekarza uznany za niezdolnego do pracy. Orzeczenie nie było respektowane przez zarządcę więzienia i inspektora, którzy bezwzględnie egzekwowali nakaz pracy. Józef Kozielski kilkakrotnie tracił przytomność w drodze do pracy. 14.11.1942 r. nie wrócił z pracy o własnych siłach został przeniesiony przez współwięźniów. Na więziennym placu inspektor Lange rozkazał dwom strażnikom, w obecności wszystkich więźniów, zamknąć go w ciemnicy na pięciodniową głodówkę. 16.11.1942 r. wyciągnięto jego martwe ciało. Na prośbę rodziców zostało im ono wydane. Kozielski Józef nauczyciel – profesor szkoły średniej jest pochowany na cmentarzu parafii p. w. Marii Magdaleny w rodzinnym Radlinie.

Literatura i źródła: AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie (1874-1932) 14/443, sygn.38, s.25. L. Musiolik, Rybniczanie słownik biograficzny, Rybnik 2000, s. 87. S. Kędra, A. Szefer, Nauczyciele śląscy polegli i zamordowani w latach hitlerowskiej okupacji - Księga Pamiątkowa, Katowice 1971 r. s. 70. Zbiory J. Delowicza (w oparciu o Księgę Pamiątkową 50 lat I Liceum Ogólnokształcącego im. Powstańców Śl. w Rybniku), skor. 2.

Donata Pająk

Ks. Koźmicki Klaudiusz ur. się 27.09.1937 r. w Zabrze w rodzinie górnika Edgara i matki Franciszki z d. Bluszcz. Ojciec został wcielony do Wehrmachtu. Uczestniczył w walkach na froncie wschodnim, dostał się do niewoli rosyjskiej. Matka, razem z synem i młodszą córką, przeprowadziła się do domu rodziców w Radlinie - Biertułowach. Tam też w 1951 r. ukończył szkołę podstawową. Trudne warunki materialne zmusiły go do szybkiego wybrania zawodu. W l. 1951-1953 wyuczył się zawodu tokarza w Zasadniczej Szkole Zawodowo-Metalurgicznej przy Rybnickiej Fabryce Maszyn Górniczych w Rybniku. Od 1953 r. zaczął pracować w

Rybnickich Zakładach Naprawczych w Niedobczycach. Rok później rozpoczął naukę w Państwowym Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących w Raciborzu w trybie wieczorowym. W 1957 r. zatrudnił się jako górnik w kopalni „Rymer” w Niedobczycach. W 1958 r. zdał egzamin maturalny i zgłosił się do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Po ukończeniu kursu wstępnego dla alumnów w Tarnowskich Górach w 1959 r. rozpoczął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 14.06.1964 r. w katowickiej katedrze Chrystusa Króla z rąk bpa Herberta Bednorza. Po święceniach pomagał w parafii macierzystej, a następnie jako wikary w parafiach: Matki Bożej Bolesnej w Brzęczkowicach (1964-1968), św. Józefa w Józefce (1968-1971), św. Katarzyny w Woźnikach (1971-1974), św. Jadwigi w Chorzowie (1974-1977), Opatrzności Bożej w Zawodziu (1977-1979) i WNMP w Wiśle (1979-1983). Pracę proboszczowską napisał na temat parafii w Kończycach Małych i tamtejszego ruchu pielgrzymkowego. Ks. Klaudiusz był budowniczym kościoła p.w. Znalezienia Krzyża Świętego w Wiśle Głębcach. Kościół powstawał w latach 1981-1983, w okresie stanu wojennego przy współudziale 400 wiernych Jego częścią jest zabytkowa wieża z XVII wieku, pochodząca z kościoła w Połomii k. Jastrzębia Zdroju. Kościół poświęcono 12.06.1983 r., a w kwietniu 1984 r. powstała przy nim parafia. 25.06.1983 ks. Klaudiusz został ustanowiony proboszczem parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Sowicach k. Tarnowskich Gór. Również i tam podjął się dzieła budowy kościoła, który został poświęcony 03. 10.1993 r. przez bpa gliwickiego Jana Wieczorka. 29.05 2003 r. w uznaniu zasług został uhonorowany godnością dziekana honorowego. 1.09.2003 r. przeszedł na emeryturę. Zamieszkał w domu rodzinnym w Radlinie - Biertułowach, pomagał w pracy duszpasterskiej w rodzimej parafii WNMP. Zmarł 26.04.2015 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Biertułowach.

Literatura i źródła: Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku, E. Holona; Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułowach, Radlin - Biertułowcy 2000, s.117

Eryk Holona

Kuśka Augustyn ur. się 22.07.1894 r w Obszarach w pow. rybnickim w rodzinie Franciszka i Franciszki z d. Gąsior. Należał do aktywnych członków Związku Katolickich Robotników p.w. św. Józefa w Biertułtowach. Był współzałożycielem i członkiem zarządu, dyrygentem chóru „Jutrzenka, naczelnikiem gniazda „Sokoła” w Obszarach. Należał do POW Górnego Śląska. W trakcie III powstania śląskiego pełnił funkcje d-cy kompani z Obszar i kop. „Emma” - kompanii sztabowej 14 pułku piechoty (wodzisławskiego). W dniu wybuchu III powstania otrzymał rozkaz rozbrojenia policji niemieckiej zakwaterowanej w budynku I sypialni kop. „Emma”. Mianowany oficerem wywiadu zdał dowództwo Józefowi Musiolikowi. Po III powstaniu, ostatecznym ustaleniu granicy podziału Górnego Śląska podejmuje pracę w kop. „Römer Grube” w Niedobczycach. Nadal uczestniczy w działalności towarzystwa śpiewu i „Sokoła” oraz jest członkiem kopalnianej orkiestry. Od 1926 do 1939 r. pracuje na kolei na stanowisku kasjera na dworcu w Obszarach. 3.09.1939 r. został aresztowany i osadzony w piwnicy Urzędu Gminnego w Radlinie. Po kilku dniach został zwolniony, jednak już 11.11.1939 r ponownie go aresztowano i przewieziono do Wodzisławia, a następnie do więzienia w Rybniku, w którym był torturowany podczas wstępnych przesłuchań przez gestapo. W kwietniu 1940 r. został przekazany do KL Dachau, stamtąd w połowie grudnia do KL Auschwitz. Zmarł 5.09.1941 r. Miał 47 lat.

Literatura i źródła: J. Klistała Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Kronika Koła Miejskiego ZBoWiD nr 4 Wodzisław Śl. – Radlin (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), E. Holona, Twój Antenaci. Radlin, Obszary kop. „Emma”, Głóżyny, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 7,8 i Aneks 4, s. 5, E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do Dziejów, Radlin 2012, s. 228 i 235.

Eryk Holona

Ł

Lach /łach/ Alojzy ur. się 4.09.1878 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim, w rodzinie Franciszka i Karoliny z d. Nawrat, mieszkaniec Biertułtów. Ojciec braci Edwarda

i ks. Huberta. Miał 9 dzieci, w tym 6 synów. Po ukończeniu szkoły ludowej w Biertułtowach rozpoczął pracę w kopalni „Charlotte” w Rydułtowach, następnie w kop. „Römer Grube” w Niedobczycach i „Emma” w Radlinie. Należał wraz z braćmi Wilhelmem i Janem do Związku Katolickich Robotników p.w. św. Józefa, który krzewił pod kierownictwem znanego działacza Leopolda Zarzyckiego polskiego ducha poprzez śpiew czy literaturę. Rodzina Łachów czytała polską prasę, m. in. „Katolika” i „Posłańca” Służył w wojsku w Grodkowie i miał zaznaczone w książeczce wojskowej „Grospole” (wielki Polak). Ożenił się z Franciszką z d. Gojny. W 1942 r. za odmowę podpisania volkslisty, został wysiedlony z zajmowanego mieszkania. W 1943 r. podczas fali aresztowań w powiecie rybnickim aresztowano także rodzinę Łachów. Wywiezieni zostali do więzienia w Rybniku, a następnie do więzienia śledczego (Ersatzpolizeigefängnis) w Mysłowicach. W październiku 1943 r. przetransportowano Alojzego do KL Auschwitz. Przetrwał w obozie do końca jego funkcjonowania i był ewakuowany w tzw. „marszu śmierci” 16.01.1945 r. z Oświęcimia do Wodzisławia Śl., a stamtąd dostał się do KL Gross-Rosen i dalej do KL Mauthausen gdzie został rozstrzelany 28.03.1945 r. Miał 66 lat.

Literatura i źródło: Jerzy Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina). Archiwum rodzinne wnuczki Weroniki Kozielski z d. Lach.

Eryk Holona

Lach /łach/ Ewald , Edward ur. się 19.12.1910 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim, w rodzinie Alojzego i Franciszki z d. Gojny, starszy brat ks. Huberta Lacha. Naukę rozpoczął w niemieckiej szkole ludowej w Biertułtowach, a ukończył ją w polskiej szkole powszechnej, również w Biertułtowach. Od roku szkolnego 1925/26 kontynuował naukę w seminarium nauczycielskim w Mysłowicach. W latach 1933 – 1934 odbywał służbę wojskową w I Pułku Strzelców Podhalańskich w Nowym Sączu. Od II półrocza 1934 r. po odbyciu służby wojskowej kontynuował naukę w seminarium w Mysłowicach, w którym w następnym roku szkolnym (1935/36) złożył egzamin dyplomowy na nauczyciela szkół powszechnych. Pracę zawodową rozpoczął w Szkole Powszechnej w dzielnicy Rybnika, Piaski. Do czasu mobilizacji w sierpniu 1939 r. pracował w szkołach w miejscowościach Rydułtowy, Zebrzydowice, w tych ostatnich prowadził chór. 1.11.1938 r. został mianowany nauczycielem Szkoły Powszechnej w Turzy. Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r. na odcinku Osiek – Sandomierz. Po rozwiązaniu oddziału wrócił do Radlina 29.09.1939 r., pomagał ojcu w prowadzeniu gospodarstwa. Skierowany przez Arbeitsamt w Wodzisławiu Śl. do przymusowej pracy w Niemczech nie zastosował się do nakazu. Zmienił miejsce zamieszkania na Brzezie k. Raciborza. Zatrudnił się przy budowie i konserwacji torów przyfabrycznych k./Bytomia. W listopadzie 1939 r. po 5 miesiącach ciężkiej pracy zachorował i wrócił do domu Tak jak wcześniej pomagał ojcu w gospodarstwie oraz przez 3,5 roku udzielał w ramach tajnego nauczania lekcji gry na akordeonie oraz z przedmiotu matematyka. W tym okresie włączył się również w działania lewicowego ruchu oporu. Dnia 25.06.1943 r. został wezwany na gestapo w Rybniku w sprawie grupy narodowościowej (volkslisty). Wywierano na nim presję, by podpisał „volkslistę”, grożąc zesłaniem do KL Auschwitz. Mimo to listy nie podpisał, co skutkowało jego natychmiastowym aresztowaniem i przekazaniem do więzienia śledczego (Ersatzpolizeigefängnis) w Mysłowicach. Aresztowano nie tylko jego, ale również ojca i brata. W więzieniu, dzięki pomocy znajomych więźniów otrzymał pracę w warsztacie rymarsko - szewskim. Jej wykonywanie miało wpływ na warunki pobytu w więzieniu, m. in. otrzymywanie większych racji żywienia. Dzielił się nimi z przebywającymi w więzieniu ojcem i bratem oraz z innymi współwięźniami.. Po pół roku (20,12,1943 r.) został przetransportowany do KL Auschwitz i zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień z nr 16406. Przez cały okres pobytu w obozie wykonywał prace w różnych komandach roboczych. Grał na skrzypcach w obozowej orkiestrze,

którą wystugiwali się „esesmani” urządzając farsę powitania więźniów kolejnych transportów po przybyciu do obozu.. Mimo zachorowania na ospę przetrwał w obozie do końca jego funkcjonowania i był ewakuowany w jednej z kolumn w tzw. „marszu śmierci” z Oświęcimia do Wodzisławia Śl.. W Wodzisławiu więźniowie byli ładowani do wagonów towarowych - bydłęcych lub węglarek i wywożeni do Niemiec. Edward zaryzykował ucieczkę tuż przed odjazdem transportu, gdy miała miejsce wymiana eskorty SS (przeskoczył pod stojące obok wagony z węglem, wdrapał się do jednego z nich i ukrył). Wagony z więźniami odjechały w nocy 18.01.1945 r., a rano nadjechał pociąg osobowy do Rybnika i tym pociągiem Edward dostał się do przystanku kop. „Rymer” w Niedobczycach skąd drogą okrężną przedostał się do siostry mieszkającej w Niedobczycach i tam się ukrywał do wyzwolenia. Jak sam pisze w swoim życiorysie (4 wersje w arch. rodz.), ukrywał się również w Markłowicach. Po zakończeniu działań wojennych został zatrudniony w Szkole Powszechnej nr 1 w Niedobczycach, w której pracował do czasu powołania na stanowisko kierownika Szkoły Powszechnej nr 2 w Markłowicach od dnia 1.03.1948 r. Funkcję tę pełnił do 31.07.1972 r., to jest do czasu przejścia na emeryturę. W 1966 r. ukończył Studium Nauczycielskie w Raciborzu ze specjalnością gry na skrzypcach. Przez cały okres aktywności zawodowej, a także na emeryturze brał udział w pracy społeczno - politycznej oraz kulturalno - opiekuńczej pełniąc szereg funkcji. Jego zaangażowanie znalazło swoje odzwierciedlenie w przyznaniu mu nagród i odznaczeń. Posiadał m. in. „Złoty Krzyż Zasługi”, „Medal Zwycięstwa i Wolności” „Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski”. Zmarł 1.11.1993 r w Radlinie – Biertułtowach. Jest pochowany w rodzinnych Biertułtowach na cmentarzu parafialnym.

Literatura i źródło: Jerzy Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945, I. Pająk, Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz, Katowice 1998, s. 445, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Archiwum rodzinne córki Weroniki Kozielski z d. Lach Wywiad – relacja Korduli Nowak b. kierownik SP nr 2 w Markłowicach.

Eryk Holona

Ks. Lach /łach/ Hubert ur. się 5.09.1918 r. w Biertułtowach, pow. rybnickim w wielodzietnej rodzinie Alojzego i Franciszki z d. Gojny. Uczęszczał do szkoły ludowej w Biertułtowach oraz do państwowego gimnazjum w Rybniku, w którym w 1937 r. zdał egzamin dojrzałości. Po maturze studiował psychologię i filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W kontynuacji studiów przeszkodził wybuch II wojny światowej. Wraz z ojcem i dwoma braćmi został aresztowany i osadzony w więzieniu w Mysłowicach. W latach 1943-1945 był więźniem obozów koncentracyjnych Auschwitz (nr 188496) i Mauthausen-Gusen (nr 78392). Przeżył, wrócił z gruźlicą, często chorował na płuca. Po wojnie zdawał na farmację, ale na studia się nie dostał. W 1946 r. rozpoczął naukę w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie oraz studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studiował razem z ks. Franciszkiem Blachnickim, późniejszym założycielem Ruchu Światło – Życie. Święcenia kapłańskie przyjął z rak bpa Stanisława Adamskiego 25.06.1950 r. w kościele św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach. Rozpoczął posługiwanie duszpasterskie od zastępstwa wakacyjnego w Żyglinie i Boronowie. Następnie był wikariuszem w Lipinach Śląskich (do 1951) i Boguszowicach (do 1954), a potem, w latach 1954-1957, w Żyglinie jako adiutor (opiekun), Pszowie, Katowicach - Zawodziu, Borowej Wsi i Rydułtowach. Dalszą drogę kapłańską ks. Huberta wyznaczały posługi duszpasterskie: katechety w Rybniku (do 1960), wikariusza w Czechowicach-Dziedzicach (do 1962), obecnie diecezja bielsko-żywiecka) i administratora parafii w Lesznej Górnej (obecnie diecezja bielsko-żywiecka). Był zafascynowany literaturą piękną, religijną i filozoficzną. Sam napisał 20 powieści, z których trzy wydano drukiem, „Kajfas i Wysoka Rada”, „Prokurator” oraz „Dobry łotr – Dyzma”. Drukiem ukazały się również „Nowele obozowe” będące świadectwem warunków życia obozu koncentracyjnego. W latach 1968-1983 był kapłanem w klasztorze Sióstr Urszulanek w Rybniku. Po przejściu w 1983 r. na emeryturę posługiwał byłym więźniom hitlerowskich obozów koncentracyjnych przebywającym w Domu im. św. M. Kolbego w Węgierskiej Górcie. Ostatni okres życia spędził w Rybniku. Zmarł 8.06.2012 w szpitalu w Rybniku - Orzepowicach. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w rodzinnej miejscowości Biertułtowy

Literatura i źródło: A. Burda – Szostek i inni, Recepta na wytrwałość, (w:) „Gość Katowicki” z dnia 18.07.2010, nr 28/961, Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku,

Schematyzm Archidiecezji Katowickiej 1993, s. 520 i 661, Jerzy Kłistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945*.
Archiwum rodzinne bratanicy Weroniki Kozielski z d. Lach.

Eryk Holona

Lasota Alojzy ur. się w 1909 r. w Obszarach w pow. rybnickim w rodzinie Józefa i Luizy z d. Wojak. Po ukończeniu szkoły powszechnej i wyuczeniu się zawodu górnika, podjął pracę w kop. "Emma" w Radlinie. W 1930 r. odbył służbę wojskową w 43 pp w Dubnie na Wołyniu i tam też ukończył pułkową szkołę podoficerską w stopniu kaprała. Po odbyciu służby wojskowej ponownie zatrudnił się w kop. „Emma” w służbach ochrony kopalni. W pierwszych dniach okupacji został z pracy zwolniony. W styczniu 1940 r. zaangażował się w działalność ruchu oporu w szeregach ZWZ, później AK. W tym samym roku znalazł zatrudnienie w firmie "Ernst" z siedzibą w Radlinie - Biertułowach przy załadunku węgla ze zwałów kopalnianych. Pracował w niej również przy naprawie nasypów, torów i mostów kolejowych w pow. rybnickim. W 1942 r. mianowany został dowódcą III kompanii (biertułowskiej) w wodzisławskim obwodzie AK, miał pseud. „Grok”. Wciągnął do działalności konspiracyjnej czterech braci, a w mieszkaniu jego ojca organizowane były kursy wojskowe z zakresu pirotechniki. Kiedy Armia Czerwona w styczniu 1945 r dotarła na Śląsk, lokalne struktury AK zgodnie z rozkazem komendanta Jankego, podjęły działania mające na celu zabezpieczenie zakładów pracy przed zniszczeniem przez Niemców. Jednostki AK podległe A. Lasocie ochraniały obiekty kop. „Emma” w Radlinie. Został aresztowany 22.01.1945 r. W nocy z 22 na 23.01.1945 r. został prawdopodobnie wraz z nieustaloną do końca liczbą ofiar wrzucony do szybu „Reden”. Jego zwłok nie wydobyto 17.05.1945 r. W pomieszczeniu, w którym znajdował się włącz do otworu szybu znaleziono jego legitymację z fotografią (zwaną „Bezirkskarte 503”). Miał 36 lat. Jego symboliczną trumnę wraz z siedmioma pozostałymi z wydobytymi ofiarami, pochowano w państwowym pogrzebie w następnym dniu na cmentarzu parafialnym w Radlinie – Biertułowach.

Literatura, źródła: AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Biertułowach (1874-1932) 14/443, sygn. 37, s.159. P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina),

J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, (red.:) E. Holona, Radlin 2018, s.154-156. W. Kempa, AK na Śląsku w okresie przelomu, s. 105, (w:) „Siemianowicki Rocznik Muzealny” nr 11, Siemianowice Śl. 2012.

Eryk Holona

Ks. Lipa Franciszek ur. się 02.12.1908 r. w Dębju w pow. katowickim (obecnie dzielnica Katowic), w rodzinie Gotfryda i Adelheidy z domu Broll. W 1910 r. jego ojciec został zatrudniony na kopalni „Hoym” w Niewiadomiu na stanowisku kierownika ruchu maszynowego (*Maschinenwerkmeister*) i otrzymał mieszkanie służbowe przy kopalni początkowo w Niewiadomiu, a następnie w drugiej połowie lat 20. w domu urzędniczym w Biertułtowach, przy obecnej ulicy Sokolskiej. 13.04.1915 r. rozpoczął naukę w Katolickiej Szkole Ludowej w Niewiadomiu Górnym, do której uczęszczał tylko dwa lata.

Należał do uczniów uzyskujących oceny dobre i dostateczne. Z dniem 1.06.1917 r. rodzice przenieśli go do prywatnej szkoły żeńskiej w Rybniku, do której uczęszczał również chłopcy. W latach 1918 – 1921 uczęszczał do gimnazjum w Rybniku. Po powstaniu w nim polskiego gimnazjum w 1922 r., przeniósł się do Głubczyc, a od 1923 r. uczęszczał do gimnazjum w Bytomiu, w którym złożył egzamin dojrzałości w 1927 r. W tym samym roku podjął studia matematyczne w Gdańsku. Po dwóch latach porzucił uczelnię i przeniósł się na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego, na którym w latach 1929 - 1934 studiował filozofię i teologię. Od 15.03.1934 aż do święceń przebywał w alumnacie arcybiskupim we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 27.01.1935 r. w kaplicy seminarnej z rąk ks. kard. Adolfa Bertrama. Mszę prymicyjną odprawił dwa dni później (29.01.) w parafialnym kościele Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Biertułtowach. Ks. Franciszek Lipa z dniem 26.02.1935 r. został wikarym w parafii p.w. św. Marii Magdaleny w Jasionej (obecnie dekanat Leśnica. Jasiona jest sołectwem w gminie Zdieszowice w pow. krapkowickim) niedaleko Góry Świętej Anny. Po śmierci proboszcza, ks. Brunona Rakowskiego, w okresie od 22.10.1941 do 11.02.1942 był administratorem parafii. Stanowiska proboszcza nie przyjął z powodu choroby kręgosłupa w następstwie urazu, którego doznał jeszcze w czasach studenckich. Po objęciu stanowiska proboszcza przez księdza Jerzego Wesołego, ksiądz Franciszek ponownie został wikarym. Postępująca regresja sprawności poruszania się z biegiem lat osiągnęła taki stopień, że nie był w stanie na co dzień wypełniać obowiązków duszpasterskich. W 1957 r. musiał zrezygnować z pracy duszpasterskiej. Przeszedł na emeryturę, pozostał nadal na plebanii. Od 1959 r. poruszał się już tylko na wózku

inwalidzkim. Msze odprawiał w kaplicy na plebanii. Miał nadany od ks. prymasa przywilej zezwalający na celebrowanie mszy świętej na siedząco. Na 25. rocznicę święceń kapłańskich, w styczniu 1960 r. otrzymał tytuł dziekana honorowego. Do lutego 1962 r. opiekowała się nim jego matka, a po jej śmierci siostry zakonne. Ksiądz Franciszek Lipa zmarł 3.08.1965 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Jasionej.

Literatura i źródła: Archiwum Diecezji Opolskiej: Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej 21 (1966) nr 5, s.117 – 118; Teczka personalna ks F. Lipy. Haupt- Katalog der Kathol. Volks-Schule zu Ober Niewiadom Angelegt den 16 April 1912. Wywiady z krewnym i osobami, które znały rodzinę Lippów.

Andrzej Adamczyk

Ks. Lipa Henryk (brat ks. Fr. Lippy) ur. się 20.10.1912 w Niewiadomiu Górnym w pow. rybnickim w rodzinie Gotfryda Lipa i Adelheidy z domu Broll. Został ochrzczony 30.10. 1912 .r. w kościele parafialnym Matki Boskiej Bolesnej w Rybniku. Naukę rozpoczął w szkole w Radlinie na „Emie“, do której uczęszczał dwa lata. W latach 1922-30 pobierał nauki w prywatnej średniej szkole mniejszościowej Deutsche Privatgymnasium. W 1931 roku zdał egzamin dojrzałości dla eksternów typu humanistycznego. 1.10.1931 r. rozpoczął studia w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie , z którego odszedł 27.01.1934 r. do Konwiktu Teologicznego we Wrocławiu. Święcenia subdiakonatu otrzymał 30.01.1939 r., a kapłańskie (diakonatu) 30 lipca we Wrocławiu z rąk księdza arcybiskupa Adolfa Bertrama. Mszę Świętą prymicyjną odprawił 2 sierpnia w kościele parafialnym w Rudach. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii p.w. Trójcy Świętej we Friedlandzie (Korfantowie na Śląsku Opolskim). Po napaści w 1941 r. Niemiec na Związek Sowiecki, otrzymał powołanie do wojska niemieckiego (*Wehrmachtu*) i po przeszkoleniu sanitarnym został skierowany na front wschodni. Prawdopodobnie pełnił także funkcję kapelana wojskowego. Poległ 13.10.1941 r. w miejscowości Starica, około 180 km od Moskwy.

Literatura i źródła: Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, odpis dokumentu chrztu. Informacja z sekretariatu Rektora WSSD w Katowicach Obrazek z informacją o śmierci księdza, w posiadaniu autora. Urząd Stanu Cywilnego w Rybniku na podstawie księgi zgonów USC Friedland (Korfantów). Wywiady z krewnym i osobami, które znały rodzinę Lippów. Zaproszenie na mszę prymicyjną, kopia w posiadaniu autora.

Andrzej Adamczyk

Lubszczyk Paweł ur. się 17.12.1899 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Johanna i Johanny z d. Scheffczyk. Jak większość chłopców po ukończeniu szkoły ludowej w Bietułtowach znalazł zatrudnienie w kop. „Hoym – Laura” (od lipca 1922 r. „Hoymgrube”, a od 1.01.1925 r. kop. „Hoym” i od 4.09.1936 r. kop. „Ignacy”) w Niewiadomiu. Po I wojnie światowej zaangażował się w pracę kulturalno – oświatową w chórze i zespołach amatorskich. Brał udział w powstaniach śląskich, w III w szeregach II kompani (biertułtowskiej) w składzie I baonu 5 pułku rybnickiego. Do wybuchu II wojny św. nie zmienił miejsca pracy, także nadal uczestniczył w przejawach życia kulturalno – oświatowego, Występował m. in. z powszechnie znanym w środowisku lokalnym „komikiem” Adolfem Mandryszem członkiem Górnośląskiej Trupy Teatralnej „Gwiazda”. Podczas okupacji hitlerowskiej nadal pracował na kopalni. Dnia 28.04.1943 r. został wezwany na posterunek policji niemieckiej w Radlinie w celu podpisania volkslisty. Takowej nie podpisał. Został aresztowany i przewieziony do więzienia w Rybniku. 30.07.1943 r. został przekazany do KL Auschwitz i zarejestrowany jako więzień nr 131345. Z Auschwitz został przekazany do podobozu w Łągiszy, w którym został zatrudniony przy robotach ziemnych. Latem 1944 r. przeniesiono go do podobozu w Jaworznie. W styczniu 1945 r. w związku ze zbliżającym się frontem, ewakuowano więźniów. Paweł Lubszczyk przemieszczał się w pieszej kolumnie, która zatrzymała się na kilkudniowy postój w Kędzierzynie. Kiedy Armia Radziecka zbliżyła się do tej miejscowości esesmani oblali benzyną baraki, w których przebywali więźniowie a następnie je podpalili. Więźniowie ratowali się ucieczką z płonących baraków, a wtedy esesmani otworzyli do nich ogień z broni maszynowej. Wydarzenie, w którym zginął Paweł Lubszczyk miało miejsce 20.01.1945.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), E. Holona, Twój Antenaci, Radlin, Obszar i kop. „Emma”, Głóżyń, Biertułtowy /przed i podczas/ III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, Aneks 4, s. 9. B. Adamczyk, Leopold Zarzecki 1855 – 1929 160. rocznica urodzin zasłużonego dla sprawy polskiej, Ślązaka, górnik z Biertułtów, Radlin 2016, s. 42. AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Rydułtowach (1895-1937) 14/412, sygn.5.

Donata Pająk, Eryk Holona

£

łysek - Łunarzewski Marian ur. się 13.08.1907 r. w Raciechowicach w pow. myślenickim w rodzinie Franciszka i Kunegundy z d. Żak. Po szkole ludowej uczęszczał do gimnazjum w Myślenicach, a następnie do Męskiego Seminarium Nauczycielskiego w Krakowie, które ukończył w 1927 r. W gimnazjum przejawiał zainteresowania i uzdolnienia muzyczne. Skłoniło go to do nauki gry na skrzypcach i udziału w próbach i występach chóru gimnazjalnego. W seminarium

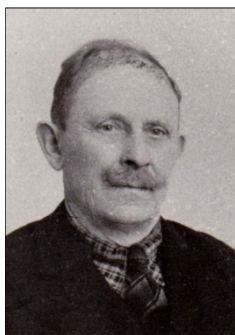
kontynuował edukację muzyczną. Pracę jako nauczyciel rozpoczął w szkole powszechnej w Nieboczowach, a od 11.09.1929 r. pracował w szkole powszechnej w Radlinie - Obszarach na stanowisku nauczyciela tymczasowego. W 1930 r. zdał egzamin kwalifikacyjny na nauczyciela w Radlinie. Wybuch II wojny światowej zastał go w rodzinnych stronach, w Komornikach. Po prawie 4 tygodniowej wędrówce na wschód wrócił 4.10.1939 r. do Raciechowic. Działał w strukturach ZWZ/AK w myślenickim obwodzie AK „Murawa”., ps. „Topór”. Dowodził oddziałem w sile 3 plutonów, złożonym z uciekinierów innych dzielnic Polski oraz mężczyzn z okolicznych wiosek, m. in.: Mierzenia, Krzesławic, Żyrośławic, Gruszowa, Komornik i Raciechowic. Był zatrudniony w urzędzie gminnym w Raciechowicach i wspólnie z pozostałymi pracownikami, członkami ruchu oporu, wykonywał zadania na rzecz myślenickiego obwodu ZWZ/AK. Od 1941 r. uczestniczył również w tajnym nauczaniu. Jeszcze podczas działań wojennych, w lutym 1945 r. za frontem wojsk sowieckich przenieść się na Śląsk. W Katowicach został skierowany do organizacji pracy Szkoły Podstawowej nr 2 w Czerwionce. 5.04.1945 r. M. Lysek powrócił do Radlina – Obszar i został nominowany przez inspektora Zygmunta Wrońskiego na stanowisko tymczasowego kierownika szkoły z zadaniem zorganizowania placówki. Reaktywował m. in. działalność chóru „Jutrzenka”. Czynnie popierał reaktywowanie harcerstwa w Obszarach udostępnił organizacji pomieszczenia szkoły na zbiórki oraz przekazał sprzęt obozowy, m. in. namioty, plecaki, menażki znalezione na poddaszu szkoły. Później został nominowany na stałe na stanowisko kierownika szkoły, którym był do przejścia na emeryturę w 1970 r. Był inicjatorem budowy nowej szkoły w Radlinie – Obszarach, członkiem Społecznego Komitetu Budowy Szkoły. Działacz kulturalno-oświatowy, animator ruchu muzycznego ziemi wodzisławskiej. W Okręgu Wodzisławskim Związku Śląskiego Kół Śpiewaczych, pełnił funkcję dyrygenta

okręgowego od 1930 r. oraz prezesa do 1970 r. W okresie powojennym, szczególnie w latach pięćdziesiątych przyczynił się do utrzymania działalności chórów okręgu wodzisławskiego. Autor wierszy i pieśni poświęconych pięknu regionu, z którym związał swoje życie zawodowe, a także płomiennych apeli do braci śpiewaczej. Był wielokrotnie przesłuchiwany, jak wielu innych akowców, w siedzibie UB w Rybniku. Okoliczności te wymusiły zmianę nazwiska na Łunarzewski, ale również wstąpienie do Stronnictwa Demokratycznego. Inspektorat doceniając wkład i dorobek Mariana Łunarzewskiego wydelegowały go na Wyższy Kurs Nauczycielski w Krzeszowicach, po którym powierzono mu funkcje zastępcy inspektora szkolnego. W końcowych latach pracy nie ominęły go następstwa wewnątrz partyjnych rozgrywek i środowiskowo ambicjonalne aspiracje działaczy w wyniku, których otrzymał nakaz przejścia na emeryturę w wieku 63 lat. W 1970 r. przeniósł się do rodzinnych Raciechowic. Zmarł 10.06.1971 r. Jest pochowany na cmentarzu w rodzinnych Raciechowicach. Dla uczczenia jego pamięci od 1989 r. co dwa lata organizowany jest Turniej im. Mariana Łunarzewskiego Okręgu Wodzisławskiego Śląskiego Związku Chórów i Orkiestr w dniu 11 listopada w Zakładowym Domu Kultury kop. „Marcel”, obecnie MOK w Radlinie.

Literatura i źródła: Śpiewak Śląski, rok XXXI nr 1-2 (282-293), styczeń-czerwiec 1992, Śpiewak Śląski, rok XXXIII nr 1 (290), 1994, M. Lapawa, Zarys dziejów Szkoły Podstawowej nr 4 w Radlinie – Obszarach, praca dypl. napisana pod kier. dra E. Holony, Opole 2001, E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do Dziejów, Radlin 2012, s.111-113, K. Dziuba (udostępnił), Biogram M. Łunarzewskiego. J. Łunarzewska, Pamiętnik Nauczycielki (opr., red. Leszek i Zyta Łunarzewscy), Australia 2013, s. 109-110, 113, 130. Adiustacja merytoryczna syna dra Leszka Łunarzewskiego.

Eryk Holona

M

Małeszczyk Jan ur. się 06.05.1885r. w Turzy Śl. w pow. rybnickim w rolniczej rodzinie Jana i Marianny z d. Grabiec. W 16 roku życia podjął pracę na kopalni „Emma” odległej o 6 km, do której chodził pieszo, później dojeżdżał rowerem. W 1902 r dla zarobku wyjechał do kopalni w Westfalii. Stamtąd dostał powołanie do czynnej służby wojskowej, zaś po jej ukończeniu wrócił do kopalni w Westfalii. Na Śląsk do pracy w kopalni „Emma” powrócił w 1908 r. W tym samym roku się

ożenił i zamieszkał na Obszarach . W 1913r. wyjechał ponownie do Westfalii wraz z rodziną. Włączył się w nurt życia polonijnego w mieście Herne, leżącym w Nadrenii Północnej-Westfalii. Działał w Związku Zawodowym Górników. Uczęszczał z rodziną na nabożeństwa polskie w Herne, abonował polskie gazety: „Wiarus” i „Gazetę Grudziądzką”. W trzecim dniu I wojny światowej został zmobilizowany i wysłany na front wschodni. W październiku 1914 r został ranny. W 1916 r. wrócił do pracy w kopalni w Westfalii. Po wojnie w lutym 1919 r. wrócił na Śląsk, do Obszar. Podjął pracę w kopalni „Emma”, bierze aktywny udział w pracy narodowej. W marcu 1919 r. wstąpił do POW. W Obszarach i Osiedlu „Emma” założył legalną polityczną organizację pod nazwą Stronnictwo Narodowe Robotników, od 1920 r. zwane Narodową Partią Robotniczą będącą pod wpływem poglądów Wojciecha Korfantego. Wspierał nowo powstałe polskie organizacje, m. in. gniazdo „Sokoła” oraz chór mieszany „Jutrzenka”. Był współorganizatorem pochodu 1-majowego w 1919 r., którego uczestnicy wzięli udział w manifestacji polskości w Rybniku. W I powstaniu śląskim 1919 r. brał udział w wykonaniu zadań plutonu z Obszar. W wyborach do Rad Gminnych 09.11.1919 r. został wybrany ławnikiem z listy Zjednoczenia Zawodowego Polskiego. W kwietniu 1920 r. powstaje w Obszarach Komitet Plebiscytowy, którego przewodniczącym ze strony polskiej został Jan Małeszczyk. Zorganizował strajk szkolny, za co oddany został pod sąd w Raciborzu. Rozprawa nie odbyła się z powodu wybuchu II powstania. Jan Małeszczyk brał w nim udział, a następnie w akcji plebiscytowej. W III powstaniu pełnił funkcje komendanta placu na kop. „Emma” oraz dowodził plutonem wartowniczym straży. Po powstaniu pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Likwidacyjnej w Obszarach i kop. „Emma”. Po przyłączeniu przyznanej Polsce części Górnego Śląska w gminach, m. in. w Radlinie,

powstają nowe rady. Jan Małaszczuk zostaje członkiem pierwszej rady w 1922 r. Funkcję radnego pełnił prawie we wszystkich kadencjach do 1939 r. W Związku Powstańców Śląskich był członkiem zarządu. Podczas okupacji hitlerowskiej pracował na Kopalni „Ema”, do 31.01.1940 r., kiedy to został zwolniony i otrzymał niewielką rentę. Podczas „palcówki” zadeklarował narodowość polską i został wpisany na listę czwartej grupy narodowościowej z notatką: pod opieką niemiecką. 02.03.1943 r. władze okupacyjne nakazały mu powrót do pracy w kopalni na powierzchni. Po zakończeniu wojny Jan Małaszczuk pozostał pracownikiem kopalni „Ema” (następnie „Marcel”) do 1958 r. Zmarł 27.07.1960r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Radlinie - Biertułtowach. Posiadał Śląski Krzyż Powstańczy i inne odznaczenia.

Literatura, źródła: E. Holona, Twoi Antenaci Radlin, Obszar i kop. „Emma”, Głóżyń, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 40. E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s, 58 i 59. P. Gleńsk, Obszary, Osiedle Marcel (teczka, maszynopis, zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). Kronika ZBoWiD, koło Obszary (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin)

Donata Pająk, Eryk Holona

Mandrysz Florian ur. się 4.05 1880 r. w Radlinie w rodzinie Franciszka i Joanny z d. Serwotka. Rodzice wyemigrowali w 1882 r. do Bottrop w Westfali (Niemcy). W wieku 14 lat Florian Mandrysz rozpoczął pracę w kopalni „Prosper”, w której pracował także jego ojciec. Równocześnie uczęszczał do Szkoły Górniczej w Bohum, która przygotowywała do pracy na stanowisko sztygara. Na takowym też po jej ukończeniu F. Mandrysz pracował.. Cały czas był związany z kołami polskiej emigracji. Należał do Towarzystwa Górnoślązaków, w którym pełnił funkcję męża zaufania. Od 1920 r. był członkiem Narodowego Stronnictwa Robotników. Florian wrócił do Polski w 1921 r., by poszukać pracy i mieszkania. Znalazł pracę w kopalni „Hoym-Laura” jako nadsztygar, co w ówczesnych czasach było wysokim i odpowiedzialnym stanowiskiem. Pół roku później w Poznaniu odbierał żonę i gromadkę dzieci, które zawiózł do rodziców żony na Pomorze. W 1922 r. zamieszkali w Niedobczycach na Bukowinie. Tutaj rodziły się jego kolejne dzieci. Zaangażował się w działalność społeczną w związku niesienia pomocy. Był członkiem zarządu Stowarzyszenia dla wspierania biednych współobywateli w Rybniku. Brał udział w organizacji „Zabaw Latowych”, m. in. 5.07.1925 r. pod hasłem „Święto Róż dla Starców i Młodzieży”.

W 1928 r. otrzymał odznakę honorową wraz z dyplomem Sympatyka Polskiego Komitetu Opieki nad Dzieckiem. Członek Polskiego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Woj. Śląskiego. W czasie II wojny światowej został zwolniony z pracy i wysiedlony wraz z liczną rodziną z zajmowanego mieszkania. Zamieszkał wtedy w innej części Niedobczyc, na Weronie. Po jakimś czasie podjął pracę w kopalni „Zbyszek” w Generalnej Guberni. Pod koniec wojny brał czynny udział w ratowaniu przed zniszczeniem mienia i urządzeń kopalni „Ignacy”. W 1945 r. otrzymał mieszkanie wraz rodziną w Radlinie na ul. Sokolskiej. W 1959 r. przeprowadził się wraz rodziną do własnego wybudowanego domu w Radlinie przy ulicy Rydułtowskiej. Wraz z żoną wychował 9 synów i 5 córek. Był czynny zawodowo w wieku 77 lat. Pracował jako dyspozytor na kopalni „Rymer”. Zmarł 13.10.1962 roku, jest pochowany na parafialnym cmentarzu w Radlinie - Biertułtowach.

Literatura, źródła: Genealogia rodziny Mandryszów, Rybnik – Niedobczyce 2002, wywiad – relacja praprawnuczki A. Serwotka.

Donata Pajk

Marszolik Franciszek ur. 2.12.1889 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Sylwestra i Franciszki z d. Połomski. Ukończył szkołę powszechną w Biertułtowach. Przed I wojną światową pracował w kopalniach: „Hoym – Laura” w Niewiadomiu, „Charlotte” Rydułtowach, i Römer Grube w Niedobczycach. Ożenił się w 1914 r. z Agnieszką z d. Kuban. Po I wojnie światowej włączył się do pracy propagandowej na rzecz przyłączenia Śląska do Polski. Stanowił postrach dla bojówkarzy niemieckich. Był członkiem Związku Robotników p. w. św. Józefa w Biertułtowach i dyrygentem istniejącego przy nim chóru „Słowiki”. Na jego wniosek 15.02.1920 r. chór usamodzielniał się i przekształcił w Towarzystwo Śpiewu „Słowacki”. Członek POW Górnego Śląska, uczestnik powstań śląskich. W III powstaniu był dowódcą 3 baonu 5 pułku rybnickiego. Po podziale Górnego Śląska na część polską i niemiecką był urzędnikiem celnym w Knurowie. Przed 1939 r. pracował w Hucie „Silesia” w Rybniku. W sierpniu 1939 r. pełnił służbę w Obronie Narodowej w Rybniku. We wrześniu ewakuował się na wschód. Udało mu się przedostać się do Rumunii. W październiku wrócił do Biertułtów. Kilka dni po powrocie, 4.11.1939 r. został aresztowany. Przez tydzień był więziony w piwnicy budynku dyrekcji kop. „Ema” zajmowanego przez Schutzpolizei (Schupo). Następnie przetrzymywany był w więzieniu w Wodzisławiu Śl., w którym poddawano go okrutnym torturom.

Skąd przekazano go do KL Dachau. Po krótkim pobycie w tym obozie, trafił do KL Mauthausen - Gusen i został zarejestrowany jako więzień nr 3028. Zmarł 27.06.1941 r.

Literatura i źródła: P. Gleńsk, Ofiary terroru okupanta hitlerowskiego 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego, zes.2 (zasoby Izby Regionalnej miasta Radlin), E. Holona, Twój Antenaci. Radlin, Obszary kop. „Emma”, Głóżyny, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 10. J. Kłistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, Kronika Koła Miejskiego ZBoWiD nr 4 Wodzisław Śl. – Radlin (zasoby Izby Regionalnej miasta Radlin). AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie (1874-1932) 14/443, sygn.17.

Eryk Holona

Matuszczyk Wincenta ur. się 26.02.1898 r. w Bottrop w Westfalii (Niemcy) w rodzinie Karola i Marcjanny, która w 1894 r. wyjechała z Wodzisławia do Nadrenii Północnej w poszukiwaniu lepszych warunków życia i pracy. Pięć lat p. zamążpójściu, w 1919 r. wraz z mężem, rodzicami oraz świekrami wróciła na Śląsk. Wincenta z mężem i dziećmi zamieszkała przy ulicy Mieleckiego w Radlinie. Jej mąż zaczął pracować na kop. „Emma”. Odzwierciedleniem ich uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej było m. in. sponsorowanie- fundacja ogrodzenia boiska klubu sportowego „ Błyskawica – Emma”. W latach 1925 – 1926 była słuchaczką w Szkole Położnych w Poznaniu. Po jej ukończeniu i rocznej praktyce objęła opiekę środowiskową nad przyszłymi matkami oraz tymi, które już pielęgnowały swoje narodzone dzieci w okręgu, który tworzyły miejscowości Radlin, Radlin II oraz Markłowice. Przyjmowała porody w domach, odwiedzała matki z noworodkami, służąc im pomocą i radą. W jej okręgu funkcjonowała Stacja Opieki nad Matką i Dzieckiem, która powstała w Radlinie w 1935 r. W zakresie realizowanych zadań zarówno ona jak i inne położne prowadziły wykłady z krzewienia higieny macierzyństwa i dziecka w okresie ciąży oraz w okresie niemowlęcym. Pracowała bez względu na warunki i czasy do momentu przejścia na emeryturę w 1962 r. Można ją było zawsze zobaczyć na rowerze i z dużą torbą z niezbędnymi akcesoriami, kiedy udawała się do matki oczekującej narodzin dziecka. Dzieci były przekonane, że przywozi w niej kolejne rodzeństwo. Jedne prosiły o siostrę lub braciśka, inne, by nie przynosiła nikogo, bo w domu jest ich dużo i nie ma co jeść. Po II wojnie światowej brała udział w pracach reaktywowanej Stacji Opieki

nad Matką i Dzieckiem, Była w niej jedną z czterech położnych, Brała udział w pracach komisji zdrowia od 26.09.1949 r. Należała do grona osób, dla których rodzina i praca stanowiły priorytetowe wartości. Z pomocą przyszło na świat kilkadziesiąt pokoleń mieszkańców Radlina. Wincenta Matuszczyk zmarła 8.11.1968 r. Jest pochowana na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura, źródła: Tekst życiorysu udostępniony przez B. Adamczyka. E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów. Radlin 2012, s. 173. H. Winkler, Wincenta Matuszczyk i Hebama, (w:) Pnioki, red.: K. Drewniak – Woryna, Radlin 2007.

Eryk Holona

Menzyk Józef ur. się 22.03.1876 r. w Radlinie – Głożynach w pow. rybnickim w rodzinie Ignacego i Franciszki z d. Strączek. Uczęszczał prawdopodobnie do szkoły ludowej w Radlinie mającej swoją siedzibę w budynku b. organistówki. Powstanie i rozwój kopalń węgla kamiennego w okolicy, tak jak w wielu przypadkach, miał wpływ na podjęcie pracy przez niego w jednej z nich. Józef Menzyk rozpoczął pracę w górnictwie w kop. „Charlotte Grube” w Czernicy. Dla lepszych warunków pracy, a także i płacy wyjechał do Nadrenii Północnej – Westfalii. Włączył się na miejscu do działań na niwie narodowej, brał udział w przygotowaniach i występach kołka teatralnego. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XIX wieku wrócił do rodzinnej miejscowości i ponownie podjął pracę w kop. „Charlotte Grube”. Wstąpił do Związku Katolickich Robotników p.w. św. Barbary w Radlinie. Brał aktywny udział w działalności sekcji teatralnej. Wspólnie z Janem Bochenkiem reżyserował sztuki teatralne, które były wystawiane w gospodach w samym Radlinie oraz w ościennych miejscowościach. W trakcie pracy uległ wypadkowi co uchroniło go przed udziałem w I wojnie św. Wstąpił do POW, był inicjatorem powstania chóru mieszanego „Gwiazda” w Głożynach. Pełnił funkcję przewodniczącego komitetu plebiscytowego w Głożynach. Podczas III powstania był dowódcą drużyny wartowniczej wykonującej zadania w zakresie zabezpieczenia porządku w tej części Radlina. Po zakończeniu działań pełnił funkcję przewodniczącego miejscowej komisji likwidacyjnej. Od 1920 r. do 1932 był członkiem Rady Gminy Radlin, a po przyłączeniu gminy Biertułtowy do obwodu gminy Radlin w 1932 r. był także radnym w nowo ukonstytuowanej radzie „Wielkiego Radlina”. Należał do grona założycieli Spółki elektryfikacyjnej z o. o. w Głożynach w 1924 r., która została zarejestrowana w sądzie wodziławskim

15.02.1927 r. Spółka brała udział w elektryfikacji prawie wszystkich ulic w Radlinie do 1939 r. Miał także swój udział w powstaniu pierwszej spółdzielni na ziemi wodzisławskiej, dokładnie 15.10.1925 r. w Biertułtowach, która przyjęła nazwę „Odrodzenie” na pamiątkę przyłączenia tej części Górnego Śląska do Polski. W chwili założenia liczyła ona 14 członków. Podczas II wojny św. w „palcówce” zadeklarował narodowość polską i został wpisany na listę czwartej grupy narodowościowej z notatką: pod opieką niemiecką. Był zobowiązany odprowadzać czynsz za własny dom do kasy niemieckiego powiernika. Po zakończeniu II wojny św. włączył się w realizację budowy kościoła w Radlinie – Głożynach. Kierował pracami komitetu budowy. Zmarł 11.10.1956 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Głożynach.

Literatura, źródła: P. Gleńsk, „Głożyny” (teczka, maszynopis, zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin), E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 57 -59, 162.

Eryk Holona

Michalski Jerzy ur. się 21 .09.1939 r. w Markłowicach w pow. rybnickim w rodzinie o tradycjach nauczycielskich - Pawła i Anny z d. Bula (Buła) Po ukończeniu szkoły podstawowej w latach 1953 - 1958 uczęszczał do Liceum Pedagogicznego w Rybniku. W tym samym okresie był uczniem Szkoły Muzycznej I stopnia w klasie nauki gry na skrzypcach. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości był słuchaczem Studium Nauczycielskiego w Raciborzu. W 1960 r. rozpoczął pracę zawodową na stanowisku nauczyciela muzyki w Szkole Podstawowej w Jastrzębiu Górnym. W następnym roku (1961) pracował w Szkole Podstawowej nr 10 w Rybniku, w której utworzył pierwszy w historii placówki chór uczniowski. Zdobywał z nim na międzywojewódzkich przeglądach chórów szkolnych wyróżnienia I i II stopnia. W latach 1961 – 1966 studiował w Państwowej Szkole Muzycznej w Katowicach na Wydziale Wychowania Muzycznego uzyskując tytuł magistra. W II połowie lat sześćdziesiątych związał swoje życie „muzyczne” z Domem Kultury w Radlinie. Przez 40 lat, w latach 1968 – 2009, był dyrygentem w różnych przedziałach czasowych chórów istniejących przy DK w Radlinie: „Echo”, „im. J. Słowackiego” oraz „Polonia”.

Pod jego batutą odniosły one wiele sukcesów. W latach 1977-81 pracował w Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. Następnie, w latach 1981 – 90, kierował Młodzieżowym Domem Kultury w Rybniku. W tym samym okresie, 1981 – 1982, pełnił funkcję dyrygenta Okręgu Rybnickiego PZChiO, a w latach 1982 – 1991 dyrektora artystycznego w Okręgu Wodzisławskim. Ponadto w latach 1993 – 1995 dyrygował chórem „Słowik nad Olzą” w miejscowości Olza. Poza działalnością muzyczną miał szereg innych pasji, m. in. był inicjatorem budowy Miasteczka Ruchu Drogowego przy SP nr 10 w Rybniku, którym się opiekował przez 21 lat. Przewodnik górski i terenowy. Należał do grona aktywnych działaczy PTTK, pełnił przez wiele lat funkcję przewodniczącego Komisji Turystyki Młodzieży przy Oddziale PTTK w Rybniku. Autor przewodników oraz współorganizator cyklicznych dziecięcych i młodzieżowych Konkursów Piosenki Turystycznej. Za swoją działalność Jerzy Michalski otrzymał wiele odznaczeń i wyróżnień. Został uhonorowany: Złotą Odznaką ZNP (1974), Złotą Odznaką „Zasłużony dla Rybnika” (1981), Złotym Krzyżem Zasługi (1982), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1991), odznaką Zasłużony Działacz Kultury (1985), Złotą Odznaką „Zasłużony w rozwoju województwa katowickiego” (1990), Złotą Odznaką z Laurem PZChiO (1997), Medalem Mikołaja z Rybnika (2005). Był laureatem I edycji wyróżnienia „Quality” Burmistrza Miasta Radlina (2003). Jerzy Michalski był osobą, charyzmatyczną, zawsze dostępną, z dużą dozą empatii i poczuciem odpowiedzialności za podopiecznych niezależnie od tego, do jakiej kategorii wiekowej należeli. Zmarł 26.03.2018 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Rybniku – Niedobczycach. 30.11.2019 r. w MOKu w Radlinie odsłonięto pamiątkową tablicę pamięci Jerzego Michalskiego.

Literatura, źródła: Folder, „Wspomnienie o Jerzym Michalskim” wyd. Stowarzyszenie Śpiewacze Chór Mieszany im. Juliusza Słowackiego w Radlinie, Radlin 2019. K. Dziuba, Kto jest kim w PZChiO, (w:) „Śpiewak Śląski” nr 55 (366)/ 2006.

Eryk Holona

Musioł Józef ur. 15.06.1901 r. w Markłowicach w pow. rybnickim, w rodzinie Pawła i Franciszki z d Fojcik. Ukończył szkołę powszechną Markłowicach. Do 18 r. ż. pracował w gospodarstwie swoich rodziców. Był członkiem POW Górnego Śląska. W okresie powstań z przerwami pracował na kop. „Emma”. Brał udział w wszystkich powstaniach śląskich. W III uczestniczył w walkach kompanii z Obszar i Kop. „Emma” przy zdobywaniu posterunku policji niemieckiej w tzw. Sypialni I kop. „Emma” oraz w bitwie na linii Olza – Buków. Do wybuchu II wojny światowej pracował na powierzchni w kop. „Ema”. Był zaangażowany w działalność społeczną, współpracował z naczelnikiem gminy Karolem Brandysem czy Józefem Różańskim. Czynn timer przeciwstawiał się różnorodnym przejawom działalności organizacji niemieckich. Dnia 2.09.1939 r.ostał aresztowany i umieszczony w piwnicy Urzędu Gminnego w Radlinie, a następnie 4.09.1939 r. przekazany do więzienia w Rybniku następnie w Raciborzu, Zgorzelcu, Rawiczu, skąd został przeniesiony do KL Buchenwald, w którym został zarejestrowany jako więzień z nr 9926. Od 16.10.1939 do 4.03.1940 r. był zatrudniony w tartaku w KL Buchenwald. Dnia 5.03.1940 r. został przekazany do KL - Mauthausen-Gusen (nr 2305). W wyniku interwencji mieszkańca Radlina, konfidenta organizacji niemieckich, którego wcześniej ostrzegł wbrew zasadom konspiracji, o zamiarze wymierzenia mu kary, został zwolniony z obozu 19.03.1941 r. Dwa razy w tygodniu musiał się meldować na policji. Po półrocznej rekonwalescencji w domu, pracował w firmach na terenie Radlina. Po wyzwoleniu pracował na kop. „Ema” (później „Marcel”), następnie jako administrator cegielni w Wodzisławiu – Maruszach do czasu przejścia na emeryturę w 1966 r. Był oddany pracy społecznej, opiekował się ubogimi i niepełnosprawnymi na terenie Radlina z ramienia PKPS. Należał do Koła ZBoWiD, był członkiem zarządu pełniącym wiele funkcji. Skarbnik zarządu społecznego komitetu budowy Parku im. ZBoWiD w Radlinie (od 28.10.1999 r. „Park Zbowidowca” został przemianowany na „Park im. Ofiar Szybu Reden”). Był odznaczony Śląskim Krzyżem Powstańcym, Gwiazdą Górnośląską, Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski. Zmarł 21.12.1982 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura i źródła: Kronika ZBoWiD Koła Wodzisław – Radlin nr 4 (zasoby Izby Regionalnej miasta Radlin), P. Glensk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego, zes.3 (zasoby Izby Regionalnej miasta Radlin), J. Klistala, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945., oraz wywiad – relacja K. Wnuka.

Eryk Holona

Musioł Karol ur. się 27.10.1905 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Jana i Janiny z d. Patas. Po ukończeniu ośmioletniej szkoły powszechnej zapisał się w 1919 r. do średniej szkoły handlowej w Wodzisławiu Śl. Naukę w niej przerwał i w latach 1920–1923 pracował w biurze dykcji kopalni „Fryderyk” w Gorzyczkach. Następnie kontynuował naukę w szkole handlowej, a po jej ukończeniu pracował w biurze rachunkowym kopalni „Blücher” (obecnie KWK ROW Ruch Jankowice) k/ Rybnika. Następnie do 1925 r. pracował w księgowości śląskiego Towarzystwa Apropowizacyjnego Spółce z o.o. W latach 1926 – 1939 był zatrudniony w Państwowej Fabryce Wyrobów Tytoniowych w Wodzisławiu. Pełnił też funkcję prezesa Okręgowego Związku Kół Śpiewaczych oraz wiceprezesa Zarządu Powiatowego OMP w Rybniku pierwszej kadencji od 1934 r. W 1940 r. przyjechał do krewnych żony mieszkających w Dąbrowie Niemodlińskiej. Zatrudnił się jako robotnik w Zakładach Celulozowo Papierniczych w Krapkowicach, później w młynie na terenie Dąbrowy. W 1941 r. Karol Musioł został powołany do Wehrmachtu. W 1944 r. uciekł na stronę aliantów, dostał się do obozu internowanych w Nadrenii, w następnym roku przewieziony został wraz z innymi Polakami do obozu w Chalon we Francji. Związał się wówczas z Wojennym Komitetem Organizacyjnym Powrotu do Domu. Po powrocie do kraju, jak wielu mieszkańców powiatu rybnickiego, wstąpił do milicji obywatelskiej. Pozostawał w jej szeregach 4 miesiące. Następnie wrócił do Dąbrowy Niemodlińskiej. Podjął pracę w gminie jako sekretarz. Wówczas też rozpoczął studia w Wyższym Studium Prawa Administracyjnego w Warszawie prowadzonego przez Ministerstwo Ziem Odzyskanych. Od 15.10.1949 do 16.06.1950 r. pełnił urząd burmistrza Wodzisławia Śląskiego. W 1950 r. został wybrany przewodniczącym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Niemodlinie. Stanowisko przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Opolu objął 18.11.1953 r. (w większości artykułów podaje się rok 1952) i piastował je do 1965 r., kiedy to na sesji MRN złożył rezygnację z zajmowanego stanowiska. Pod kierownictwem Karola Musioła dokonana się odbudowa i rozbudowa miasta. Długa jest lista jego zasług. Obok domów, mostów, kin (Stylowe –1959), Bolko – 1959, Kraków – 1963), teatru dla dzieci powstają ogród zoologiczny i zadbane zieleńce, publiczne sztuczne lodowisko, czy kryta pływalnia. Jest kojarzony z budową amfiteatru. Współorganizator Festiwalu Piosenki Polskiej w 1963 r. Od I Festiwalu witał gości i otwierał festiwale do 1981 r. Był inicjatorem i pomysłodawcą wielu przedsięwzięć, m.in. imprezy „Dni Opoli”,

podczas których zrodził się pomysł utworzenia Towarzystwa Przyjaciół Opola. Miasto w dużej mierze dzięki niemu stało się centrum życia kulturalnego i naukowego. Po rezygnacji z zajmowanego stanowiska nadal uczestniczył w życiu publicznym, głównie za sprawą TPO. Zajmował się opieką nad zabytkami, pamiątkami historycznymi i kulturalnymi Opola, inicjował akcje wydawnicze propagujące piękno miasta, organizował imprezy, odczyty, wystawy, konkursy itd. Zmarł 21.03.1983 r., a w nekrologach pojawiały się wpisy, że był to „Najsłynniejszy i najpopularniejszy opolanin doby powojennej”. Opole upamiętniło swojego wielkiego gospodarza nadając jego imię wielu obiektom na terenie miasta. Jego imieniem nazwano także szeregi instytucji publicznych. Karol Musioł jest pochowany w alei zasłużonych cmentarza komunalnego w Opolu – Półwsi.

Źródła i literatura: Leokadia Drożdż, Karol Musioł (1905–1983)–gospodarz Opola, (w:) T. II. Przywódcy – Bohaterowie – Wrogowie, red. Adam Dziurok i Bernard Linek, Wyd. IPN – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu o. w Katowicach – PIN IŚ w Opolu, Katowice – Opole 2017. II Sprawozdanie rocznie z działalności OMP za okres 01.01. do 31.12.1934 r., Katowice 1935, *Muzeum.wodzislaw.pl › wersja do druku (11.03.2020)*. Armia Krajowa i konspiracja poakowska na ziemi rybnickiej w l. 1942 – 1947, /red.:/ A. Dziurok, Rybnik 2004, s. 17

Eryk Holona

O

Obelisk pamięci żołnierzy 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej 6 DP Armii Kraków, poległych w boju granicznym w dniu 1.09.1939 r. w Radlinie Głóżynach. Idea ufundowania przynajmniej skromnej tablicy upamiętniającej to wydarzenie pojawiła się w okresie poprzedzającym przygotowania do obchodów 70 Rocznicy wybuchu II wojny światowej. Krąg HKS „Skaut” w Radlinie wystąpił z propozycją upamiętnienia tego wydarzenia do burmistrz miasta Radlina Barbary Magiery, która zadeklarowała wsparcie ze strony Urzędu Miasta.

Transport i nabycie granitowego głazu zaoferował b. harcerz z Głóżyn Aleksander Piejko. Zakupił stosowny głaz w kamieniołomach w Rogoźnicy na Dolnym Śląsku i własnym transportem przywiózł do Głóżyn. Podczas II wojny światowej istniał w Rogoźnicy obóz koncentracyjny Gross - Rosen, a kamieniołom był miejscem gehenny więźniów obozu. Obelisk znajduje się na wydzielonym terenie SP nr 3 po pfn. stronie ulicy J. Rymera. Posadowiony jest na podstawie granitowej, z której wznosi się głaz. Na frontowej stronie umieszczona jest tablica z czarnego marmuru z inskrypcją:

„ BÓJ W RADLINIE – GŁOŻYNACH

1 WRZEŚNIA 1939

Pamięci por. Tadeusza Kuplera

oraz

żołnierzy 20 Pułku Piechoty Ziemi Karkowskiej

6 DP Armii Kraków”

Radlin, 1 września 2009

Uroczystość odsłonięcia „Obelisku” miała miejsce 4.09.2009 r. Na ścianie frontowej podstawy obelisku widnieje napis: „ Wzniesiono staraniem Harcerskiego Kręgu Seniora „Skaut” przy wsparciu Urzędu miasta Radlin i Aleksandra Piejko”.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 55.

Błażej Adamczyk

Ochojski Paweł ur. się 19.03.1899 r. w Biertułowach w pow. rybnickim. Rozpoczął naukę w szkole ludowej w Biertułowach, a ukończył ją w tym samym budynku, w szkole przemianowanej na szkołę powszechną. Jak większość chłopców w tym czasie rozpoczął pracę w górnictwie w kop. „Hoym – Laura” w Niewiadomiu. Brał aktywny udział w działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, w którym prowadził akcję naboru do POW. W I i II powstaniu śląskim współpracował z dowódcą POW okręgu radlińskiego, Janem Skupniem. Po I powstaniu przed aresztowaniem przez Niemców uchroniła go matka, która ostrzegła go w porę o niebezpieczeństwie. Udało mu się wyskoczyć przez okno z rodzinnego domu. 18.08.1919 r. wraz z powstańcami: Ludwikiem Swobodą, Pawłem Weinerem, Józefem Ściernym, Franciszkiem Pysznym, Romanem Weinerem, Ludwikiem Ochojskim, Karolem Reznerem (wszyscy z Biertułów), uratował się przed obławą „Grenzschutzu” i wyruszył ku kordonowi granicznemu, by ująć na teren Polski. Wrócił do Biertułów po ogłoszeniu amnestii 1.10.1919 r. W II powstaniu z powstańcami grupy biertułowskiej wraz z będącymi pod jego dowództwem zarekwirował broń myśliwską (fuzję) wraz z amunicją dyrektorowi R. Wachmanowi. W okresie przygotowań do III powstania brał udział w przemycaniu broni z członkami miejscowej grupy POW z miejscowości Strumień i Pruchna. Osobiście przyniesiony przez niego karabin maszynowy przechowywał w budynku swoich rodziców. W III powstaniu pełnił funkcję dowódcy kompanii biertułowskiej (II kompanii, I batalionu pułku rybnickiego). Dowodził kompanią w potyczce z oddziałem żołnierzy włoskich w dniu 3 maja 1921 r. w Rydułowach oraz w likwidacji punktu oporu bojówki niemieckiej na zamku w Rzuchowie. Podczas walk o zamek zginął plut. Roman Prefeta, dowódca plutonu jego kompanii. Po zakończeniu III powstania Paweł Ochojski wrócił do pracy w kopalni „Hoymgrube” (1.01.1925 r. zmieniono nazwę na kop. „Hoym”, a 4.09.1936 r. na kop. „Ignacy”). W dniu 15.11.1932 r. Paweł Ochojski uległ ciężkiemu wypadkowi na kopalni. Po odbytych leczeniu, które trwało 27 miesięcy mógł poruszać się tylko na wózku inwalidzkim. Tydzień przed wybuchem II wojny św. zona wywiozła go w okolice Brzeska do swojej siostry. Mimo kalectwa miał kontakty z ruchem oporu. Starszy syn brał udział w akcjach miejscowego oddziału partyzanckiego. Ciężki stan zdrowia uniemożliwił mu powrót do Radlina – Biertułów. Zmarł 15.06.1945 r. Po ekshumacji jego zwłok staraniem powstańców kompanii biertułowskiej został pochowany 15.09.1946 r.,

wśród swoich, na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach. Był odznaczony m. in. Krzyżem i Medalem Niepodległości.

Literatura, źródła: P. Gleńsk, Biertułtowy, Powstania śląskie i plebiscyt (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin), J. Grzegorzek, Pierwsze Powstanie Śląskie 1919 r., Katowice 1935, s. 236. Monitor Polski nr 92/1932. Na podstawie materiałów biograficznych udostępnionych przez wnuczkę Halinę Zieleźny.

Eryk Holona

Olszewska Maria ur. się 25.03.1905 r. w Kołomyi w woj. lwowskim. Była córką urzędnika kolejowego. Podczas I wojny światowej wraz z rodzicami została ewakuowana na Węgry, a stamtąd jej rodzina przeniosła się do Wiednia. Po wojnie osiadła na 2 lata w Dziedzicach. Maria uczęszczała do gimnazjum żeńskiego w Dziedzicach – Czechowicach. W 1920 r. rodzina wróciła do Kołomyi. Maria rozpoczęła naukę w miejscowym Państwowym Seminarium Nauczycielskim, które ukończyła w 1925 r. Na zaproszenie stryja przyjechała na Górny Śląsk i pracę nauczycielki rozpoczęła w Lubomi w pow. rybnickim. Od 1930 r. rozpoczęła pracę w Radlinie, w szkole na „Emie” na stanowisku nauczyciela. W ramach opieki sprawowanej nad drużyną harcerską uczyła młodzież piosenek harcerskich i pieśni patriotycznych. Została zwolniona z pracy nauczycielskiej w listopadzie 1939 r. i pozbawiona służbowego mieszkania. Zamieszkała przy rodzinie Jana Skowronka w Głożynach. Była przez mieszkańców Radlina bardzo szanowana i wspierana materialnie. Wraz z żoną Erwina Skowronka, Gertrudą, zaangażowała się w działalność konspiracyjną, pełniła funkcję łączniczki w Inspektoracie Rybnickim ZWZ. Aresztowana 13.04.1942 r. i więziona w Radlinie, w Rybniku, a następnie przekazana do KL Auschwitz od 11.07.1942 r. (nr 8575), pomimo starań swojej siostry Janiny (Berezowskiej – Węgrzeckiej), zamieszkałej przed II wojną światową w Radlinie, czynionych u miejscowego funkcjonariusza NSDAP Piwonia, który obiecał jej pomoc za cenę przyjęcia narodowości ukraińskiej. Ponieważ odmówiła, nie podjął żadnych kroków aby zadośćuczynić jej prośbie i Maria pozostała nadal w KL. Tak jak i wiele innych więźniarek zachorowała w obozie na tyfus. Zmarła 15.12.1942r.

Literatura i źródło: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego 1939/45 z terenu b. powiatu wodzisławskiego, Zeszyt 2 /zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina/.

Donata Pajk, Eryk Holona

P

Ks. Palarczyk Franciszek proboszcz parafii biertułtowskiej od 15.08.1925 r. do 24.02.1961r. Budowniczy kościoła p.w. WNMP w Biertułtowach, Urodził się 26.08.1887 r. w Baranowicach w rodzinie Józefa, dzierżawcy majątku ziemskiego i Katarzyny z d. Turocha. Po ukończeniu szkoły ludowej w Baranowicach uczęszczał do gimnazjum w Pszczynie i w Gliwicach. Ukończył je 16 marca 1909r. Następnie podjął studia (od 27.04. 1909 – 10.06/1912) na Wydziale

Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Należał do tajnych organizacji akademickich młodzieży polskiej ze Śląska. Święcenia kapłańskie. przyjął z rąk ks. kardynała Geoga Koppa 21 czerwca 1913r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Wokomorowie na Łęczycach Dolnych. Następnie był wikarym w Bielszowicach (od 4 października 1913), Krapkowicach w powiecie opolskim (od 16.03.1914) i w Lipinach (od 12.06. 1915). Brał czynny udział w działalności narodowej na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski. Z tego powodu dotknęły go szykany i został przeniesiony do parafii w Szobiszowicach (od maja 1919). Do Lipin powrócił tego samego roku po uwzględnieniu przez kurię wrocławską petycji polskich parafian oraz organizacji polskich. Od lutego 1921 r. kierował tam 300-osobowym Towarzystwem Oświaty na Górnym Śląsku im. św. Jacka. Był kapelanem powstańczym. Zabiegał po podziale Śląska (1922) o zgodę Administracji Apostolskiej dla Polskiego Śląska na pozostanie w Lipinach i mianowanie go w nich proboszczem. Jednak 03.09.1924 roku został mianowany lokalistą w Biertułtowach z zadaniem utworzenia nowej parafii. W uznaniu osiągnięć w pracy duszpasterskiej w trudnych warunkach, otrzymał 10.12.1924 r. nominację na proboszcza w powierzonej lokali. Z jego osobą są związane wszystkie przedsięwzięcia dotyczące budowy kościoła (1926-1928). Był odznaczony Złotym Krzyżem *Pro Ecclesia et Pontifice* (1930) oraz Krzyżem *Virtuti Militari* Brał czynny udział w życiu społecznym, był zatroskany pogarszającą się sytuacją materialną robotników w dobie kryzysu lat 30. Po wybuchu II wojny światowej wskutek donosów kilku parafian o orientacji proniemieckiej 9.11.1939 został aresztowany przez gestapo. Więziono go w Wodzisławiu Śląskim i Rybniku. Po zwolnieniu, 15.03.1940, zabroniono mu powrotu do parafii. Przebywał więc w Rybniku, a po otrzymaniu nakazu wysiedlenia katowicki wikariusz generalny skierował go do diecezji krakowskiej (15.08.1940). Do końca wojny mieszkał

u chłopa w Zalasowej. Na swoją parafię wrócił 01.05.1945. Wobec przedłużającego się pobytu za granicą przedwojennego dziekana dekanatu rybnickiego, ks. Tomasza Reginka, został tymczasowo dziekanem (14.08.1946). Z godności tej zrezygnował 23.12.1954 r., ale wikariusz kapitulny, ks. J. Piskorz, mianował go dziekanem honorowym, a 27.10.1955 r., z okazji konsekracji katedry w Katowicach, radcą duchownym. Kilka dni przed powrotem biskupów katowickich z wygnania został 25.10.1956 kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej. Było to wyrazem uznania dla ofiarności jego parafii na rzecz budowy katedry w Katowicach. W ostatnich latach życia często chorował. W czasie jego choroby substytutem był wikary ks. Alfons Chmiel, a podczas jego urlopu ks. Lucjan Wawrzyńczyk. Ks. Franciszek Palarczyk zmarł 24.02.1961r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w kaplicy, którą sam wybudował z wiernymi, zastępczym kościele, miejscu jego instytucji na proboszcza (15.08.1925).

Źródła i literatura: Słownik biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku, (red.): M. Pater, Katowice 1996, s. 309, E. Holona; Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Radlin - Biertułtowy 2000, s.92 -94, Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku, E. Holona, Kalendarium parafii WNMP w Biertułtowach, CD /Izba Regionalna miasta Radlin/.

Eryk Holona

Park im. Leopolda Zarzeckiego

jest położony po wsch. stronie ulicy P.I. Rogozina w sąsiedztwie SSP nr 2 w Radlinie - Biertułtowach na terenie b. placu targowego. W jego centralnym miejscu dnia 30.09.1928r. odsłonięto Pomnik Powstańców Śląskich ufundowany ze składek społecznych. W 1937r. dnia 11 listopada podczas pierwszych obchodów państwowego narodowego święta niepodległości w wyniku zabiegów b. członków Koła „Eleusis” w Biertułtowach oraz Związku Powstańców Śląskich w Radlinie targowisko nazwano „Placem im. Leopolda Zarzeckiego”, oddając hołd pamięci zasłużonego dla Radlina, Ślązaka - górnika z Biertułtów, niestrudzonego działacza sprawy polskiej. Podczas II wojny światowej, po zburzeniu Pomnika Powstańców Śląskich, okupacyjne władze administracyjne

Radlina utworzyły na placu park z rabatami kwiatowymi i ścieżkami. Po zakończeniu II wojny 03.05.1946r. pomnik Powstańców wrócił na dawne miejsce. Nazwa „Plac im. Leopolda Zarzeckiego” w narracji okresu jedynie słusznego ustroju zniknęła z obszaru pamięci społecznej. W jakiejś mierze przyczyniło się do tego przeniesienie pomnika przez władze Wodzisławia Śl. bliżej ulicy P.I. Rogozina w 60. rocznicę III powstania śląskiego w 1981r. Dopiero po zmianach ustrojowych, w drugim roku samostanowienia o sobie, uchwałą Rady Miasta Radlin z dnia 28.10.1999r. b. „Plac im. Leopolda Zarzeckiego” nazwano „Parkiem im. Leopolda Zarzeckiego”. W I dekadzie XXI wieku w centralnej części utworzono plac zabaw dla dzieci. Pod koniec II dekady XXI wieku władze Radlina podjęły decyzję o przeniesieniu pomnika na jego pierwotne miejsce oraz o przywróceniu historycznego wizerunku orła. Park na powrót odzyskał rangę miejsca lokalnych i państwowych uroczystości. Jego centralnym punktem jest Pomnik im. Powstańców Śląskich odsłonięty ponownie 3 maja 2019r.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 137

Eryk Holona

Park Leśny im. Powstańców Śląskich powstał na terenie tzw. „Królewioka”, b Rybnickiego Lasu Królewskiego, będącego własnością Nadleśnictwa Rybnik. Teren lasu w latach 1920 - 1921 był miejscem ćwiczeń grup bojowych (powstańców) DOP (Dowództwa Obrony Plebiscytu). Główne wejście do parku prowadzi z ulicy Rybnickiej po jej wsch. stronie, pod wiaduktem nad trakcją kolejową z Rybnika do Wodzisławia Śl. i dalej do Chałupek. Czas jego powstania nie jest dokładnie znany z uwagi na brak dokumentacji. W oparciu o przeprowadzone wywiady należy przypuszczać, że powstał w okresie zabiegów o pozwolenie na budowę szkoły na terenie wspomnianego kompleksu leśnego. Społeczny Komitet Budowy nowej szkoły podstawowej na Obszarach zawiązał się w latach 50. XX wieku. W jego składzie m. in. byli Franciszek

Chromik (przewodniczący) oraz kierownik szkoły na Obszarach Marian Łysek alias Łunarzewski. Mimo usilnych starań przez wiele lat nie uzyskano zgody Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach na budowę szkoły. Dopiero zaangażowanie się osób spoza grona członków komitetu, wsparcie naczelnika miasta Radlin Alfreda Kuczoka oraz wicewojewody katowickiego Stanisława Kiermaszka pochodzącego z Radlina, a także członków Związku Weteranów Powstań Śląskich grupy miejscowej Obszary, przyniosło pozytywny efekt. Zgoda została udzielona. Budowę szkoły rozpoczęto 28.05.1963r. Fakt udziału wojewody katowickiego, gen. Jerzego Ziętka, w uroczystości otwarcia szkoły (29.08.1965r.) może nasuwać skojarzenie, że grupa miejscowa ZWPŚl. i władze Radlina uzyskały aprobatę władz w sprawie nadania nazwy dla kompleksu leśnego „Park im. Powstańców Śląskich”. Z relacji wynika, że gen J. Ziętek udał się na uroczystość otwarcia szkoły właśnie przez bramę prowadzącą do parku od ulicy Rybnickiej. Można więc założyć, że park powstał w latach 1963 – 1965, na co wskazuje fakt przygotowania terenu pod budowę szkoły oraz jej otoczenia. Dla zmotoryzowanych istnieje parking na ulicy Wiosny Ludów, przy której jest usytuowana restauracja „Leśna Perła”. Jej istnienie zostało zaplanowane w projekcie zagospodarowania parku. Park był miejscem uroczystości z okazji 1 Maja, 22 Lipca oraz licznych festynów i imprez sportowych organizowanych przez Urząd Miasta przy wsparciu Koksowni „Radlin” i KWK „Marcel”. W latach 90. został zapomniany, zmiany w nim nastąpiły w I i II dekadzie XXI wieku. Urządzono w nim plac zabaw dla dzieci, instalację parku linowego, ścieżki edukacyjne, boisko do piłki nożnej i koszykówki. Tym samym stał się kompleksem rekreacyjno – wypoczynkowym.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 138 – 139

Donata Pajqk, Eryk Holona

Park im. Ofiar Szybu Reden

W 1969 r. zarząd koła Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich i Północnych w Radlinie dla upamiętnienia ofiar szybu „Reden” podjął uchwałę dotyczącą założenia w miejscu kaźni parku pamięci imienia „ZBoWiD”, budowy pomnika oraz kawiarni, w której miała zostać utworzona Izba Pamięci. Z inicjatywy zarządu w tym samym roku zawiązał się społeczny komitet budowy wymienionych obiektów. Komitet liczył 16 członków, z którego wyłoniony został zarząd w składzie:

Karol Oleś - przewodniczący,
Hieronim Czaja - z-ca przewodniczącego,
Adam Tomczyk - sekretarz,
Józef Musioł – skarbnik.

Pozostali członkowie komitetu wywodzili się z grona ZWPŚI oraz liderów pracy społeczno – patriotycznej z poszczególnych dzielnic Radlina. Autorką planu zagospodarowania przestrzennego była architekt Felicja Barska. Prace ziemne, przygotowanie terenu, budowę dróg dojazdowych, schodów wykonało Przedsiębiorstwo Dróg Publicznych z Rybnika. Wiercenia geologiczne w miejscu pod budowę pomnika wykonało Przedsiębiorstwo Budownictwa Węglowego z Rybnika. Oświetlenie całego parku oraz kawiarni wykonała kop. „Marcel” pod kierunkiem członka komitetu Józefa Mencnera. W szeregu pracach brali udział również inni członkowie komitetu, Edmund Rupik, (?) Migas. Projekt zazielenia parku wykonała (?) Więcek z Zakładu Zieleni miasta Wodzisławia Śl. Budynek kawiarni oraz izby pamięci zaprojektował Norbert Lach z Rybnika, wykonawcą budowy był Zakład Remontowo – Budowlany z Rybnika. Otwarcie obiektu miało miejsce w 25.04.1973r. w ramach obchodów miesiąca pamięci narodowej.

Źródło: Kronika Koła ZBoWiD w Obszarach

Uchwałą Rady Miejskiej Radlina z dnia 28.10.1999r. „Park Zbowidowca” został przemianowany na „Park im. Ofiar Szybu Reden”. Na terenie parku funkcjonowała Izba Pamięci, (do 1981r.), restauracja „Wiarus”. Obecnie, po nabyciu jej budynków przez osoby prywatne i ich przebudowie, znajduje się tutaj restauracja PUB Kręgielnia „FENIKS”. Park przylega do ulicy Jana Matejki i figuruje pod takim adresem.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 135 – 136

Eryk Holona

Pieczka Jan ur. 4.02.1899 r. w Makoszowach k/Zabrza w rodzinie Karola i Franciszki z d. Godzierz. Był członkiem POW Górnego Śląska, między II a III powstaniem był funkcjonariuszem policji plebiscytowej w Strzelcach Op. oraz w Opolu. Podczas trzeciego powstania był w sztabie batalionu Karola Brandysa. Jego zadaniem było zaopatrzenie batalionu w broń. Po powstaniach i ustaleniu granicy na Górnym Śląsku, służył w policji w Niedobczycach potem w Cieszynie, a od 1928 r. do drugiej wojny światowej w Radlinie. Gdy hitlerowcy wkraczali do tej miejscowości, przebywał w komendzie policji, obserwował przejazd kolumny wojsk niemieckich. Podjął próbę ucieczki z pozostałymi funkcjonariuszami w kierunku na Żory przez Jankowice. Pod Żorami zostali zatrzymani przez zmotoryzowany patrol niemiecki. Oddali broń, informując, że są członkami straży ochrony kolei. Jeszcze tego samego dnia po powrocie do domu został w godzinach wieczornych aresztowany. i uwięziony w piwnicy Urzędu Gminnego w Radlinie. 4.09.1939 r. wraz z trzema innymi policjantami z posterunku w Radlinie (Laryszem Adolfem, Janem Polokiem oraz Maksymilianem Cieślikiem) został przewieziony do więzienia w Rybniku, następnie do Raciborza, Zgorzelca, Rawicza, a stamtąd do KL Buchenwald. Po trzech miesiącach został przeniesiony do KL Mauthausen i tam pracował w kamieniołomach. Po dziesięciu miesiącach pobytu w obozie został zwolniony 22.06.1940 r. Powróciwszy do domu, podjął pracę w kop. „Ema” w Radlinie i pracował w niej do zakończenia okupacji. Od 1945 - 1956 r. był kierownikiem Referatu Społeczno - Politycznego w Urzędzie Gminnym w Radlinie. W latach 1957 – 1964 pracował w obsłudze pomp w kop. „Marcel” (b. kop. „Ema”). Zmarł 26.07.1974 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Biertułowach. Był odznaczony: Powstańczym Krzyżem Zasługi i Gwiazdą Śląską, Medalem Niepodległości, Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski.

Literatura i źródła: P. Glensk; Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego, zesz.3 (zasoby Izby Regionalnej miasta Radlin), J. Klistała; Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945.

Eryk Holona

Pluta Franciszek ur. 19.11.1909 r. w Bottrop w Westfalii w rodzinie Franciszka. W marcu 1918 r. wrócił z rodzicami na Śląsk do Biertułtów . W latach 1922 – 1930 uczęszczał do Państwowego Gimnazjum w Rybniku. Po maturze pracował na poczcie w Rydułtowach. 1.10.1932 rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Poznańskiego, kończąc je w 1937 r. z roczną przerwą (1933-1934) na służbę wojskową w podchorążówce piechoty w Zambrowie. Nie znalazł zatrudnienia w szkolnictwie, objął posadę urzędnika w starostwie w Tarnowskich Górach. We wrześniu 1939 r. ewakuował się wraz personelem na wschód, dotarł do Lwowa. W grudniu 1939 r. wrócił do domu rodziców w Biertułtowach, w którym ukrywał się do wiosny 1940 r. Był poszukiwany. By uniknąć aresztowania, z pomocą swoich braci i zaprzyjaźnionego maszynisty kolejowego, z którym wystąpił w obsadzie parowozu jako palacz, przedostał się do Krakowa. Podjął pracę na kolei. Działał w studenckiej organizacji ruchu oporu i w konspiracyjnych strukturach ZWZ/AK. Został aresztowany wraz z narzeczoną Anielą Musiolik przez gestapo i osadzony w więzieniu na Montelupich w Krakowie. Po nieludzkich torturach, podczas których nie zdradził danych organizacyjnych, wywieziono go do KL Auschwitz, w którym został zarejestrowany jako więzień z nr 112725. Po krótkim okresie pobytu w KL Auschwitz, 14.04.1943 r. przetransportowano go do KL Mauthausen – Gusen i tam otrzymał nr obozowy 48620. W Gusen zachorował na płuca i został umieszczony w szpitalu obozowym. Na trzy dni przed wkroczeniem wojsk alianckich 22.04.1945 r. wraz z pozostałymi chorymi obozowego szpitala został uśmiercony przez zagazowanie.

Literatura i źródła: Księga Pamiątkowa Państwowego Gimnazjum i Liceum w Rybniku 1922-1947, 1947 r., s. 40, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego, zesz.2 (zasoby Izby Regionalnej miasta Radlin), L. Musiolik, Rybniczanie słownik biograficzny, Rybnik 2000 r., s. 138, J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945. Słownik biograficzny.

Eryk Holona

Pluta Leon ur. 20.06.1917 r. w Bottrop /Westfalia – Niemcy/ w rodzinie Franciszka. Rok później wrócił z na Śląsk z rodzicami, którzy zamieszkali w Biertułowach. Syn powstańca śląskiego Franciszka Pluty, reemigranta z Niemiec, brat Franciszka. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1931 r. rozpoczął pracę w handlu, dokształcając się w szkole zawodowej. Aktywny harcerz-przyboczny DH im. Władysława Jagiełły, członek Kręgu Harcerzy Starszych przy szczepie im. A. Małkowskiego w Radlinie – Biertułowach. Do wybuchu II wojny św., a także przez kilka pierwszych jej miesięcy był zatrudniony w Spółdzielni Spożyców „Odrodzenie” w Biertułowach. Członek konspiracyjnej organizacji harcerskiej „Towarzystwo Orła Białego w Radlinie. W 1940 r. został przez Arbeitsamt skierowany do pracy przymusowej w miejscowości Blachownia - do robót ziemnych. Tam wstąpił do GL - organizacji zbrojnej Polskiej Partii Robotniczej. W 1943 r. samowolnie opuścił firmę, w której dotychczas pracował i wstąpił do oddziału partyzanckiego, który prowadził swoją działalność na terenie woj.: dąbrowskiego i krakowskiego. W lutym 1944 r. wraz z kolegą rozbroili przypadkowo napotkanego „schupoka”, którego puścili wolno. Obydwaj zostali przez niego rozpoznani na terenie Będzina i aresztowani na dworcu kolejowym. Osadzono go w więzieniu w Sosnowcu na Ostrej Górcie. Po zajęciach w dniu 28.04.1944 r. w Sławkowie, w których zginął przesiedleńca Michael Seibert, został wraz z uczestnikami akcji skazany na śmierć wyrokiem niemieckiego sądu w Katowicach. Zginął w Sławkowie 15.05.1944 r., w publicznej egzekucji wraz z pięcioma Polakami, uczestnikami ruchu oporu. W Sławkowie na tzw. Walcowni upamiętniono to wydarzenie w formie Pomnika Pamięci.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), B. Adamczyk, Harcerskie Zbliżenia cz. II, Rydułtowy 2010 r., s. 76. M. Cabak, Związek Harcerstwa Polskiego w Radlinie w l. 1939 – 1949, (praca dyplomowa, maszynopis, nap. pod kierunkiem prof. J. Chlebowczyka, Filia Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie 1975).

Eryk Holona

Polnik Paweł ur. się 18.11.1888 r. w Radlinie – Głożynach w pow. rybnickim w rodzinie Jana i Albiny z d. Marszolik. Ukończył szkołę ludową w Głożynach w 1902 r. W wieku 16 lat zaczął pracować na kop. „Emma”, na której był zatrudniony do 1930 r. Od 1931 r. do 1945 r. pracował w kop. „Anna” w Pszowie, a po II wojnie św. na Kop. „Marcel” do czasu odejścia na emeryturę. W 1906 r. wstąpił do Związku Katolickich Robotników p. w. św., Józefa w Biertułtowach. Brał udział w przedstawieniach sekcji teatralnej związku. Członek POW, uczestniczył w I i II powstaniu, wykonując zadania w ramach zabezpieczenia i rozbrajania posterunku niemieckiej policji - „sipo”. Uczestniczył w kampanii plebiscytowej, ochraniał wiece polskie. W III powstaniu walczył w szeregach kompanii głożyńskiej pod dowództwem Augustyna Szczotoka. W okresie międzywojennym brał udział w działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Związku Powstańców Śląskich, Towarzystwa Śpiewu „Słowacki”, Polskiego Związku Zachodniego oraz Ligi Morskiej. Członek ZBoWiDu (koło Biertułtowy) oraz Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Uczestniczył również w pracach komisji zdrowia MRN w Radlinie. Posiadał odznaczenia: Brązowy Krzyż Zasługi, Śląski Krzyż Powstańczy, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski oraz Medal 50 Rocznicy Powstań Śląskich. Paweł Polnik zmarł 25.06.1976 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura, źródła: Kronika koła ZBoWiD koła nr 4, Wodzisław – Radlin

Eryk Holona

Pomnik - mogiła górników tragicznie poległych w pożarze w kopalni „Emma” (ob. KWK „Marcel”) 7 grudnia 1913 roku na cmentarzu parafii p.w. Marii Magdaleny w Wodzisławiu Śl. – Radlin II

Mogiła - pomnik 8 górników tragicznie poległych w pożarze w kopalni „Emma” (ob. „Marcel”) 7 grudnia 1913 r. należy do najstarszych obiektów upamiętnienia mieszkańców Radlina, którzy odeszli nagle

tragiczną śmiercią. Byli to Jan Chromik, Bernard Dzierżęga, Wincenty Kabut, Jan Dzierżęga oraz Józef Wolny. Pozostali mieszkali w granicach obecnego miasta - Antoni Porwoł w kolonii „Emma”, Maciej (Mateusz) Brachmański w Głożynach, Ferdynand Wodecki w Obszarach. Pomnik został postawiony – ufundowany przez kopalnię „Emma”. Brak jednak danych dotyczących daty odsłonięcia pierwszego pomnika oraz autora projektu. Można przypuszczać, że bryła pomnika nie została zmieniona, chociaż wykonywane były prace konserwacyjne. M. in. napisy w języku niemieckim zmieniono na język polski w 25 rocznicę (1938 r.) tragicznych wydarzeń. Dnia 8.12.1938 r. jedyny ocalały górnik, Teofil Pawlica, uczestniczył w nabożeństwie żałobnym w Radlinie. We wspomnieniach mówił, że Gwarectwo ustawiło (czy tylko został odnowiony ?) nowy pomnik. Wtedy też dokonano zmiany nazwy z kop. „Emma” w napisie na „EMA”, obowiązującej od 1936 r. Inskrypcja na tym pomniku upamiętniała Pracowników Kopalni „Ema”. Obecny napis - Górnikom Kopalni „Ema” -

został umieszczony na pomniku w trakcie jego odnowienia, według rozmówców w latach 50 lub 60, przez kopalnię „Marcel”. Zostało wtedy naniesione także jej logo, w którym występuje nowa nazwa „Marcel” /kop. „Ema” od 1949r. „Marcel”/. Zmiana inskrypcji mogła być spowodowana niewiedzą na temat jej faktycznego brzmienia od 1938 r., a także tym, że inskrypcja ta została zniszczona podczas II wojny światowej. Pomnik umiejscowiony jest w kwaterze ogrodzonej metalowym płotem z murowanymi słupami po wsch. stronie głównej alei cmentarza. Jego obelisk tworzą wznoszące się ku górze na podstawie kolejne elementy. U dołu płyta graniastosłupowa z umieszczoną na niej tablicą z szarego marmuru, na której u góry widoczny jest napis: „Którzy zginęli w katastrofie.

Dnia 7.12.1913”. Poniżej wpisane są nazwiska poległych górników, po nich wpis „Cześć ich Pamięci Zarząd Kopalni Ema”, Na samym dole widnieje logo kopalni „Marcel”. Całość stanowi ciąg dalszy inskrypcji: „Górnikom Kopalni EMA”, wpisanej na płycie z białego marmuru umocowanej na elemencie znajdującym się nad płytą. Podstawę kamiennego krzyża będącego zwieńczeniem pomnika - mogiły stanowi gzyms z odwróconym ukosem schodkowym wychodzący poza obręb marmurowej tablicy, na którym umieszczony jest symbol górniczy „Pyrlik i Żelosko”. Opiekę nad

pomnikiem sprawują uczniowie SP w „Radlinie Dolnym” oraz mieszkańcy Wodzisławia Śl. – Radlina II, Marian Gościński i Lucjan Bugla.

Literatura, źródła: Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 62

Eryk Holona

Pomnik - mogiła pamięci powstańców śląskich na cmentarzu parafii p. w. Marii Magdaleny w Radlinie II

Droga do niego prowadzi aleją główną do kaplicy, od niej w kierunku półn./wsch. widoczny jest pomnik. Na mogile pokrytej granitową płytą wznosi się dwukondygnacyjny obelisk z takiego samego materiału. Jest w jakimś stopniu podobny do kamiennych kapliczek dwukondygnacyjnych. Na ukosie schodkowym podstawy stoi pierwsza

kondygnacja bez jakiegokolwiek napisu. Z niej również ukosem schodkowym wznosi się druga kondygnacja w formie kolumny zwężającej się ku górze, zwieńczona ostrym stożkiem. Na jej frontowej płaszczyźnie umieszczona jest metalowa tablica, na której znajduje się symbol krzyża, pod nim napis „R.i.P”, poniżej w półkolu umieszczono inskrypcję „Poległym Powstańcom na pamiątkę”, ś. p. oraz nazwiska poległych z datą urodzenia i śmierci na polu walki. Pomnik nagrobny ufundowali powstańcy z Obszar i Kopalni „Emma”, z Radlina oraz Głożyn w 1924 r. Został postawiony i odsłonięty w 1925 r. Poświęcił go proboszcz ks. Jan Ruta. Upamiętnia siedmiu powstańców z parafii radlińskiej poległych w III powstaniu śląskim. Czterech z nich: Ferdynand Pająk i Franciszek Klimek z Obszar, Jan Placek z Głożyn oraz Józef Głombik z Radlina jest pochowanych na radlińskim cmentarzu. Dwóch, Ludwika Pojędę i Wiktora Kiermaszka, pochowano na cmentarzach pod Górą św. Anny, natomiast Jana Tomalę w Raciborzu. Trzy lata później (7.10.1928 r.). została odsłonięta i poświęcona marmurowa tablica ku czci poległych powstańców z obwodu grup miejscowych Radlin i Głożyny. W uroczystości uczestniczyli Członkowie Związku Powstańców Śląskich na czele z prezesem grupy Radlin, Pawłem Brawańskim, prezesem grupy Głożyny,

Augustynem Szczotkiem, Ludwikiem Rygorowiczem, naczelnikiem Wydziału Oświecenia Publicznego Urzędu Województwa Śląskiego, ks. Janem Rutą, proboszczem parafii p. w. Marii Magdaleny w Radlinie II. W pierwszych dniach okupacji powstańcy z grupy miejscowej Radlin Związku Powstańców Śląskich pod osłoną nocy zdemontowali tablicę pamięci i ukryli ją z pomocą grabarza w świeżym grobie. Po zakończeniu wojny (1945r.) tablicę pamięci ponownie przymocowano do ocalałego obelisku. W roku 1950 została wymieniona na tablicę metalową.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 51-52

Eryk Holona

Pomnik - mogiła żywcem wrzuconych do szybu „Reden” na cmentarzu parafii WNMP w Biertułtowach

Znajduje się na wysokości kamiennej kapliczki - pierwszego krzyża cmentarnego przy głównej alei na płn. od niej. Jest to właściwie kwatery o wymiarach 4m x 4m. Ogrodzenie tworzą ozdobne metalowe słupki (h - 1/2m) z uchwytami na łączące je łańcuchy. Pomnik jest umieszczony w środkowej części kwatery. Wznosi się

na podwyższonej podstawie i ma kształt zbliżony do krzyża. Na górze ramienia pionowego jest usytuowany relief – odwzorowanie symbolu kaźni. Poniżej na ramieniu poprzecznym widnieje inskrypcja: „CZEŚĆ POLEGŁYM BOHATEROM ŻYWCEM WRZUCONYM DO SZYBU REDEN PRZEZ ZBIRÓW HITLEROWSKICH”. Od frontu i po obydwu stronach pomnika umieszczone są metalowe stelaże do zniczy. Obecny wygląd pomnik uzyskał w ramach realizacji programu opieki nad zabytkami przez Wydział Urbanistyki i Inwestycji Urzędu Miasta Radlin w roku 1995.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 59

Eryk Holona

Pomnik na cmentarzu parafii Niepokalanego Serca Maryi w Radlinie - Głożynach

Pomnik (cenotaf) ufundowany przez mieszkańców Głożyn w 1957r. upamiętnia poległych i pomordowanych za wolność Ojczyzny. Jest usytuowany przy głównej alei cmentarza po stronie wsch. za kaplicą cmentarną. Zajmuje kwaterę o wymiarach 4 x 4m ogrodzoną niskim ozdobnym metalowym płotkiem. W jej środkowej części wzniesiono pomnik. Na jego pionowej, schodkowej kolumnie umieszczonej na płycie w górnej części dwuspadowej widnieje, odwzorowanie Krzyża Bojowników Śląskich bez dat na ramionach, a także występują na odznaczeniu (1921, 1939, 1945). Pod nią na tablicy z bocznymi kolumnkami ulokowany jest napis: „ W DOWÓD POLEGŁYM I POMORDOWANYM BOHATEROM ZA WOLNOŚĆ OJCZYZNY” – „CZEŚĆ ICH PAMIĘCI”. Poniżej podstawa kolumny jest scalona z płytą nagrobka. Od frontu i po obydwu stronach pomnika umieszczone są metalowe stelaże do zniczy. Obecny wygląd pomnik uzyskał w ramach realizacji programu opieki nad zabytkami przez Wydział Urbanistyki i Inwestycji Urzędu Miasta Radlin w roku 1995.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 61

Eryk Holona

Pomnik Ofiar Szybu „Reden”

Znajduje się w parku „Ofiar Szybu Reden”, upamiętnia osoby, które żywcem zostały wrzucone do jego czeluści w ostatnich miesiącach II wojny światowej. Dnia 16.05.1945 r. pracownikom kop. 'Ema' udało się wydobyć ciała Franciszka Kina, ur. w 1909r. w Skrzyszowie, górnika kopalni "Ema" działacza PPS, Alojzego Lasoty, ur. w 1909r., górnika, członka Armii Krajowej, Stanisławy Białej, mieszkankę Popielowa, jej córkę Henryki Białej oraz

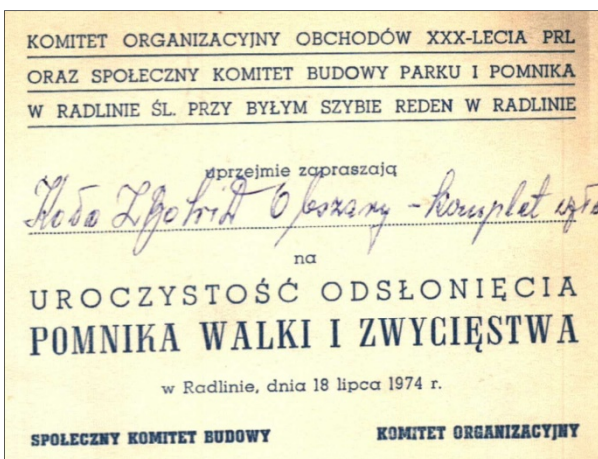
Marty Hała z Markłowic, a także Żydówki, uciekinierki z marszu oświęcimskiego ukrytej przez Ukrainki (więźniarki - robotnice skoszarowane w gospodzie Słaniny), którą zadenuncjował u władz dozorca Woźnica oraz niezidentyfikowanego mężczyzny. Do pozostałych ofiar nie można było dotrzeć, bowiem ciała wpłynęły do chodników także zalanych wodą tak jak szyb. Wcześniejszymi formami upamiętnienia miejsca kaźni były: krzyż, na skrzyżowaniu jego ramion umieszczona była korona z drutu kolczastego, a także z inicjatywy Koła Związku Młodzieży Socjalistycznej postawiona 22.07.1958 r. tablica pamięci (cokół oraz tablicę rozebrano w 1970 r. podczas budowy parku).

Źródło: Kronika Koła ZBoWiD w Obszarach

Krzyż przeniesiono na pobocze ulicy Rydułtowskiej w okolicy przystanku PKS./MPK. Po jakimś czasie, prawdopodobnie w I połowie lat 70. XX wieku, zniknął z przestrzeni Radlina. Formą upamiętnienia była także tablica pamięci na ścianie restauracji „Wiarus”, umieszczona na niej z datą 1.05.1973 r. Obecny pomnik jest czwartą formą upamiętnienia ofiar szybu „Reden”. Został odsłonięty 18.07.1974 r. w ramach obchodów XXX - lecia PRL, potwierdzają to daty na frontowej ścianie cokółu, 1939, 1945 i 1974.

Pomnik został zbudowany według projektu rzeźbiarza Zygmunta Brachmańskiego pochodzącego z Radlina, obecnie mieszkańca Katowic – Piotrowic. Nazwa pomnika, „Walki i Zwycięstwa”. usytuowana jest na ściankach niskiego cokołu, z wnęką na kwiaty, ustawionego przed pomnikiem w odległości ok. 5mb. Pomiędzy cokołem,

a pomnikiem nie była usytuowana jakakolwiek tablica w chwili jego odsłonięcia. Obecna tablica między cokołem a pomnikiem została posadowiona na ramie w latach dziewięćdziesiątych. Dopiero po nabyciu zniszczonego budynku restauracji - kawiarni „Wiarus” przez prywatnego nabywcę, zdecydowano o przeniesieniu tablicy przed pomnik z zachowaniem napisu. Nazwa dzisiejsza Pomnika została mu nadana po przemianach politycznych w ostatniej dekadzie lat dziewięćdziesiątych. Na cokole pozostawiona jest nazwa pierwotna. Ks. prałat Alfred Włoka, proboszcz parafii WNMP w Biertułtowach, wytyczył trasę procesji teoforycznej (Bożego Ciała - 30.05.1991 r.) tak by zakończyła się na terenie b. kopalni „Reden”. Przy czwartym ołtarzu odprawił Mszę św. w intencji ofiar wydobytych z zalanego szybu „Reden”. Była to w ogóle

pierwsza Msza św. w przestrzeni - miejscu bestialskiego mordu, jednym z wielu na ziemiach polskich w okresie II wojny światowej. W homilii istniejący pomnik nazwał pomnikiem „Ofiar Szybu Reden”. Nowa nazwa zaczęła funkcjonować po podjęciu uchwały przez Radę Miasta Radlin o zmianie nazwy „Parku ZBoWiD” na „Park Ofiar Szybu Reden” w dniu 28.10.1999 r. Krzyż chromoniklowy wkomponowany w pomnik został w nim umieszczony w wyniku zabiegów podjętych przez ks. prałata Alfreda Włoka przy współdziałaniu Dyrekcji Koksowni „Radlin”.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 56-58

Eryk Holona

Pomnik pamięci zmarłych jeńców radzieckich obozu i szpitala Kriegsgefangenenlazaret Station V Emmagrube na cmentarzu parafii WNMP w Biertułowach

Znajduje się na końcu pierwszej równoległej alei po stronie płn. od alei głównej. Został postawiony w związku z likwidacją po 20 latach w 1965 r., szeregu mogił zbiorowych 84 jeńców radzieckich z charakterystycznymi krzyżami żelaznymi, które były usytuowane na

płn. od obecnego pomnika w tej samej linii. Tablicę na pierwszej wersji pomnika ufundowało koło TPPR KWK „Marcel”. Umieszczono na niej napis: „Żołnierzom radzieckim II wojny światowej pomordowanych przez hitlerowców w obozie jeńców w Radlinie, Cześć ich pamięci”, koło TPPR kop. Marcel 1965. Na obecnej tablicy widnieje inskrypcja tej samej treści, przy czym jest napisana dużymi literami. Obecny wygląd pomnik uzyskał w ramach realizacji programu opieki nad zabytkami przez Wydział Urbanistyki i Inwestycji Urzędu Miasta Radlin w roku 1995.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 60

Eryk Holona

Pomnik Powstańców Śląskich w Radlinie – Biertułowach

Pomnik cenotaf w Radlinie - Biertułowach upamiętnia mieszkańców gminy Biertułoway poległych w powstaniach śląskich oraz w walkach o granice i wolność u zarania niepodległości Polski. Został ufundowany ze składek społecznych, w przeważającej mierze wniesionych przez członków grupy miejscowej Bietułoway Związku Powstańców Śląskich. Była ona inicjatorem budowy pomnika. Uzyskała wsparcie w osobie naczelnika gminy Biertułoway Ferdynanda Musiolika oraz dyrektora

kopalni „Hoym” Mariana Wojciechowskiego. Obydwaj weszli w skład komitetu budowy pomnika. Funkcję przewodniczącego powierzono Marianowi Wojciechowskiemu, jego zastępcą był Władysław Bytomski reprezentujący miejscową grupę ZPŚl., Wilhelm Kominek - sekretarz, Ferdynand Musiolik- członek. Dnia 30.09.1928 r. pomnik został odsłonięty, poświęcił go budowniczy kościoła, pierwszy proboszcz parafii WNMP w Biertułtowach ks. Franciszek Palarczyk, kapelan wojsk powstańczych w III powstaniu śląskim. Pomnik był usytuowany w centralnej części placu targowego znajdującego się w sąsiedztwie szkoły podstawowej przy ówczesnej ulicy Tadeusza Kościuszki. Na tym miejscu pozostał do 1939 r. We wrześniu z rozkazu władz okupacyjnych został wysadzony przy użyciu materiałów wybuchowych.

Źródło: Kronika Koła ZBoWiD w Obszarach

Miał zniknąć na zawsze z przestrzeni Radlina. Podstawą pomnika był sześcian, nad którym wznosiła się kolumna u dołu szersza, z której ukosem schodkowym wznosiła się druga jej część. Zwieńczona głowicą, która była podstawą wyobrażenia orła wznoszącego się do lotu. Na frontowej ścianie kolumny poniżej głowicy w elipsie ze zdobieniami widnieje symbol krzyża równoramiennego. Jego wymowa symbolizuje pełny wymiar ofiary. Prawie u dołu kolumny umieszczona jest inskrypcja;

...Na wieczną pamiątkę poległym za wolność Ojczyzny Bohaterom Gminy Biertułtowy „Sława Im” za przykładem Waszym bronić będziemy Piastowskiej Ziemi do ostatniej kropli krwi.

Obywatele

Na szerszej części kolumny od frontu są umieszczone nazwiska poległych mieszkańców Biertułtów z podaniem daty urodzenia i śmierci, Weiner Roman, Pyszny Franciszek, Szewczyk Józef oraz Prefeta Roman. Na ścianie bocznej /lewej/ u góry jest sentencja z kontekstu pierwszego i drugiego wersu „Roty” Marii Konopnickiej: „Nie damy ziemi skąd nasz ród”. Poniżej znajdujemy nazwiska: Pawlenka Franciszek /poległ w wojnie Polski z Zachodnio Ukraińską Republiką Ludową o Galicję w 1919 r./, Szewczyk Karol /poległ w wojnie Polski z Rosją Sowiecką w 1920 r./. Podobnie na ścianie bocznej /prawej/ u góry sentencja: „Narodzeni żyjąc krótko zmarli dumnie”. Także poniżej są umieszczone nazwiska: Zarzecki Józef /poległ w wojnie Polski z Rosją Sowiecką w 1920 r./, Grohs Konrad /poległ pod Wieruszowem w walce z Grenzschutzem w 1919 r./. Na cokole - podstawie pomnika znajduje się dziś peryfraza aforyzmu Horacego: „Jak miło i słodko umierać za Ojczyznę” napisana na czarnej marmurowej tablicy. Jest podobna do aforyzmu Horacego: „Jak zaszczytnie i słodko jest umierać za ojczyznę”. Ten, kto zamieścił ją na płycie nie przytoczył jej treści w dosłownym brzmieniu. Kiedy to miało miejsce, jest trudnym do ustalenia. Można domniemać, że napis umieszczono w okresie powojennym, kiedy mieliśmy do czynienia z gloryfikacją poświęcenia życia. Na przekór temu, że zawsze jego ofiara niesie z sobą cierpienie i ból. Trudno dociec, czy faktycznie taka inskrypcja była na cokole pomnika w dniu jego odsłonięcia. W 1980 r. władze Wodzisławia Śl. /po reformie administracyjnej. 1.06.1975r. /Radlin był jedną z dzielnic/ podjęły decyzję o przeniesieniu pomnika bliżej ulicy P.I. Rogozina/. Zamiar zrealizowano rok później (1981r.). W 60 Rocznicę wybuchu III powstania śląskiego pomnik został „odsłonięty”. Jego stan techniczny po wielu latach, uszkodzenia kolumny powodowane jej dziejami, wstrząsy wywołane ulicznym ruchem samochodowym, wygląd estetyczny daleki od stanu optymalnego, skłoniły władze Radlina do działań rewitalizacyjnych. Zdecydowano o przywróceniu historycznego wizerunku orła oraz o przeniesieniu pomnika na jego miejsce z okresu międzywojennego do obecnego parku im. Leopolda Zarzeckiego. Odsłonięcie pomnika miało miejsce 03.05.2019 r.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 48-51.

Eryk Holona

Pukowiec Franciszek ur. się 18.02.1889 r. w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Karla (Karola) i Agaty z d. Dzierzega . Ukończył szkołę ludową, a następnie jak wielu nieletnich mieszkańców Radlina i Biertułów w tym czasie, rozpoczął pracę w górnictwie w kop. „Emma”. Brał udział w I wojnie światowej, a po niej ponownie pracował w kop. „Emma”. Był jednym z pierwszych członków POW w Radlinie. W maju 1919 r. wyjechał na teren Polski, wstąpił do I Pułku Strzelców Bytomskich. 15.06.1919 r. składa przysięgę w Konięcpolu. Jego pułk Główne Dowództwo Poznań skierowało na wieluński odcinek granicy. Był elewem szkoły podoficerskiej. Między marcem a wrześniem 1920 r. uczestniczył z pułkiem w walkach na froncie wschodnim. Za udział w obronie Warszawy w sierpniu 1920 r. został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari. Posiadał stopień sierżanta liniowego. W listopadzie 1920 r. wrócił do Radlina. Brał aktywny udział w akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku oraz w akcjach pozyskiwania broni. W III powstaniu dowodził II baonem 14 pułku wodzińskiego. Podczas najkrwawszej bitwy na odcinku frontu Grupy Południowej Olza – Buków w dniu 23.05.1921 r. w kontrnatarciu obsługując ckm został ciężko ranny. Przewieziono go szpitala w Rydułtowach. Po wyjściu ze szpitala nie był zdolny do wykonywania jakiegokolwiek pracy. Utrzymywał się z renty powstańczej. W początkowym okresie okupacji został pozbawiony posiadanych odznaczeń, które odebrali mu Niemcy. Zmarł 16.02.1946 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii p. w. Mari Magdaleny w Radlinie II (obecnie dzielnica Wodzisławia).

Literatura, źródła: P. Gleńsk, Zesz. Radlin Dolny, Górny (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). E. Holona, Twoi Antenaci Radlin, Obszary i kop. „Emma”, Główny, Biertułowcy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 15, 18, 52. AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie (1874-1932) 14/443, sygn.17.

Eryk Holona

Pyszny Adam ur. się 16.12.1887 r. w Biertułowach w pow. rybnickim w rodzinie Aleksandra i Agaty z d. Dragon. Był górnikiem w kop. „Hoym” w Niewiadomiu. Aktywny członek POW Górnego Śląska. Uczestnik trzech powstań śląskich. Był członkiem komisji plebiscytowej w Biertułowach. W 1934 r. przeszedł na rentę inwalidzką. W okresie okupacji hitlerowskiej w 1940 r. wraz z rodziną Gruszczyków i Pyszny zaangażował się w działalność organizacji konspiracyjnej ZWZ/AK. W mieszkaniach wymienionych rodzin mieścił się stały punkt kontaktowy dla tej organizacji z terenów Radlina, Pszowa i Rydułtów. Dnia 18.12.1940 r. wraz z synem

i córką Agatą został aresztowany i przetransportowany do KL Auschwitz. Zmarł w tym obozie 1.02.1941 r.

Literatura, źródła: P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina). Zbiory J. Delowicza (w oparciu o relację Agaty Antończyk z d. Pyszny), skor. 2. AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie (1874-1932) 14/443, sygn.15.

Donata Pajk

Pyszny Aleksy ur. 7.07.1922 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Adama i Anny z d. Nikiel. Szkołę powszechną ukończył w Radlinie - Biertułtowach, Był zastępowym DH im. W. Jagiełły w Radlinie – Biertułtowach. Odbывał praktykę w biurze mierniczym w Rybniku. Zaraz na początku okupacji został z biura zwolniony. Przez pół roku pozostawał bez pracy, następnie zatrudnił się w firmie Schulza w Bytomiu, wykonującej roboty ziemne na kolei. 18.12.1940 r. miał odebrać arbeitsbucht (książkę pracy) w Wodzisławiu wtedy został aresztowany wraz z ojcem i siostrą Agatą oraz rodziną Gruszczyków. Wszyscy, z wyjątkiem siostry Agaty, zostali wywiezieni do KL Auschwitz. Aleksy zarejestrowany został w ewidencji obozowej jako więzień nr 7712. Zmarł w obozie 24.07.1941 r.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), B. Adamczyk, Harcerskie Zbliżenia cz. II, Rydułtowy 2010 r., s. 77, Kronika DH im. Wł. Jagiełły (zasoby Izby Regionalnej miasta Radlin)

Eryk Holona

R

Radecki Stanisław ur. się 23.06.1898 r. w Markłowicach Górnych k/Radlina w pow. rybnickim, w rodzinie Jana i Józefy z d. Kubica . Mieszkaniec Radlina – Głożyn, z zawodu był murarzem, członkiem POW Górnego Śląska, brał udział w akcji plebiscytowej i w trzecim powstaniu śląskim. Aktywnie włączał się w życie społeczne i kulturalne Głożyn – był członkiem chóru mieszanego „Spójnia”, występował w amatorskim zespole teatralnym, pełnił funkcję członka zarządu Związku Powstańców Śląskich. Za zasługi dla Polski otrzymał Śląski Krzyż Powstańczy, Gwiazdę Śląską i inne odznaczenia. 1.09.1939 r. uchodził na wschód, lecz przekonany o bezsensie ewakuacji, wrócił do domu. Był już poszukiwany przez policję z Kokoszyc. Został aresztowany 6.09.1939r. pod zarzutem ukrywania się w pobliskich lasach i prowadzenia z innymi byłymi powstańcami akcji dywersyjnej przeciw władzy niemieckiej. Zamknięto go w budynku Urzędu Miejskiego w Radlinie, a następnie przewieziono do więzienia w Rybniku. Z Rybnika został odesłany do Raciborza, a stamtąd do obozu dla jeńców wojennych w Zgorzelcu. Ze Zgorzelca dostał się do więzienia w Rawiczu skąd został przekazany go do KL Buchenwald, w którym pracował jako murarz. W wyniku usilnych zabiegów żony został zwolniony z obozu. Wrócił do domu 13.09.1942 r. i po rekonwalescencji podjął pracę w firmie budowlanej. Po wojnie rozpoczął pracę w kop. „Anna” w Pszowie. Na emeryturę przeszedł w 1963 r. Zmarł 29.06.1987 r. Jest pochowany na cmentarzu w Radlinie - Głożynach

Literatura, źródła: Zbiory J. Delowicza (kserokopia z relacją Stanisława Radeckiego), skor. 8. E. Holona, Twoi Antenaci Radlin, Obszar i kop. „Emma”, Głożyny, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, aneks 4, s.7

Donata Pająk

Radlińscy Policjanci Pomordowani przez Sowieców w 1940 r.

Przod. **Jan BUGAJSKI** s. Piotra, ur. 1897 w Radlinie. W WP od 1 II 1919 do 15 X 1921. W policji od 1 VIII 1922. We wrześniu 1939 kmdt Post. w Hoszczy

Przod. **Jan FOLWARCZNY** s. Jana i Joanny z Jansztów, ur. 12 I 1890 w Suchej .kmdt Post. w: Radlinie (od 1VII do 16 IX 1928),

St. post. **Jakub KICZKA** s. Jana, ur. 25 VII 1897 w Brodzistawiu. Od 24 VI 1922. pełnił służbę w pow. rybnickim na Post. w Biertułtowach (do 15 VII 1923)

Przod. **Józef MUSIOLIK** s. Pawła i Florentyny z Tomiczków, ur. 22 XI1892 w Radlinie. Służbę pełnił w pow. rybnickim na Post. w Wodzisławiu (do 1 XII 1930), następnie w Boguszowicach na stanowisku kmdta, od 16 IX 1931 w Chwałowicach jako z-ca kmdta i tam nadal we wrześniu1939.

Przod. **Paweł Pachół** s. Pawła i Agnieszki z Kempnych, ur. 14 XI 1896 w Brzeźcach. Organizatorów plebiscytu w pow. pszczyńskim, uczestnik II i III powstania śląskiego, od 26 VI 1922. służył w pow. rybnickim na Post. w: Boguszowicach, Chwałowicach, w eksp. przy kopalni „Emma” (do 1 III 1933) i Radlinie od maja 1937 jako kmdt.

St. przod. **Józef POLNIK** s. Jana i Albiny z Marszolików, ur. 8 XII 1893 w Radlinie. służył w Katowicach – w KG, Kdzie Rez. (do 12 III 1934), następnie w Urzędzie Śledczym przy Kdzie Rez.

Przod. **Paweł SACHS** s. Franciszka i Teresy, ur. 17 VII 1896 w Bottrop. Uczestnik wojny 1920. Członek POW G.Śl., brał udział w III powstaniu w 4 komp. (radlińskiej) 2 baonu 14 pp. W PWŚl. od 1 VII 1922 w pow. świętochłowickim. Do 3 VI 1926 służbę pełnił w Kdzie Pow. w Rybniku, następnie w pow. rybnickim na Post. w Ruptawie i Niedobczycach.

Post. **Alojzy SŁOMKA** s. Jana, ur. 18 VI 1898 w Żerdzinie. Od 18 VI 1922 służbę pełnił w pow. rybnickim na Post. w Biertułtowach (do 15 VII1923), następnie w Radlinie, od 1935 i nadal we wrześniu 1939 .w Czerwionce.

Post. **Franciszek SWOBODA** s. Jana i Joanny Ryszków, ur. w 1907 w Biertułtowach. Do 1936 służbę pełnił w Kdzie Miasta Łodzi, skąd przeniesiony do policji woj. pomorskiego. Do 18 III 1938 na Post. w Świeciu, następnie w I Komis. w Grudziądzu.

St. post. **Teodor SWOBODA** s. Jana i Joanny z Ryszków, ur. 8 VIII 1901 w Biertułtowach. Uczestnik trzech powstań śląskich. W PWŚI. od 1 VII 1925. Służbę pełnił w II Komis. w Katowicach w służbie mundurowej (do 31 V 1931) i sekcji śledcz. (do 6 VIII 1934), następnie w pow. rybnickim na Post. w Rydułtowach (do 14 II 1935) i Radlinie (do 13 VIII 1938), skąd 4 X 1938 deleg. do pow. frysztackiego, od 14 VIII 1939 na Post. Rybnik - Paruszowiec.

St. przod. **Teofil SZCZESNY** s. Mikołaja i Zofii z Kubitzów, ur. 22 IV 1895 w Markłowicach. Od 10 II 1919 do 2V1921 w POW G.I., następnie do 28 VI 1921 w III powstaniu śląskim, dca 5 komp. markłowickiej 14 pp. Służbę pełnił m.in. w oddz. kontroli gran. Post. w Zebrzydowicach pow. cieszyński, w pow. rybnickim na Post. w: Wodzisławiu (do 1 V 1929), Radlinie (do 1 VIII 1930) jako z-ca kmtda.

Post. **Andrzej WIDLOK** s. Jana i Anny, ur. 24 II 1899 w Bielsku Starym. Od 15 X 1922. służbę pełnił w pow. rybnickim, m.in. na Post. w Radlinie (do 1 V 1929), Wilczej Dolnej (do 1 VIII 1929), następnie na Post. w Wodzisławiu i tam nadal we wrześniu 1939.

Literatura, źródła: Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego, w Miednoje, t. 1 i 2

Eryk Holona

Rogowski Antoni ur. się 4.06.1900 r. w gminie podmiejskiej Knihinia (Kniginia) Kolonia, przyłączonej do Stanisławowa w 1925 r. w rodzinie Pawła i Ludwika z d. Kowaleska. Po ukończeniu szkoły ludowej* kontynuował naukę w seminarium nauczycielskim**. Brał udział w wojnie Polski z Zachodnio Ukraińską Republiką Ludową w walkach w obronie Lwowa i kresów wschodnich (Galicji wschodniej) w latach 1918 – 1919. Udokumentowaniem udziału jest nadana mu honorowa odznaka „Orlela” przez dowódcę Armii Wschód gen, Tadeusza Rozwadowskiego. Pracę w zawodzie nauczycielskim rozpoczął 1.11.1920 r. w szkole w Hostowie w woj. stanisławowskim, następnie przeniósł się do Chełma w woj. lubelskim. Rozpoczął działalność w ZNP, współtworzył w Chełmie księgarnię nauczycielską, chór i zespół teatralny. W okresie organizowania szkolnictwa, po decyzji Rady Ambasadorów o podziale Śląska, do części przywróconej Polsce przybyło wielu nauczycieli. Antoni Rogowski przyjechał z żoną Albiną do Rybnika w 1923 r.

Przez Inspektorat Oświaty w Rybniku został skierowany do pracy w szkole powszechnej w Kamieniu k/ Rybnika. W 1926 r. zostaje mianowany kierownikiem tej szkoły. W tym samym roku zdaje egzamin nauczycielski w Kamieniu. W 1927 r. w związku z wejściem w życie zarządzenia o celibacie dla nauczycielek na terenie Śląska A. Rogowski z żoną podejmują decyzję o miejscu pracy obojga. On pozostaje w Radlinie, natomiast żona przenosi się do pracy na tereny wschodnie II RP, na okres 10 lat, t. j. do zniesienia obowiązku celibatu w 1937 r. na Śląsku. 1.03.1928 r. Antoni Rogowski zostaje mianowany kierownikiem Szkoły Powszechnej w kolonii „Emma” (używana jest również nazwa przy kop. „Emma”). Po utworzeniu oddziału ZNP w Wodzisławiu został jego pierwszym prezesem. Kiedy oddział wodzisławski wcielono do oddziału ZNP w Rybniku zostaje członkiem Zarządu Oddziału. Należał do tych mieszkańców Radlina, którzy uczestniczyli w wiecach i manifestacjach z okazji wydarzeń lokalnych i świąt państwowych. Wygłaszał na nich przemówienia o treściach patriotycznych. W ostatnich dniach sierpnia przed wybuchem II wojny światowej Rogowski ewakuują się na wschodnie tereny II RP. Po 17 września 1939 r., czyli po zajęciu tych terenów przez Rosjan, A. Rogowski z całą rodziną udał się na teren Rumunii. Jednak w latach 1940 – 1941 pracuje jako nauczyciel we Lwowie. Przez pozostałe 4 lata wojny ima się różnych prac dla zapewnienia bytu rodzinie. „Emska” szkoła inauguruje naukę 13.04.1945 r. 1.05.1945 r. wraca do niej jej przedwojenny kierownik Antoni Rogowski. Pełni funkcję kierownika do 1954 r. Pełnił również funkcję prezesa Oddziału powiatowego ZNP w Rybniku do 1949 r. Miał udział w zorganizowaniu przez zarząd ZNP księgarni nauczycielskiej, sklepu spożywczego dla nauczycieli, kasy zapomogowej dla wdów i sierot oraz kasy funduszu pośmiertnego. Po podjęciu uchwały (nr VI/17 z dnia 5.07.1954 r.) przez PPRN w Rybniku o utworzeniu powiatu wodzisławskiego Antoni Rogowski tworzy Wydział Oświaty w Wodzisławiu i zostaje jego kierownikiem od 1.03.1955 r. Zostaje także przewodniczącym Rady Nadzorczej PSS Społem w Wodzisławiu. Na posiedzeniu Rady Gminy Radlin w dniu 25.05.1950 r. powierzono mu pełnienie funkcji przewodniczącego Gromadzkiej Rady Narodowej. Po upływie kadencji zostaje wybrany na jej członka w wyborach dnia 6.12.1954 r. Od 1.10.1954 do 1960 r. był inspektorem szkolnym w Powiatowym Wydziale Oświaty. Został z funkcji inspektora odwołany w okresie kampanii weryfikacyjnej ideowego zaangażowania m. in. instruktorów harcerskich. Postawiono mu zarzut braku reakcji na uczestnictwo proboszcza w otwarciu obiektów szkoły w Syryni. Powinien zdaniem aktywów partyjnego zbojkotować uroczystość albo wyprosić z niej księdza. W 1958 r. ponownie objął obowiązki kierownika szkoły na „Emie”, w której pracował

do przejścia na emeryturę. Zmarł 9.09.1968 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach. Posiadał odznaczenia: Medal za Długoletnią Służbę nadany przez wojewodę śląskiego dr M. Grażyńskiego, Odznakę Zasłużonego Działacza Ruchu Spółdzielczego, Srebrny Krzyż Zasługi oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

* Szkoły Ludowe w Galicji były 1 – 8 klasowe, obowiązek szkolny 8 lat (od 6 - 14 r.ż.)

** Seminarium nauczycielskie po 1890 r. 4 letnie (niższe przygotowywały nauczycieli szkół ludowych na wsi, wyższe w mieście)

Literatura, źródła: Dyplom pamiątkowy odznaki „Orlęta” z dnia 10.03.1919 r. (zbiory, arch. rodz. M. Rogowskiego. „Głos Mickiewicza”, A i A. Rogowscy częścią historii naszej szkoły, wydanie specjalne, gazetka szkolna SP nr 1 w Radlinie. T. Piecha, Antoni Rogowski, Biuletyn Okolicznościowy ZNP Oddziału w Wodzisławiu Śl. 1978, s. 11-12, Nowiny nr 4 (780) z dnia 9.05.2015, „Od wolnej Polski przez kartki na mięso po walkę z sieciami - 90 lat PSS Społem Wodzisław. E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 118-119, Dz.U. WRN w Stalinogrodzie, 29.12.1954 nr 11, poz. 128. Adiustacja merytoryczna, małżeństwo K. i M. Rogowski.

Eryk Holona

Różańska Wanda ur. 10.01.1915 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Józefa, aktywnego działacza narodowego, uczestnika trzech powstań śląskich, komisarza obwodowego obwodu Wielkie Rudy i Gertrudy z d. Brachmańska Po ukończeniu gimnazjum Sióstr Urszulanek w Rybniku, rozpoczęła studia polonistyczne w Poznaniu, które ukończyła w czerwcu 1939 r. W okresie okupacji aresztowana i wprawdzie więziona w Rybniku, a następnie przekazana do KL Ravensbruck, gdzie zarejestrowana została jako więźniarka nr 3711. W aktach określono ją jako „fanatische Polin”, czyli fanatyczną Polkę. W czasie przesłuchań Wanda, choć znała język niemiecki, o czym gestapowcy wiedzieli, z uporem nie odpowiadała na pytania w tym języku, co wprawiało Niemców we wściekłość. Podczas prawie pięcioletniego pobytu w obozie wraz z innymi kobietami pracowała przy karczowaniu lasu, budowie dróg oraz plewieniu buraków. Ostatnie trzy lata - do 2.04.1945 r. - pracowała w warsztacie szewskim, gdzie przetrwała do końca funkcjonowania obozu. Tuż przed

wyzwoleniem obozu zachorowała na tyfus. Paradoksalnie choroba uratowała jej życie, bo z jej powodu nie mogła skorzystać z organizowanego przez Polski Czerwony Krzyż wyjazdu do Szwecji, a statek z więźniarkami natknął się na Bałtyku na minę i zatonął. Mimo wycieńczenia chorobą, w czasie ewakuacji obozu udało się jej z pomocą koleżanek - Polki i niemieckiej komunistki - uciec do lasu. Po kilku dniach uciekinierki napotkały grupę oficerów wracających z oflagu do kraju. Już w czerwcu 1945 r. Wanda Różańska podjęła pracę w rybnickim gimnazjum i liceum, gdzie rozpoczął się pierwszy powojenny, skrócony rok szkolny. Z rybnicką szkołą związana była do końca zawodowego życia. Uczyła również na kursach dla dorosłych, opiekowała się samorządem uczniowskim, prowadziła kółko dramaturgiczne, patronowała konkursom recytatorskim i czytelniczym. Gdy w 1958 r. rozpoczęto akcję nadawania rybnickim szkołom imion, na jej wniosek rada pedagogiczna postanowiła nadać liceum im. Powstańców Śląskich. Wspierała też redakcję powstałego w 1974 r. szkolnego pisma „Jutrzenka”, które z punktu widzenia ówczesnego prawa prasowego miało charakter konspiracyjny. Obozowa przyjaźń Wandy z pochodzącą z Czech Anną Faber zaowocowała późniejszym kontaktem rybnickiej młodzieży, również harcerskiej, z rówieśnikami z Zaolzia. Jej wychowankowie mówią, że była nie tylko nauczycielką gramatyki i literatury, ale miała ogromny wpływ na ich humanistyczną oraz kulturową formację. Silna osobowość, a także wiedza i inteligencja oraz pełna godności postawa sprawiły, że dla wielu z nich, ale również dla grona nauczycielskiego była prawdziwym autorytetem. Uczniowie pamiętają ją jako pedagoga wymagającego, sprawiedliwego, wręcz charyzmatycznego. Wanda Różańska nigdy nie założyła rodziny, ale nie była osobą samotną. Miało grono przyjaciół i uwielbiających ją uczniów. Kiedy zachorowała „dyżurni” uczniowie i młodsze koleżanki z grona pedagogicznego odwiedzali ją i pomagali w domu w Radlinie. Na szczególnych uroczystościach oraz pod koniec życia, zanim znalazła się w rybnickim Domu Opieki Społecznej, nosiła niekiedy na głowie pasiastą, obozową chustkę z literą P, jakby wracała do niej tragedia obozowych lat. I taką również wiele osób Wandę Różańską zapamiętało. Jej wychowankami byli m.in. ks. arcybiskup Damian Zimoń, wybitny pianista Piotr Paleczny. Zmarła w 17.01.1999 r. Jest pochowana na cmentarzu parafialnym w Radlinie - Biertułtowach.

Literatura i źródło: Kobiety Radlina i Niepodległa 1918 – 2018. KobiECE twarze radlińskiej historii, (red.:) E. Holona, Radlin 2018, s. 15-16, L. Musiolik, Rybniczanie słownik biograficzny, Rybnik 2000, s. 154; I. Libura, Z dziejów domowych powiatu -

gawęda o ziemi rybnickiej, Opole 1984, s. 355; „Wspólnota” (pismo parafii WNMP w Radlinie - Biertułtowach), 10/ listopad 2012, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego, Zesz. 3. B. Adamczyk, Tropem Harcerskiego Kręgu Seniora „Skaut” w Radlinie. 1986 w Służbie Ojczyzny 2016, Radlin 2017, s. 86

Donata Pająk, Eryk Holona

Różański Józef ur. się 4.02.1883 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Johanna i Pauliny z d. Kolorz. W latach młodości będąc świadkiem 10 -12 godzinnej pracy górników w okolicznych kopalniach wyjechał do Westfalii, gdzie były lepsze warunki pracy i zarobki. Pracując jako górnik brał udział w różnorodnych formach życia narodowego Polonii westfalskiej oraz uczestniczył kursach handlowych, uzyskując nowe kompetencje zawodowe. Do Radlina wrócił w 1905 r.

Wstąpił do Związku Katolickich Robotników p.w. św. Józefa w Biertułtowach. Stał się najbliższym i najbardziej zaufanym współpracownikiem Leopolda Zarzeckiego. W 1911 r. L. Zarzecki przekazał mu przewodzenie „Towarzystwa św. Józefa”. W styczniu 1912 r. założył w Radlinie chór mieszany „Wanda”. Brał udział w I wojnie światowej od jesieni 1914 r. Po wojnie wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej. Brał udział w I i II powstaniu śląskim. Był pierwszym naczelnikiem gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Biertułtowach założonego w 1920 r. Pełnił funkcje sekretarza komitetu parytetycznego w Biertułtowach. Podczas III powstania pełnił funkcję komendanta etapu na kop. „Hoym”. Po opanowaniu miejscowości powiatu rybnickiego na zebraniu przedstawicieli wojskowych oraz robotniczych, został mianowany komisarzem obwodu Wielkie Rudy oraz komendantem placu w Biertułtowach. W 1923 r. został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi za położone zasługi dla państwa. W okresie międzywojennym pracował zawodowo na stanowisku inspektora w Towarzystwie Ubezpieczeń „Vesta”. Brał aktywny udział w życiu społeczno politycznym. Piastował funkcję przewodniczącego Polskiego Związku Obrony Kresów Zachodnich w Radlinie. W latach 1931 – 1932 był komisarycznym naczelnikiem gminy Biertułtowy, Jako komendant Obrony Narodowej przed wybuchem II wojny św. kierował z naczelnikiem gminy, Karolem Brandysem, przygotowaniem do obrony cywilnej ludności. 1 września 1939 r. pełnił dyżur wraz ze swoim synem Józefem w budynku gminnym. Wobec braku możliwości

przeciwstawienia się nawale posuwających się oddziałów wojska niemieckiego, podjął decyzję o ewakuacji. Udał się na wschód przez Jastrzębie i Pawłowice w kierunku na Strumień. Zatrzymał się w Zbytkowie w gospodarstwie Adama Brachaczka. Po 4 miesiącach w obawie przed dekonspiracją A. Brachaczek zaprowadził J. Różańskiego do wójta Zbytkowa, Ludwika Staronia. Jego dom był położony w głębiej położonej części Zbytkowa. W sierpniu 1940 r., po 7 miesiącach, L. Staroń przeprowadził Józefa Różańskiego do swojej siostry, Zuzanny Bochenek – Lange, w Strumieniu. Tutaj J. Różański poznał Józefa Pustelnika, członka pawłowickich struktur AK, który od niego przyjął przysięgę przynależności do oddziału z ps. „Ujek”. Tak też był nazywany przez kontaktujących się z nim mieszkańców Zbytkowa, Strumienia czy Pawłowic. Służył im pomocą w napisaniu odwołań, pism urzędowych. Słuchał na bieżąco ukrytego radia. Wiadomości przekazywał m. in. odwiedzającym go księżom i burmistrzowi miasta. Podczas ukrywania się u A. Brachaczka odwiedzała J. Różańskiego córka Wanda, a później tylko szwagierka, siostra żony Józefa, Zofia Kiermaszek. Wieści nadchodzące z frontu dawały nadzieję na wyzwolenie. Rodzina Józefa Różańskiego była pod ciągłą obserwacją. Śledzeni byli mieszkańcy domu w Radlinie, członkowie rodziny Różańskich i Kiermaszków. Dnia 15.12.1944 r. Zofia Kiermaszek zdecydowała się pojechać z odwiedzinami do J. Różańskiego. Kiedy kupowała bilet kolejowy do Strumienia na stacji w Radlinie - Obszarach była śledzona. Nieświadoma sytuacji doprowadziła „tajnego funkcjonariusza gestapo” (Gestapo - Geheime Staatspolizei – Tajna Policja Państwowa) do zabudowań gospodarstwa Zuzanny i Jana Lange. Według innej wersji, którą zrelacjonował kierownictwu pawłowickiej grupy AK, Wilhelm Schmidt, kolejarz pracujący na dworcu w Strumieniu, członek AK, Zofii Kiermaszkowej na dworcu zrewidowano bagaż, a zawierał on artykuły żywnościowe (masło, mięso itd.) podarowane przez Langów na okres zbliżających się świąt Bożego Narodzenia. Zarządzano od niej dokumentów osobistych. Kiedy otworzyła torebkę, by je wyjąć, asystujący w rewizji policjant Gawron zauważył w niej list, po który natychmiast sięgnął. Był to list J. Różańskiego do żony. Zofia Kiermaszek została odprowadzona na posterunek policji i poddana przesłuchaniu. Prawdopodobnie jak zawsze w takich przypadkach zastosowano wobec niej „środki przymusu”. W wyniku podjętej przez policję niemiecką akcji następnego dnia, 16.12.1945 r., zostają aresztowani Zuzanna i jej mąż Jan Lange oraz Ludwik Staroń. Natomiast Józefa Różańskiego odprowadzono polną drogą w kierunku mostu kolejowego i na łące „Szkrobolowej” dwoma strzałami w tył głowy pozbawiono go życia. Ciało na polecenie „schupo” (schupo - Schutzpolizei – Policja Prewencyjna) odwiózł do kostnicy na cmentarz Krzempek – Wieliczka. Także na polecenie policji

grabarz Francuz mieszkający przy ul. Pocztowej pochował zwłoki J. Różańskiego bez trumny i zgodnie z rozkazem zrównał ziemię by zatrzeć ślady grobu. Po wojnie córka Wanda oraz bracia Józef i Franciszek przy wsparciu koła Związku Weteranów Powstań Śląskich w Biertułtowach, zabiegali o zgodę na ekshumację zwłok J. Różańskiego i pochowanie go w Biertułtowach. Miejsce pogrzebania zwłok przez grabarza, który zasłaniał się niepamięcią, wskazał senior rodu Zygmów, Paweł Zygm. Po przewiezieniu zwłok J. Różańskiego do Biertułtów, 16.12.1945 r. uroczyście, z należytymi honorami, w pierwszą rocznicę śmierci pochowano go ponownie na cmentarzu parafialnym w Radlinie - Biertułtowach. Jego nazwisko umieszczone jest na Pomniku ku Czci Ofiar Hitleryzmu w Strumieniu odsłoniętym 24.11.1963 r.

Literatura, źródła: AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Biertułtowach (1874 -1932) 14/443, sygn. 11, s.18. Zespół akt komendy placu w Biertułtowach (własność b. prezes Towarzystwa Miłośników Rybnika, śp. Norberta Kwaśniok). P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2. Tenże; Zesz. Biertułtowy (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945. B. Adamczyk, Leopold Zarzecki 1855 -1929. 160 rocznica urodzin zasłużonego dla sprawy polskiej Ślązaka, górnika z Biertułtów, Radlin 2016, s. 58 -59. E. Holona, Twoi Antenaci. Radlin, Obszary kop. „Emma”, Głóżyń, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s.48. K. Ochman; Pomnik Ofiar Hitleryzmu w Strumieniu, Strumień 1997, s. 21 oraz aneks 2 (s.36).

Eryk Holona

Rudol Piotr ur. się 9.09.1901 r. w Jedłowniku k/Wodzisławia Śl., w pow. rybnickim w rodzinie Józefa i Karoliny z d. Řepka (Rzepka) . Po I wojnie światowej brał udział w ruchu na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski. Był członkiem gniazda „Sokoła” oraz chóru „Jadwiga” w Radlinie. Należał do POW Górnego Śląska. Uczestniczył w II i III powstaniu śląskim. W III brał udział w walkach 4 kompanii (radlińskiej) 14 pułku piechoty (wodzisławskim). Od 2.05.1921 r. do 2.07.1921 r. pracował jako ślusarz w lokalnych firmach. Stałe zatrudnienie znalazł dopiero w 1928 r. w Koksowni Radlin. Był członkiem Chrześcijańskich Związków Zawodowych, sekretarzem Rady Zakładowej w koksowni Należał do Związku Powstańców Śląskich w Radlinie . Jako sekretarz Rady Zakładowej wstawiał się za kandydatami starającymi

się o pracę w koksowni. Dnia 1.09.1939 r. nie widział szans na obronę zakładu, mimo że posiadał przydziałowy pistolet. Udał się do domu. Mimo nalegań kolegów powstańców, którzy namawiali go do ucieczki na wschód, zdecydował się pozostać i pracować w koksowni. 8.09.1939 r. po zakończeniu dniówki został aresztowany i osadzony w piwnicy Urzędu Gminnego w Radlinie, skąd został przekazywany do więzienia w Rybniku, a następnie do Raciborza, Zgorzelca, Rawicza i ostatecznie do KL Buchenwald. Wiosną 1940 r. przeniesiono go do KL Mauthausen. Podczas pracy w kamieniołomach, w upalny dzień, nękany pragnieniem, nie bacząc na zakaz zbliżania się do wody, postanowił je ugasić. Za czyn ten został skatowany, trafił do izby chorych. Zmarł po trzech dniach 13.08.1940 r. po 11 miesiącach od chwili aresztowania. Był żonaty z Marią d. Brawańską (1923). Posiadał odznaczenia: Krzyż Na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Krzyż Zasługi II Klasy, Medal Niepodległości.

Literatura i źródła: AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Wodzisławiu - Zamku (1874-1914), sygn.28. s.117. J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Kronika Koła Miejskiego ZBoWiD nr 4 Wodzisław Śl. – Radlin (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina). Wywiad – relacja Jarosław Rudol.

Eryk Holona

Ks. Rychlikowski Augustyn ur. się 2.09.1930 r. w Radlinie – Obszarach w rodzinie Augustyna i Elżbiety z d. Kuśka. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Obszarach w l. 1937 – 1944. Po II wojnie światowej kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum i Liceum w Rybniku. W 1950 roku zdał egzamin dojrzałości. W tym samym roku wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 5.06.1955 z rąk bpa Zdzisława Golińskiego. Po zastępstwach wakacyjnych w Niedobczycach i Dębieńsku pracował jako wikariusz w parafiach: Imienia NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich (1955–1957), św. Jacka w Katowicach Ochojcu (1957–1960), św. Wawrzyńca w Wirku (1960–1964), św. Ap. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach

(1964–1967) oraz Krzyża Świętego w Siemianowicach Śląskich (1967–1968). Pełnił w ostatniej funkcję wikariusza ekonoma. W lutym 1969 roku został administratorem parafii NSPJ w Mysłowicach. Był wicedziekanem oraz dziekanem dekanatu myślowickiego. Podczas I Synodu Diecezji Katowickiej pracował w Komisji do spraw Przekazu Ewangelicznego (w Podkomisji Katechizacji Dorosłych). Sprawował również duchową opiekę nad młodymi kapłanami. W 1977 r. zwrócił się do ks. bpa Herberta Bednorza z prośbą o zezwolenie na wyjazd do pracy misyjnej. Po przygotowaniu w Londynie wyjechał 10.01.1979 r na placówkę do Zambii. W 1986 r. odbył półroczny Kurs Odnowy Teologicznej we Włoszech. Po 8 latach (w 1987r.), z powodu złego stanu zdrowia, zrezygnował z pracy misyjnej i wrócił do kraju. Na krótko został wikariuszem w parafii św. Antoniego w Rybniku. Następnie został proboszczem parafii Ducha Świętego w Czarnym Lesie. Wybudował w niej dom parafialny. W 1996 r. przeszedł na emeryturę. Zamieszkał początkowo w Czarnym Lesie, a następnie w Domu Księży Emerytów w Katowicach. Zmarł 6.12.1999 r. w szpitalu w Katowicach Ochojcu. Jest pochowany na cmentarzu w Czarnym Lesie.

Literatura i źródła: Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku, E. Holona, Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Radlin - Biertułtowy 2000, s.110-111

Eryk Holona

S

Sachs Józef ur. 29.04.1900 r. w Obszarach w pow. rybnickim, w rodzinie Karola i Katarzyny z d. Spandel. Po ukończeniu szkoły ludowej podjął pracę w kop. „Emma”. Był członkiem Towarzystwa Śpiewaczego „Jutrzenka” i gniazda „Sokoła” w Obszarach. Przebywał przez jakiś czas w woj. poznańskim na przeszkoleniu wojskowym, prawdopodobnie w I Pułku Strzelców Bytomskich.. Brał udział w akcji plebiscytowej w 1921 r. W III powstaniu śląskim uczestniczył w stopniu kaprała. W 1922 r. przeniósł się do Świętochłowic, ożenił się i zatrudnił jako posterunkowy policji. Z powodu choroby powrócił w rodzinne strony, do Obszar. Dorabiał do niskiej renty policyjnej w Zakładach Koksochemicznych w Radlinie. Dnia 3.09.1939 r. został aresztowany i przekazany do KL Buchenwald. W którym zginął w połowie 1940 r. Był odznaczony Śląskim Krzyżem Powstańczym.

Źródła i literatura: P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. powiatu wodzisławskiego, Zesz. 2 (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin), E. Holona, Twoi Antenaci. Radlin, Obszary i kop. ‘Emma”, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, aneks 4, E. Holona, B. Adamczyk, Radlin. Wypisy do dziejów, Radlin 2012, aneks 3, J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939–1945. AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie (1874-1932) 14/443, sygn.28.

Eryk Holona

Sachs Karol ur. się 24.03.1902 r. w Obszarach w pow. rybnickim w rodzinie Karola i Katarzyny z d. Spandel. Ukończył szkołę ludową w Obszarach. W 1916 r. rozpoczął pracę w kop. „Emma” w Radlinie. Od kwietnia 1919 r. jest członkiem POW w Obszarach. Już w maju decyduje się wstąpić do utworzonej śląskiej jednostki Wojska Polskiego I Pułku Strzelców Bytomskich. Pełni w nim służbę na wieluńskim odcinku granicy polsko – niemieckiej. Między marcem a wrześniem 1920 r. uczestniczy z pułkiem w walkach na froncie wschodnim. W grudniu 1920 r. zostaje zwolniony i oddelegowany do uczestnictwa w akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku. Wraca do Obszar i w nocy z 2 na 3 maja 1921 r. bierze udział w wykonaniu zadań bojowych kompanii powstańczej z Obszar i kop. „Emma” : w rozbrojeniu posterunku policji niemieckiej, który miał swoją siedzibę w budynku sypialni kop. „Emma”,

następnie w zabezpieczeniu koksowni, dworca kolejowego na Obszarach oraz poczty, a także w patrolowaniu ulic wokół tych obiektów. Następnie bierze udział w podobnych zadaniach na terenie Wodzisławia. Wraz z kompanią uczestniczy w najkrwawszej bitwie na odcinku frontu grupy południowej Olza - Buków w dniu 23.05.1921 r. Po zakończeniu walk od 1.07.1921 r. wraca do pracy w kop. „Emma”. W 1922 r. zakłada grupę Związku Powstańców Śląskich w Radlinie – Obszarach i pełni w niej funkcję dowódcy. Podczas II wojny światowej zwolniony z pracy i wysłany na roboty przymusowe w głąb Niemiec. Wraca dopiero po zakończeniu działań wojennych w maju 1945r. Podejmuje pracę na kop. „Ema” na stanowisku zastępcy komendanta Straży Przemysłowej. W 1951 r. zostaje przeniesiony do pracy w Przedsiębiorstwie Robót Górniczych przy kop. „Marcel” (b. kop. „Ema” do 27.04.1949 r.). 10 lat później odchodzi na emeryturę. Zmarł 11.09.1979 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie Blertułowach. Posiadał m. in. odznaczenia: Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności, Gwiazdę Górnośląską oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Literatura, źródła: Kronika koła ZBoWiD koła nr 4, Wodzisław – Radlin. E. Holona, Twoi Antenaci Radlin, Obszary i kop. „Emma”, Główny, Biertułowcy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 15, 76 oraz aneks 4 s.6.

Eryk Holona

Sachs Leopold (kuzyn Józefa) ur. 16.11.1898 r. w Bottrop - Westfalia, w rodzinie emigranta ekonomicznego Adolfa pochodzącego z Obszar i Franciszki z d. Gawron. Po ukończeniu szkoły powszechnej zaczął pracować w jednej z kopalń w Bottrop. Był czynnym członkiem Towarzystwa Śpiewu „Seraf,” założonego przez Maksymiliana Basistę oraz „Sokoła”. W 1917 r. został zmobilizowany do Reichswerhry. Podczas urlopu przed wyjazdem do jednostki przeszedł granicę holenderską, uchylając się od udziału w walkach na froncie. W 1919 r. przyjechał z rodzicami do Radlina – Obszar. W tym samym roku wstąpił do I Pułku Strzelców Bytomskich. Brał udział w walkach na froncie wschodnim. Po zdemobilizowaniu pułku w 1920 r. wrócił do Radlina – Obszar. Był członkiem Towarzystwa Śpiewaczego „Jutrzenka” i gniazda „Sokoła” w Obszarach. Był komendantem POW Górnego Śląska na Obszary i pracownikiem komisariatu plebiscytowego w Rybniku. W III powstaniu śląskim jako plutonowy w kompanii sztabowej pod dowództwem Augusta Kuśki szturmował 3.05.1921 r. siedzibę niemieckiej policji plebiscytowej w „kop. „Emma” w Radlinie. Wyróżnił się odwagą w bitwie na linii Olza – Buków. Objął dowództwo kompanii sztabowej

po odwołaniu A. Kuśki do sztabu pułku wodzisławskiego.. Po trzecim powstaniu pracował do 1927 r. w kop. „Emma”. Od 1928 r. do drugiej wojny światowej był listonoszem. Na parę dni przed wrześniem 1939 r. udał się wraz z rodziną na wschód i dotarł aż pod Lwów. Widząc bezsens ewakuacji, wrócił do Obszar 10.10.1939 r., a już 13.10.1939 r. został aresztowany i przekazany do więzienia w Katowicach. Dnia 27.06.1940 r. przetransportowany został do KL Sachsenhausen (nr 26138). Następnie, 4.11.1940 przeniesiony do KL Neungamme (nr 512) i niedługo potem do KL Dachau, w którym zarejestrowano go jako więźnia nr 21404. Mimo ciężkich warunków jakie panowały w obozach, dzięki pomocy współwięźnia Jana Biczysko (pracownika poczty w Rybniku) przeżył gehennę obozową i doczekał się wyzwolenia obozu przez wojska amerykańskie w dniu 29.04.1945 r. Wrócił do domu 15.06.1945 r. Dnia 31.08.1945 r. został wybrany na zastępcę naczelnika gminy Radlin. W 1948 r. pozostawał nadal członkiem GRN. Przez krótki czas pracował na poczcie, później na stanowisku referenta na kopalni „Ema” – „Marcel” do czasu przejścia na emeryturę w 1963 r. Od 1946 r. do 1947 był Przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej w Radlinie. Od 25.05. 1950 r. do stycznia 1951 r. był zastępcą wójta Gromady Radlin. Współzałożyciel Związku b. Więźniów Politycznych. Posiadał odznaczenia: Śląski Krzyż Powstańczy, Gwiazdę Śląską, a także Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 7.02.1984 r., jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Markłowicach..

Źródła i literatura: P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. powiatu wodzisławskiego, Zesz. 2 (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin, E. Holona, Twoi Antenaci. Radlin, Obszary i kop. ‘Emma’), Biertułowcy przed o podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 100, J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939–1945 – słownik biograficzny. B, Adamczyk, Z życiorysów znaczących postaci Radlina, Leopold Sachs, (w:) Biuletyn Informacyjny Oddziału ZNP w Wodzisławiu Śl., luty/marzec 2005. E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 61-62.

Eryk Holona

Skowronek Erwin ur. 1.10.1916 r. w Biertułowach w pow. rybnickim w rodzinie Jana i Marty z d. Heliosz. Był zastępowym w DH im. Wł. Jagiełły w Biertułowach. Pozostał harcerzem w czteroletniej szkole handlowej w Rybniku. Po jej ukończeniu odbywał służbę wojskową podczas której ze względu na nabytą chorobę został przedwcześnie zwolniony. Otrzymywał niewielką rentę. Po powrocie do domu, pracował jako urzędnik w starostwie w Rybniku. Dwa lata przed wybuchem II wojny

światowej, przeniósł się do pracy w kop. „Ema” w Radlinie. Podczas okupacji nadal w niej pracował do czasu, odmowy podpisania volkslisty i zadeklarowania, iż jest narodowości polskiej. W 1940 r. ożenił się z Gertrudą z d. Szostek z Biertułów. Ich dom stał się miejscem spotkań zaufanych znajomych Polaków. Skowronkowie posiadali nielegalnie odbiornik radiowy, dzięki któremu słuchano polskojęzycznych wiadomości z Londynu, które przekazywano znajomym. Osobami spotykającymi się u Skowronków byli m. in. Wilhelm Wawrzyńczyk, członek harcerskiego ruchu oporu, późniejszy d-ca obwodu wodzisławskiego AK, Jan Szulik z Głożyn, b. poseł n sejmiku śląskiego i III kadencji RP. Gromadzono tu także i rozdzielano pomoc pieniężną dla najbardziej potrzebujących Polaków pokrzywdzonych przez okupanta. Dnia 12.04.1942 r.* o 23:30 gestapo i szpido wtargnęło do domu Skowronków i przeprowadziło rewizję wszystkich pomieszczeń. Erwin został aresztowany i odwieziony do budynku gminnego w Radlinie, w którym mieściło się tymczasowe więzienie. Następnego dnia odwieziony został do więzienia w Rybniku, a następnie do więzienia śledczego w Mysłowicach, w którym przebywał ponad cztery miesiące. 5.09.1942 r. został przekazany do KL Auschwitz, w którym po dwóch tygodniach, wieści został rozstrzelany za zdradę państwa i narodu niemieckiego. Miał 26 lat.

* W materiałach źródłowych podawana jest również data 13.04. 1942

Literatura i źródła: J. Klistala, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego, Zesz. 2 (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). M. Cabak, Związek Harcerstwa Polskiego w Radlinie w l. 1939 – 1949, (praca dyplomowa, maszynopis, nap. pod kierunkiem prof. J. Chlebowczyka, Filia U Śl. w Cieszynie 1975)

Eryk Holona

Skowronek Gertruda z d. Szostek ur. się 19.12.1918 r. w Radlinie – Głożynach w rodzinie Józefa i Wiktorii z d. Konieczny. Ojciec pracował jako górnik na kop. „Emma”. Uczęszczała do szkoły powszechnej wybudowanej na granicy Radlina i Biertułów, nazywanej „emską szkołą”. Należała w niej do drużyny harcerskiej im. Emilii Plater. Po ukończeniu szkoły została jej drużynową ZHP. Uczestniczyła w praktycznej formie szkolenia dla poszczególnych rodzajów służb, m. in. w zakresie przysposobienia obronności kraju dla harcerek pow. 15 r. ż. w 1939 r. Od początku

okupacji hitlerowskiej wraz z mężem Erwinem zaangażowała się w działalność konspiracyjną. Pełniła rolę łączniczki między Inspektorem w Rybniku a Śląskim Okręgiem ZWZ/AK. 12* kwietnia 1942 r. ppor. Wawrzyńczyk przeprowadził w domu Erwina i Gertrudy Skowronków w Radlinie odprawę dowódców kompanii i plutonów z podległego mu terenu. Odprawa zakończyła się ok. 22.30, po czym zebrani rozjechali się. Wkrótce po zakończeniu odprawy Niemcy, kierując się wskazówkami uzyskanymi od konfidentów, wdarli się do domu Skowronków. Po przeprowadzonej rewizji Gertruda została aresztowana wraz z Marią Olszewską, nauczycielką szkoły powszechnej na „Emie”, łączniczką rybnickiego Inspektoratu ZWZ/AK. Obydwie odwieziono na komendę policji w Radlinie, a następnie przewieziono je do więzienia w Rybniku. Przebywała w nim przez 6 tyg. Została przeniesiona do więzienia w Wodzisławiu, skąd 11.07.1942 r. została przewieziona do KL Auschwitz (nr 8573). Tam zachorowała na tyfus, dostała się na izbę chorych. Odwiedzała ją tam Maria Grzesiewska – Wojciechowska, także więzień KL Auschwitz. Zmarła 28.01.1943 r. w wieku 24 lat.

* w materiałach źródłowych podawana jest również data 13.04. 1942

Literatura i źródło: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939–1945 – słownik biograficzny. P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego 1939/45 z terenu b. powiatu wodzisławskiego, Zeszyt 2 /zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina/.

Donata Pajgk

Skupień Jadwiga pseud. Wisia, urodziła się 1.11.1915 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Jana i Konstancy z d. Szczecina. Wraz z rodzicami zamieszkała w Wodzisławiu, Ukończyła szkołę powszechną i dwie klasy szkoły średniej. Przez dwa lata uczęszczała do konserwatorium muzycznego. Po studiach muzycznych podjęła pracę w sklepie obuwniczym swojego ojca. Prywatnie udzielała lekcji gry na fortepianie. W 1937 r. otrzymała sklep ojca na własność. W tym czasie ukończyła kurs pielęgniarstwa. Podczas pierwszych tygodni działań wojennych w 1939 r. była pielęgniarką w wodzisławskim szpitalu, opiekując się rannym żołnierzami w tym też niemieckimi. W październiku 1939 r. została zwolniona ze szpitala, jednocześnie dostała zezwolenie na prowadzenie swojego sklepu obuwniczego, które odebrano jej w kwietniu 1940 r. Arbeitsamt posłał ją do pracy przymusowej w Hucie "Silesia"

w Rybniku, zaś sklep i dom władze niemieckie skonfiskowały. W maju 1940 r. wstąpiła do organizacji konspiracyjnej "Orzeł Biały". Odtąd jej mieszkanie stało się punktem kontaktowym dla ZWZ/AK. We wrześniu 1944 r. przeniesiono ją do pracy w Zakładach Chemicznych w Kędzierzynie. W październiku 1944 r. organizacja AK została w Rybniku po raz kolejny zdekonspirowana, skutkiem czego Jadwiga została aresztowana.. Po kilku dniach pobytu na gestapo w Rybniku przekazała koleżankom z organizacji AK - Helenie i Annie Krakówka - gryps, który wpadł w ręce gestapowców. Torturami chciano ją zmusić do przyznania się do przynależności konspiracyjnej. W obawie, by nie zdradzić niczego podczas tortur, usiłowała popełnić samobójstwo, podcinając sobie żyły. Odwieziono ją do szpitala by utrzymać ją przy życiu. 17.01.1945 r. z więzienia w Rybniku została przeniesiona do więzienia śledczego w Mysłowicach, w którym przebywała przez trzy dni. Z uwagi na zbliżający się front, przetransportowano ją wraz z innymi więźniarkami do KL Ravensbrück, a następnie do KL Mauthausen do filii w Schergenhub. Jadwiga Skupień po wyzwoleniu obozu w maju 1945 r. nie wróciła do kraju, wyjechała najpierw do Szwajcarii, a potem do Kanady.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945. Wywiad – relacja wnuczki Urszuli Skupień (Marklowice).

Donata Pajqk

Skupień Jan ur. się 10.12.1888 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim, w rodzinie szewca Walentego i Petroneli z. d. Musiolik. Po ukończeniu szkoły ludowej w wieku 16 lat podjął pracę na kopalni „Emma”. Był członkiem Związku Katolickich Robotników p.w. św. Józefa. Posiadało ono własne kółko śpiewacze, którego był dyrygentem. Był członkiem grupy biertułtowskich „Elsów” (1907). Poznał w niej Maksymiliana Basistę, który skłonił go w 1909 r. do wyjazdu na kurs dyrygentów w konserwatorium muzycznym prowadzonym przez Feliksa Nowowiejskiego w Krakowie. Występował w jego chórze podczas odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego (1910). Był słuchaczem Seminarium Wychowania Narodu prof. Wincentego Lutosławskiego. Po rocznym pobycie w Krakowie wrócił w rodzinne strony. Zamieszkał w Wodzisławiu. Utworzył kilkusobową grupę wokalną. Należeli do

niej m. in. Franciszek Zarzecki, właściciel polskiej księgarni w Wodzisławiu (syn Leopolda Zarzeckiego, założyciela Związku Katolickich Robotników p.w. św. Józefa), drogerzysta Józef Michalski, członek biertułtowskiego „Eleusisa” oraz członkowie Towarzystwa Oświatowego im. św. Jacka w Wodzisławiu - August Wyleżych, Józef Fross i Jan Kowol. Grupa występowała w okolicznych gospodach, na zabawach, weselach i w polskich domach z repertuarem polskich pieśni, deklamacjami, pogadankami i odczytami. Grupa urządziła wycieczki do Krakowa, podczas których Skupień był przewodnikiem po Wawelu, Sukiennicach i Kościele Mariackim. W 1913 r. ożenił się z Konstancyą z d. Szczecina, mieszkanką Pszowa. Podczas I wojny św. pełnił służbę w armii cesarstwa niemieckiego w sztabie gen. Rükwitza. Jesienią 1918 r. wrócił z wojny na Śląsk, do Biertułtów. 18.01.1919 r. wraz z grupą „elsów”, członkami tzw. „czelodki Zarzeckiego”, złożył przysięgę stając się jednym z najbardziej aktywnych członków POW G. Śl. Na tym zebraniu utworzono także sztab organizacyjny na powiat rybnicki, do którego zostali wybrani: Józef Buła, Józef Michalski, Wilhelm i Józef Połomscy, Jan Dziuba, Paweł Nawrat, Jan Skupień. Brał udział w zakładaniu Towarzystw Śpiewu w Głożynach (Chór Gwiazda, jego pierwszy dyrygent), wspierał chór „Jutrzenka w Obszarach, dostarczając mu pieśni rozpisane nuty. Został pierwszym dyrygentem chóru „Słowacki” w Biertułtowach. Był współzałożycielem gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokoła” w Biertułtowach, jego prezesem do końca 1922 r. Brał udział w tworzeniu kompanii POW w Obszarach i kop. „Emma”, Głożynach, Bertułtowach i Radlinie. W I powstaniu pełnił funkcję komendanta okręgu biertułtowskiego, do którego należały Radlin, Głożyny, Obszary i kolonia kop. „Emma” oraz Biertułtowy. W sierpniu 1919 r. po nieudanej próbie rozbrojenia Niemców w Pszowie ukrywał się w Markowicach, a po nieudanej próbie wysadzenia niemieckiego pociągu pancernego, był poszukiwany przez Grenzschutz. Znalazł schronienie w obozie dla uchodźców w Sosnowcu, skąd wrócił w grudniu 1919 r. po ogłoszeniu amnestii. Podjął na nowo działalność kulturalno – oświatową. Absolwent kursu dla działaczy plebiscytowych w Krakowie. Brał udział w manifestacji – obchodach trzeciomajowych 2.05.1920 r. w Opolu. Uczestnik III powstania w składzie kompanii biertułtowskiej dowodzonej przez Pawła Ochojskiego. W 1922 r. zamknął swój sklep spożywczy w Biertułtowach i przeniósł się do Wodzisławia Śl., w którym otworzył sklep obuwniczy. Był członkiem rady miejskiej, prezesem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokoła” (1930 r.) w Wodzisławiu, członkiem Związku Powstańców Śląskich. Po wybuchu II wojny światowej z falą uciekinierów przeniósł się w głąb Polski. Znalazł schronienie pod Kielcami w miejscowości Radlin w gminie Górno w pow. kieleckim. Wrócił do Wodzisławia w ostatniej dekadzie marca 1945 r.

Po utworzeniu ZSL był prezesem koła miejskiego, także prezesem koła miejskiego ZBoWiD. Zmarł 1.09.1978 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym przy ul. Pszowskiej w Wodzisławiu Śl. Jan Skupień był odznaczony m. in. Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Gwiazdą Górnośląska, Złotym Krzyżem Zasługi.

Literatura i źródła: B. Adamczyk, Leopold Zarzecki 1855-1929 160. rocznica urodzin zasłużonego dla sprawy polskiej Ślązaka, górnik z Bierutów, Radlin 2016, s. 57-58, P. Gleńsk, Biertułtowy. Powstania Śląskie i Plebiscyt, Główny Powstania Śląskie i Plebiscyt, Obszary Powstania Śląskie i Plebiscyt. Tenże; Zesz. Biertułtowy (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), Encyklopedia Powstań Śląskich, Opole 1982,s. 509. J. Grzegorzek, Pierwsze Powstanie Śląskie w zarysie, Katowice 1935, s. 88 i 89. J. Kociszewska, Jan Skupień – głowa rodziny konspiratorów z Biertułtów, (w:) Nowiny Wodzisławskie z dn. 15.10.2019. AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie (1874-1932) 14/444, sygn.16.

Eryk Holona

Sobik Ryszard ur. się 19.06.1920 r. W Radlinie – Obszarach w pow. rybnickim w rodzinie Wincentego i Matyldy z d. Uherek. Był uczniem szkoły powszechnej w Obszarach oraz członkiem DH im. T. Kościuszki od 1930 r. W okresie 1938 - 1939 uczestniczył w przeszkoleniu Przysposobienia Wojskowego Obrony Narodowej. Pełnił dyżury w ramach Pogotowia Harcerskiego przed wybuchem II wojny św. W dniu 1.09.1939 r. miał rozpocząć naukę w Oświęcimiu jak pisze w swojej biografii.

Nie precyzuje jednak w jakiej placówce. Można jedynie przypuszczać, że w jednej ze szkół salezjańskich o profilu zawodowym, a być może w gimnazjum. Ucieka do Lwowa, tam angażuje się w pomoc uchodźcom, którym rozdziela posiłki w Bursie Abramowicza. Po wkroczeniu Niemców do Lwowa został zakwalifikowany do wywiezienia do Rzeszy z określeniem miejsca docelowego, Magdeburg. Podczas transportu udało mu się zbiec i dotrzeć do Radlina – Obszar. Wstąpił do ruchu oporu, najpierw do Towarzystwa Orła Białego, konspiracyjnej organizacji harcerskiej w Radlinie, następnie od 1940 r. do ZWZ, a od 1942 r. do AK. W 1940 r. wyjechał do Protektoratu Czech i Moraw. Zatrudnił się w kop. „Ignacy” w Mariańskich Horach na Zaolziu. Należał do siatki wywiadowczej Leopolda Hałacza i Jana Margicioka.

z obawy przed aresztowaniem przeniósł się na powrót do Radlina. Decyzją Arbeitsamtu w Wodzisławiu 18.01.1941 r. został skierowany do pracy przymusowej do Blechhammer (Błachowni k/ Kędzierzyna). Charakter wykonywanej pracy umożliwił mu podjęcie działań w konspiracji. Dzielił się wiadomościami, dostarczał żywność i lekarstwa angielskim jeńcom oraz Żydom. M. in. w latach 1943 – 1945 kilkakrotnie był w getcie żydowskim w Będzinie, do którego więzionym przekazywał żywność, lekarstwa i korespondencję. Taką samą pomoc świadczył ks. Salezjanom w KL Auschwitz. Po zakończeniu II wojny św. pracę zawodową rozpoczął 7.05.1945 r., w Koksowni „Radlin” na stanowisku kreślacza. Należał do grona b. harcerzy, którzy organizowali na nowo po wojnie harcerstwo na ziemi wodzisławskiej. Był pierwszym komendantem wodzisławskiego Hufca ZHP. Przez 6 lat pełnił funkcje prezesa Rejonowego Oddziału PCK w Wodzisławiu Sl. Był stałym uczestnikiem (od 1965 r.) Rajdów Szlakiem Marszu Śmierci b. Więźniów Oświęcimia i udzielał wsparcia ich organizatorom. W 1947 r. po uzyskaniu dyplomu technika objął stanowisko koksomistrza, na którym pracował do 17.10.1949 r. Następnie pełnił funkcję kierownika inwestycji, a od 15.12.1950 r. został dyrektorem koksowni „Concordia” w Zabrze (do 1952 r.). Następnie był dyrektorem koksowni „Knurów” i „Makoszowy”. Studiował w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Katowicach, a w 1956 r. ukończył studia na Wydziale Chemicznym Politechniki Gliwickiej ze specjalnością inżyniera technologii chemicznej węgla. 1.04.1964 r. został służbowo przeniesiony do Zakładu Koksochemicznego „Radlin”. Po 3 latach (od 17.12.1967 r.) objął stanowisko głównego inżyniera zakładu, następnie pracował na stanowisku starszego inspektora nadzoru inwestycyjnego, a od 1.03.1974 do 16.01.1978 r. pełnił funkcję głównego inwestora. Wcześniej musiał przejść na rentę inwalidzką II grupy ze względu na stan zdrowia, a od 19.06.1980 r. na emeryturę. Członek HKS „Skaut” w Radlinie od 1986 r. Zmarł 11.07 1999 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura, źródła: Ryszard Sobik autobiografia, Oświadczenie Floriana Bireckiego z dnia 31.05.1988 r. o zaangażowaniu i pomocy w organizacji Rajdów Szlakiem Marszu Śmierci b. Więźniów Oświęcimia. Oświadczenie świadka ks. dr hm. Franciszka Jastrzębskiego o akcji niesienia pomocy ks. salezjanom w KL Auschwitz oraz więźniom getta w Będzinie. „Nowiny” nr 30 (2334) z dnia 28.07.1999 r. art.; „Odszedł na wieczną wartość”. „Dziennik Zachodni” z dnia 20.07.199 r. nr 527, art.: „ Odszedł harcerz legenda” (materiały udostępnione przez B. Adamczyka).

Eryk Holona

Sowik Stefan ur. się 3.08.1895 r. w Bytomiu - Bobrku w rodzinie Karola i Albiny. Po ukończeniu szkoły ludowej przyjechał do Radlina i zaczął pracować jako górnik na kop. „Emma”. Podczas pierwszej wojny światowej został powołany do wojska niemieckiego. Brał udział w walkach na froncie zachodnim, dostał się do niewoli francuskiej, zaciągnął się do armii gen. Hallera. Po wojnie wrócił na Górną Śląsk, do Radlina i pracował w kop. „Emma”. Były powstaniec - uczestniczył w trzech powstaniach śląskich. W 1924 r. ożenił się z Filomeną z d. Ucher z Obszar. Po wybuchu II wojny św. pracował nadal w kop. "Ema", jednak w październiku 1939 r. jako były powstaniec został zwolniony. W kwietniu 1940 r. Arbeitsamt w Wodzisławiu Śl. skierował go na roboty przymusowe w Niemczech do miejscowości Schaumburg – Lippe. Podczas pobytu w domu na urlopie, dnia 22.12.1940 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu w Rybniku. Po dwóch tygodniach został przewieziony do więzienia w Bytomiu, a stamtąd 14.02.1941 r. do KL Auschwitz, w którym został zarejestrowano go jako więzień z nr 10325. Zmarł 14.05.1941 r. w wieku 46 lat.

Literatura, źródła: J. Klistala, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939 – 1945. P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina). Wywiad – relacja córki Marii Kolarskiej z d. Sowik

Donata Pająk, Eryk Holona

Stabla Antoni ur. się 13.07.1941 r. w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Alojzego i Róży z d. Buroń. Absolwent II Liceum Ogólnokształcącego w Rybniku oraz Technikum Górniczego w Wodzisławiu Śląskim. Były pracownik dozoru wyższego Elektrociepłowni „Marcel” oraz Zasadniczej Szkoły Górniczej przy KWK „Marcel”. Wieloletni asystent kapelmistrza Eryka Kubali. Kapelmistrz szkolnej orkiestry dętej nierozzerwalnie związanej z historią szkoły i nie tylko. Uświetniała bowiem ona swoimi koncertami i występami wiele uroczystości środowiskowych, akademii, pochodów i przemarszów. Instruktor harcerski, podharc mistrz, miłośnik Srebrnej Góry. W latach 1968 do 1989 uczestniczył wraz z orkiestrą dętą Zasadniczej Szkoły Górniczej

przy KWK „Marcel” w obozach harcerskich w Srebrnej Górze w ramach Harcerskiej Operacji Sudety, przemianowanej później na ogólnopolską akcję „Srebrna Góra”. Współtwórca regionalnego Ruchu Programowo-Metodycznego „Harcerski Korpus Srebrnogórski” w chorągwi śląskiej. Ruchu działającego w kierunku zachowania twierdzy srebrnogórskiej jako Miejsca Pamięci Narodowej, związanego z martyrologią polskich oficerów września 1939 r. oraz rozbudowy harcerskiej bazy wypoczynkowej. Późniejszy Szef Sztabu tego Ruchu. Był członkiem Harcerskiej Rady Resortowej Ministerstwa Górnictwa i Energetyki, Towarzystwa Przyjaciół Srebrnej Góry i Harcerskiego Kręgu Seniora „Skaut” w Radlinie. Był członkiem klubu „Korona Gór Polski”. Za swą działalność społeczną został odznaczony medalem „Za Zasługi dla Województwa Wałbrzyskiego” oraz odznaką „Harcerskiej Służby Ziemi Śląskiej”. Zmarł 7.01.2013 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Radlinie – Biertułowach.

Literatura i źródła: Wywiad – relacja syna Dariusza Stabli.

Donata Pajk

Stacja Opieki nad Dzieckiem i Matką, powstała tak jak i inne w kraju, z inicjatywy Powiatowych Referatów Opieki Społecznej oraz Lokalnych Komitetów Funduszu Pracy. Miała powstać w 1930 r. na podstawie uchwały rady Gminy Biertułow. Ostatecznie powstała dopiero w 1935 r. staraniem Towarzystwa Polek przy wsparciu Rybnickiego Gwarectwa Przemysłu Węglowego. Pierwszy komitet tworzyli inż. Wacław Szymański - dyr. kop. „Emma”, proboszcz parafii WNMP w Biertułowach Franciszek Palarczyk, lekarz Spółki Brackiej - Franciszek Budniok, naczelnik gminy Radlin - Karol Brandys oraz Alojza Olesiowa z koła Towarzystwa Polek. Stację otwarto 8.08.1935 r. Prowadziła ona poradnictwo z zakresu higieny macierzyństwa oraz pielęgnacji i odżywiania niemowląt i małych dzieci do 2 r. ż. Utworzono w niej działy: matki i niemowląt oraz dzieci, światłolecznicy, pomocy społecznej oraz nauczania i propagowania higieny. Z pomocy i opieki stacji mogły korzystać wszystkie dzieci i ich matki w promieniu 10 km od Radlina. Prowadzono w niej szereg akcji, m. in. mleczną, tranową. II wojna światowa przerwała działalność stacji. Wznowiono ją w 1945 r.

Literatura i źródła: E. Holona, Ocalić od zapomnienia . Kartki z historii parafii WNMP w Biertułowach, Biertułowcy 2000, s. 168 – 171

Eryk Holona

Ks. Strzebniok Henryk ur. się 27.08.1910 r. w Biertułtowach jako trzecie z czworga dzieci w rodzinie Emila i jego żony Anny z d. Zernik. Od szóstego roku życia uczęszczał do szkoły przy kopalni „Emma”. W latach 1924 - 1929 uczył się w prywatnym gimnazjum niemieckim w Rybniku. Maturę zdał 10.06.1929 r. przed Państwową Komisją Egzaminacyjną w Tarnowskich Górach. W tym samym roku zgłosił się do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1934 r. w Katowicach z rąk bpa Teofila Bromboszcza. Po prymicjach pełnił tymczasowe zastępstwo w rodzinnych Biertułtowach. Potem był wikariuszem w parafiach: MB Szkaplerznej w Imielinie (od sierpnia 1934 do kwietnia 1935 r.), św. Ap. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach (od maja 1935 do stycznia 1939 r.), św. Antoniego w Siemianowicach Śląskich (od stycznia do września 1939 r.) i ponownie w Tarnowskich Górach (od października 1939 do marca 1946 r.). W 1940 r. pracował nad dziełem W. Sørensen'a pt. „Die Stimme der Ahnen”. Pomimo systematycznie prowadzonej akcji usuwania duchownych ze szkolnictwa przez władze nazistowskie był do 1943 r. zatrudniony na stanowisku katechety szkół średnich w Tarnowskich Górach. W październiku 1943 r. zgłosił się do egzaminu proboszczowskiego. Komisji egzaminacyjnej przedstawił pracę n. t. „Rok kościelny w życiu wspólnoty parafialnej”. 26.03.1946 ks. Strzebniok został mianowany administratorem parafii WNMP w Studzionce, a następnie jej proboszczem od 18.07.1957r. W 1975 r. z powodu choroby przeszedł na emeryturę i zamieszkał w domu parafialnym w Studzionce. Pomimo złego stanu zdrowia służył pomocą w konfesjonale, a w latach 1975 - 1978 przyjmował zastępstwa wakacyjne w Wiśle Małej i Katowicach - Załężu oraz u ss. Jadwizanek w Katowicach - Bogucicach i ss. Wizytek w Siemianowicach Śląskich. Od 1985 r. odprawiał msze św. w mieszkaniu według formularza o odpuszczenie grzechów. Swój księgozbiór przekazał bibliotece seminaryjnej w Katowicach. Zmarł 1.08.1994 r. w Studzionce i jest pochowany na miejscowym cmentarzu.

Literatura i źródła: Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku, , E. Holona, Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Radlin - Biertułtowy 2000, s.105-106

Eryk Holona

Swoboda Alojzy ur. się 20.06.1873 w Turzy Śl. w pow. rybnickim w rodzinie Józefa i Józefy z d. Pieczka. Po ukończeniu szkoły ludowej w Turzy rozpoczął pracę w górnictwie w kop. „Emma”. W 1893 r. za namową Leopolda Zarzeckiego i przy jego wsparciu założył w Radlinie Towarzystwo p.w. św. Barbary w Radlinie, które nazywane było również Związkiem Katolickich Robotników w Radlinie. Został jego pierwszym prezesem. Towarzystwo pod jego kierownictwem

rozwinęło działalność społeczno - kulturalną, w której akcenty narodowe – polskie były jednoznaczne. Osoba A. Swobody stała się obiektem szykan. W kop. „Emma” został przesunięty na stanowisko z niższym wynagrodzeniem. Władze wydały właścicielom gospód zakaz udostępniania sal na zebrania oraz przedstawienia grupy teatralnej towarzystwa. W tej sytuacji A. Swoboda zrezygnował z funkcji przewodniczącego w 1896 r. W wieku 25 lat (28.08.1898 r.) ożenił się z Marianną Hetmaniok.. W tym samym roku emigrował z żoną do Westfalii (Niemcy) i tam zatrudnił się w jednej z kopalń w Bottrop. W niedługim czasie po urodzeniu się syna (1902 r.) wrócił do Radlina. W czasie pobytu w Bottrop zaangażował się w działalność narodową Polonii westfalskiej. W 1905 r. sprawujący pieczę nad towarzystwem ks. Paweł Bojdoł podjął kroki mające na celu włączenie Towarzystwa p.w. św. Barbary do powstałego Niemieckiego Związku Rolników. Zintensyfikował także swoją działalność w 1906 r. Niemiecki Związek Wojaków. Dla ratowania towarzystwa i jego dorobku na rzecz ruchu narodowego L. Zarzecki namówił A. Swobodę do ponownego objęcia funkcji przewodniczącego towarzystwa. W 1912 r. poparło ono kandydatów na posłów do Parlamentu Pruskiego z ramienia Filii Polskiego Komitetu Wyborczego. W obawie przed daleko idącymi konsekwencjami A. Swoboda przekazuje funkcję przewodniczącego Janowi Radeckiemu z Radlina - Głożyn. Po zakończeniu działań wojennych, 18.01.1919 r., wstępuje do POW. Składa przysięgę na ręce Józefa Grzegorzka, członka GKW POW Górnego Śląska w Rydułtowach podczas zebrania założycielskiego. Współtworzy POW w Radlinie, chór p.w. św. Jadwigi, Towarzystwo Gimnastyczne ‘Sokół’. Pełnił funkcję dowódcy drużyny w I powstaniu, w II - komendanta drużyny wartowniczej w Radlinie, natomiast w III - d-cy plutonu wartowniczego oraz komendanta placu w Radlinie. Podczas przygotowań do plebiscytu pełnił funkcję przewodniczącego (komisarza) Gminnego Komitetu Parytetycznego w Radlinie. Mieszkańcy Radlina nazywali go – nadali mu tytuł „Król Polski”. Posiadał m. in. odznaczenia: Gwiazdę Śląską oraz Krzyż Powstańczy.

Podczas II wojny św. nie był niepokojony przez Niemców Zmarł 17.08.1942 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii MM w Radlinie II (obecnie dzielnica Wodzisławia Śl.)

Literatura, źródła: P. Gleńsk, Radlin Dolny, Górny, zesz. (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin), E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 228. E. Holona, Twoi Antenaci Radlin, Obszary kop. "Emma", Głóżyny, Biertułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 10, 39 i 47. B. Adamczyk, Leopold Zarzecki 18555 – 1929. 160. rocznica urodzin zasłużonego dla sprawy polskiej Ślązaka, górnika z Biertułtów, Radlin 2016, s. 23-29.

Eryk Holona

Szczotok Augustyn ur. 12.09.1886 r. w Rydułtowach w pow. rybnickim. Mieszkaniec Radlina - Głóżyń w pow. rybnickim. Wykonywał zawód górnika. W 18.01.1919 r. wstąpił do POW Górnego Śląska, złożył przysięgę na zebraniu na ręce Józefa Lampera przedstawiciela GKW POW G. Śl. Był dowódcą plutonu w Głóżyńach. Uczestnik powstań śląskich. W drugim powstaniu pełnił funkcję dowódcy plutonu. Brał udział w akcji plebiscytowej jako dowódca 4 kompanii 14 pułku piechoty (wodzisławskiego). 23.05.1921 r. w dniu przerwania przez Niemców polskiego frontu pod wsią Olza, jego kompania została rozbita, on zaś wzięty do niewoli wraz z 25 powstańcami. Przebywał w więzieniu w Raciborzu. Po ogłoszeniu amnestii przez Rząd Polski i Niemiec, wrócił 17.07.1921 r. on i pozostali powstańcy konwojowani przez żołnierzy włoskich do Rybnika, a następnie do domu. W 1923 r. założył grupę miejscową Związku Powstańców Polskich w Głóżyńach i był jej prezesem do wybuchu II wojny światowej. 14.11.1929 r. został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi za zasługi około przyłączenia Śląska do Polski. W pierwszych dniach września 1939 r. został aresztowany i przewieziony do więzienia rybnickiego jako jeden z pierwszych osadzonych. Podczas przesłuchań został poddany wyrafinowanym torturom. Ich efektem były obrażenia psychofizyczne i gdy wyszedł na wolność, po niedługim czasie (7.12.1939 r.) zmarł. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym parafii MM w Radlinie II. Był odznaczony Śląskim Krzyżem Powstańczym, Gwiazdą Śląską, Medalem Niepodległości.

Literatura i źródła: J. Klistala, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945*, E. Holona, B. Adamczyk, Radlin –

Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 224 i nast., E. Holona, Twój Antenaci. Radlin, Obszary kop. „Emma”, Główny, Biertułtowy przed i podczas III powstania Śląskiego, Radlin, 2016, s. 19, 25 i 101 – 104. P. Gleńsk, Główny (teczka, maszynopis, zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin).

Eryk Holona

Szeja Jerzy ur. 19.04.1900 r. w Rudzie Śl. dzielnica Goduli – dawniej pow. Świętochłowice. W wieku 16 lat rozpoczął pracę w kop. „Wawel” w Rudzie Śl. Po I wojnie światowej aktywnie włączył się w agitację na rzecz przywrócenia Polsce Górnego Śląska. Był działaczem w Towarzystwie Śpiewaczym i Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Krzewił też zamiłowanie do Polski poprzez przynależność do „Eleussis”. Brał udział w I i II powstaniu śląskim. Po II powstaniu we wrześniu 1920 r. udał się do Wągrowca w woj. poznańskim aby w skróconym seminarium nauczycielskim zdobyć kwalifikacje nauczyciela. Po podziale Górnego Śląska na część polską i niemiecką, podjął pracę w zawodzie nauczyciela w Niewiadomiu pow. rybnickim. Ożenił się w 1931 r. z nauczycielką Stefanią Porzecką. W tym też roku rozpoczął dwuletnie wyższe studia pedagogiczne we Lwowie. Po ich ukończeniu otrzymał nominację na kierownika szkoły powszechnej w Radlinie - Biertułtowach w pow. rybnickim. Pracował na tym stanowisku do II wojny światowej. Po śmierci pierwszej żony, zawarł ponownie związek małżeński w 1936 r. z nauczycielką Marią Kolarczyk. W Biertułtowach był uważany za bardzo dobrego organizatora i wspianego społecznika. Był prezesem TCL, członkiem zarządu chóru „Słowacki”, instruktorem oświatowym Związku Powstańców Śląskich. Gdy rozpoczęła się okupacja hitlerowska nie ewakuował się. 8.10.1939 r. został zatrzymany i przesłuchiwany. Za namową teściów wyprowadził się w październiku 1939 r. do Kęt. Zimą tego roku zaangażował się w działalność organizacji konspiracyjnej ZWZ. Jeździł w sprawach konspiracyjnych do Krakowa, Wadowic i Bielska. Na skutek dekonspiracji organizacji 17.04.1940 r. został aresztowany. Przekazano go do Katowic a następnie do więzienia śledczego w Mysłowicach, skąd przewieziono go do KL Auschwitz, a stamtąd do KL Dachau i dalej do KL Mauthausen-Gusen. Podczas prac strzałowych w obozowych kamieniołomach kawałek skały zmiażdżył mu przedramię prawej ręki. Zmarł w wyniku zakażenia 21.11.1941 r. Jego osobę upamiętni tablica z inskrypcją „śp. Jerzy Szeja 26.01.1917 – 21.11.1941 Kierownik szkoły zginął OK Mauthausen” umieszczona na mogile pomnika żony Stefani Szejowej na cmentarzu parafii WNMP w Radlinie – Biertułtowach.

Literatura i źródła: J. Klistala, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945*, P. Gleńsk, *Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego*, Zesz. 2 (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin).

Eryk Holona

Ks. Szlosarek Henryk ur. się 18.09.1908 r. w Biertułtowach w rodzinie Antoniego i Marii z d. Gojny. Od 2 roku życia był wychowywany przez owdowiałą matkę. Uczęszczał najpierw do szkoły ludowej w Biertułtowach, a następnie do szkoły prywatnej w Wodzisławiu Śląskim. Po jej ukończeniu uczył się w Państwowym Gimnazjum w Rybniku, w którym w 1927 r. zdał egzamin dojrzałości. Przez cały okres nauki w gimnazjum, a także i później po rozpoczęciu nauki w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie oraz studiów na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego był wspierany duchowo i materialnie przez Katarzynę Gojny i jej małżonka. Święcenia kapłańskie przyjął 26.06.1932 r. w katedrze Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach z rąk bpa S. Adamskiego. Po święceniach był na zastępstwie duszpasterskim w parafiach: św. Marii Magdaleny w Radlinie, św. Pawła w Pawłowie i Wniebowzięcia NMP w Biertułtowach. Następnie jako wikariusz pracował w parafiach św. Wojciecha w Mikołowie i katedralnej Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach. Jako kapłan - duszpasterz interesował się życiem robotników. W 1938 r. zdał egzamin proboszczowski. W lipcu 1938 r. ks. Szlosarek został mianowany pierwszym zarządcą - kuratusem nowo utworzonej lokali pod wezwaniem WNMP w Wiśle, a po ustanowieniu w niej parafii jej proboszczem. Na podkreślenie zasługuje jego postawa podczas II wojny św., kiedy to pomagał ukrywać się prześladowanym dając im schronienie oraz zaopatrzenie w żywność. W 1957 r. został mianowany administratorem, a następnie proboszczem w parafii p. w. Chrystusa Króla w Golejowie. W 1976 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w rodzinnych Biertułtowach. Nie pozostał jednak bierny, dalej służył postugą kapłańską, nie tylko w swojej rodzinnej parafii, ale także w ościennych parafiach: w Niedobczycach, Popielowie, Radlinie II oraz Markłowicach. Ks. Henryk Szlosarek zmarł 20.01.1988 r. w Rydułtowach. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Radlinie - Biertułtowach.

Literatura i źródła: Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku, , E. Holona, *Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Radlin - Biertułtowy* 2000, s.105

Eryk Holona

Szulik Jan ur. się 30.04.1893 r. w Bottrop w rodzinie Emanuela i Antoniny z d. Bielaczek. Rodzice jeszcze przed I wojną św. powrócili do Biertułów w pow. rybnickim. W 1916 roku ożenił się z Walerią z d. Lach (Łach) Nie brał udziału w I wojnie św. Będąc nastolatkiem stracił 3 palce podczas rozbierania naboju karabinowych. Po I wojnie światowej był początkowo zatrudniony na stanowisku górnika w kopalni „Charlotte” w Rydułtowach, później obsługiwał maszynę wyciągową w tejże kopalni. Podczas plebiscytu był członkiem komisariatu plebiscytowego w Raciborzu. W trzecim powstaniu śląskim był członkiem kompanii wartowniczej w Radlinie - Głożynach. W 1925 r. wybudował domek w Radlinie – Głożynach, w którym zamieszkał wraz żoną, synem Stanisławem i córką. Od 1928 r. był wójtem w Czernicy koło Rydułtów. Od 1930 r. był posłem sejmiku śląskiego, a w latach 1930–1935 posłem III kadencji Sejmu RP. Do obu sejmów kandydował z ramienia Stronnictwa Pracy. Był prezesem chrześcijańskich związków zawodowych na powiat Rybnik. Dał się poznać jako żarliwy obrońca interesów robotniczych. W sejmie śląskim bronił praw robotników, a na wiecach w powiecie rybnickim domagał się pracy dla bezrobotnych. Po wygaśnięciu jego mandatu do sejmiku warszawskiego wycofał się z życia politycznego. Rok później założył firmę transportową „Żuk – Szulik”, w której zatrudniał około 50 pracowników. W drugim dniu okupacji niemieckiej został aresztowany i zamknięty w piwnicach Urzędu Gminnego (obok kop. „Ema”) w Radlinie, a po trzech dniach wypuszczony na wolność. Wstąpił do organizacji konspiracyjnej i współpracował ze Skowronkami z Biertułów. O jego aresztowaniu w dniu 18.05.1942 r. zdecydowały okoliczności zatrzymania działacza polskiej organizacji konspiracyjnej Gintera Kraszyny z Rydułtów, u którego znaleziono listę jej członków, na której widniało m. in. nazwisko Jana Szulika. Dzień wcześniej dokonano rewizji w jego domu i zabrano wszystkie polskie książki i materiały poselskie, śpiewniki, jego odznaczenia. Z Radlina został przewieziony do więzienia w Rybniku. Początkowo pracował na tartaku oraz w ogrodzie apteki. Latem został odizolowany od pozostałych więźniów i umieszczony w pojedynczej celi. Był wielokrotnie przesłuchiwany. 10.08.1942 r. przekazany został do niemieckiego obozu koncentracyjnego KL Auschwitz, w którym zmarł 10.09.1942 r. Jan Szulik był odznaczony m. in. Krzyżem Powstańczym i Gwiazda Śląską.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945. Słownik biograficzny, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina).

Eryk Holona

Szymański Wacław s. Józefa ur. się 29.09.1889 r. w Grodnie w pow. złotowskim, w woj. poznańskim, Szkołę ludową ukończył prawdopodobnie w Krzywej Wsi. Następnie jako eksternista w pierwszych latach I wojny światowej ukończył gimnazjum niemieckie w Pile. Brał udział w I wojnie światowej jako żołnierz armii cesarstwa niemieckiego. Dostał się do niewoli francuskiej. Zgłosił się jako ochotnik do tworzonej armii gen. Hallera. Po powrocie do kraju zakończył w niej służbę w stopniu kapitana. Podjął studia w Akademii Górniczej Hutniczej w Krakowie na Wydziale Górniczym, które ukończył w 1926 r. uzyskując tytuł inżyniera górniczego. Awansował na kolejne stopnie kariery zawodowej zwieńczonej stopniem dyrektora górniczego i mianowaniem go na stanowisko dyrektora kop. „Rymer” w Niedobczycach, a następnie kop. „Emma” w Radlinie. Mecenat kopalni i osobiste zaangażowanie inż. W. Szymańskiego przyjmowały różnorodne formy wsparcia i opieki dla wszelkiego rodzaju inicjatyw społecznych i grup działających na terenie Radlina, m. in. harcerzy, ruchu artystycznego, organizacji (PCK, Związku Strzeleckiego, LOPP itd.). Wchodził w skład komitetu stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem w Radlinie. Był ławnikiem Brackiego Sądu Rozjemczego w Katowicach od 1933 r. do wybuchu II wojny światowej. W lipcu 1939 r. powołany został do służby wojskowej w Będzinie, objął stanowisko dowódcy batalionu. Posiadał stp. majora rezerwy. Dnia 31.08.1939 r. przybył do Radlina by sfinalizować sprawy związane z pełnioną funkcją dyrektora w kopalni. W pierwszym dniu II wojny światowej został zatrzymany na terenie kopalni, a następnie uwięziony w piwnicy Urzędu Gminnego w Radlinie. 4.09.1939 r., wraz z innymi osadzonymi został przewieziony do więzienia w Rybniku. Tak jak i inni więźniowie z Radlina był więźniem zakładów w Raciborzu, Zgorzelcu, Rawiczu, skąd został przekazany do KL Buchenwald. Podczas przemarszu z dworca kolejowego eskorta zmusiła kolumnę więźniów do pokonania odległości do obozu biegiem. Wacław Szymański zastał i osunął się na pobocze drogi, został więc zastrzelony. Wydarzenie miało miejsce 16.10.1939 r. Miał wtedy 44 lata.

Literatura i źródła: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939-45, z terenu b. pow. wodzisławskiego. Zesz. 2, (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlina), „Gwarek” Organ Pracowników Rybnickiego Gwarectwa Węglowego. E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do Dziejów, Radlin 2012, s. 168.

Eryk Holona

T

Tablica Pamięci Harcerzy i Harcerek Hufca Wodzisław Śl. i Rydułtowy Poległym i Zamordowanym w latach 1939 – 1945

W roku harcerskim 1994/1995 działalności Harcerskiego Kręgu Seniora „Skaut” w Radlinie był

realizowany program pod hasłem „Ocalić od zapomnienia”. Podjęte zostały wówczas działania mające na celu upamiętnienie 46 harcerek i harcerzy Hufca Wodzisław Śl. i Rydułtowy poległych i zamordowanych podczas II wojny światowej. Po zgromadzeniu środków finansowych w ramach zbiórki we własnym gronie, wśród b. harcerzy oraz z dobrowolnych składek sympatyków harcerstwa i dotacji KWK „Marcel” zlecono przygotowanie tablicy pamiątkowej. Uroczyste poświęcenie tablicy pamięci znajdującej się w kościele WNMP w Biertułtowach miało miejsce 3 maja 1995r. w 50 rocznicę zakończenia II wojny światowej. Po zakończeniu Mszy św. koncelebrowanej przez ks. bp Gerarda Bernackiego w intencji poległych i zamordowanych harcerzy, odstonił on i poświęcił tablicę pamięci. Była drugą, po tablicy pamiątkowej budowniczego kościoła i pierwszego proboszcza parafii, kapelana w III powstaniu śląskim ks. Franciszka Palarczyka, która została umieszczona w przedsionku głównego wejścia do świątyni 21.02.1971r. w 10 rocznicę jego śmierci. Tablica pamięci harcerzy znajduje się na ścianie w kruchcie kościoła (pod chórem) po lewej stronie.

Literatura, źródła: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, /red.:/ E. Holona, Radlin 2018, s. 59-60

Eryk Holona

Towarzystwo Orła Białego, pierwsza tajna jednostka organizacyjna ruchu oporu utworzona przez harcerzy starszych na przełomie września i października 1939 r. w Radlinie. U zarania swojego istnienia zrzeszała kilkunastu harcerzy, m. in.: Wiktora Adamczyka, Waclawa Kłosoka z DH im. T. Kościuszki z Obszar, Leona Plutę, Konrada Antończyka, Antoniego Koniecznego, Franciszka Materzoka z DH im. Wł. Jagiełły z Biertułów, Eryka Dudę, Eryka Wystup oraz Ignacego Koleczko z DH im. J. Poniatowskiego z „Emy”. Była tworem samodzielnym i nie stanowiła części Organizacji Orła Białego. W skład ZWZ weszła w kwietniu 1940 r. Liczyła 30 członków, którzy byli podzieleni na trójki, a każdą z nich kierował zastępowy. Funkcje tę pełnili: Franciszek Materzok, Leon Pluta, Erwin Skowronek, Konrad Antończyk, Marian Gruszczyk, Antoni Konieczny, Wanda Pluta, Agata Pyszna, Aniela Bytomska oraz Zofia Zarembik. Spotkania odbywano w mieszkaniach prywatnych m. in. w pomieszczeniu piwnicznym Joachima Grabca, organisty kościoła WNMP w Biertułowach. Prowadzona działalność obejmowała:

- obserwację i ujawnianie osób współpracujących z okupantem,
- prowadzenie kroniki okupacyjnej dokumentującej przejawy terroru i nadużyć władz okupacyjnych,
- prowadzenie nasłuchu radiowego rozgłośni londyńskiej i przekazywanie informacji o sytuacji na froncie (nasłuch prowadzili m. in. F. Materzok, A. Konieczny, Paweł Holzenbach oraz E. Skowronek),
- organizowanie przerzutów za granicę starszych harcerzy oraz zaufanych osób, potencjalnych żołnierzy oddziałów polskich formowanych na zachodzie,
- prowadzenie akcji wsparcia osób o orientacji propolskiej podczas „palcówki” (Fingerabdruck”).

Po włączeniu do ZWZ, później AK harcerze radlińscy brali udział, w:

- zaopatrywaniu partyzantów w żywność, lekarstwa, tytoń,
- przekazywaniu informacji o nadejściu kart poboru do wojska (dh Waclaw Kłosok),
- niesieniu pomocy dla więźniów obozu pod Wiedniem (dwa razy w miesiącu dostarczano do obozu żywność, lekarstwa, odzież, tytoń, w akcji brali udział m. in. dh. Stanisław Smołka, Ludwik Mżyk, Eryk Grabiec),
- niesieniu pomocy jeńcom obozu w Radlinie (Sonderkommando R 195), na którą składały się zaopatrywanie w żywność, lekarstwa, opatrunki; w niesieniu pomocy uczestniczyli harcerze – górnicy Wilhelm Swaczyna, Wiktor Adamczyk i Paweł Weideman,
- niesieniu pomocy zesłanym na roboty (Ostarbeiter) w Radziejowie,

- utrzymywaniu łączności z Generalną Gubernią, m. in. kolportowano konspiracyjne gazetki. Funkcje łącznika odbierającego je w punktach kontaktowych (cegielni na Maruszach lub w lasku położonym w części Radlina w przeszłości noszącej nazwę Radlin Górny) pełnił przez pewien czas Konrad Antończyk. Po dekonspiracji i aresztowaniach (Erwina Skowronka, Marii Olszewskiej, Gertrudy Skowronek, Agaty Pysznej) oraz zesłaniu na roboty przymusowe (Konrada Antończyka, Józefa Różańskiego, Tadeusza Zalewskiego, Władysława Dudę, Pawła Wencel, Stanisława Smołkę, Mariana Gruszczyka, Ryszarda Sobika oraz Feliksa Grabca), wcieleniu do wojska niemieckiego (F. Materzoka, Eryka Mitko, Pawła Weidemana) najbardziej aktywnych harcerzy, praca konspiracyjna została ograniczona do form z początkowego okresu istnienia Towarzystwa Orła Białego.

Literatura, źródła: M. Cabak, Związek Harcerstwa Polskiego w Radlinie w l. 1939 – 1949, (praca dyplomowa nap. pod kierunkiem prof. J. Chlebowczyka, Filia U Śl. w Cieszynie 1975). B. Adamczyk, Harcerskie Zbliżenia cz. II, Walka o Polskę 1939 – 1945, Rydułtowy 2010, s.54 i 55 oraz 66.

Eryk Holona

Twardzik Rafał, ur. 24.10.1907 r. w Gladbeck w pow. Recklingshausen (Westfalia – Niemcy) w rodzinie emigranta ekonomicznego Franciszka i Eufemii z d. Potysz. Tam też ukończył szkołę podstawową i wraz z rodzicami w 1921 r. wrócił na Śląsk. Rodzice zamieszkali w Radlinie - Obszarach w pow. rybnickim. Rafał od 1.05.1923 r. zaczął pracować jako uczeń w laboratorium w koksowni w Radlinie. Był członkiem drużyny piłki nożnej TS „Błyskawica” kop. „Emma” w 1927 r. Brał czynny udział w działalności Związku Strzeleckiego przy kop. „Ema” W 1936 r. ożenił się z Gertrudą z d. Hawelz z Pszowa. Do 6.12.1939 r. nadal pracował na stanowisku samodzielnego laboranta. Został zwolniony z pracy po odmowie podpisania volkslisty, a Arbeitsamt w Wodzisławiu skierował go do pracy przymusowej we Wrocławiu. Pracował początkowo w młynie, następnie jako laborant w browarze Kippke. Odwiedzał co pewien czas rodzinę. Kontaktował się ze znajomymi. Współtworzył organizację konspiracyjną „Wysoki Olimp”. Na początku 1940 r. dołączył do niej 38 letni Stanisław Grzesiewski z Radlina. Działalność grupy „Wysoki Olimp” opisali A. Konieczny w pracy „Polska grupa konspiracyjna „Olimp” w wojennym Wrocławiu” oraz J. Wypiórkowski w publikacji „Po wrześniu był lipiec”. W mieszkaniu tego ostatniego zawiązała się

grupa „Wysoki Olimp” w 1941 r. Należeli do niej wywodzący się z miejscowej Polonii oraz przebywający na robotach przymusowych, a także uciekinierzy z Wielkopolski i Górnego Śląska, m.in. bracia Wyderkowscy, Rafał Twardzik, Stanisław Grzesiewski, Alojzy Marszałek, Edward Damczyk, Felicyna Podlakówna. Grupa miała powiązania z katowickim inspektorem Związku Walki Zbrojnej. Niemieckie źródła określają ją jako tajną organizację wojskową ZWZ. 5.06.1942 r. R. Twardzik został aresztowany. Podczas rewizji w jego mieszkaniu gestapowcy znaleźli dokumentację dotyczącą produkcji broni i plany o znaczeniu wojskowym. W więzieniu śledczym we Wrocławiu przebywał do 18.11.1942 r., w tym dniu został przekazany do KL Gross-Rosen i tam nadano mu nr 6544. Osadzono również w nim S. Grzesiewskiego (nr 6543). Rafał Twardzik 29.01.1943 r. został przewieziony do KL Sachsenhausen -Oranienburg, w którym był zarejestrowany jako więzień nr 59666. Zmarł 5.03.1943 r. Formą upamiętnienia członków grupy „Olimp” jest Pomnik Pamięci ku ich czci przy skwerze Ruchu Oporu na osiedlu Szczepin we Wrocławiu, odsłonięty w 1999 r.

Literatura i źródła: J. Klista, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945*, P. Gleńsk, *Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego*, Zesz. 2, *Pięćdziesiąt lat Klubu Sportowego „Górnik” Radlin*, opr. A. Sojka, wyd. KS „Górnik” Radlin, 1973, s. 26. *Opracowanie pt. „Wysoki Olimp” Zygmunta Twardzika (maszynopis)*, zbiory B. Adamczyka. T. Czerniewski, *W piątek 5 czerwca na Olimpie*, (w:) „Nowe Życie”, czerwiec 2009, pismo Archidiecezji wrocławskiej.

Eryk Holona

W

Wawrzyńczyk Wilhelm ur. się 8.11.1914 r. w Kokoszycach jako najmłodszy z 6 osobowego rodzeństwa w górniczej rodzinie Wilhelma i Pauliny z d. Pośpiech (była siostrą ks. Pawła Pośpiecha). Jego ojciec, również Wilhelm, pochodził z Biertułów, zginął podczas pierwszej wojny światowej. W 1927 r. został uczniem Państwowego Gimnazjum w Rybniku, z którego przeniósł się do Żor, gdzie zdał maturę w 1934 r.. Po maturze odbył czynną służbę wojskową

w Szkole Podchorążych Piechoty w Kielcach, a po ćwiczeniach w rezerwie uzyskał nominację na podporucznika. Po odbyciu służby wojskowej podjął pracę w biurze obliczeniowym zarobków w kopalni „Emma” w Radlinie. Zamieszkał u powstańca Karola Sachsa w Radlinie – Obszarach. W 1938 roku został zmobilizowany i brał udział w zajęciu Zaolzia. Brał również udział w wojnie obronnej pułku kieleckiego we wrześniu 1939 r. Po nieudanej próbie wydostania się za granicę, wrócił w październiku do Radlina. Był jednym z organizatorów harcerskiego ruchu oporu. 4.12.1939 r. w mieszkaniu Alojzego Lasoty odebrał przysięgę pierwszych członków konspiracyjnej organizacji „Orzeł Biały”. Do wiosny 1940 r. utworzył sieć tajnych „trójek” i „piątek” na ziemi rybnicko – wodzisławskiej. W tym czasie nawiązał kontakt z Inspektoratem Związku Walki Zbrojnej (ZWZ) w Rybniku i został mianowany dowódcą obwodu wodzisławskiego z siedzibą w Radlinie. Jako oficer WP organizował punkty kontaktowe dla łączników, miejsca odpraw, wyznaczał dowódców drużyn na terenie osiedli górniczych: Radlin, Pszów, Rydułtowy. W styczniu 1942 r. rybnickie struktury ZWZ zostały przekształcone w Inspektorat Armii Krajowej (ps. „Kocioł”). Wilhelm Wawrzyńczyk został powołany na stanowisko dowódcy obwodu wodzisławskiego (ps. „Kaplica”). Działał pod pseudonimami „Wiluś” oraz „Jaś”. Był poszukiwany przez gestapo od 21.04.1942 r. po aresztowaniu uczestników tajnej odprawy dowódców pododdziałów w jego obwodzie. Odprawa miała miejsce w mieszkaniu Gertrudy i Erwina Skowronków w Radlinie w dniu 20.04.1942 r., z której wcześniej wyszedł. Po jej zakończeniu w godzinach nocnych aresztowano małżeństwo Gertrudę i Erwina Skowronków oraz nauczycielkę szkoły na „Emmie” Marię Olszewską (Olszowską). Cała trójka zginęła w obozie Kl. Auschwitz. Po okresie ukrywania się w Pszczynie został skierowany na Zaolzie, które było częścią składową Rybnickiego

Inspektoratu AK. Od lata 1942 r. ściśle współpracował z „cichociemnym”, który na Zaolziu nosił nazwisko Stanisław Staszowski, a na Górnym Śląsku Stanisław Zawadzki (ps. „Kos”). W listopadzie tego roku obaj zostali aresztowani na dworcu kolejowym w Pietrowicach k/Karwiny i odtransportowani na gestapo do Cieszyna. Stamtąd Wilhelm Wawrzyńczyk został przewieziony do więzienia śledczego (Ersatzpolizeigefängnis) w Mysłowicach (w grypsie przestany rodzinie z myśłowickiego więzienia napisał: „... jeśli poprowadzą mnie na stracenie będę umiał umrzeć ze spokojem i godnością Polaka, który wie, za co ginie...”). Z Mysłowic przewieziono go do KL Auschwitz i wyrokiem policyjnego sądu doraźnego w dniu 2.06.1943 r. skazany został na karę śmierci przez rozstrzelanie. Zginął w dniu osądzenia w wieku 29 lat. Pośmiertnie został odznaczony Srebrnym Krzyżem Virtuti Militari.

Literatura i źródło: Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, (red.: E. Holona), Radlin 2018, s.94-95, Armia Krajowa i konspiracja po akowska na ziemi rybnickiej 1942–1947, red. Adam Dziurok, Katowice 2004, T. Miler: Inspektorat Cisu i Rybitwy. Działalność i struktury rybnickiego inspektoratu ZWZ-AK w latach 1939-1945 /www.pamiec.jasnet.pl › pdf › [inspektorat.](#)/

Eryk Holona

Weiner Ignacy ur. 13.12.1897 r. w Radlinie-Głożynach w pow. rybnickim w rodzinie Johanna i Marianny z d. Seemann. Prawdopodobnie ukończył szkołę powszechną w Radlinie - Głożynach. Był jednym spośród 6 mieszkańców Głożyn, którzy figurują w spisie weryfikacyjnym (z 27.03.1939 r.) żołnierzy b. I Pułku Strzelców Bytomskich. Brał udział w II i III powstaniu śląskim, Ożenił się z Marią z d. Grabiec w 1920 r. (siostrą Eryka Grabca, który został powieszony w więzieniu w Katowicach 13.06.1942 r.). Był sekretarzem grupy miejscowej Związku Powstańców Śląskich w Niewiadomi Pracował na kop. „Ignacy” na stanowisku wydawcy materiałów wybuchowych. 1.09.1939 r. Weiner nie zgłosił się do pracy, ukrywał się, a gdy się pojawił w kopalni 5.09.1939 r., został aresztowany i wywieziony do więzienia w Rybniku. Podzielił los innych więźniów z Radlina, był więziony w Rybniku, Raciborzu, Zgorzelcu, Rawiczu i w końcu trafił do KL Buchenwald. Zbliżający się front aliantów wymusił ewakuację więźniów KL Buchenwald do KL Dachau. W trakcie przewożenia więźniów, z kilkoma innymi współwięźniami próbował ucieczki,

wyskakując z wagonu w czasie jazdy. Eskorta SS zaczęła jednak strzelać do uciekinierów. Ignacy Weiner został śmiertelnie trafiony, zginął w wieku 48 lat 3.02.1945 r. Był odznaczony Krzyżem Powstańcym, Gwiazdą Śląską.

Literatura i źródła: J. Klistala, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945*, P. Gleńsk, *Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego*, Zesz. 2, E. Holona, *Twoi Antenaci. Radlin, Obszary i kop. „Emma”, Głozyny, Biertułowcy przed i podczas III powstania śląskiego*, Radlin 2016, s. 15. AP Cieszyn, *Urząd Stanu Cywilnego w Radlinie*, 14/443, sygn. 25.

Eryk Holona

Wencel Franciszek ur. się 1.01.1899 r. w Biertułowach w pow. rybnickim w rodzinie Theodora i Euphenii (Eufenii) z d. Wawrzinczyk. Ukończył szkołę ludową w Biertułowach. Naukę kontynuował w szkole handlowej w Raciborzu. Nie kończy jej, a odbywa 3 letnią praktykę budowy maszyn na kop. „Hoym” ,w trakcie której ukończył również 7 tygodniowy kurs technika górniczego. Chcąc uniknąć represji i upokorzenia ze strony wrogich ludności polskiej władz niemieckich, podjął

decyzję o przekroczeniu granicy niemiecko - polskiej 9.05.1919 r. Żołnierz I Pułku Strzelców Bytomskich, Odznaczony Krzyżem Walecznych nadawanym za męstwo i odwagę w boju na polu walki, ustanowionym przez Radę Obrony Państwa 11.08.1920 r. Odebrał go prawdopodobnie z rąk marszałka Piłsudskiego w Rybniku 28.08.1928 r. Członek POW, uczestniczył w tworzeniu materiałowych środków walki. Brał udział w przerzutach broni z pogranicza polsko – niemieckiego z miejsc stacjonowania jednostek wojska polskiego w Strumieniu i Pruchnej. W III powstaniu był dowódcą plutonu oraz zastępcą dowódcy II kompanii (biertułowskiej) 5 pp. Rybnickiego. Po podziale Śląska był zatrudniony jako pracownik biurowy w kop. „Hoymgrube” (od 1.01.1925 r. zmieniono nazwę kop. na „Hoym”, a od 4.09.1936 r. nosiła nazwę kop. „Ignacy) w Niewiadomiu. W okresie 17.07.1927 – 21.08.1927 ukończył kurs instruktorski przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego przy 21 Dywizji Piechoty w stopniu sierżanta. Brał udział w działalności Związku Powstańców Śląskich, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz straży pożarnej w Biertułowach, w której był naczelnikiem. Został aresztowany 9.09.1939 r.,

był więziony w Rybniku, Raciborzu, Zgorzelcu, Rawiczu. Ponad miesiąc później, 16.10.1939 r., był już więźniem KL Buchenwald. Początkowo pracował w kamieniołomach i przy budowie dróg obozowych. Później w obozowej chlewni hodowli świń. Przemyczał z magazynu ziemniaki, które gotował, a następnie dzielił się nimi z mieszkańcami baraku. Został zwolniony z obozu we wrześniu 1940 r. w wyniku starań żony decyzją Urzędu Tajnej Policji Państwowej w Berlinie z dnia 13.09.1940 r. Po powrocie do domu meldował się co drugi dzień na policji, a po trzech miesiącach, po odzyskaniu zdrowia, został skierowany na roboty do huty „Julia” („Bobrek”) w Bytomiu. W 1943 r. nie wyraził zgody na wpisanie go na listę III grupy narodowościowej (volkslisty). Został wpisany na listę grupy IV, na której były umieszczane osoby jednoznacznie deklarujące narodowość polską. Nie posiadały one żadnych praw obywatelskich. Po wyzwoleniu Radlina przez wojska radzieckie 27.03.1945 r. powrócił do pracy biurowej w kop. „Ignacy”. Utworzył na kopalni komórkę PPR i pełnił w niej funkcję sekretarza do kongresu zjednoczeniowego PPR i PPS 15.12.1948 r. Był również skarbnikiem Rady Zakładowej w latach 1948 – 1953. Na emeryturę odszedł 1.07.1967r. z ostatniego miejsca pracy jakim była kop. „Anna” w Pszowie. Uczestniczył w działalności ZBoWiDu, PSS „Społem” oraz FJN. Był uhonorowany wieloma odznaczeniami, m. in.: Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Zasługi dla OSP. Zmarł 8.08.1981 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Radlinie - Biertułowach.

Literatura, źródła: E. Holona; Twoi Antenaci Radlin, Obszary i kop. „Emma”, Głóżyny, Biertułowcy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, s. 9, 76, 92 oraz aneks 4 s.15., Kronika koła ZBoWiD koła nr 4, Wodzisław – Radlin (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin). AP Cieszyn Urząd Stanu Cywilnego w Rydułtowach (1895-1937) 14/412, sygn.5.

Eryk Holona

Wieszczyk Józef ur. się 16.02.1896 r. w Żyznowie w pow. strzyżowskim (woj. lwowskie) w rodzinie Franciszka i Katarzyny z d. Piskało. Szkołę ludową ukończył w Żyznowie, następnie w l. 1911-1914 uczęszczał do gimnazjum w Drohobyczu. Należał w nim do drużyny skautów. Jego naukę w gimnazjum Józefa Wieszczyka przerwał wybuch I wojny św.

Opuścił Drohobycz, ewakuował się na teren Czech. 15.04.1915 r. został wcielony do 40 pułku piechoty armii austriackiej. Brał udział w walkach 40 pułku na froncie walk z Rosją (od 18.01.1916 – czerwca 1918 r.), potem na froncie włoskim (od czerwca 1918). Do Żyznowa wrócił 1.11.1918 r. Uczestniczył w utworzeniu miejscowej milicji. W tym samym miesiącu (27.11.1918 r.) wstąpił jako ochotnik do formacji wojskowej powstającej armii polskiej. Pełnił służbę w żandarmerii wojskowej w stop. plutonowego w powiecie strzyżewskim, pilzneńskim oraz leskim, gdzie uczestniczył w rozbrajaniu band ukraińskich. Podczas służby, 2.06.1921 r., złożył egzamin z klasy IV w gimnazjum w Sanoku. Wystąpił z wojska 31.12.1921 r. i podjął naukę w Męskim Seminarium Nauczycielskim w Samborze, które ukończył 29.11.1922 r. W okresie organizowania szkolnictwa na Śląsku, do części przywróconej Polsce przybyło wielu nauczycieli m. in. Józef Wieszczyk, który 8.01.1923 r. został skierowany do pracy w Szkole Powszechnej nr 2 w Lipinach w pow. świętochłowski. Sprawował w niej opiekę nad DH im. Jana III Sobieskiego, która z jego inicjatywy nawiązała współpracę z 73 pułkiem piechoty stacjonującym w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). W 1926 r. Józef Wieszczyk w ramach ruchu służbowego został przeniesiony do szkoły powszechnej w Biertułtowach. Założył w niej, a także w Biertułtowach pierwszą DH im. Wł. Jagiełły. Kierowana przez niego drużyna należała do grupy najwyższej ocenianych jednostek Hufca Harcerzy w Wodzisławiu. W uznaniu zasług za działalność nauczycielską oraz harcerską został 17.06.1934 r. udekorowany „Gwiazdą Śląską”. Józef Wieszczyk uczestniczył w różnych formach szkoleń organizowanych przez śląską KCH ZHP, m. in. w kursie zachowawczym (9.12.1932 – 14.04.1933), chorągwanym kursie instruktorskim na Buczu (21.06. – 06.07.1933), kursie podharcemistrzowskim w styczniu 1934 r. w Koniakowie. Rozkazem Naczelnika I. 5 z dnia 25.03.1935 r. został mianowany na stopień podharcemistrza. Pomimo ewidentnych zasług i zaangażowania na rzecz młodzieży i środowiska Józef Wieszczyk podjął w 1937 r. decyzję o przejściu do szkoły w Ligocie Rybnickiej nie chcąc brać udziału w środowiskowo ambicjonalnych sporach kompetencyjnych. W styczniu 1938 r. uczestniczył w kursie harcmistrzowskim w Górkach Wielkich. W nowym miejscu pracy od 15.03.1938 r. pełnił funkcję drużynowego MDH. Rozkazem Naczelnika Harcerzy I. 4 z dnia 10.02.1939 r. został mianowany na stopień harcmistrza. Latem 1939 r. prowadził obóz ze swoimi harcerzami w Czernichowie k/ Żywca, z którego wrócił 10 dni przed wybuchem II wojny św. W dniu 1.09.1939 r. w obliczu grożącego mu niebezpieczeństwa (aresztowania) wyjechał na rowerze z okupowanego Rybnika. Dołączył do rodziny w Sanoku, jednak już w październiku musiał zmienić miejsce pobytu z powodu zagrożenia aresztowaniem. Przebywał na terenie dobrze znanym

sobie, w okolicach Strzyżowa. Nadaremnie szukał pomocy dla rannego syna podczas działań wojennych. Po jego śmierci miał się różnorodnych zajęć dla zapewnienia bytu swojej rodzinie. Zaangażował się w tajnym nauczaniu oraz w strukturach AK. Przygotowywał materiały – wydawnictwa o polskości ziem zachodnich, w tym Śląska. Po przejściu frontu, od grudnia 1944 r. do marca 1945 r., brał udział w organizowaniu działalności rzeszowskiego Hufca ZHP. Po zakończeniu działań wojennych zdecydował się wrócić na Górny Śląsk, zamieszkał w Gliwicach, w których osiedliło się wielu mieszkańców południowo wschodnich kresów II RP, w tym byli instruktorzy i harcerze Chorągwi Lwowskiej. Spośród nich ukształtowała się Komenda Hufca ZHP w Gliwicach. Józef Wieszczyk od listopada 1945 r. współpracował z 6 MDH w Sośnicy k/Gliwic. Od lutego 1946 r. wchodził w skład Komendy Hufca, a w styczniu 1947 r. został wybrany jej komendantem. W tym samym roku, mimo piętrzących się trudności, zorganizował w Rudach Raciborskich obóz harcerzy hufca męskiego, którym sam kierował. Prowadził akcję letnią gliwickiego hufca w 1948 r. w Krzeszowie, w której uczestniczyło duże zgrupowanie drużyn. Powstanie 21.07.1948 r. Związku Młodzieży Polskiej zintensyfikowało krytyczną kampanię wobec treści pracy ideowo – wychowawczej w ZHP, która w miarę upływu czasu znajdowała wsparcie aktywu partyjnego. Korzystaniem w niej również z „usług” i inwigilacyjnych działań Urzędu Bezpieczeństwa. W zaistniałej sytuacji Józef Wieszczyk zrezygnował z funkcji Komendanta hufca 9.01.1949 r. Po reaktywowaniu ZHP, po zjeździe łódzkim, 19. 12.1956 r., Józef Wieszczyk został wybrany po raz drugi komendantem hufca w Gliwicach 1.05.1957 r., tak jak wcześniej w okresie międzywojennym, poprowadził osobiście kolumnę harcerzy w defiladzie. W miesiącach letnich zorganizował obóz szkoleniowy dla kadry w Złatnej. Niestety jeszcze raz doświadczył skutków kampanii weryfikacyjnej ideowego zaangażowania w II połowie lat pięćdziesiątych. Był zmuszony do zrezygnowania z pełnionej funkcji. W 1958 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 26.06.1980 r. w Gliwicach.

Literatura, źródła: B. Adamczyk; Józef Wieszczyk – Żołnierz, Nauczyciel i Instruktor, (w:) Z dziejów harcerstwa w Gliwicach, wyd. Muzeum w Gliwicach, 2012, s. 147 – 155.

Błażej Adamczyk

Wojacek Franciszek ur. się 1.10.1896 r. w Jejkowicach w pow. rybnickim w rodzinie Ignacego i Rozalii z d. Duda. Po ukończeniu szkoły ludowej rozpoczął pracę jako górnik w kop. „Emma”. W 1913 r. był członkiem komitetu strajkowego w kopalni i z tego powodu został zwolniony z pracy. W październiku 1915 r. został wcielony do armii niemieckiej. Brał udział w walkach na froncie zachodnim, m. in. pod Verdun. Po zakończeniu wojny, w lutym 1919 r. wstąpił do

POW. Współtworzył 12 kompanię pułku rybnickiego, z którą brał udział w I powstaniu śląskim. W październiku 1919 r. przeprowadził się do Radlina - Głóżyn i zameldował gotowość uczestnictwa w działaniu miejscowej grupy POW pod kierownictwem Augusta Szczotoka. W II powstaniu śl. brał udział w walkach kompanii głożyńskiej w Wodzisławiu, m. in. w starciu ze stacjonującymi żołnierzami włoskimi. Podczas plebiscytu pełnił funkcje kuriera. W III powstaniu uczestniczył w walkach kompanii głożyńskiej, pełniąc funkcję dowódcy plutonu w najkrwawszej bitwie na froncie Grupy Południowej w dniu 23 maja 1921 r. Kompania broniąc odcinka Buków – Ligota Tworkowska znalazła się w okrążeniu. Franciszek Wojacek nie został wzięty do niewoli. Wrócił na linię walk na odcinku frontu Buków – Ligota Tworkowska po 3 dniach w składzie kompanii marklowickiej. Po zakończeniu walk powstańczych, podziale Śląska pracował w górnictwie. Do wybuchu II wojny światowej uczestniczył w działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, w Związku Powstańców Śląskich, Ochotniczej Straży Pożarnej w Głóżynach, LOPP oraz w Związku Górników Polskiego Zjednoczenia Zawodowego. Po wybuchu II wojny św. został zwolniony z pracy i skierowany na roboty przymusowe do Kuźni Raciborskiej. W 1942 r. zmieniono mu miejsce pracy przymusowej na kopalnię „Ema”. W 1945 r. po wyzwoleniu Radlina brał czynny udział w tworzeniu administracji. W dniu 4 kwietnia został członkiem Gminnej Rady Narodowej, w której był zastępcą kierownika działu pośrednictwa pracy. Pozostawał nadal członkiem GRN w sierpniu 1945 r. z ramienia SD, a także po wyborach do Gromadzkiej Rady Narodowej w 1954 r. Od lipca 1945 r. podjął ponownie pracę w górnictwie na kop. „Ema”. Na emeryturę przeszedł w 1955 r. Nadal uczestniczył w działalności, m. in. w: Stronnictwie Demokratycznym, w kole ZBoWiD w Radlinie - Głóżynach oraz miejskim komitecie FJN. Był odznaczony Krzyżem Zasługi na Śląskiej Wstędze Waleczności (1921), Medalem Niepodległości (1937), Krzyżem Powstańczym (1949), Brązowym i Srebrnym Krzyżem Zasługi (1950 i 1955) oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski

(1961). Za udział w powstaniach śląskich mianowany na stp. podporucznika w 1971 r. Zmarł 03.01.1973 r. Jest pochowany na cmentarzu w Radlinie – Biertyułtowach.

Literatura, źródła: E. Holona, B. Adamczyk, Radlin Wypisy do dziejów, Radlin 2012, s. 61-63, Dz.U.. WRN w Stalinogrodzie, 29.12.1954 nr 11, poz. 128. E. Holona, Twoi Antenaci Radlin, Obszary i kop. „Emma”, Głóżyń, Biertyułtowy przed i podczas III Powstania Śląskiego, Radlin 2016, aneks 4 s. 7. Własnoręczny życiorys Franciszka Wojczka (zbiory B. Adamczyka). Wywiad – relacja M. Nowak.

Maria Nowak, Eryk Holona

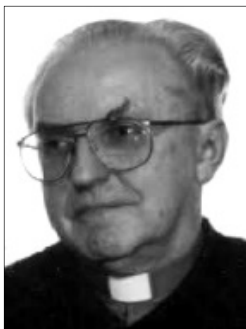
Wojciechowski Marian ur. się 7.09.1880 r. w miejscowości Lubinia Wielka nazywana także Lubieniem Wielkim (obecnie Dobieszczyzna, gmina Żerków) w pow. Jarocin. Rejestracja jego urodzenia została dokonana w USC w Żegocinie, pow. Pleszew. Ojciec Piotr pochodził z Poznania, a matka Anna z domu Przyniczyńska z Żerkowa w pow. jarocińskim. Jest wielce prawdopodobnym, że ukończył jedną z dwóch szkół ludowych, jakie funkcjonowały w Dobieszczyznej (Lubinii Wielkiej).

Natomiast studia inżynierskie przygotowujące do pracy w górnictwie ukończył prawdopodobnie na uczelni niemieckiej. Wydarzenia 1921 r. m. in. takie, jak decyzja z dnia 12.10.1921 r. Rady Ligi Narodów, jej akceptacja przez Radę Ambasadorów (20.10.1921 r.). dały impuls do przejmowania w zarząd zakładów i instytucji w przyznanej Polsce część Górnego Śląska. Marian Wojciechowski był jednym z pierwszych przedstawicieli polskiej kadry. Od 11.11.1921 r. rozpoczął sukcesywne przejmowanie obowiązków dyrektora generalnego kopalni „Hoymgrube” (od 1.01.1925 r. przemianowanej na kop. „Hoym”. Na cześć prezydenta Ignacego Mościckiego 4.09.1936 r. zmieniono jej nazwę na kop. „Ignacy”). Miejscem zamieszkania M. Wojciechowski związany był z Biertyułtowami, w nich to w kolonii „Babigóra” wybudował obszerny dom nazywany, jeszcze dziś, „willą Wojciechowskiego”. Do 1939 r. pod jego kierownictwem w kopalni przeprowadzono szereg prac modernizacyjno inwestycyjnych. Identyfikował się z funkcją społeczną kopalni, wspierał różnorodne przejawy działalności i inicjatywy. Na jego wniosek w 1926 r. przekazano Towarzystwu Gimnastycznemu „Sokoł” w Biertyułtowach teren przylegający do nieczynnego szybu „Max”, na którym w sierpniu 1927 r. otwarto „sokolskie boisko”. M. Wojciechowski przekazał również towarzystwu „Sokoł”

budynek kotłowni nieczynnego szybu „Pfajffer”, w którym urządzono salę ćwiczeń dla dh-en i dh-ów. Był przewodniczącym komitetu honorowego Towarzystwa Gimnastycznego. Mecenat kopalni i osobiste zaangażowanie Wojciechowskiego przyczyniły się do szybkiego rozwoju „sokolni”, zaliczanej w okresie międzywojennym do najprężniej działających na Śląsku. Od rozpoczęcia prac przy fundamentach nowo budowanego kościoła w Biertułtowach wspiera jego budowę. Przekazuje linę szybową w celu ich wzmocnienia. Był członkiem rady fundacji ołtarza św. Barbary przez górników i pracowników dozoru kop. „Emma” i „Hoym”, a także fundatorem witrażu św. Kazimierza. Umożliwił pracownikom kuźni kop. „Hoym” wykucie historycznych krzyży ze zdobieniami do wież głównych kościoła oraz krzyża małego wieżyczki (sygnaturki) z żelaznych elementów, które zostały przez niego zakupione. Był inicjatorem budowy Pomnika Powstańców Śląskich w Biertułtowach, pełnił funkcję przewodniczącego Komitetowi Budowy. Nie był mu obojętny podczas kryzysu los dzieci i dorosłych z biednych rodzin, które wspierał z żoną Zofią datkami. W pierwszym dniu wojny, 1.09.1939 r., inż. Marian Wojciechowski opuścił Niewiadom. Udał się tak jak i inni na zachód wspólnie z zaprzyjaźnionym pracownikiem kop. „Ignacy”, uczestnikiem powstań śląskich, Izydorem Basztoniem, który nie tylko mu towarzyszył podczas pobytu w Anglii, ale można domniemywać, że sprawował nad nim pieczę. Po zakończeniu II wojny św. M. Wojciechowski wrócił do Radlina i zamieszkał w swoim domu w Kolonii Babio Góra. Zamierzał nadal pracować w kop. „Ignacy”, jednak kiedy zgłosił się na kopalni ówczesne kierownictwo zakładu, nie przyjęło go z życzliwością i szacunkiem jako b. dyrektora, osobę cieszącą się prestiżem w okresie międzywojennym w lokalnym środowisku.. Zaproponowano mu pracę na dole na stanowisku szeregowego górnika. Ożenił się drugi raz z Marią Grzesiewską 08.09.1947r. Za wsparcie udzielone podczas wojny M. Wojciechowski podarował Basztoniowi działkę – parcelę. M. Wojciechowski zmarł 26.03.1953 r. Jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Biertułtowach

Źródła i literatura: AP w Kaliszu 773/2/32, skan. 59. Akt zgonu Mariana Wojciechowskiego, nr 32, USC Radlin, 26.03.1953. A. Adamczyk, Kopalnia Węgla Kamiennego Hoym Ignacy 1792 – 1967 – 2011, Warszawa 2011, s.55 i nast., Społeczna Działalność Biznesu, red.: P. Kulawczuk, Warszawa 2018, s. 70, E. Holona, Ocalić od zapomnienia Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Biertułtowy 2000, s.44, 56, 63, Pamięć Śladów – Śladami Pamięci, red.: E. Holona, Radlin 2018, s.23, 48.

Eryk Holona, Donata Pajdak

Ks. dr Woźnica Benedykt ur. się 9.08.1935r. w Radlinie w pow. rybnickim w rodzinie Emanuela i Agnieszki z d. Radecka. Po zdaniu matury w Liceum Ogólnokształcącym w Rybniku w 1953r. rozpoczął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Świąceń prezbiteriatu udzielił mu bp Herbert Bednorz 14 sierpnia 1958r. w kościele św. Ludwika Króla i Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach - Panewnikach. Do połowy września 1958 pełnił posługę wikariusza w parafii św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Markłowicach, następnie w parafiach: Chrystusa Króla w Hołdunowie (do 1962), Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Katowicach – Brynowie (do 1964), Matki Bożej Różańcowej w Świętochłowicach – Chropaczowie (do 1965) oraz Przemienienia Pańskiego w Katowicach od 1966r., w której współpracował z ks. Stanisławem Sierlą w duszpasterstwie akademickim. W sierpniu 1967 powierzono mu funkcję duszpasterza akademickiego. W listopadzie 1969 r. został mianowany Pełniącym Obowiązków Referenta Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej w Katowicach. W tym samym roku został powołany do Rady Kapłańskiej Diecezji Katowickiej, kolegium redakcyjnego „Gościa Niedzielnego”, a w 1970 r. do Rady Duszpasterskiej Diecezji Katowickiej. W tym samym roku, w grudniu, został mianowany Referentem Duszpasterskim Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Dwa lata później został powołany do Podkomisji Socjologicznej Komisji Doktrynalnej I Synodu Diecezji Katowickiej, a w 1974 r. został Sekretarzem I Synodu Diecezji Katowickiej. W ramach synodalnej odnowy diecezji powierzono mu współtworzenie Wydziału Nauki Chrześcijańskiej w miejsce dotychczasowego Referatu Katechetycznego. Od 1975 r., przez dziesięć lat, pełnił funkcję wizytatora biskupiego Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej z siedzibą w Katowicach. W tym samym roku został Przewodniczącym Komisji Redakcyjnej I Synodu. W 1982 r. ks. Benedykt Woźnica został członkiem Zarządu Księgarni św. Jacka oraz spółki „Ars Catholica” z o.o. W następnym roku powołany został do Diecezjalnego Zespołu ds. Duszpasterskiego i Organizacyjnego Przygotowania Wizyty Ojca św. Jana Pawła II w Diecezji Katowickiej W 1976 r. doktoryzował się z teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Rok później w uznaniu dla jego pracy mianowany został prałatem honorowym Jego Świętobliwośći a także kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej w Katowicach. Współtworzył m. in. Instytut Pastoralny oraz Diecezjalny Ośrodek Ewangelizacji Życia. Prowadził zajęcia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, a także był członkiem

redakcji „Wiadomości Diecezjalnych” oraz „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych”. W 1980 roku biskup katowicki mianował go przedstawicielem kurii diecezjalnej do kontaktów z nowymi związkami zawodowymi, a od 17.03.1982 włączył go w skład utworzonego przez siebie Biskupiego Komitetu Pomocy Uwięzionym i Internowanym w Katowicach. W 1983 roku objął kierownictwo Księgarni św. Jacka i „Ars Catholica” z o. o. w Katowicach, które pełnił do 1990 roku. Zainicjował wydawanie kalendarza „Z Tej Ziemi”. Brał też udział w początkowej fazie przygotowywania Słownika biograficznego katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, który został wydany przez Księgarnię św. Jacka w 1996 roku. W latach 1978-1990 był kapelanem w domu zakonnym Sióstr Szkolnych de Notre Dame (1978-1990). Prałat, kanonik gremialny Kapituły Katedralnej w Katowicach. W dniu 22.05.1990 r. podczas podróży służbowej do Wiednia w wyniku przebytego udaru uległ paraliżowi. Doświadczony chorobą zamieszkał w domu na terenie parafii Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Katowicach - Brynowie. Zmarł 28.11.2016 r. w Katowicach. Jest pochowany na cmentarzu przy ul. Francuskiej w Katowicach.

Źródła i literatura: Encyklopedia Historia Kościoła na Śląsku, Schematyzm Archidiecezji Katowickiej, 1993, s.49, 51, 229, i 662, E. Holona, Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii WNMP w Biertułtowach, Radlin - Biertułtowy 2000, s.112

Eryk Holona

Wranik Franciszek ur. 19.08.1899 r. w Markowicach Raciborskich. Członek POW Górnego Śląska, brał udział w akcji plebiscytowej i w III powstaniu śląskim w 4 pułku raciborskim. Po podziale Śląska nie mógł wrócić do domu. Osiadł w Biertułtowach, żeniąc się z córką uchodźcy z Makowa w pow. raciborskim, z rodziny Mastalerzów. Rodzina Mastalerzów przeniosła się do nowego miejsca zamieszkania (Biertułów) jeszcze przed I wojną światową. Pracował w kop. „Ignacy” w Niewiadomiu. Należał do aktywistów Związku Powstańców Śląskich, uczestniczył we wszystkich działaniach tego związku. Był chorążym poczty sztandarowego Związku Powstańców - Uchodźców. Reprezentował go podczas uroczystości państwowych i kościelnych. Pełnił w nim funkcję skarbnika grupy terenowej. Przed wybuchem II wojny światowej brał czynny udział w rozbijaniu zebrań niemieckich, m. in. latem 1939 r. w Rydułtowach. Jego aktywność była solą w oku miejscowych Niemców, w tym szczególnie Rudolfa Piwonias, mieszkańca Biertułów. Franciszek Wranik został aresztowany 2.09.1939 r.

Spotkał go los aresztowanych mieszkańców Radlina, pobyt w więzieniu w Rybniku, następnie w Raciborzu, Rawiczu, skąd przekazany został do KL Buchenwald, w którym zarejestrowano go jako więźnia nr 10046. W marcu 1940 r. został przeniesiony do KL Mauthausen i tam był zarejestrowany jako więzień nr 2657. Zmarł tutaj 27.07.1941 r. w wieku 40 lat. Był m. in. odznaczony: Krzyżem Zasługi, Krzyżem Powstańców Śląskich, Gwiazdą Śląską.

Literatura i źródła: *J. Klistala, Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śl., Żor, Raciborza w latach 1939-1945, P. Gleńsk, Ofiary terroru hitlerowskiego okupanta 1939/45 z terenu b. pow. wodzisławskiego, Zesz. 2. (zbiory Izby Regionalnej miasta Radlin).*

Eryk Holona

Z

Zarzecki Leopold ur. się 14.11.1855 r. w Gołkowicach w pow. rybnickim w rodzinie Franciszka i Józefy z d Waloszek. Po ukończeniu szkoły ludowej w Godowie związał się z zawodem górnika. Pracował w zaolziańskich kopalniach w Orłowej, Dąbrowie oraz Karwinie. W wieku 20 lat wyjechał do Westfalii i osiadł w Bottropie. Pracował w kopalniach „Prosper I” i „Prosper II”. Brał aktywny udział w różnorodnych formach życia narodowego Polonii westfalskiej. Był świadom znaczenia

znajomości języka ojczystego dla zachowania poczucia tożsamości narodowej. Publikował artykuły na łamach „Katolika” i „Nowin Raciborskich” , pism czytanych przez członków Polonii, a także zachęcał ich do korzystania ze zbioru książek w założonej przez siebie bezpłatnej czytelnicy w miejscu zamieszkania, kolonii Engelbert w Bottrop. Po kilkunastu latach pracy w trudnych warunkach pod ziemią, nabawił się choroby serca i jako inwalida powrócił na Śląsk. Zamieszkał wraz z żoną w jej rodzinnej miejscowości Biertułowach. Zakupił tu parcelę, na której wybudował dom , przy zbiegu obecnej ulicy Wiosennej i Rydułtowskiej. Stał się on, tak jak i cała nieruchomość rolna miejscem szeroko zakrojonej działalności ukierunkowanej na umocnienia ducha polskiego i odrodzenie narodowe mieszkańców nie tylko Biertułów, ale również ościennych miejscowości. Leopold Zarzecki wykorzystał możliwości konstytucyjne prowadzenia działalności kulturalnej oraz uczestnictwa w życiu religijnym. Założył 14.01.1894 r. Związek Katolickich Robotników p.w. św. Józefa w Biertułowach oraz wspólnie z Alojzym Swobodą, mieszkańcem Radlina, utworzył w nim Związek Katolickich Robotników p.w. św. Barbary. W obu towarzystwach rozwinął różnorodną działalność, m. in. utworzono w nich grupy teatralne, chóry, wypożyczalnie książek, organizowano prelekcje oraz wycieczki. Dla uczczenia 50. rocznicy swoich urodzin (1905 r.) Leopold Zarzecki wybudował na własnym polu kapliczkę NMP, która była miejscem spotkań modlitewnych okolicznych mieszkańców, W wyborach w 1907 i 1912 r. do Parlamentu Rzeszy pełnił funkcję Przewodniczącego Filii Polskiego Komitetu Wyborczego w okręgu pszczyńsko – rybnickim. Współpracował z Maksymilianem Basistą i z jego pomocą zorganizował w 1907 r. w Biertułowach koło „Eleusis”. Konspiracyjne spotkania „Elsów” odbywały się w niedziele i święta w domu Zarzeckiego. Także w domu Zarzeckiego odbywały się w 1909 r. zajęcia dwumiesięcznego

konspiracyjnego kursu języka polskiego i historii Polski. W 1913 r., podczas strajku w kopalniach powiatu rybnickiego w sytuacji zakazu organizowania wieców przez strajkujących, Leopold Zarzecki udostępnił górników własne pole na wiec, na którym również przemawiał. Brał czynny udział w pracach zarządu Rydułtowskiej Gminy Kościelnej, na łonie której zawiązał się Zarząd Budowy Kościoła w Biertułtowach. Należał w nim do czołowych działaczy. Mimo zaawansowanej choroby było mu dane uczestniczyć w poświęceniu świątyni 7.10.1928 r. Leopold Zarzecki współtworzył zarząd i był jego członkiem spółki melioracyjnej („Wassergenossenschaft”) w Biertułtowach. Była to pierwsza na tym terenie spółdzielcza organizacja rolnicza. Prowadziła swoją działalność od 1901 r.do końca lat dwudziestych. Był przewodniczącym Komisariatu Plebiscytowego w 1921 r. Leopold Zarzecki przygotował do pracy narodowej i walki o przyłączenie Śląska do Polski sporą rzeszę ludzi młodszych od siebie, którzy odegrali wiodącą rolę w wydarzeniach okresu powstań śląskich, międzywojnia i II wojny światowej. Za zasługi oddane Polsce Leopold Zarzecki był odznaczony „Medalem Niepodległości”, „Krzyżem Zasługi” oraz „Gwiazdą Śląską”. Zmarł 11.05. 1929 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii WNMP w Biertułtowach. Teren wokół pomnika Powstańców Śląskich w Radlinie – Biertułtowach w 1937 r. otrzymał nazwę Placu im. Leopolda Zarzeckiego. Nazwa była zapomniana po II wojnie św. Dopiero uchwałą RM miasta Radlin z dnia 28.10.1999 r. uczczono pamięć Leopolda Zarzeckiego i dawny plac nazwano parkiem jego imienia.

Literatura, źródła: B. Adamczyk; Leopold Zarzecki 1855 – 1929. 160. rocznica urodzin zasłużonego dla sprawy polskiej Ślązaka, górnika z Biertułtów, Radlin 2016.

Błażej Adamczyk

Ż

Żymelka Franciszek ur. się 24.09.1914 r. w Biertułtowach w pow. rybnickim w rodzinie Konstantego i Elżbiety z d. Tudzisch. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Rzuchowie, uczęszczał do Państwowego Gimnazjum Polskiego w Bielsku, następnie podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim które ukończył w 1939 r., uzyskując tytuł magistra prawa. Aplikację adwokacką rozpoczął w Chorzowie, lecz wybuch wojny przerwał zdobywanie ich uprawnień. W okresie międzywojennym należał do „Korporacji Odra”, która realizowała działania na rzecz przywrócenia do macierzy ziem „po drugiej stronie Odry”. W sierpniu 1939 r. jako oficer rezerwista, porucznik, zgłosił się do wojska jako ochotnik. Dnia 30.08.1939 r. zameldował się w koszarach 75 pułku piechoty w Chorzowie, skąd został skierowany do Jawiszowice k/Brzeszcza i tam zastał go wybuch wojny. Ze swoim pułkiem przeszedł szlak bojowy od Wyr przez Wadowice – Kraków – Tarnów – Dębicę – aż po Tomaszów Lubelski, pełniąc funkcje d-cy batalionu W potyczce pod Tarnawką został ranny. Został wzięty do niewoli i przewieziony do szpitala w Zamościu. Po miesięcznym pobycie w nim, 30.10.1939 r., uciekł ze szpitala wraz z czterema innymi oficerami. Dotarł bez specjalnych problemów do Rydułtów jednak wkrótce został aresztowany i przewieziony do rybnickiego gestapo. Tam jednak natknął się na przedwojennego znajomego ojca więc tego samego dnia został zwolniony. Był organizatorem jednej z pierwszych organizacji konspiracyjnych na ziemi rybnicko – wodzisławskiej, początków Sił Zbrojnych Polski (SZP). Pełnił obowiązki d-cy obwodu SZP w Rybniku oraz z-cy d-cy inspektoratu SZP. Działał pod pseudonimem „Sęp”. W maju 1940 r. w wyniku nasilonych na Śląsku aresztowań Franciszek Żymelka także został zatrzymany i po raz drugi po paru godzinach wyszedł na wolność, gdyż znowu dostał się przed oblicze tego samego gestapowca - znajomego ojca sprzed wojny. Przyczynił się do utworzenia siatki wywiadu t.zw. „siatki Augusta”, na czele której stał Jan Margiciok z Rydułtów. Po połączeniu Sił Zbrojnych Polski z Służbą Zwycięstwa Polski przyjął pseudonim „Orlik” oraz pełnił w SZP funkcję szefa wywiadu, następnie dowódcy pułku, zaś w okresie późniejszym tj., w 1943 r., został zastępcą dowódcy Inspektoratu Rybnik. A organizacja SZP przekształciła się tymczasem w Związek Walki Zbrojnej (ZWZ), następnie Armię krajową (AK). W nocy z dnia 18 na 19.12.1940 r. został aresztowany i wraz z innymi osobami, również konspiratorami, zawieziony do aresztu w Dzimierzu. Następnego dnia wszystkich aresztowanych

przetransportowano do więzienia w Rybniku. Tego samego dnia przez Żory, Pszczynę w zbiorowym transporcie został przewieziony do KL Auschwitz. W obozie po zarejestrowaniu, był więźniem nr 7576. Pracował w Industierhofe-II przy piłowaniu drewna, rąbaniu go, układaniu w stosy, rozładowywanie wagonów z cegłą, wapnem czy cementem. Pracując w Kiesgrube (w komandzie), doznał odmrożenia rąk i nóg. Po trzymiesięcznym pobycie w KL Auschwitz, w marcu 1941 r. Franciszek Żymełka został wezwany na przesłuchanie w charakterze obwinionego o przynależność do tajnej organizacji i działalność przeciw III Rzeszy. Mimo zastosowanych „środków” pomocniczych, takich jak pałka, pięści i nóg, nie załamał się, a przesłuchanie nie potwierdziło zarzutu jego przynależności do organizacji konspiracyjnej. Dzięki usilnym staraniom rodziców, 30.06.1942 r. odzyskał wolność. Po zwolnieniu, oficjalnie pracował w firmie spedycyjnej Joschke, Roszik & Herrmann, zamieszkał w Katowicach. Ponownie zaangażował się w działalność konspiracyjną. We wrześniu 1942 r. został ostrzeżony, że gestapo ponownie zaczęło się nim interesować, więc od tego czasu aż do zakończenia okupacji ukrywał się, chociaż ani na chwilę nie przerwał konspiracyjnej działalności. W 1943 r. został zastępcą dowódcy Inspektoratu Rybnik używając pseudonimu „Rębacz” i funkcję tę pełnił do wyzwolenia w 1945 r. Po wyzwoleniu z polecenia wojewody J. Ziętka organizował urząd starostwa w Rybniku, po czym został dyrektorem Biura Powiatowego. Nie skorzystał z amnestii ogłoszonej po sfałszowanych wyborach parlamentarnych 1947 roku. 13.12.1947 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu UB w Rybniku, potem w Katowicach. Po przeszło rocznym brutalnym śledztwie został w lutym 1949 r. oskarżony o „usiłowanie zmiany przemocą demokratycznego ustroju Państwa Polskiego” i po parodii procesu skazany na 12 lat więzienia. Został osadzony we Wronkach. Był w nich więziony do 10.05.1954 r., kiedy udzielono mu rocznej przerwy w odbywaniu kary, ze względu na zły stan zdrowia. W czerwcu 1956 r. na mocy amnestii uznano karę za odbytą. Przez długi okres nie mógł znaleźć żadnej pracy, zaś o wykonywaniu zawodu prawnika musiał zapomnieć. Zmarł w styczniu 1979 r. Jest pochowany w Katowicach na cmentarzu na Ligocie (przy ul. Panewnickiej). Franciszek Żymełka, syn powstańca śląskiego, żołnierz września i Armii Krajowej, więzień KL Auschwitz i Wronek, współtwórca administracji powiatu rybnickiego i zasłużony pracownik Przedsiębiorstwa Miernictwa Górniczego w Bytomiu.

Literatura , źródła: AP Cieszyn, Urząd Stanu Cywilnego w Biertułtowach (1903-1932) 14/444, sygn. 9, s.114. Rybnik. Zarys dziejów miasta od czasów najdawniejszych

do 1980 roku, Katowice 1986, s. 241; M. Brzost, Rybnicki Inspektorat Armii Krajowej, Katowice 1995, s. 45, 47, 50-56, 58, 64, 65, 76, 102, 127, 147, 151, 158, 159, 165.
J. Klistala, Żołnierze Rybnickiego ZWZ/AK, POP, PTOP w Obozach Koncentracyjnych, Bielsko – Biała 2008.

Eryk Holona

Indeks haseł zeszyt I

A

Adamczyk Brunon - *Eryk Holona Z. I/11*

Antończyk Agata - *Donata Pająk, Eryk Holona Z. I/12*

B

Bednorz Alfred - *Eryk Holona Z. I/14*

Bednorz Jerzy - *Eryk Holona Z. I/15*

Biegalski Andrzej - *Donata Pająk, Eryk Holona Z. I/ 16*

Blokesz Jan - *Eryk Holona Z. I/18*

Brachmański Wiktor - *Eryk Holona Z. I/19*

Brachmański Władysław - *Eryk Holona Z. I/20*

Brandys Karol - *Eryk Holona Z. I/21*

Brawański Konrad – *Eryk Holona Z. I/23*

C

Cieślik Maksymilian (ojciec) - *Eryk Holona Z. I/24*

Cieślik Maksymilian (syn) - *Eryk Holona Z. I/25*

Czapiewski Alojzy - *Eryk Holona, Donata Pająk Z. I/26*

D

Danel Franciszek - *Eryk Holona Z. I/27*

Duda Czesław - *Eryk Holona Z. I/27*

Duda Roman - *Eryk Holona Z. I/28*

Dzierżenga Alfred - *Eryk Holona Z. I/29*

Dziwoki Lothar - *Donata Pająk Z. I/30*

E

Eleusis - *Eryk Holona Z. I/31*

F

Forajter Alojzy - *Eryk Holona Z. I/33*

G

- Gaca Paweł - *Eryk Holona Z. I/34*
Gleńsk Pawe - *Eryk Holona Z. I/36*
Grabiec Eryk - *Eryk Holona Z. I/37*
Grabowski Leon - *Eryk Holona Z. I/38*
Gruszczyk Dietmar - *Eryk Holona Z. I/40*
Gruszczyk Hubert - *Eryk Holona Z. I/40*
Gruszczyk Oswald - *Eryk Holona Z. I/41*
Gruszczyk Otto - *Eryk Holona Z. I/42*
Gruszczyk Paweł - *Eryk Holona Z. I/43*
Grzesiewska Wojciechowka Maria - *Eryk Holona Z. I/43*
Grzesiewski Stanisław - *Eryk Holona Z. I/44*
„Gwiazda” trupa teatralna - *Teresa Rduch-Michalik Z. I/45*

H

- Hus Ludwina - *Donata Pajqk Z. I/49*

J

- Jarząbek Sergiusz - *Eryk Holona Z. I/50*
Jastrzębski Herman - *Eryk Holona Z. I/51*

K

- Kiermaszek Jan - *Eryk Holona Z. I/53*
Kiermaszek Stanisław - *Eryk Holona Z. I/54*
Kiermaszek Zofia - *Donata Pajqk, Eryk Holona Z. I/56*
Kijonka Tadeusz - *Eryk Holona Z. I/57*
Koksownia „Radlin” - *Kazimierz Cichy Z. I/59*
Kłosok Paweł - *Eryk Holona Z. I/60*
Koleczko (Kołeczko) Ignac - *Donata Pajqk Z. I/62*
Koleczko (Kołeczko) Paweł - *Donata Pajqk, Eryk Holona Z. I/63*
Kołodziej Jan - *Eryk Holona Z. I/64*
Kominek Bolesław - *Błazej Adamczyk Z. I/65*
Kominek Rufin - *Eryk Holona Z. I/67*
Konieczny Antoni - *Eryk Holona Z. I/68*
Konieczny Stanisław - *Eryk Holona Z. I/70*

Kopalnie i pola górnicze - *Eryk Holona Z. I/71*
Kop. „Emma” - „Marcel” - *Andrzej Adamczyk, Eryk Holona Z. I/71*
Kop. „Hoym” - „Ignacy” - *Andrzej Adamczyk Z. I/74*
Kop. „Mariahilf” - *Andrzej Adamczyk Z. I/77*
Kop. „Reden” - *Andrzej Adamczyk Z. I/77*
Kop. „Sylwester” - *Eryk Holona Z. I/80*
Kop. „Carolus” - *Eryk Holona Z. I/80*
Kozielski Franciszek - *Eryk Holona, Donata Pajqk Z. I/81*
Kozielski Izidor - *Eryk Holona Z. I/82*
Kozielski Józef - *Donata Pajqk Z. I/82*
Koźmicki Klaudiusz - *Eryk Holona Z. I/83*
Kuśka Augustyn - *Eryk Holona Z. I/85*

L

Lach (łach) Alojzy - *Eryk Holona Z. I/86*
Lach (łach) Edward - *Eryk Holona Z. I/87*
Lach (łach) Hubert - *Eryk Holona Z. I/89*
Lasota Alojzy - *Eryk Holona Z. I/90*
Ks, Lippa Franciszek - *Andrzej Adamczyk Z. I/91*
Ks. Lippa Henryk - *Andrzej Adamczyk Z. I/92*
Lubszczyk Paweł - *Donata Pajqk, Eryk Holona Z. I/93*

Ł

Łysek Łunarzewski Marian - *Eryk Holona Z. I/94*

M

Małaszczyk Jan - *Donata Pajqk, Eryk Holona Z. I/96*
Mandrysz Florian - *Donata Pajqk Z. I/97*
Marszolik Franciszek - *Eryk Holona Z. I/98*
Matuszczyk Wincenta - *Eryk Holona Z. I/99*
Menżyk Józef - *Eryk Holona Z. I/100*
Michalski Jerzy - *Eryk Holona Z. I/101*
Musioł Józef - *Eryk Holona Z. I/103*
Musioł Karol - *Eryk Holona Z. I/104*

O

Obelisk pamięci żołnierzy 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej - *Błazej Adamczyk Z. I/106*

Ochojski Paweł - *Eryk Holona Z. I/107*

Olszewska Maria - *Donata Pajqk, Eryk Holona Z. I/108*

P

Palarczyk Franciszek - *Eryk Holona Z. I/109*

Park L. Zarzeckiego - *Eryk Holona Z. I/110*

Park Leśny im Powstańców Śl. - *Donata Pajqk, Eryk Holona Z. I/111*

Park Ofiar szybu „Reden” - *Eryk Holona Z. I/112*

Pieczka Jan - *Eryk Holona Z. I/114*

Pluta Franciszek - *Eryk Holona Z. I/115*

Pluta Leon - *Eryk Holona Z. I/116*

Polnik Paweł - *Eryk Holona Z. I/117*

Pomnik - mogiła górników *Eryk Holona Z. I/117*

Pomnik powstańców śląskich (Radlin II) - *Eryk Holona Z. I/119*

Pomnik ofiar szybu Reden na cmentarzu (Biertułtowy) - *Eryk Holona Z. I/120*

Pomnik pamięci na cmentarzu (Głożyny) - *Eryk Holona Z. I/121*

Pomnik ofiar szybu „Reden” ul. Rydułtowska, ul. Matejki - *Eryk Holona Z. I/121*

Pomnik jeńców radzieckich - *Eryk Holona Z. I/124*

Pomnik powstańców śląskich (Biertułtowy) - *Eryk Holona Z. I/124*

Pukowiec Franciszek - *Eryk Holona Z. I/127*

Pyszny Adam - *Donata Pajqk Z. I/127*

Pyszny Aleksy - *Eryk Holona Z. I/128*

R

Radecki Stanisław - *Donata Pajqk Z. I/129*

Radlińscy policjanci - *Eryk Holona Z. I/130*

Rogowski Antoni - *Eryk Holona Z. I/131*

Różańska Wanda - *Donata Pajqk, Eryk Holona Z. I/133*

Różański Józef - *Eryk Holona Z. I/135*

Rudol Piotr - *Eryk Holona Z. I/137*

Rychlikowski Augustyn - *Eryk Holona Z. I/138*

S

- Sachs Józef - *Eryk Holona Z. I/140*
Sachs Karol - *Eryk Holona Z. I/140*
Sachs Leopold - *Eryk Holona Z. I/141*
Skowronek Erwin - *Eryk Holona Z. I/142*
Skowronek Gertruda - *Donata Pająk Z. I/143*
Skupień Jadwiga - *Donata Pająk Z. I/144*
Skupień Jan - *Eryk Holona Z. I/145*
Sobik Ryszard - *Eryk Holona Z. I/147*
Sowik Stefan - *Donata Pająk, Eryk Holona Z. I/149*
Stabla Antoni – *Donata Pająk Z. I/149*
Stacja Opieki nad Dzieckiem - *Eryk Holona Z. I/150*
Strzebniok Henryk - *Eryk Holona Z. I/151*
Swoboda Ałozy - *Eryk Holona Z. I/152*
Szczotok Augustyn - *Eryk Holona Z. I/153*
Szeja Jerzy - *Eryk Holona Z. I/154*
Szlosarek Henryk - *Eryk Holona Z. I/155*
Szulik Jan - *Eryk Holona Z. I/156*
Szymański Wacław - *Eryk Holona Z. I/157*

T

- Tablica pamięci Harcerzy - *Eryk Holona Z. I/158*
Towarzystwo Orła Białego - *Eryk Holona Z. I/159*
Twardzik Rafał - *Eryk Holona Z. I/160*

W

- Wawrzyńczyk Wilhelm - *Eryk Holona Z. I/162*
Weiner Ignacy - *Eryk Holona Z. I/163*
Wencel Franciszek - *Eryk Holona Z. I/164*
Wieszczek Józef - *Błażej Adamczyk Z. I/165*
Wojaczek Franciszek - *Maria Nowak Z. I/168*
Wojciechowski Marian - *Eryk Holona, Donata Pająk Z. I/169*
Woźnica Benedykt - *Eryk Holona Z. I/171*
Wranik Franciszek - *Eryk Holona Z. I/172*

Z

Zarzecki Leopold - Błażej Adamczyk Z. I/174

Ż

Żymełka Franciszek - *Eryk Holona* Z. I/176